

บทเพลงเพื่อชีวิตกับการเป็นบทเพลงสมัยนิยม

ความเปลี่ยนแปลงของบทเพลงเพื่อชีวิตกับการเป็นบทเพลงสมัยนิยม

บทเพลงเป็นรูปแบบหนึ่งของวรรณกรรมที่ผู้สร้างสรรค์ได้ถ่ายทอดออกมาให้ผู้คนที่ได้รับทราบเมื่อสังคมผันแปรไปตามกาลเวลาย่อมก่อให้เกิดการปรับตัวเปลี่ยนแปลงของผู้คนในสังคมนั้น ๆ คนตรีหรือบทเพลงก็ต้องย่อมมีส่วนที่จะต้องปรับตัวไปตามองค์ประกอบของผู้คนและสังคมสมัยนั้น บทเพลงเพื่อชีวิตก็เช่นเดียวกันต้องผันแปรเปลี่ยนแปลงตนเองมาตลอดตามแต่สภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ในแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งส่งผลให้บทเพลงเพื่อชีวิตเป็นบทเพลงแห่งยุคสมัยที่สะท้อนความเป็นจริง ความรู้สึกนึกคิดออกมาให้ผู้คนที่ได้รับทราบ การที่บทเพลงเพื่อชีวิตสามารถที่จะบอกเล่าถึงความเป็นไปในสังคมอย่างเด่นชัด โดยสร้างสรรค์ผ่านมาในบทเพลง ย่อมที่จะทำให้นักเพลงเพื่อชีวิตมีลักษณะเด่นกว่าบทเพลงประเภทอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด และเป็นจุดเด่นที่สำคัญที่มีส่วนทำให้นักเพลงเพื่อชีวิตได้กลายเป็นบทเพลงที่ได้รับความนิยมจากประชาชนมาโดยตลอด

สิ่งที่สำคัญในการที่บทเพลงเพื่อชีวิตจะกลายเป็นบทเพลงสมัยนิยมนั้น นอกเหนือจากสิ่งแวดล้อมและปัจจัยภายนอกด้านเศรษฐกิจ การเมือง และ สังคมวัฒนธรรมแล้ว ในอีกส่วนหนึ่งก็คือ การปรับเปลี่ยนตนเองของบทเพลงเพื่อชีวิตใน 4 ประการสำคัญคือ

1. เนื้อหาของบทเพลง
2. รูปแบบของบทเพลง
3. ภาพพจน์ของบทเพลงและกลุ่มศิลปิน
4. กลุ่มผู้ฟังเพลง

ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเนื้อหาของบทเพลงเพื่อชีวิต

จุดมุ่งหมายของบทเพลงเพื่อชีวิตก็คือ การสร้างสรรค์บทเพลงเพื่อเป็นตัวแทนของประชาชนในการเรียกร้องเพื่อจะได้ชีวิตที่ดีกว่าเดิมของผู้ทุกข์ยาก บทเพลงเพื่อชีวิตจึงเปรียบเสมือนแนวทางหรือหนทางของคนทุกข์ยากในสังคม จะได้ใช้บอกเล่าชีวิตที่ทุกข์ทรมานของพวกเขาให้ผู้อื่นได้เข้าใจ และจะได้ช่วยพวกเขาให้หลุดพ้นจากการถูกกดขี่ข่มเหง เอาไว้เอาเปรียบจากคนบางกลุ่มในสังคม เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนมากในเนื้อหาของบทเพลงเพื่อชีวิต

จากการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมดของบทเพลงเพื่อชีวิตตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2516-2531 จะเห็นได้ว่า เนื้อหาของเพลงเพื่อชีวิตได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วง แต่ละสมัย ซึ่งอาจจะแบ่งได้เป็น 2 ยุค

สำหรับบทเพลงเพื่อชีวิตในยุคเริ่มต้น คือ ช่วง พ.ศ. 2516-2519 นั้น ถ้าพิจารณาตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้* จะสามารถแบ่งประเด็นเนื้อหาหลักของบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลานี้ได้เป็น 3 ประเด็นหลัก คือ

1. การสะท้อนปัญหาในสังคม
2. การยกย่องบุคคลที่เป็นผู้นำในแนวความคิดด้านอุดมคติของการเปลี่ยนแปลงสังคม
3. การต่อต้านอำนาจรัฐและนำเสนออุดมการณ์ทางความคิดใหม่

1. การสะท้อนปัญหาในสังคม

กลุ่มศิลปินที่มีบทบาทกับแนวเพลงเพื่อชีวิตในยุคนี้ คือ กลุ่มศิลปิน "คาราวาน" ซึ่งได้สร้างสรรค์ผลงานเพลงเพื่อชีวิตแบบไทย ๆ ออกมาเผยแพร่ ทำให้กลุ่มศิลปินกลุ่มอื่นเริ่มที่จะหันมาสร้างสรรค์ผลงานเพลงที่มีเนื้อหาภาษาไทยกันบ้าง โดยในระยะแรกนี้ บทเพลงเพื่อ

*พิจารณาได้จากข้อตกลงเบื้องต้นในบทที่ 1

ชีวิตมักจะกล่าวถึงปัญหา ความทุกข์ยากของชาวนา กรรมกร สภาพความแห้งแล้งในภาคอีสาน ความไม่เป็นธรรมในสังคม โดยเนื้อเพลงในช่วงเวลานี้ ถูกยอมรับกันว่า "เนื้อหาที่อ่อน"¹ เพราะเป็นบทเพลงที่เพียงแค่นำเสนอปัญหาต่าง ๆ ไม่รุนแรงถึงกับให้ลุกขึ้นต่อสู้หรือชักชวนให้เข้าป่าทำหายอำนาจอรัฐ

ถึงแม้ว่าบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลานี้จะถูกมองว่ามีเนื้อหาที่อ่อนไม่รุนแรง เป็นเพียงแค่นำเสนอเนื้อหาที่นำเสนอถึงปัญหาต่าง ๆ ของชนชั้นผู้ทุกข์ยาก แต่กระนั้นก็ตามบทเพลงเพื่อชีวิตก็นับว่าเป็นบทเพลงที่ได้สร้างโลกทัศน์ใหม่ในการต่อต้านเผด็จการได้เป็นผลสำเร็จ ได้รับการตอบรับจากนิสิตนักศึกษาประชาชน ชาวนา และกรรมกร เป็นอย่างมาก ปัญหาความยากจนที่ถูกลำมาเสนอ จะพิจารณาได้ว่าเป็นปัญหาที่ใกล้ตัวเป็นอย่างมาก การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ จุดมุ่งหมายของบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลานั้นก็คือ ตีแผ่ชีวิต หรือความทุกข์ยากของบรรดาชาวนา ชาวไร่ ที่กลุ่มศิลปิน นิสิตนักศึกษาได้ลงไปคลุกคลีใกล้ชิด และรับรู้ปัญหาอย่างละเอียดลึกซึ้ง ออกมาให้รับทราบและเข้าใจ ซึ่งกลุ่มผู้ฟังบทเพลงเพื่อชีวิตในยุคแรก โดยส่วนใหญ่มักเป็นบรรดานิสิตนักศึกษา ปัญญาชน หัวก้าวหน้า รวมถึง บรรดาชาวไร่ชาวนาที่มาร่วมประท้วงรัฐบาลในประเด็นต่าง ๆ ดังนั้น เนื้อหาของบทเพลงจึงมักนำเสนอเรื่องราวปัญหาที่ใกล้ตัวคุ้นเคยเป็นอย่างดี

ตัวอย่างที่เห็นอย่างชัดเจน บทเพลง "คนกับควาย"* ซึ่งเป็นบทเพลงที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของชาวนาไทย ผู้มีแต่ความทุกข์ยาก ทั้ง ๆ ที่ชาวนา คือ ผู้ที่ผลิตข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลัก และเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศอีกด้วยบทเพลงนี้ ได้สะท้อนภาพของความยากจน อันมีสาเหตุมาจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูกกดขี่ขูดรีดขูดรีด จากนายทุน ของชาวไร่ ชาวนา ทั้งที่เป็นชนชั้นที่มีคุณประโยชน์ต่อคนทั่วไป

บทเพลงนี้มีคุณค่าอย่างมากในด้านของความคิด ทศนคติใหม่ของผู้แต่งที่มองค่านิยมเก่าที่ดูถูกชาวนาว่าเป็นคนต่ำต้อย ให้หันมามองความสำคัญของชาวนาว่ามีคุณค่า ซึ่งทศนคตินี้

¹ ลือชัย จีรวินิจนันท์, "เพลงเพื่อชีวิตกับการนำเสนออุดมการณ์ใหม่ (ศึกษาเฉพาะช่วง 14 ตุลาคม 2516 - 6 ตุลาคม 2519)". (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), หน้า 90.

* เนื้อเพลงทั้งหมดพิจารณาได้จาก ภาคผนวก ก.

ตรงกับยุคที่นิสิตนักศึกษากำลังมองสังคมว่ามีความอยู่ดีพร้อมกันคนจน ทำให้นิสิตนักศึกษายอมรับ บทเพลงนี้ได้อย่างรวดเร็ว และส่งผลถึงบทเพลงอื่น ๆ ในแนวนี บทเพลง "คนกับควาย" นี้ ได้เลียนแบบดนตรีมาจากบทเพลงชื่อ Master of war ของ Bob Dylan ซึ่งเป็นบทเพลง และนักร้องยอดนิยมของกลุ่มนิสิตนักศึกษาในขณะนั้น

... คนกับคนทำนาประสาคน	คนกับควายทำนาประสาควาย...
... กระทบพินแรงแบ่งชนชั้น	ชนชั้นชานาจึงต่ำลง
เหยียดหยามชานาว่าป่าดง	สำคัญมันคงคือความตาย...

2. การยกย่องบุคคลที่เป็นผู้นำในแนวความคิดด้านอุดมคติของการเปลี่ยนแปลงสังคม

ตัวอย่างของบุคคลที่มีอิทธิพลและมีบทบาทต่อแนวความคิดของบรรดานิสิตนักศึกษา บัณฑิตชน หัวก้าวหน้าในยุคสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ก็คือ จิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งเป็นนักวิชาการที่มี ผลงานมากมายไม่ว่าจะเป็นหนังสือ เรื่อง โฉมหน้าศักดินาไทย ความเป็นมาของคำว่า สยาม ไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นต้น จิตร ภูมิศักดิ์ เป็นผู้เชี่ยวชาญในหลาย สาขาวิชา แต่การที่เขามีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับกลุ่มผู้ปกครองในสังคมทำให้เขากลายเป็น คนที่น่ากลัวในสังคมที่กำลังต่อต้านคอมมิวนิสต์หรือเป็นนักวิชาการที่เสนอความคิดต่างไปจาก บรรพบุรุษ และในที่สุดเขาก็ถูกจับกุมในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และเสียชีวิตจากการ ปร่าปรวมในยุคสมัยของจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งยังคงนโยบายการปร่าปรวมคอมมิวนิสต์ เช่นเดียวกับยุคที่ผ่านมา

แนวความคิดของ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่ได้เผยแพร่ผ่านทางผลงานทางวรรณกรรมนั้น ได้มีอิทธิพลต่อบรรดานิสิตนักศึกษาในยุคหลังจากที่ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เสียชีวิตไปแล้ว การที่ แนวความคิดของจิตร และบรรดาศิลปินที่ได้สร้างสรรค์ผลงานในทางวรรณกรรมเพื่อชีวิต และวรรณกรรมการเมือง มีโอกาสเผยแพร่และมีบทบาทเป็นอย่างมากนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ และเป็นยุคสมัยที่ทางรัฐจะยอมให้ประชาชน มีเสรีภาพทางความคิด และการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ในระดับหนึ่ง ดังนั้น การสร้าง สวรรค์งานทางความคิดจึงปะทุออกมาอีกครั้งหนึ่ง และได้ส่งผลต่อแนวความคิดของนิสิตนักศึกษา ในยุคสมัยนั้น เป็นอย่างมากด้วยเช่นกัน

บทเพลง "จิตร ภูมิศักดิ์" เป็นบทเพลงลักษณะ Ballad คือ เป็นบทเพลงที่เล่าเรื่องของวีรบุรุษของชนชั้นล่าง โดย สุรชัย จันทิมาธร แต่งขึ้นมาจากความรู้ที่เสถียร จันทิมาธร เล่าให้ฟังเพียง 2 ท่อน และนิสิต จิราโสภณ ได้แต่งขยายต่อเติมและหาข้อมูลมาให้ในท่อนหลัง

... เขาตายในชายป่าเลือดแดงทาหินเขียว	ยากเย็น ชนแค้นอัปจน
...	
เหมือนดาวร่วงแสน ความเป็นคนร่วงหาย	ก่อนตายจะหมายสิ่งใด
...	
คุกขังเขาได้แต่หัวใจอย่าได้ปรารถนา	เกิดมาเช่นฆ่าอธรรม
...	พฤษภาห้าวร้อยเก้าแต่หลบเงาจางหาย
เขาตายอยู่ขังทางเกวียน	ศพหรือคือ จิตร ภูมิศักดิ์...
...	เขาตายเหมือนไร้ค่า แต่ต่อมาก็ขานนาม
ผู้คนได้ถามอยากเรียนชื่อจิตร ภูมิศักดิ์	เป็นนักคิด นักเขียน ดังเทียมนผู้ต้องแม่แก่คน...

บทเพลงนี้ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยจุดมุ่งหมายที่ยกย่องวีรบุรุษในสายตาของนิสิตนักศึกษา ปัญญาชน นอกจากนี้ยังแฝงการนำเสนอประเด็นอื่นที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือการต่อต้านประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา ที่มีอิทธิพลครอบงำเมืองไทยในยุคสมัยนั้น ซึ่งในประเด็นนี้เป็นประเด็นต่อไปที่บรรดาศิลปิน นิสิตนักศึกษา ได้ยึดถือเป็นประเด็นหลักในการนำเสนอในบทเพลง และต่อต้านการกระทำของบรรดามหาอำนาจต่อประเทศด้อยพัฒนาเช่นประเทศไทย

3. การต่อต้านอำนาจรัฐ และการนำเสนออุดมการณ์ทางความคิดใหม่

การนำเสนอแนวความคิดต่อต้านสหรัฐอเมริกา ในบทเพลง "จิตร ภูมิศักดิ์" นั้น นับเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการต่อต้านอำนาจรัฐ โดยนิสิตนักศึกษา ปัญญาชนหัวก้าวหน้าทั้งหลาย ซึ่งนับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการต่อต้านต่างชาติที่นิสิตนักศึกษา และบรรดาศิลปินมองว่ากำลังเข้ามาอิทธิพลครอบงำสังคมไทย การต่อต้านต่างชาตินับได้ว่าเป็นการต่อต้านอำนาจรัฐในแนวทางหนึ่ง เนื่องจากนักศึกษามีการวิเคราะห์ว่าอำนาจรัฐไทยมีการร่วมมือกับอเมริกาในการขูดรีดเอารัดเอาเปรียบชนชั้นที่ยากไร้ในสังคมไทย การต่อต้านเพื้ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ นับตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา

ประเด็นหลักในการนำเสนอการต่อต้านการครอบงำจากต่างชาติ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ถูกนำเสนอในบทเพลงเพื่อชีวิต จำนวนหลายบทเพลงในช่วงเวลานั้น ด้วยมีแนวความคิดที่สอดคล้องกับบรรดานักศึกษา ปัญญาชนในยุคสมัยนั้น ประกอบกับสภาวะการณ์ทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า สหรัฐได้มีอิทธิพลเหนือรัฐบาลไทยอย่างเห็นได้ชัด นักศึกษา ปัญญาชนมองว่า ปัญหาสังคมมากมายเกิดมาจากการเข้ามาเกี่ยวข้องกับประเทศไทยของสหรัฐ ดังนั้น จึงมีการต่อต้านกันอย่างจริงจังมากขึ้น บทเพลงเพื่อชีวิตจึงเป็นการแสดงออกของความคิดในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี อย่างบางตอนของบทเพลง "เซ็งอีसान" ของคาราวาน ที่กล่าวไว้ว่า

...มันหลอกหลวงพวกเขาพี่น้อง
ให้มันมาจัดตั้งฐานทัพ
ไทยเขาเปลืองทั้งข้าวและน้ำ

...

ลูกเขามันก็เอาไปทอด
มันอยู่เทิงกฎหมายของชาติ
พวกจัญไรไล่หัวมันออก

มันยกย่องแต่อเมริกา
ตั้งไนท์คลับเต็มบ้านเต็มเมือง
คนชั้นต่ำอึดอยู่อดกัน

เมียเขาชอดมันก็จับไปเซ็ง
นำอนาถแท้หนอพวกเขา
เอาตีนเขาเตะแม่มันไป...

นอกจากบทเพลง "เซ็งอีसान" ยังมีบทเพลงของคาราวานอีกหลายบทเพลงที่แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดในการต่อต้านชาวต่างชาติ อาทิเช่น "รวมกันเข้า" ที่มีเนื้อหาชักชวนกันขับไล่ชนชั้นนายทุนอเมริกันและญี่ปุ่น

...รีบหน้อยเถิดประชา
มารวมชนทุกชั้น
กำจัดเหล่านายทุน

เร็วมาร่วมกัน
ขับไล่ไฮกัน และสมุน
ชาติสกุลอเมริกาและญี่ปุ่น...

บทเพลง "ลาเฟลินเจริณีใจขับไล่อเมริกา" มีเนื้อหาขับไล่อเมริกัน ซึ่งมีอยู่มากมายในช่วงของสงครามเวียดนาม เพราะประเทศไทยเป็นที่ตั้งของฐานอเมริกาหลายแห่ง

...พอเปิดฝ้าม่านกึ่ง
เห็นแล้วเคืองในใจ
ประชาอุกยั้งอั้น

ก็เห็นฝรั่งอยู่เต็มเมือง
มาชอยกันไล่มันแม่ มาชอยกันไล่มันแม่
อเมริกันมันกดขี่

เฟิ่งเอาดี แม่ป่า

กลับมาปล้นแผ่นดิน

...

อย่าช้า ๆ ใจหมาขามแข่งกัน

สามัคคีพาคัน สู้กับมันบมีย่าน สู้กับมันบมีย่าน สู้กับมันบมีย่าน...บมีย่าน...บมีย่าน

บทเพลง "อเมริกันอันตราย" ที่มีเนื้อร้องบางตอนที่กล่าวไว้ว่า:

...มาพวกเราเดินพันฝ่า

ก้าวไปกับประชาด้วยศรัทธายิ่งใหญ่

เมืองไทยเป็นของเราทำไมให้เขาเข้ามา

จักรวรรดิอเมริกา

อเมริกามันมาย้าย

...

เมืองไทยเป็นของไทย

ออกไปไม่ใช่ของมัน

จักรวรรดิอเมริกัน

มันเที่ยวรุกรานไม่ว่าบ้านเมืองของเรา

...

รวมกันเกิดผองเรา

เผ่าพันธุ์เพื่อนมองไทย

อเมริกามันต้องออกไป

อธิปไตยจึงจะสมบูรณ์...

นอกจากนี้ยังมีบทเพลง "โคราชขับไล่ไอ้กัน" มีเนื้อวิชาที่ต้องการขับไล่อเมริกัน และเปิดโปงความเลวร้ายของอเมริกันที่ท่าสงครามกับเวียดนาม และผลของสงครามปรากฏว่า อเมริกาเป็นฝ่ายพ่ายแพ้

นอกจากผลงานของคาราวานแล้ว ยังมีผลงานเพลงอื่น ๆ ที่ปรากฏออกมาในช่วงเวลานั้นของกลุ่มศิลปินกลุ่มอื่นที่มีแนวความคิดเช่นเดียวกัน อาทิเช่น บทเพลง "อปรีย์อเมริกัน" ของกลุ่มศิลปินกรรมาชน ซึ่งออกผลงานในช่วงปี พ.ศ. 2518 ที่มุ่งกล่าวโจมตีการเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยของอเมริกา และชักชวนให้ขับไล่ออกไป

ฐานทัพอเมริกาในประเทศไทยส่วนใหญ่มักจะในภาคอีสาน เช่น อุตรธานี นครพนม และอุบลราชธานี เป็นต้น ส่วนที่ตั้งในภาคอื่น ๆ ได้แก่ ฐานทัพอุดรธานี สัตหีบ ซึ่งการตั้งฐานทัพนี้ทำให้พื้นที่เหล่านี้เกิดความเสื่อมทางวัฒนธรรมตามมา บ้านเมืองสกปรก เต็มไปด้วยเมียเช่า พาร์ตเนอร์ ผู้หญิงหากิน วิทยุแจ๊สแตก คนคิดยาเสพติด เด็กผิวดำผมหยิก เด็กผิวขาวผมแดง คาสีน้ำข้าว ฯลฯ ทำให้มองดูเหมือนอีกดินแดนหนึ่งที่ไม่น่าใช่แผ่นดินไทย ทั้งนี้ เพราะการถูก

ครอบงำจากจักรวรรดินิยมอเมริกา

ผลงานเพลงหลายเพลงของกลุ่มศิลปินกรรมาชน อาทิเช่น บทเพลง "เลือกหาแผ่นดิน"

- ได้แสดงออกถึงความหวังแทน ความเป็นเจ้าของแผ่นดินไทย โดยกล่าวไว้ว่า :

...แผ่นดินของเรา ต้องเป็นของเราชาติไทย ใกล้เคียงต้องเป็นของเราชาติไทย
เลือกไทยไหลโลมลงดิน ใคร่หมั่นค้ำค้ำศรีคนไทย
ต้องมีวันสักวัน ให้ไทย ล้างภัยอัปรีดิ์
แผ่นดินของเรา ถูกเขาครอบงำย่ำยี ที่ใจ "ไอ้กัน" ครอบงำย่ำยี
จักรพรรดินิยมจัญไร เชือดเฉือนเลือกไทยไหลปรี
...
ไล่ไปอย่าช้า เลือกหาแผ่นดิน .

บทเพลง "ราวกับขับไล่ไอ้กัน" มีเนื้อร้องดังนี้

...มารวมพลังร้องก้องเสียงดังขับอเมริกัน... ฐานทัพที่อยู่ตะเภานั้นมอมเมาให้
เราหลงไป... อเมริกาอย่าอยู่ต่อไป มะ มะ มา ขับไล่ไอ้กัน...

บทเพลง "ไล่หัวจักรวรรดินิยม" ที่มีเนื้อหากล่าวไว้ว่า

...ลา ลาก่อนเคื้อ	ขอให้เธอจงมีอีกใหม่
ชาตินี้ขอให้เป็นขวัญตา	ชาติหน้าขอให้ เป็นขวัญใจ
ไล่หัวมันออกไป	ไอ้นายทุนใหญ่ อเมริกา
...	
ลา ลา ก่อนเคื้อ	ขอให้เธอเน้นจนอนหลับ
อเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพ	จี.ไอ .อย่าชาติเราย่อยยับ
ถึงเธอนอนหลับก็ต้องผวา...	

นอกจากประเด็นที่ต้องการให้อเมริกันถอนฐานทัพออกไปจากเมืองไทยแล้ว นิสิต
นักศึกษา ยังมีแนวความคิดว่าได้สหรัฐอเมริกาเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังฝ่ายรัฐ ทำการปราบปรามคอมมิวนิสต์
แบบเหี้ยมโหด ทำการทารุณโหดร้ายต่อประชาชน ฆ่าชาวบ้านเหมือนเป็นผักปลา ถ้าทำได้โดย

ไม่มีใครเห็น ก็อ้างว่าเป็นฝีมือของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ แต่ถ้ามีผู้พบเห็นก็จะอ้างว่า ผู้ตาย เป็นพลพรรคของพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งแนวความคิดเห็นที่ต่อต้านรัฐในประเด็นนี้ได้ปรากฏออกมาเพื่อทุกคนจะได้ทราบความเป็นจริง อาทิเช่น บทเพลง "อเมริกันอันตรายน" ที่ได้กล่าวถึง กรณีบ้านนาทราย จังหวัดหนองคาย

...เมืองไทยเป็นของไทย	ออกไปไม่ใช่ของงั้น
จักรวรรดินิยมอเมริกัน	มันเทียวรุกรานไม่ว่าบ้านเมืองใด
แบ่งแยกแล้วทำลาย	นาทรายนานาหินกอง
อยู่กินกันอย่างพี่น้อง	ไอ้ผู้ปกครองมันมาจากไฟ...

ซึ่งกรณีของเรื่องบ้านนาทรายนี้ กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (ปช.ปช.) ได้ นำชาวบ้านมาเปิดเผยความจริงว่า การที่หมู่บ้านถูกเผา เมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2517 และมีการสังหารชาวบ้านนั้นเป็นฝีมือการกระทำของหน่วยอาสาสมัครรักษาดินแดนและหน่วยปฏิบัติการพิเศษไม่ใช่เพราะการกระทำของผู้ก่อการร้ายอย่างที่ทางการได้ออกข่าวว่า เกิด การปะทะกัน แล้วผู้ก่อการร้ายเผาหมู่บ้าน ซึ่งจากหลักฐานยืนยันและผู้ที่ยังปากกล้าที่นำ เชื่อถือได้ ดังนั้น กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย จึงได้เรียกร้องให้รัฐบาลเปลี่ยนแปลงการปราบปราม คอมมิวนิสต์ เพื่อมิให้ชาวบ้านผู้สุจริตต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย แต่รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ก็ทำได้เพียงตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อสอบสวนหาข้อเท็จจริงเท่านั้น ดังนั้นจึงมีการ กระทำเช่นนี้ในกรณีล่องป่าปูน หมู่บ้านแถบภูซาง จังหวัดเลย ซึ่งมีเนื้อหายุ่งในบทเพลง "ล่องป่าปูน" ดังนี้

...ถิ่นเคยอยู่อยู่เคยนอน	จำต้องจรวงจากลา
เหลือเพียงแต่เสาเผาตาเป็นตอ	ไอ้นี้แหละหนอ เขาทำกับข้า
บ้านล่องป่าปูนเป็นล่องน้ำตา	สายธารธาราที่ข้าดื่มกิน
...	
ภาพที่จำตรึงตรา	ยังไม่เลือนจากใจ
เปลวไฟไหม้ลาม	ท่ามกลางตะวัน
เป็นจริงใช่ฝัน	เผาหันต่อหน้า
อ.ส. ถือไฟโยนใส่หลังคา	เจ้านายยิ้มว่า แม่ข้าร้องไห้
...	
ข้าขอลาไป	หาไฟดับเพลิง

นิสิตนักศึกษาที่มีความเชื่อว่า สหรัฐอเมริกาอยู่เบื้องหลังนโยบายการปราบปรามประชาชนในเรื่องการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ของฝ่ายรัฐบาล เพราะอเมริกามีความเชื่อเรื่องของการขยายอิทธิพลของโลกคอมมิวนิสต์สู่โลกเสรีเป็นอย่างมาก หรือที่เรียกกันว่า "ลัทธิโคมิโน" นโยบายต่อต้านและปราบปรามคอมมิวนิสต์ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์อย่างหนึ่งในสังคมคือ การกล่าวร้ายป้ายสีกันอย่างง่ายว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เพราะเพียงแต่ขัดแย้งกันทางความคิดเห็นกันเท่านั้น เป็นการกล่าวหากันโดยไม่มีหลักฐานแน่ชัดราวกับว่า "คอมมิวนิสต์" เป็นข้อหาสำเร็จรูป ซึ่งมีไว้สำหรับกำจัดผู้ที่มีความคิดขัดแย้งในตนเอง ซึ่งในความเป็นจริงได้เกิดขึ้นกับพรรคการเมือง 3 พรรค คือ พรรคพลังใหม่ พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย และพรรคแนวร่วมสังคมนิยม ซึ่งถูกโฆษณากล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ในระหว่างการหาเสียงเลือกตั้ง 4 เมษายน พ.ศ.2519 และเกิดขึ้นกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งถูกกลุ่มกระหิงแดงและแนวร่วมต่อต้านเผด็จการจกรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์กล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ในคราวที่มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการถอนฐานทัพอเมริกาให้ลุล่วงไปตามนโยบายที่ใดแถลงไว้ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.2519 ยังนิสิตนักศึกษาประชาชนเคลื่อนไหวมากขึ้นเท่าใด การกล่าวหาว่าเป็นการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์หรือเป็นผู้รับแผนปลุกระดมมวลชนมาจากต่างชาติมากยิ่งขึ้นเท่านั้น บทเพลงที่สะท้อนแนวความคิดเช่นนี้ของกลุ่มศิลปินคาราวานอาทิเช่น บทเพลง "แก่นของแม่" ที่มีเนื้อหาดังนี้

...แก่นของแม่มีกิ่งน้ำไหลลึก	โดยสายตาเย็นชา
ไม่เคยลืมเรื่องราวความแค้น	รอเวลาทวงคืน
ก้าวต่อไปลูกรัก	พ่อของเจ้าสิ้นไป
โอชีวิตชาวนาไทย	ในสังคมกินคน
ลุกขึ้นสู้จนสิ้นลมสุดท้าย	ตายไม่ยอมจำนน...
...	
แม้เป็นสุขที่ได้ฟังข่าวช่วย	ของกองทัพปลดแอก...

บทเพลงนี้ได้สะท้อนให้เห็นภาพของการปราบปรามคอมมิวนิสต์แบบเหวี่ยงแหของรัฐบาลพลอยทำให้ผู้บริสุทธิ์ต้องกล่าวยัย หนีเข้าไปสมทบกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในป่าจริง ๆ สำหรับคาราวานผู้ที่สร้างสรรคบทเพลงนี้ ซึ่งได้ไปพบเห็นความเป็นจริงในเรื่องนี้เมื่อไปพบกับชาวไร่ชาวนาแถวหมู่บ้านล่องป่าซัน คาราวานสะเทือนใจกับเหตุการณ์ที่ได้ไปพบเห็นนี้มาก ถ้าได้สร้างสรรคบทเพลงนี้ออกมาเพื่อปลุกเร้าความรู้สึกของประชาชนที่ได้รับฟังให้ลุกขึ้นต่อสู้เพื่อประชาชนผู้บริสุทธิ์จะได้ไม่ต้องเป็นแพะรับบาปอีก ซึ่งบทเพลง "เซ็งอีสาน"

ก็เป็นอีกบทเพลงที่ได้กล่าวถึงแนวความคิดนี้

...แดนอิสานกำลังเดือดร้อน	มันเป็นย่อนพวกเจ้านายมัน
มันกวัดขັນกันแต่ เรื่องการปราบ	มันกำหราบชาวไร่ ชาวนา
มันตั้งข้อหาให้เป็นคอมมิวนิสต์	คนบ่อผิดมันก็จับไปขัง
มันชิงโฉมมันก็เอาไปฆ่า	ผู้ใดว่ามีเหตุมีผล
ประชาชนผากหลายบ่ได้	มันก็ใช้อำนาจเข้มแข็ง
เป็นนักเลงยิงปืนเข้าใส่	พวกผู้เฒ่ามันมีศีลธรรม
พวกอธรรม พวกทรวาชัย	มันปล้นชาติฉ้อราษฎ์บังหลวง...

นอกจากในช่วงระยะ พ.ศ. 2518-2519 บรรดาผู้นำชาวนา กรรมกร นิสิต นักศึกษาถูกลอบฆ่ามากยิ่งขึ้น ทำให้สถานการณ์ยิ่งเครียดมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้กับบทเพลง เพื่อชีวิตด้วยเช่นกัน บทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงปี พ.ศ. 2519 เริ่มปรากฏความรุนแรงมากขึ้น อย่างเห็นได้ชัด เนื้อหาของบทเพลงรุนแรงถึงขั้นมีเนื้อหาเพลงที่สนับสนุนให้ลุกขึ้นจับปืนขึ้นต่อสู้ หรือเข้าป่าร่วมกันต่อสู้ฝ่ายรัฐ อันเป็นไปตามหลัก "การตอบโต้ความรุนแรงด้วยการใช้ความรุนแรง" บทเพลงที่นำเสนอแนวความคิดเช่นนี้ "น้ำท่วมฟ้าปลากินดาว" ของ คาราวาน ที่ว่า

...น้ำท่วมฟ้าปลากินดาว	นกเห็นหวาดสู้อายชล
<u>คนดีถูกฆ่ากลางถนน</u>	<u>คนชั่วที่ถ่มงับลึงก์บน</u>
...	
ชื่อคาที่เขาเข้มคอค	คุกคามอย่ามั่ววรีรอ
เพื่อนอย่าท้อ จงสู้ต่อไป...	

หรือ บทเพลง "จดหมายจากชาวนา" ที่มุ่งให้รัฐอย่าบีบคั้นจนในที่สุดอาจไม่มีความอดทนพอ และเมื่อถึงจุดนั้นก็ต้องอาจจับปืนขึ้นมาสู้:

...ชนชั้นแยกกันไม่ได้	คนไทยร่วมแผ่นดินทอง
ยากแค้นอึดอยากปากหอมง	<u>อย่าให้เขาต้องลูกซื้อถือปืน...</u>

บทเพลง "ลุกขึ้นสู้" ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่นิสิตนักศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า แนวทางต่อไปที่จะต้องกระทำคือ การลุกขึ้นต่อสู้ด้วยอาวุธแทนที่จะใช้ชีวิตสันติอย่างที่ผ่านมา



... ลูกขึ้นยืนท่า	พวกฟ้าพวกดาว
รวมใจที่ปวดร้าว	ปลิดดาวลงดิน
ไม่นานนหรือกหนา	เมหฟ้าทมิฬ
กฎจะล้างให้สิ้น	ชีวิตจึงเบิกบาน...

เช่นเดียวกับ บทเพลง "ก้าวต่อไป" ที่ชักชวนให้ทุกคนมาร่วมแรงร่วมใจกันต่อสู้ ดังที่เนื้อเพลงบางตอนกล่าวไว้

...พี่น้องทุกคนจงช่วยก่อไฟ	ลุกโชนให้ไหม้สิ้นซากเผด็จการ
เพื่อชีวิต พวกเรามา	มาร่วมใจ ลุกเข้าไป จึงได้มา
เพื่อประชาข้าวอยู่ใย	ลุคต่อไป นำชัยมา...

นอกเหนือจากปฏิกิริยาตอบโต้ความรุนแรงดังกล่าวแล้ว อาจเป็นไปได้ว่า ในช่วง พ.ศ. 2518-2519 นิสิตนักศึกษาเริ่มมีความคิดที่เปลี่ยนแปลงไป อันเนื่องมาจากการได้รับผลจาก พคท. รวมทั้งสภาพการณ์ที่เป็นจริง ที่ถูกรวบปรามโดยที่รัฐไม่สามารถให้ความปลอดภัยหรือตัวรัฐเป็นต้นเหตุเสียเอง ทำให้นิสิตศึกษามีแนวโน้มจะยอมรับแนวทางการต่อสู้ด้วยอาวุธของ พคท. ได้ง่ายขึ้น บทเพลงในช่วงเวลานี้ จึงมีการนำบทเพลงที่ขึ้นนำแนวทางแบบพรรคคอมมิวนิสต์มาเผยแพร่มากยิ่งขึ้น อาทิเช่น ผลงานเพลงของ จิตร ภูมิศักดิ์ ที่สร้างสรรค์ตอนที่จิตรอยู่ในป่า ซึ่งเป็นบทเพลงที่กลุ่มศิลปิน กรรมมาชน นิยมนำมาขับร้องมากที่สุด เช่น บทเพลง "แสงดาวแห่งศรัทธา" ซึ่งเป็นบทเพลงที่ได้รับความนิยมจากกลุ่มนิสิตนักศึกษาในช่วงเวลานั้นเป็นอย่างมาก เพราะเป็นบทเพลงที่ให้ความหวังกำลังใจเป็นพลังในการต่อสู้ต่อไป แต่ในความคิดของประชาชนทั่วไป ซึ่งไม่มีประสบการณ์ร่วมกับนักศึกษา จะไม่ค่อยเข้าใจ ซึ่งเป็นข้อด้อยของบทเพลงเพื่อชีวิตส่วนใหญ่ที่ไม่เน้นนำใจ ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย สื่อได้อย่างตรงไปตรงมา เช่น บทเพลงปลุกใจ ทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตจึงกลายเป็นบทเพลงที่มีคนเข้าใจได้เพียงกลุ่มเล็ก ตัวอย่างเช่น แนวเนื้อหาของบทเพลง "แสงดาวแห่งศรัทธา" ได้กล่าวไว้ว่า

...เดือนลับยามแผ่นดินมีตม
ดาวศรัทธายังส่องแสงเบื้องบน
ปลุกหัวใจ ปลุกคนอยู่มีวาย
ขอเยาะเย้ยทุกข์ยากขวากนามลาเคียด

คนยังยืนเด่น โดยทำท่าย

แม่คนฟ้ามีคดับ เดือนล้มละลาย

ควายังพรายศรัทธา เย้ยฟ้าดิน

ควายังพรายอยู่จนฟ้ารุ่งสาง...

บทเพลง "ฟ้าใหม่" ของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่กลุ่มศิลปินกรรมมาชนนำมาขับร้องเช่นเดียวกัน ก็เป็นบทเพลงหนึ่งที่มีคำร้องใหม่ให้การต่อสู้ทางชนชั้นเพื่อความเป็นอิสระ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ประชาชนทั่วไปเข้าใจได้ยาก

...โน่นขอบฟ้า เรืองรอง ทาบทองอาไฟ

ใสสดงามตา คือฟ้าใหม่ใกล้มา นามวลทาสเป็นไท

อาบด้วยแสงเสรี ภารดรธรรม พุ่งเพื่องประชา

งามล้ำกว่าก่อนไกล ขึ้นสดใสเรืองวัน

เรีวรุกขึ้นเกิด เร่งรุกขึ้นเกิด ทุกชนชั้นไทย

ชนผู้รักชาติ รักความเป็นไท จงสามัคคี

เรีวรุกขึ้นเกิด เร่งรุกขึ้นเกิด ทุกชนชั้นไทย

พร้อมใจกันก้าวตรงไป สู่ไทยเสรี...

บทเพลงบทที่มีความมุ่งหมายที่จะปลุกเร้าให้คนมีความหวังกับการต่อสู้จากการกดขี่ที่เป็นทาส ให้มีความเสมอภาค เสรีภาพ เพื่อชีวิตที่ดีงาม ดังนั้น จึงต้องต่อสู้กับอำนาจที่กดขี่แบ่งชนชั้น เพื่อก้าวไปสู่เสรีภาพของปวงชนชาวไทย แต่มีลักษณะการนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบของนามธรรม ซึ่งยากแก่การรับรู้และทำความเข้าใจถึงความหมายของเนื้อเพลง

ในบางกรณี กลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตก็นำบทเพลงของ พคท. มาเล่นซ้ำเลย อันเป็นประจักษ์พยานแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางความคิดของ พคท. ซึ่งมีต่อกลุ่มศิลปินเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น บทเพลง "บ้านเกิดเมืองนอน" นี้เป็นบทเพลงที่กลุ่มศิลปินกรรมมาชนได้รับฟังมาจากวิทยุเสียงประเทศไทย (ส.ป.ท.) ที่กระจายเสียงมาจากป่า เนื้อหาของบทเพลงมุ่งโจมตีจักรวรรดินิยมและสะท้อนการเรียกร้องให้จับปืนต่อสู้ เป็นบทเพลงที่สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการที่จะใช้ความรุนแรง ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงแนวทางของ พ.ค.ท. อย่างชัดเจน ดังเนื้อเพลงบางตอนที่ว่า

... บ้านเกิดเมืองนอนที่เรารักยิ่งชีวา	เคยพำนักเรียกนามมีสมญาว่าแผ่นดินทอง
ถูกโจรชายชาติเข้าครอง	ยอมให้ มะริกันครอบครอง
ต้องสูญเสียแผ่นดินทอง	ฝรั่งมาครองดินทองของไทย
มันบุกราวรุกย้าย	ปราบปรามกดขี่ทารุณโหดร้าย
เช่นฆ่าประชาชนไทย	เปรียบเราเป็นเช่นผักปลา
เราไม่เฝ้าท่าสวาทคิดคืนใจขอสู้รบคา	ทอดไทยไว้เหนือชีวิตใครจะมาลบลู่ดูแลน
ชนชั้นกรรมมาชีพจุดตั้งประทิวสองทาง	แสดงสดสสวางชี้ทางให้ประชาชนทั่วแดน
<u>จับปืนลุกขึ้นขึ้นมา</u>	<u>ร่วมสามัคคีแน่นแฟ้น</u>
ขับโจรมะริกันต่างแดน	<u>โค่นสมุนขายชาติตัวแทนประชาทั่วแคว้นต้องสุขสำราญ</u>
<u>จากบ้านเมืองสู่แดนแห่งการก่อตัว</u>	<u>ลำบากใจไม่กลัวเมื่อพวกเราเรียกร้องต้องการ</u>
ปาดงพฤษพงษ์พามาพวกเราประชาผาพัน	เข้าโหมโถมโรมรันยอมพลีรักษาชาติไทย
	(เทือกภูสวระสูงผาชัน แต่ใจเราแน่นเหมือนภูสวระทอง)*

บทเพลง "เลือดต้องล้างด้วยเลือด" เป็นบทเพลงที่มุ่งจะนำมาต่อสู้กับเผด็จการโดย
ใช้ภาษาที่ค่อนข้างรุนแรงอย่างมาก ดังเช่นที่กล่าวไว้ว่า

...ตื่นเกิดประชา ลุกขึ้นมาเพื่อกอบกู้ชีวัน
อานาจหมิ่นเหยียบแผ่นดินเลือดอาบคราบน้ำตา
หน้เลือดแดงทาวุธของเผด็จการ
หลายปีที่ผ่านมาทบถมตลอดมา
มันปล้นชาติ ประชา คุกคามเช่นฆ่า ผู้รักชาติไทย
ให้หันเหี่ยงเหือดความแค้นในใจ ยิ่ง ปัง ปัง เราลุกประชา
เอาเลือดมันมาล้างแค้นเลือดไทย...(ซ้ำ)

จากเนื้อหาของบทเพลงเพื่อชีวิตนับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516
จนมาถึงราวปลาย ๆ ปี พ.ศ. 2519 จะไปได้ว่า เนื้อหาของบทเพลงเพื่อชีวิตเริ่มมีความ
รุนแรงมากยิ่งขึ้นถึงกับในระยะหลัง บทเพลงมีการนำเสนออุดมการณ์ใหม่ ซึ่งมีลักษณะแนว

* ช่วงหลังนักศึกษาเปลี่ยนเนื้อร้องวรรคสุดท้าย เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์และอุดมการณ์
ทางการเมืองของเขา

ความคิดที่คล้ายคลึงกับแนวความคิดของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ด้วยเหตุนี้เอง ที่ทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตถูกมองว่าเป็นบทเพลงที่มีแนวความคิดที่ประสงค์ร้ายต่อบ้านเมือง จำเป็นต้องห้ามปรามมิให้เผยแพร่ออกไป ซึ่งการกระทำเช่นนี้ ได้รุนแรงมากขึ้นจนกลายเป็นเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ในเวลาต่อมา และนับจากเหตุการณ์นี้ บทเพลงเพื่อชีวิตก็ต้องย้ายตัวเองจากการที่เคยสร้างสรรค์อยู่ในเมืองอย่างถูกกฎหมาย ไปสู่การสร้างสรรค์ต่อไปในป่า และรอวันเวลาที่จะคืนกลับสู่เมืองอีกครั้ง และจุดนี้ก็คือ การสิ้นสุดของบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วง พ.ศ. 2516-2519 ซึ่งเป็นยุคแรกของบทเพลงเพื่อชีวิตไทย

ความเปลี่ยนแปลงไปของสังคมเป็นปัจจัยสำคัญอย่างมากที่มีส่วนทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตได้มีโอกาสหวนกลับมาสู่สังคมไทยอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการกลับมาในครั้งนี้ บทเพลงเพื่อชีวิตจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนเนื้อหาของตนเองให้สอดคล้องกับยุคสมัยเป็นสำคัญประกอบกับวงการเพลงในช่วงเวลานั้น ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นระบบธุรกิจเพลงไทย ซึ่งกระบวนการสำคัญของระบบธุรกิจเพลงไทย ก็คือ การสามารถสร้างสรรค์ผลงานสนองความต้องการของกลุ่มผู้ฟังได้มากที่สุด เพื่อนำมาซึ่งยอดขายผลงานเพลง ซึ่งจุดนี้ได้ส่งผลมาถึงบทเพลงเพื่อชีวิตด้วยเช่นเดียวกัน ที่ต้องปรับเปลี่ยนตนเอง เพื่อที่จะคงอยู่ในระบบธุรกิจได้ตลอดไป

สำหรับเนื้อหาของบทเพลงเพื่อชีวิตในยุคที่บทเพลงเพื่อชีวิตหวนกลับมาอีกครั้งหนึ่งนั้น ในปี พ.ศ. 2523 จะได้ว่า มีการเปลี่ยนไปจาก พ.ศ. 2516-2519 ประเด็นเนื้อหาหลัก ที่ถูกนำเสนอในช่วงเวลานี้ มักจะเป็นประเด็นของการสะท้อนปัญหา ความเป็นจริงของสังคม มากกว่าประเด็นเนื้อหาในแนวอื่น ๆ ซึ่งเป็นประเด็นรอง อาทิเช่น การต่อต้านสงคราม เรียกร้องสันติภาพ การยกย่องบุคคล การนำเสนอแนวความคิด การวิพากษ์วิจารณ์ เรื่องของชีวิตและธรรมชาติ รวมไปถึงเรื่องของความรักความเมตตา เป็นต้น

แนวเนื้อหาที่ถูกนำเสนอในบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลานี้ พิจารณาได้ว่า มีแนวเนื้อหาในเรื่องต่าง ๆ 3 ประการคือ

1. เรื่องการเมือง
2. เรื่องเศรษฐกิจ
3. เรื่องสังคมและวัฒนธรรม

ประเด็นเกี่ยวกับการเมือง

กลุ่มศิลปินที่นำเสนอแนวเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเมืองที่เด่นชัดมากที่สุด คือ กลุ่มศิลปินคาราบาว โดยเมื่อเริ่มต้นนำเสนอเนื้อหาในประเด็นนี้ คาราบาวเริ่มด้วยการนำเสนอภาพจุดที่เล็กที่สุดเหมือนว่าเป็นจุดที่ไม่ค่อยมีความสำคัญ แล้วคาราบาวก็ค่อยพัฒนาการนำเสนอเนื้อหาไปจนถึงประเด็นที่มองได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะคาราบาวยังไม่ทราบท่าทีของฝ่ายรัฐจะตอบสนองกลับมาอย่างไร ถ้านำเสนอเนื้อหาอย่างตรงไปตรงมา เช่น ที่บทเพลงเพื่อชีวิตในยุคแรกกระทำก็อาจไม่สามารถเผยแพร่ผลงานได้ ดังนั้น แนวเนื้อหาของบทเพลงเพื่อชีวิตในยุคนี้ จึงมักมีการนำเสนอประเด็นทางการเมือง โดยแบ่งแยกเป็น 1. การเมืองในประเทศ และ 2. การเมืองนอกประเทศ

1. การเมืองในประเทศ

การนำเสนอแนวเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเมืองในประเทศ ของบทเพลงเพื่อชีวิต สามารถแบ่งเรื่องราวการนำเสนอเรื่องราวได้เป็นเรื่องเกี่ยวกับ

- 1.1 เรื่องทหาร
- 1.2 เรื่องประชาธิปไตย

1.1 เรื่องทหาร

ในยุคแรกของบทเพลงเพื่อชีวิต ศิลปินและบรรดานักศึกษามักสนใจในการมองทหาร ต่างไปจากปัจจุบัน โดยมีการมองสถาบันทหารว่า เป็นกลไกของรัฐที่คอยทำหน้าที่ปราบปรามผู้เป็นปฏิปักษ์ แต่สำหรับปัจจุบันคาราบาวเป็นผู้เปลี่ยนทัศนคติในการมองเช่นนี้ โดยมุ่งหมายให้สถาบันทหารปรับปรุงตัวเองจากการเป็น "ทหารการเมือง" มาเป็น "ทหารอาชีพ" แล้วสังคมจะยอมรับ

คาราบาวเริ่มต้นกับบทเพลง "ท.ทหารอดทน" โดยมุ่งหวังที่จะนำเสนอลักษณะคุณสมบัติของนายทหารตัวอย่างที่มีหน้าที่ป้องกันประเทศชาติ เป็นนายทหารในอุดมคติที่เสียสละใช้กับชาติบ้านเมืองเพื่อความอยู่รอดอย่างแท้จริง ก้าวคัดศัตรู ปราบอภิลิทธิ อิทธิพลให้หมดไป ทหารชาตินักรบที่จะได้รับการสรรเสริญสูงสุด ก็คือ นักรบที่เอาชนะสงครามในหัวใจของตัวเอง

ให้ได้ ไม่ว่าจะสงครามนั้นจะมาในรูปของกิเลส มายา ตัณหา อานาจ เกียรติยศ เงินทอง ฯลฯ ก็ตาม

จากการที่ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยมีทหารเข้ามาเกี่ยวข้องแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา และทหารก็ดำรงตำแหน่งสูง ๆ ทางการเมืองด้วย มีอำนาจ อิทธิพล ทรัพย์สินเงินทอง ผู้คนเกรงกลัวเคารพนับถือ ฯลฯ ซึ่งเรียกว่า "ทหารการเมือง" การรบบารวรณ์จะเห็นสังคมเปลี่ยนแปลงไปในทางดีขึ้น คือ ต้องการเห็นทหารทำหน้าที่ของทหารอย่างแท้จริงที่เรียกว่า "ทหารอาชีพ" การรบบารวจจึงสร้างสรรคบทเพลงเพื่อเสนอภาพเปรียบเทียบให้เห็น เพื่อจะได้ถูกคิดกันบ้าง เนื้อหาบางตอน บทเพลง "ท.ทหารอดทน" ที่ว่า

... เห็น ท.ทหารอดทน หากินกับปืนกลพิทักษ์ดินแดนไทย
ก็คนจะมาเข้าใจ ว่าเขาทำเพื่อใคร ถ้าไม่ได้ทำเพื่อคุณ
 ดาวเดือนลอยเลื่อนท้องฟ้า ยังให้ตกลงมาคิดว่าได้สบาย
 ดาวเดือนลอยเลื่อนนภา ยังให้ตกลงมาคิดว่าก็มากมาย
 คิดแล้วจะมีอะไร คิดแล้วจะมีอะไร
 ถ้าเขาไม่ได้เป็น ท.ทหารอดทน
 (พูด) ท.ทหารลูกหลานคนจน ๆ
 ไม่กระเสือกกระสนก็เป็นแค่พลทหาร
 โชคดีแค่พิกลพิการ
 ก็พอได้เล่าขานให้ลูกหลานอดทน
 อับจนเขาก็ยังเจียมตัว
 ไอกลับจะกลัวว่าลูกปืนจะวิ่งมาชน
แต่จับปืนยิงด้วยเหตุผล
ก็หวังว่าผู้คนคงจะพอเข้าใจ
 ท.ทหารอดทน

และสำหรับบทเพลง ท.ทหารอดทน ออกเผยแพร่ก็ถูกคำสั่งของคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ หรือที่เรียกชื่อย่อว่า "กบว." ห้ามออกอากาศเผยแพร่ บทเพลง ท.ทหารอดทน เนื่องจากไปเสียดสีวงการทหาร คำสั่งห้ามของ กบว. ในปัจจุบัน มีผลแค่เพียงห้ามเผยแพร่ทางสถานีวิทยุหรือโทรทัศน์เท่านั้น แต่มีสิทธิ์ที่จะวางแผงขายเทปได้ต่อ

ไป ซึ่งถ้ามองในอีกมุมหนึ่ง ก็เป็นประโยชน์สำหรับคาราบาว ก็คือ ทำให้หย่อนค่านายเพิ่มสูงขึ้น เพราะไม่สามารถพึ่งได้จากสถานีวิทยุ จำเป็นต้องหาซื้อมาฟังส่วนตัว

คาราบาวยังได้นำเสนอเนื้อหาในประเด็นนี้ต่อไปอีกในบทเพลง "บัวลอย" โดยสร้างสรรคชีวิตของบัวลอยทหาพิการชั้นผู้น้อย ที่เป็นเพียงทหารเกณฑ์คนหนึ่งอาสารับใช้ชาติ เป็นบุคคลที่มีน้ำใจกับทุกคน มีคุณธรรม เสียสละ จนในที่สุดก็เสียสละชีวิตเพื่อชาติในสนามรบจริง ๆ คาราบาวต้องการเสนอว่า ในขณะที่มีบุคคลผู้เสียสละอย่างบัวลอย กำลังกระทำหน้าที่ของตนอยู่ แต่ผู้คนอีกส่วนหนึ่งของสังคมก็มุ่งหวังแต่จะกอบโกยเอาผลประโยชน์ส่วนตนไว้คุณธรรมประจำใจ อย่างเช่น วงการเมืองของไทยที่ทุกคนพยายามจะคืนรักษาผลประโยชน์ให้กับตนเองมากกว่าจะทำเพื่อส่วนรวม ชีวิตของบัวลอย จึงควรเป็นตัวอย่างคุณความดีให้กับคนในสังคมและเตือนสติบุคคลที่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนได้เป็นอย่างดี ดังบทเพลงที่ว่า

...บัวลอยเขาเป็นชายหนุ่มตาเหล่ หลังงุ้ม เต๋อ ๆ คำ ๆ รูปร่างนี้ไม่ใช่สภา
จิตใจล้ำฟ้าตั้งสมญาบัวลอย เป็นเพื่อนคู่ยามเพื่อนว่าแห้ว เป็นพ่อครัว
ยามเพื่อนหิวโหย เป็นหมอนใหญ่ยามเพื่อนโอดโอย หาหยูกหายามารักษาบรรเทา
บัวลอยถึงวัยเกณฑ์ทหาร พิกลพิการยังดีหนึ่งประเภทสอง อาสารับใช้ชาติพี่น้อง
หัวใจคับพองกล้าหาญอดทน เป็นคนหนักเอาเบาสู้ อุดสำหมาณะอดทนถ่อมตน
ช่วยเหลือเพื่อน ๆ ทุกคน ร่วมแต่ทุกข์สุขไม่สนใจ

วันหนึ่งมีเสียงปืนคาราม บัวลอยถูกห้ามมาในเปลผ้าใบ
ยังละเมอหวังว่าใครเป็นอะไร คือคำพูดสุดท้ายของชาย ชื่อบัวลอย
ตั้งแต่วันนั้นยันวันนี้ แสงตะเกียงริบหรี่ที่บ้านไร่ปลายดอย
ไม่มีชายคนที่ชื่อบัวลอย ความเหงาหงอยคอยเข้าปกคลุม
โลกนี้ไม่สมประกอบ เพราะบางคนชอบเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน
โลกนี้มีสักกี่คน เป็นฟังหลดพันดังคนชื่อบัวลอย.

1.2 เรื่องประชาธิปไตย

ประเด็นทางการเมืองอีกประการหนึ่งที่กลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตหยิบยกมา
นำเสนอในบทเพลงเพื่อชีวิต ถ้าพิจารณาถึงแนวความคิดทางการเมืองการปกครอง ที่ปรากฏ
ในบทเพลงเพื่อชีวิตในยุคแรก จะพบว่า มีการนำเสนอเช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่า แนวความ

คิดทางการเมืองการปกครองที่น่าเสนอผ่านมานั้น จะเป็นแนวความคิดที่แสดงให้เห็นถึงความคิดเห็นที่ตรงกันข้ามกับแนวความคิดทางการเมืองของฝ่ายรัฐ ซึ่งการนำเสนอ เช่นนี้ได้นำส่งผลให้บทเพลงเพื่อชีวิตต้องกลายเป็นบทเพลงของกลุ่มฝ่ายซ้ายไปโดยปริยาย ในขณะที่ฝ่ายรัฐเป็นฝ่ายขวา

สำหรับปัจจุบัน ก็ยังคงมีการนำเสนอแนวความคิดทางการเมืองเช่นเดียวกัน เพียงแต่จะพิจารณาได้ว่า กลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตมีแนวความคิดที่สนับสนุนระบอบการปกครองที่เป็นอยู่มากกว่าจะต่อต้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความชอบธรรม ในสายตาประชาชนทั่วไปมากกว่าแนวคิดสังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์ บรรดาศิลปินมองว่า ยังต้องพัฒนาอีกอย่างมาก ดังนั้น กลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิต จึงมีความพยายามที่จะถ่ายทอดแนวความคิดในเรื่องประชาธิปไตยออกมาในเนื้อหาต่าง ๆ กัน ทั้งที่แสดงส่วนดี และส่วนเสียของประชาธิปไตยออกมาให้รับทราบโดยทั่วกัน เพื่อที่ประชาชนส่วนใหญ่จะได้ค่อย ๆ มีจิตสำนึก ความเข้าใจในเรื่องของประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

ประเด็นเนื้อหาของเรื่องของประชาธิปไตย ปัญหาแรกที่ถูกนำเสนอก็คือ การที่ผู้แทนราษฎรมีได้มาจากประชาชนโดยแท้จริง กล่าวคือ การเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในแต่ละครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งโดยทั่วไป หรือการเลือกตั้งซ่อมก็ตาม ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นจำนวนไม่น้อยที่ใช้วิธีการซื้อคะแนนเสียงจากประชาชนผู้ไปออกเสียงเลือกตั้ง และดูเหมือนว่าวิธีการซื้อคะแนนเสียงโดยการจ่ายเงินให้เป็นรายหัวจะมีแพร่หลายมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นสิ่งปกติธรรมดาของประเพณีการหาเสียงเลือกตั้ง ไปโดยปริยายสำหรับผู้รับสมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก

เนื่องจากการเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตยนั้น หน้าที่และความรับผิดชอบเป็นของประชาชนทุกคนในฐานะเป็นเจ้าของประเทศ ดังนั้น จึงมีบทเพลงเพื่อชีวิตที่เสนอภาพเกี่ยวกับการเมืองไทยออกมาหลายเพลง ทั้งในเพลงท่อนองกล่าวโดยตรง ต่อต้าน ประชดประชัน และเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหานั้นด้วย

คาราบาว เป็นกลุ่มศิลปินที่ได้แสดงบทบาทในประเด็นนี้ค่อนข้างสูงกว่ากลุ่มศิลปินอื่น บทเพลงที่เด่นมากสำหรับแนวความคิดประเด็นทางการเมืองนี้ก็คือ บทเพลง "ประชาธิปไตย" คาราบาวต้องการนำเสนอแนวคิดให้กับประชาชนในเรื่องของประชาธิปไตยว่าผู้คนที่มาจากการเลือกตั้ง เพราะในยุคนี้เป็นยุครัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี

ที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แต่มาจากการแต่งตั้งแทน และอยู่ในตำแหน่งนานถึง 7 ปีเต็ม
คาราบาวจึงพยายามที่จะย้ำเตือนให้ทุกคนตระหนักในประเด็นนี้ เนื้อหาบางตอนของบทเพลงมี
ดังนี้

...รู๊ว! เราต้องอุดรู๊ว! หลอ ถ้าอยากเห็นเมืองไทยพัฒนาขึ้น อย่างผู้นำ
ต้องมาจากการเลือกตั้ง ใครอยากเป็นบ้างยกมือขึ้น ให้ประชาชนมีสิทธิ์
ออกเสียง ผู้มาคุมบังเหียนชีวิตประชาชน จะปกครองระบอบประชาธิปไตย
จะเล่นแบบไทย ๆ หรือระบบสากลก็เลือกเอา...

จากบทเพลงจะพิจารณาได้ว่า คาราบาวเน้นในประเด็นของผู้นำว่าควรเป็นบุคคลที่
ประชาชนเป็นผู้พิจารณาเลือกเข้ามาเพราะจะต้องเป็นผู้ที่มาทำหน้าที่แทนประชาชน จึงควรเป็น
ตัวแทนที่มาจากประชาชน ไม่ใช่ชนกลุ่มเดียวจัดการกันเอง ซึ่งไม่ใช่หลักการของประชาธิปไตย
อย่างแท้จริงและบทเพลง "ประชาธิปไตย" นี้ เมื่อเผยแพร่ได้พบข้อขัดแย้งกับ กว. คือถูกสั่ง
ห้ามเผยแพร่ทางวิทยุและโทรทัศน์ โดยให้เหตุผลว่ามีเนื้อร้องที่ไม่เหมาะสมกับการออกอากาศ
ซึ่งอาจจะทำความเสียหายกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยได้ แต่เมื่อ กว. ได้ประกาศ
ห้าม ทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์การกระทำครั้งนี้ของฝ่ายรัฐบาลเป็นอย่างมาก และในที่สุด
พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ก็มีคำสั่งให้ทบวงการพิจารณาบทเพลง "ประชาธิปไตย" นี้ใหม่
ซึ่งผลที่ออกมาก็คือ ยกเลิกคำสั่งห้ามครั้งเก่า อนุญาตให้บทเพลงนี้เผยแพร่ได้ตามปกติ

นอกจากบทเพลงที่ต้องการมุ่งเน้นไปที่ระบอบการปกครองที่ควรจะเป็นแล้ว คาราบาว
และกลุ่มศิลปินเพื่อชีวิตยังได้นำเสนอภาพของผู้แทนราษฎร โดยให้เหตุผลว่าการที่คนคิดบางคน
ที่อยากเป็นผู้แทนราษฎรแต่เป็นไม่ได้ เพราะปัจจัยประการเดียวก็คือ เงินที่ใช้ในการเลือกตั้ง
จากที่กล่าวมาข้างต้นก็จะพิจารณาได้ว่า การเลือกตั้งของไทยแต่ละครั้งปัญหาการใช้เงินซื้อ
เสียงจะต้องเกิดขึ้น อย่างบทเพลง "ผู้แทน" ของกลุ่มศิลปินคาราบาว ที่กล่าวถึงเรื่องของ
ผู้แทนได้อย่างชัดเจน โดยคาราบาวมุ่งหวังให้ผู้ฟังได้แนวทางในการตัดสินใจว่าควรที่จะเลือก
ผู้แทนราษฎรแบบไหน ดังเนื้อเพลงบางตอนที่กล่าวไว้ว่า

... สงสารคนที่จริงจัง ใจอยากเข้าไปรับใช้ แต่เป็นได้แค่ฝัน เพราะ
ไม่มีเงินจะแจก ถึงบารมีจะมากมาย เพราะเงินไม่มีจะแจก ถึงคุณธรรม
จะมากมาย เงินไม่มี เงินไม่มี อดเป็นผู้แทน มีความดี มีคุณธรรม ยังอดเป็น
ผู้แทน

...ให้คนเห็นว่าประชาธิปไตย เป็นส่วนหนึ่งของคนไทย ไม่ใช่การเล่นกล เพราะเงินไม่มีจะแจก หนี้สินอะวุงตุงนัง เพราะเงินไม่มีจะแจก รายได้ ไม่พอประทัง เงินไม่มี เงินไม่มี ได้เป็นผู้แทน เลือกผู้แทน ประชาชน ผู้แทน ประชาชนคนเดินดินกินข้าวแกง ตะวันโด่งแดงท้องแห้งแห้งแค้น ที่น้อง พ่อแม่อีกแยะพอกัน นึกถึงวันวานไปหย่อนบัตรลงตู้นโยบายสวดยหุ ผู้แทน ผู้แทน ผลประโยชน์ของตนผลประโยชน์ของใครครับ...

การบ่าวมุ่งหวังให้คนไทยมีจิตสำนึกเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่ถูกคอง ไม่ใช่การที่จะ กระทำเหมือนเป็นการซื้อขาย การบ่าวได้ให้ข้อคิดที่ว่าเงินที่ได้มาก็แค่พอกินพอใช้ ไม่ก็ครึ่ง ปัญหาความยากจน อคอยากของคนไทยก็ยังคงอยู่อย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ดังนั้น ควรคิด พิจารณาให้ดีกว่าก่อนเพื่อผลประโยชน์ของคนหมู่มาก ย่อมดีกว่าผลประโยชน์ของคนใดคนหนึ่ง

แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้เงินในการเลือกตั้ง ยังได้ปรากฏในบทเพลง "บ่าว ศรี" ของกลุ่มศิลปินนิรนาม ที่นำเรื่องราวของผู้ที่อยากเป็นผู้แทนราษฎรนั้นจะเป็นได้หรือไม่ได้ ขึ้นกับปัจจัยทางการเงิน ว่าของบุคคลมีมากกว่ากัน และคนที่มีเงินเพียงเล็กน้อยแล้วยังอยาก ที่จะเป็นผู้แทน ก็อาจต้องสูญเสียเงินส่วนที่มีอยู่ทั้งหมดไป เพราะเพียงความหวังที่จะได้เงินคืน มาที่มากกว่านี้ บทเพลงบทนี้สะท้อนให้เห็นแนวความคิดของประชาชนคนธรรมดาที่ยังไม่เข้าใจ ในระบอบประชาธิปไตยอย่างลึกซึ้งเพียงพอ ดังนั้น เพลงบางตอนที่กล่าวว่

...ฉันถึงวันยิ่งใหญ่ สองฝ่ามือสุขใจมีชีวิตชีวา ฉันถึงวันมีค่าทรัพย์สินเงินตรา
ไรร่ำว้าวควายลงทุน เหนียวแรงเท่าไร ไม่เสียดายเงินทองของตัวเอง คิดว่าเงิน
ไปเที่ยวเดียวเดียวก็กลับ คิดว่าเงินไปเที่ยวเดียวเดียวก็กลับมา...
พอหลายเดือนมันเลื่อนผ่านเลยไป แกถึงรู้ว่าเสียเงินไปฟรี ๆ อุดมการณ์
มาล้างผลาญบ่าวศรีจะเป็น ส.ส. ทั้งที่อยากหนีไปผูกคอตาย...

นอกจากนี้ยังมีบทเพลงที่กล่าวถึงการที่คนดีบางคนทำดีมากเกินไป ในที่สุดก็ต้องถูก จากัดให้หันแนวทางไป อย่างบทเพลง "รัฐมนโท" ของกลุ่มศิลปิน นิรนาม ที่เสียดสีวงการ เมืองไทยว่า คนที่ทำดีมาก ๆ อยู่ไม่ได้ในสังคมที่มีแต่คนเอาวัดเอาเปรียบ ดังนั้นหาบางคน ที่ว่า

...แต่หน้าที่หากทำดีเกินไป
เพื่อนฝูงรอบกายไม่สขอารมณ์

คนเราไม่มีแน่นอน
 แล้วแต่กรรมปางก่อนจะย้อนให้เข้าไป
 มุ่งหวังยังสิ่งที่ดี
 ยิ่งโดนย่ำยีที่มาทางดวงใจ
 ผลประโยชน์ขัดกันก็บวกลบ
 บั๊กน้อยถูกยิงตายเพราะไปขัดใจคนอปรีย์

คนเลวหรือคนเฒ่า
 เขาจะใจดำไม่เคยปรานี
 ขอให้ตัวเองไว้คนคู่แข่ง
 เสียใจแฉง ๆ ถึงแพงก็เงินมี
 ขอให้หมดคำไม่หลงเหลือคนดี
 อยากรอวันโชคคึกคักศรีเงินตรา...

นอกจากบทเพลง "รัฐมนโท" ที่นำเสนอภาพของการแก่งแย่งที่จะเอาแต่ผลประโยชน์
 ส่วนตน ถึงแม้ต้องกำจัดบุคคลก็จะกระทำแล้ว ยังมีบทเพลงเพื่อชีวิตที่นำเสนอเตือนผู้ฟังว่า
 ควรใช้ความคิดที่จะพิจารณาอย่างมีวิจารณญาณ อย่าได้หลงเชื่อใครง่าย ๆ จากคำพูดหรือการ
 กระทำอย่างเพียงผิวเผิน เพราะในความเป็นจริง เขาอาจเป็นคนชั่วช้า ปลิ้นปล้อนกะล่อน
 เชื่อถือไม่ได้ เปรียบได้กับนักการเมืองบางคนที่ตอนหาเสียงก็พูดว่าจะทำทุกสิ่งทุกอย่างให้ แต่
 เมื่อได้รับเลือกแล้วก็หายหน้าไปไม่เคยพบเห็นหน้าอีกเลย บทเพลง "หัวโชน" เป็นบทเพลงที่
 สะท้อนภาพนี้ได้อย่างชัดเจน ดังเนื้อหาของบทเพลงบางตอนที่ว่า

...ตำแหน่งยศฐาบรรดาศักดิ์
 พระนางลิงยักษ์ ก็เป็นเพียงหัวโชน
 โชคดีมีวาสนา
 ของตั้งหน้าสร้างบุญกุศล
 อย่าทำเพื่อหวังหน้าตา
 ให้คนหลงว่าเป็นเจ้าใช้โจร
 เมื่อถอดหัวจริงโผล่มา
 อาจพบหัวหมา อยู่ในหัวโชน...

นอกจากวิธีการวิพากษ์วิจารณ์เสียดสีในด้านลบแล้วสำหรับการกระทำที่ถูกขั้นตอนของประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตก็จะนำมาหย่อมขมเขยิบในบทเพลงเช่นเดียวกัน อย่างกลุ่มศิลปิน คาราบาว ซึ่งสนับสนุนแนวความคิดที่ว่าผู้นำควรมาจากการเลือกตั้ง โดยปรากฏแนวความคิดนี้ไว้ในบทเพลง "ประชาธิปไตย" เมื่อการกระทำเช่นนี้ได้เกิดขึ้น คาราบาวจึงนำมากล่าวถึงบทเพลง "มหาจำลอง วัน 7" และ "น้ำ" ที่กล่าวถึงบุคคล 2 ท่าน คือ พลตรีจำลอง ศรีเมือง ผู้ที่ได้รับเลือกจากประชาชนให้เป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร และพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ได้รับเลือกจากประชาชนให้เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 17 ของประเทศไทยที่มาจากการเลือกตั้ง คาราบาวมุ่งหวังว่า บุคคลต่าง ๆ เหล่านี้จะกระทำหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ อย่างบทเพลง "มหาจำลอง วัน 7" ที่กล่าวหย่อมขมเขยิบไว้ว่า

...ได้เงินเดือนไม่เอาไปใช้ กินง่าย ๆ กินถั่วกินงา พัฒนาเงินหกพันล้าน
ทุกสตาจ์ไม่ต้องกั๊งขา ชาวประชาไม่ต้องหวาดเสียว ไม่มีเขี้ยวลาดพสุธา
ชาวประชาพากันวางใจ เพราะท่านนำไปรับใช้ประชาชน

มหาจำลองคือของจริง ไม่แอบอิงรายการคุณขอมมา มีวิชาทั้งพระไตรปิฎก
บุนันท์ทหารบกเคยยกทัพโยธา คนรุ่นใหม่ ความหวังใหม่ คนรุ่นใหม่
คนไทย เมืองไทย เราพัฒนา

เป็นผู้นำท่านแบบเก่า หนักกระเป๋า หนักหนักระบาล บริหารจนกลืนไม่เข้า
หนึ่เก่า เก่ายังคายไม่ออก ไม่ช้ช่ดอภัยความซำใจ คนรุ่นใหม่ยังมีหวัง
อย่ามหาผู้ว่าจำลอง คนดีดีก็ต้องว่าดี...

เช่นเดียวกับ บทเพลง "น้ำ" ที่คาราบาวเน้นตรงประเด็นว่า คนดีทำดีนำ
สวรรค์เสริญ โดยกล่าวไว้ในเนื้อหาวว่า

...ก็นำเป็นคนที่มีวลชนเขาไว้ใจ ในสังคมไทยที่รุ่งเรืองเพียงวัตถุ เราก็ต้อง
สวรรค์เสริญ คนดีทำดีนำไว้ใจ

ก็นำเป็นคนของประชาชนไทย คั้งใจเลือกให้เข้ามาเป็นผู้นำ มีเรื่องมากมาย
ที่น้ำต้องแก้ต้องทำ คงต้องตรวจตราเพื่อความสุขส่วนรวม

จากบทเพลงที่นำเสนอเรื่องราวของการเมืองการปกครองของไทย จะพบว่า กลุ่ม

ศิลปินที่มีบทบาทมากที่สุดสำหรับในเรื่องนี้ก็คือกลุ่มศิลปิน คาราบาว คาราบาวพยายามที่จะเสนอแนวความคิดและเสนอภาพการเมืองไทยที่ดีที่ควรจะเป็น โดยคาราบาวเริ่มต้นจากจุดที่เล็กที่สุด ก็คือ พลทหารชั้นผู้น้อย ที่ตั้งใจท้อเพื่อชาติ เพื่อจะเป็นบทเพลงให้บุคคลชั้นผู้ใหญ่ได้ตระหนักว่า ควรท้อบ้างและคาราบาวก็ขยายแนวความคิดให้ก้าวไกลไปถึงแนวทางการเป็นประชาธิปไตยของสังคมที่ต้องการให้ผู้นำความมาจากการเลือกตั้งไม่ใช่การแต่งตั้ง และในที่สุดก็มาถึงวันนั้นจริง ๆ เมื่อ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ได้เสียงข้างมาก จนสามารถจัดตั้งคณะรัฐบาลของตนเองได้ เช่นเดียวกับการเข้ามาบริหารงานของพลตรีจำลอง ศรีเมือง ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้การนำเหตุการณ์ของบรรดา ส.ส. มาตีแผ่ให้ประชาชนทุกคนได้รับทราบได้เข้าใจ เป็นสิ่งที่ทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตมีความน่าสนใจไปกว่าบทเพลงแนวทั่วไป

2. การเมืองนอกประเทศ

นอกจากการเมืองในประเทศแล้ว เรื่องของความเป็นไปของ การเมืองนอกประเทศก็ยังเป็นแนวความคิดประการหนึ่งที่ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตให้ความสนใจ และต้องการถ่ายทอดความเป็นจริงให้ทุกคนได้รับทราบและหาทางแก้ไข ถึงแม้ว่าปัญหาจากภายนอกประเทศจะดูว่าไม่เกี่ยวกับสังคมไทย แต่ถ้าจะพิจารณาถี่ถ้วนให้คิดว่า ประเทศเหล่านั้นก็อยู่ใกล้ประเทศไทย ย่อมส่งผลกระทบต่อเมืองไทยไม่มากก็น้อย และสงครามนำมาซึ่งความเสียหาย สงครามไม่เคยมีความปรามิ ดังนั้น เราควรแยกบทเรียนจากสิ่งเหล่านี้เป็นข้อเตือนใจของตนเอง ว่าไม่ควรให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้ แนวความคิดการต่อต้านสงครามเกิดขึ้นในหลายบทเพลง อาทิเช่น บทเพลง "อิโรชิมา" ของกลุ่มศิลปินคาราบาวที่ว่า

...อิโรชิมา...แตกสลาย

สองแสนคนตาย ดับสูญ

จะเกิดกี่ครั้ง ก็ยังฝังใจ...จ่า

ผู้ที่ทำ มันไม่ใช่คน

อะตอมมิคบอมบ์ทั้งหลายตายเสียเกิด

โล่มันกระเจิง เบิงเปิดไปหั่น

สันติสุข ผู้หล้าและสากล

ชีวิตคน..คน..ไม่ใช่ผัก ไม่ใช่ปลา...

อิโรชิมา ฮ่า ฮ่า

อิโรชิมา ซ้ำ ฮา...ฮา...

อิโรชิมา ...

กรณีของ "กัมพูชา" ก็เช่นกัน ความโหดร้ายทารุณของสงครามกัมพูชาก็ยังคงไม่
ลืมหือไปจากจิตใจของผู้คนชาวกัมพูชาเอง รวมไปถึงประเทศเพื่อนบ้าน หรือชาวโลกได้
ชาวกัมพูชาจำนวนมากต้องลี้ภัยสงครามอพยพไปอยู่ดินแดนอื่น ๆ รวมถึงประเทศไทยของเรา
ด้วย ซึ่งไม่ใช่บ้านเกิดเมืองนอนของชาวกัมพูชา ส่วนชาวกัมพูชาภายในประเทศก็กำลังถูกกลืน
ชาติโดยคนชาวเวียดนามที่อพยพเข้าอยู่แทนชาวกัมพูชาที่พยายามอพยพหนีไปอยู่ที่ประเทศอื่น
คาราบาว จึงสร้างสรรค์บทเพลงนี้ขึ้นมาเตือนสติคนไทยทุก ๆ คน ให้ทุกคนได้รู้ว่า สงคราม
คือ ความโหดร้ายทารุณ ที่ทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะฉะนั้น คนไทยทุกคนต้องตระหนักถึงจุด
นี้ให้ได้ และพยายามที่จะไม่ให้มันเกิดขึ้นมา เนื้อเพลงของบทเพลง "กัมพูชา" นี้มีว่า

...ยามสิ้นเสียงปืนแผดก้องกังวานไปทุกหย่อมหญ้า
ผ้าขาวม้าปลิวหล่นลงพื้นดิน ฮาน้ำข้าบเลือดรินสายชลกัมพูชา
สงครามไม่เคยมีความปราณี ทั้งบุรุษสตรี แม่ลูกเด็กเล็กแดง
ครอบคลุมไปทุกหนแห่ง แย่งยึดยุคความมีชีวิต
ทำลายทุกสิ่งที่ผ่านมา
พืชพันธุ์ธัญญาหารล้มลง ผู้คนยังคงล้มตาย
สิ้นเสียงปืนนัดสุดท้าย หายไปพร้อมชนกัมพูชา...

บทเพลง "นักค้าสงคราม" ของกลุ่มศิลปินโซป ก็พยายามบอกเล่าให้ฟังถึงผล
ของสงครามในกัมพูชานั้น มีผู้ที่ได้ผลประโยชน์มากมาย ในขณะที่ชาวกัมพูชาต้องทุกข์เวทนา
น่าสงสารที่สุด ซึ่งการกระทำเช่นนี้นับได้ว่าเป็นการกระทำที่เอาเปรียบผู้คนที่ด้วยกันอย่าง
จริง ๆ เนื้อหาของบทเพลงได้สะท้อนภาพความเลวร้ายของมนุษย์ด้วยกันออกมา ดังนี้

...สงครามรุกราน เช่นฆ่ากันเหมือนผักปลา
อาวุธต่าง ๆ สร้างมา เพื่อเป็นการค้าสงคราม
เขมรเจ้าเอ๋ย เจ้าไม่เคยอยู่สุขสบาย
ครอบครัวต้องแตกสลาย ฟังร่วมโพธิ์ไทยชายแดน
พ่อค้ามากมาย เก็งกำไรนับหมื่นนับแสน
หากินอยู่ตามชายแดน บนความแค้นเขมรเจ้าเอ๋ย...

บทเพลง "ดาหรั่ง" ของกลุ่มศิลปินคนด่านเกวียน ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่ทำให้เห็นผลของสงครามว่า สู้ตายก็มีแต่ความตาย ความสูญเสีย อย่างกรณีของดาหรั่งซึ่งเป็นผู้เฝ้าสุสานเก็บศพของเชลยศึกในสงครามโลกครั้งที่ 2 หลุมศพมากมายเป็นเครื่องสะท้อนให้รับทราบว่า เฉพาะประเทศไทยก็มีผู้คนสูญเสียในสงครามมากมายเช่นกัน เปรียบเสมือนเป็นเครื่องเตือนใจมนุษย์ทุกคนตั้งเนื้อหาบางตอนกล่าวไว้ว่า

...ความหลังครั้งเมื่อก่อนกาล วันวาน ไหมหวนกลับมา ความรัก หยดเลือน
และน้ำตา จากผลพวงแห่งภัยสงคราม ผู้คนจากทั่วสารทิศ อุทิศชีวิตสังเว
ความตายค่ายเชลยที่เขาช่องไก่ หลุมศพมากมายต่างเป็นสี ที่แม่น้ำแควสีแดง
ไหลริซิบเลือดไคร่ราวสะพาน...

สงครามในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ส่งผลกระทบมากที่สุดก็คือสงคราม
เวียดนาม และประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับสงครามนี้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะ
เป็นการส่งทหารไปช่วย แครวมถึงการที่เมืองไทยยอมให้อเมริกามาตั้งฐานทัพ ซึ่งอเมริกา
ก็ได้ช่วยไทยในการร่วมสร้างถนนมิตรภาพ ในภาคอีสานเพื่อเชื่อมจังหวัดต่าง ๆ เข้าด้วยกัน
แต่เมื่อถนนเสร็จเรียบร้อยแล้ว สิ่งทีถนนนำเข้ามาด้วยก็คืออาวุธสงครามที่เอามาเข่นฆ่ากันใน
สงคราม ดังเนื้อเพลงของบทเพลง "ถนนมิตรภาพ" ที่บางตอนกล่าวไว้ว่า

...ถนนหนทางตั้งยาวตั้งไกล ฝรั่งสร้างไว้ อเมริกา
อเมริกา อเมริกา โชชัดโชเซสงครามเวียดนาม
หลายแสนคนตาย ลูกปืนคาราม
ลูกไฟไหม้ลาม ลูกบอมบ์ทำลาย
ลูกเล็กเด็กแดง ตายแห้งแห้งแก่
ทิ้งพ่อทิ้งแม่ร้างแตกสลาย
จะตายหรือเป็น จะเป็นหรือตาย
ไม่มีความหมาย ชีวิตมีคณ
เขมรลาวไทย ไหนหรือจะเป็น
ทุกหัวทุกคน รับผลสงคราม ความหายนะ...

ผลของสงครามเวียดนามสะท้อนออกมาในบทเพลง "เรฟูจี" ของกลุ่มศิลปิน
คาราวาว ที่เสนอภาพผู้พลัดภัยจากสงครามเวียดนาม เพราะผลของสงครามทำให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงภายในประเทศหลายอย่าง เวียดนามเหนือและใต้ต้องกลับมารวมเป็นประเทศเดียวกันอีกครั้งหนึ่ง และปกครองด้วยระบอบสังคมนิยม ซึ่งชาวเวียดนามใต้ไม่เคยชิน ดังนั้นจึงพากันอพยพลงเรือล่องไปประเทศอื่นเพื่อขอลี้ภัยอาศัยอยู่ โดยเฉพาะประเทศไทย ซึ่งคนไทยก็ยินดีต้อนรับแม้ว่าประเทศไทยจะมีความลำบากสำหรับตัวเองอยู่แล้วก็ตาม แต่ก็เป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน บทเพลงบทนี้เปรียบเสมือนเป็นอุทาหรณ์เตือนสติผู้คนที่มีความขัดแย้งอันมาจากตนเอง ก็ขอให้คิดถึงผู้อื่นที่ไม่เกี่ยวข้องแต่ต้องมารับผลด้วย เนื้อหาบางตอนของบทเพลงมีดังนี้

... เวียงฟ้ากว้างทางฝันชีวิตนั้นมืดมน
 ทนทุกข์ทนทุกข์ทนสู่ทน สู้ต่อไป
 ไกลห่างสุดสายตา
 ลอยล่องในนาวาถึงคราวไฉนแผ่นดิน
 ดินถิ่นเดิมลูกร้อนดังไฟเผาเผา
 ฟินสุเมเตาเจ้าคงเจ้าเคยยัดใส่ตา
 คราวผู้คนบนพื้นดินเดิมปากหมอง
 ไทยไม่มองไม่เคยเหลียวแลเห็นแก่ตัว
 กันมีเหลือเผื่อแผ่กันวันนั้น
 วันนั้นคงไม่ต้องล่องเรือ
 มาเข้ามา เข้ามา เรฟูจี...

การที่มีสงครามเกิดขึ้นมากมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศเพื่อนบ้านของไทย ซึ่งประชาชนทั่วไปรับรู้ยู่ตลอดเวลา ทำให้แนวความคิดต่อต้านสงครามและมุ่งหวังให้เกิดสันติภาพจึงเริ่มเกิดขึ้นมากมาย รวมทั้งบทเพลง "สันติภาพ" ของกลุ่มศิลปินคาราวาน ที่มุ่งหวังสร้างสรรค์บทเพลงในแนวนี้อย่างมีความหวังว่าเหตุการณ์ทุกอย่างคงจะดีขึ้น และไม่เกิดขึ้นนี้อีก ซึ่งการที่จะเป็นเช่นนั้นก็ด้วยความร่วมมือร่วมใจกัน ดังบทเพลงที่กล่าวไว้ว่า

...หัวใจจงมาประสาน ร่วมกันรักกันนานนาน ขับขานเสียงเพลงสันติ
 โอ...สันติภาพ สันติภาพ สันติภาพ...

สำหรับประเด็นที่เกี่ยวกับการเมืองของบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลานี้ ได้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงทางความคิดค่อนข้างมากกว่าช่วงก่อน คือ จะมุ่งเสนอแนวความคิดสร้างสรรค

ที่จะให้เมืองไทยเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบ จึงพยายามที่จะเผยแพร่แนวความคิด เพื่อปลุกจิตสำนึกของผู้คนในเรื่องนี้ให้เกิดขึ้น ถ้าทุกคนร่วมมือร่วมใจ ย่อมที่จะทำให้ความเป็นจริงเกิดขึ้นมาได้ นอกจากนี้ แนวความคิดในช่วงเวลานี้ ยังแสดงออกถึงประเด็นการต่อต้านสงครามที่ได้เกิดขึ้นแล้วและกำลังเกิดขึ้นอยู่ เพื่อการสร้างสรรคสันติภาพให้เกิดขึ้น โดยมุ่งเตือนสติคนไทยว่า ผลของสงครามไม่เคยทำอะไรให้ดีขึ้นเลย มีแต่ความเลวร้ายมากกว่า

ประเด็นเกี่ยวกับเศรษฐกิจ

ในขณะที่การสะท้อนปัญหาสังคมโดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจของเพลง เพื่อชีวิตในยุคแรกนั้น จะเป็นด้านการเอาโรคเอาเปรียบทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญ แต่แนวเนื้อหาของบทเพลง เพื่อชีวิตในยุคสมัยที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเศรษฐกิจนั้น จะมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปโดยสามารถแบ่งแยกออกเป็น 1. เศรษฐกิจในประเทศ และ 2. เศรษฐกิจกับต่างประเทศ

1. เศรษฐกิจในประเทศ

การนำเสนอเนื้อหาของบทเพลงเพื่อชีวิตในประเทศที่เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจภายในประเทศ ประเด็นสำคัญที่สุดที่มักกล่าวถึง ก็คือ ปัญหาในเรื่องความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ซึ่งจริง ๆ แล้วความยากจนนั้นเป็นปัญหาที่มีอยู่ในสังคมไทยมาช้านานแล้ว และยังไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปได้ แต่ก็มี ความพยายามที่จะแก้ไขปัญหายอยู่ตลอดเวลา และทุกยุคทุกสมัย ในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุก็มีการอธิบายกันว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจของไทยให้ผลดีกับเขตเมืองมากกว่าเขตชนบท ด้วยเพราะว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจที่กระทำนั้นมุ่งเป้าหมายที่จะมุ่งขยายตัว โดยเพิ่มการผลิตในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรม การผลิตสินค้าทดแทนสินค้าที่สั่งมาจากภายนอกประเทศ ในขณะที่เดียวกันก็ลดบทบาทการผลิตใน การเกษตรกรรมลง การที่เป็นเช่นนี้ทำให้ชนบทไทยกลับไม่ได้ได้รับการพัฒนาไปสู่ความเจริญหรือความทันสมัยดังที่แผนพัฒนาความหวังไว้ ตรงกันข้ามกับทำให้ชาวชนบทต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย และนำมาซึ่งการอพยพแรงงานเข้าสู่เมือง ส่งผลที่ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาอีกมากมาย อาทิเช่น ปัญหาการว่างงาน ปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่าย ปัญหาหนี้สิน เป็นต้น

จากสภาพความเป็นจริงดังกล่าวศิลปินผู้สร้างสรรค์ต่างก็พยายามเสนอภาพความเป็นจริงของสังคมที่ว่า ความเหลื่อมล้ำทางฐานะระหว่างคนรวยกับคนจนนั้นยังปรากฏอยู่ในสังคมไทย อาทิเช่น บทเพลง "ถึกควายทุย ภาค 1" ที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่คนมีฐานะเหนือกว่า

ท้าวร้าย รังแก คนที่ด้อยกว่า ด้วยบทเพลงที่กล่าววว่า

...หนิดคนมีเงินมีเงินทุน

มีโรงงานมีโรมัน เลี้ยงลูกน้องแทนควาย

กิจการตั้งโรมันครั้งสำคัญ

คบคิดกันว่าควรรขยาย จะหากำไรเพิ่มทุน

หนิดจึงให้มาว่าไหนกจำพวกฉันมาขอซื้อที่

ไหนกได้ฟังไม่ขอยินดี

จะอดตายหากขายที่ จะไม่มีที่ทางท่ามาหากิน

หนิดได้ฟังความดั่งถ้อยคำตามลูกน้องมันชี้แจง

ว่าแจ้งนี้หมอนี้ต้องเสียใจ

แล้ววันหนึ่งไหนกตื่นนอนตอนรุ่งเช้า

ตระเตรียมตัวไปทานา

พลันก็ต้องตกใจ ว่าไอ โอัย..เจ้าควายเฒ่า

เพื่อนผู้ช่วยผ่อนแรงเรา ใครทำเจ้าถึงเพียงนี้

เจ้าถูกเบื้อจนตายคาที่ การกระทำไร้ความปาวณี

แล้วจะมีใครช่วยไหนกทานา...

บทเพลง "สองเฒ่าผู้ยิ่งใหญ่" ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่เสนอภาพเปรียบเทียบความเป็นอยู่ของคนรวยและคนจนได้อย่างชัดเจน ดังนี้

...ผู้เฒ่าไม้เท้าทองคำ สว่างตึงสูงล้ำเสียดฟ้าเสียดเมฆ นั่งคิศจานวม

ตัวเลขทุกค่าทุกเข้าคิดแต่เอากำไร เฝ้าดูตาม้าตาเรือ ความคิดเหลือเพื่อเติมห้อง

แอร์คอนดิชั่น จิบวันดีคลี่คลายความฝัน ทุกคืนทุกวันเงินดังผลกาไร

มีที่ดินพันหมื่นแสนไร่ รถยนต์มากมายกว่าร้านขายรถยนต์ บริการวิ่งกัน

ลับสน ต้องเลี้ยงผู้คนแทนผู้วัวควาย

อีกผู้เฒ่าถือไม้เท้าลำไม้ นิ่งทอดหายใจอยู่ใต้ต้นดอกจาน ผันถึงเมล็ดพืช

ที่หวาน เป็นกิจการของเกษตรกร เฝ้าดูมดหนูแมลง จะมากลั่นแกล้งกัดกิน

พืชไร่ ปีนี้ทำไม่ตีตั้งปีกลาย ต้องขอความเห็นใจจากผู้เฒ่าไม้เท้าทองคำ

ที่นาของผู้เฒ่าลำไม้ เอาจานองไว้กับผู้เฒ่าทองคำ ดอกเบ็ชบานยิ่งกว่าผลผลิต

พอมันติดฝนแล้ง แมลงลงกัดกิน เฮ...เฝ้าดูตามดคาแมลง



ตั้งฟ้าฝนกลั่นแก้ง ไม้มีเหลือผลผลิต แม่นแล้ง หรือที่ฟ้าลิขิต
ฟ้าไม่มีชีวิต แต่คนมีจิตมีน้ำใจ...

นอกจากนี้ ปัญหาความยากจนของประชาชนได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาอีกหลายประการ อาทิเช่น การอพยพแรงงานเข้ากรุงเทพฯ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคนงานในการทำนา แต่ไปเพิ่มปัญหาในเรื่องของพวกผู้ใช้แรงงานให้เพิ่มมากขึ้น ปัญหาการจ้างงาน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาค่าใช้ จ่ายไม่เพียงพอ

บทเพลงที่ได้นำความคิดในเรื่องนี้มานำเสนอมีจำนวนหลายบทเพลง อาทิเช่น บทเพลง "ชาวนาอาลัย" ที่กล่าวถึง การที่ครอบครัวชาวนาต้องขาดแรงงานไป ซึ่งทำให้คนในครอบครัวที่เหลือต้องแบกภาระมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าบุคคลนั้นเป็นหัวหน้าครอบครัว ย่อมก่อให้เกิดความสูญเสียหลายประการแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เช่น เสียใจ เสียกำลังใจ เสียแรงงาน ซึ่งอาจจะมีส่วนทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจที่ทรุดอยู่แล้วทรุดตัวลงไปอีก ดังเนื้อหาของบทเพลงที่กล่าวไว้ว่า

...ลูกเมียพี่น้องซึ่งเป็นชาวนา ทุกคนต่างหลังน้ำตาคาที่ท้องทุ่ง
พินนาย่อยยับขาดคนเฝ้าคอยปรับปรุง เพื่อนบ้านมามุ่งเพื่อไว้อาลัย
หนึ่งต้องแอกครวญไถไครจะผืน ครัวคและไถหักลงสะบัด ไถไม่ไหว
คันทนาที่ไถไครแล้วจะขุดดินใส่ ความน้อยเกิดใหม่ ไครจะผูกสนตะพาย
จะมีก็แต่ผู้เป็นลูกชาย ไว้อาลัยเชื้อสายชาวนาคือไป...

บทเพลง "คนธรรมดา" ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่น่าสนใจเสนอภาพความยากจนของชาวนา โดยกล่าวไว้ว่า

...ลงแรงบักไถ ด่าหวาน ลงงานไปคั้งหลายบาท
ไม่ทันฝนแล้งระบาค เงินขาด ไม่คิดตัว
หนี้สินมากมายเต็มหนัก บักหลักขายควายขายวัว
เหลืออยู่ก็มีแต่ตัว มีแต่ตัวก็ไม่กลัวอะไร...

บทเพลง "หาเทียม" ของกลุ่มศิลปิน คาราบาว ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่เสนอให้เห็นถึงความยากจนของชาวนา ส่งผลกระทบไปถึงด้านอื่น ๆ ด้วย อย่างกรณีในบทเพลงนี้ ก็

จะพบว่า ไม่มีเงินก็ไม่สามารถมีเมียได้ เพราะไม่มีเงินทองลีนสอดไปลู่ออกตามประเพณีเนื่องจากการทำนาล้มเหลว ได้เงินมาก็ไม่คุ้มกับดอกเบี้ยที่ต้องจ่ายให้กับเจ้าของเงินกู้ คาราบาวได้เสนอภาพของปัญหานี้ด้วยการนำเสนอความคิดที่ประชดประชันว่า ถ้าไม่มีเงินเช่นนี้อีกหน่อยก็คงต้องผสมเทียมแบบวัวควายก็เป็นได้ ซึ่งเป็นการเสียดสีระบบเศรษฐกิจของไทยอย่างมาก ดังเนื้อหาของบทเพลงที่ว่า

...ความจนเป็นอุปสรรค กิดขวางทางรัก
 ของชายโสดหญิงสาว รักกันชอบกันต้องกินข้าว
 แดงกันตัวเปล่าจะเอาอะไรทำกิน ที่คืนยังต้องเช่า
 หาบอกจะเอาอะไรต่อรอง น้องนางคงไม่เห็นใจแน่
 ปีนีนาทาแม่ ทาคงต้องแค้นไปตามล้าพัง

เมื่อไพร่ฟ้าชาวนาไบนามัน ดังถูกเขาจับทาพนักงัน
 ไปตามยถา เงินไม่มีขันหมากน้อยมาแม่้องนางบ้านนาเห็นใจ
 เกิดหมา ห่าพยายามความจนถึงมันเป็นอุปสรรค แต่ของชอบ
 ของรักใครจะห้ามใจลง เห็นวัวความผสมหลุดแล้วนิกปลง
 อีกไม่นานหาคงต้องลงเข้าคิ้วผสมเทียม...

เมื่อปัญหาความยากจนของชาวนาไม่สามารถแก้ไขให้ลดลงไปได้ การอพยพเข้ามาในกรุงเทพฯ จึงเกิดขึ้นและมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้น การที่แรงงานเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมืองหลวงได้นั้นมาซึ่งปัญหามากมาย อาทิเช่น ปัญหาทางค้ำแรงงาน ปัญหาการว่างงานก็เพิ่มปริมาณมากยิ่งขึ้น เพราะคนในเมืองก็มีปัญหานี้กันอยู่แล้ว

บทเพลง "จับกัง" ได้เสนอภาพชีวิตกรรมกรได้อย่างชัดเจน ด้วยเนื้อหาที่ว่า

ยามเดือนเลื่อนลับ คราวโลกหลับไหล
 กลิ่นคราบเหงื่อไคลยังไม่จากจาง สองแขน
 สองเข่า ยังมีพลัง คนใช้แรงงาน พวก
 ฉันทันมีเคยหมดเหงื่อที่รินหยด รดร่วง ผ่าน
 ยังพลูอิ ด้วยหนังหุ้มเนื้อ กอบกือเอื้ออารีย์
 แรงงาน แรงงาน มีแจกจ่ายไปทั่วแดน
 ใครเคยคิดบ้าง จับกังอย่างพวกฉันทัน

เมื่อบ้าที่ผ่านไหลฉัน เลี้ยงคนตั้งหลายแสน
พวกท่านอ้อมฉันซึมแต่ความแค้นแค้น เห็นอ้อล่า
ท่องกวี เมื่อความหิวมันตามทวง

หากขาดพวกฉัน ท่านคงได้คิด ฉันไม่
มีลิตี คิดไกลไปใหญ่หลวง มีข้าวบ่อนปาก
สามมือ ถือได้คั่งทรวง

ชีวิตกรรมกรที่เด่นชัดปรากฏในอีกบทเพลงหนึ่งของกลุ่มศิลปินคาราวานที่ชื่อ "ไบ๊กไบ๊ก" ที่นำเสนอชีวิตกรรมกรก่อสร้าง ที่สร้างตึกมากมาย แต่ไม่เคยมีที่อยู่ของตนเอง ได้แต่เร่งร้อนทำงานอาศัยชุกห้วนอนในบ้านพักคนงาน เมื่อทำการก่อสร้างเสร็จก็ย้ายเปลี่ยนสถานที่อยู่ไปเรื่อย ๆ ซึ่งก็คือชีวิตส่วนหนึ่งที่ผจญอยู่ในสังคมเมืองหลวง คังเนื้อเพลงที่กล่าวไว้ว่า

...สิบวันทา ฟังหนาโปรดฟังเรื่องนี้
ท่ามาหลายสิบปี ไม่เคยมีบ้านเรือนของเรา
สร้างท่าเรื่อยมา ขอบฟ้าเห็นแต่ตึกงาม
เบียดเสียดสวยงาม แสงสีมีแต่ความแจ่มตา
สิบร้อยอาคาร เสร็จงานทนของจากลา
นี่แหละวาสนาเหมือนปลาที่ไร้วังเย็น
ไบ๊กไบ๊ก ไบ๊กไบ๊ก ไบ๊กไบ๊ก ไบ๊กไบ๊ก...

เกี่ยวกับชีวิตการต่อสู้ของกรรมกรในเมืองหลวง บทเพลง "สังกะสี" ก็ได้เสนอภาพความแตกต่างของชีวิตให้รับทราบอย่างชัดเจน ในขณะที่กรรมกรคนหนึ่งที่ทำให้ตึกราคาสูงเกิดขึ้นมาได้ แต่ชีวิตของเขากลับมีราคาเทียบกันไม่ได้กับราคาตึก ไม่เคยมีใครนึกถึงกรรมกรผู้เหนื่อยยากเหล่านี้เลย คังเนื้อเพลงที่กล่าวไว้

...มือที่สาบกว่าสันเท้า คอยในเง้า
เหนียวนั่งร้าน ใต้ความสูงอย่างชำนาญ ด้วย
วิญญานของช่างเก่า เหมือนชะตาฟ้าจะแก่ง
ลมพัดแรงฝนตั้งเค้า สังกะสีอันผูกเก่าขลิบปะทะ
ร่างช่างสุข พลุฮาอำแหงไว้ร่างช่างไม่กับ
สังกะสี ตกกระแทบธารณี เลือดสีแดงกระเซ็น

ชาน เสียหวีครึ่งโกลาหล ว่ามีคนหล่น
 นั่งร้าน ออกจากปากจากคนงาน คือเผ่าสุข
 เผ่าสังกะสีเหลือแต่ร่างให้อาลัย ตาย
 จากไปจากโลกนี้ เขาตายไป ไม่ตายฟรี
 มีค่าศพพละสองพันห้า

วันเดือนปีผ่านไป ตึกสูงใหญ่เสียดฟ้า
 ต่อสายตาที่หัวล้าว่าตึกที่สูงที่สุด งบประมาณ
 การก่อสร้าง ห้าร้อยล้านกับสองพันห้า ที่ไม่
 เห็นคือน้ำตาของลูกเมียเผ่าสังกะสี ถึงวัน
 งานเปิดอาคาร มหาวิหารมหาวิมหารสพ ประดา
 มี แกรับเชิญล้วนทรงเกียรติ

ผนังอาคารเป็นหินอ่อน พื้นเป็นพรม
 กะมะหยี่ สุขภัณฑ์จากอิตาลี โคมไฟจากปอร์
 เซียงแพงเท่าไรล้วนสรรหา เจริญตาประสา
 เสีย สังกะสีกับลูกเมียอยู่ตรงไหนในใจคน
 สังกะสี สังกะสี อยู่ตรงไหนในใจคน สังกะสี
 สังกะสี อยู่ตรงไหนในใจคน...

การอพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ นั้น ต้องพบต้องต่อสู้อันยากกับสภาพสังคมอยู่
 ตลอดเวลา ถ้าไม่ต่อสู้อันยากก็คงจะอยู่รอดได้ยาก การที่จะเลือกที่จะทำอาชีพใดนั้นเป็นสิ่ง
 ชาวชนบทเลือกไม่ได้ มีงานอะไรก็ต้องทำให้ได้ เพื่อให้ได้เงินมาประทังชีวิตไปวัน ๆ บทเพลง
 "เด็กน้มน้" ของกลุ่มศิลปิน คนด่านเกวียน ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่เสนอภาพการต่อสู้อันยากของ
 ชีวิตในเมืองหลวงที่เนื้อหากล่าวไว้ว่า

...ข้อยจากอีสานหลายปี เข้ามาอยู่กรุงศรีวิไลเลิศฟ้า
 ทำงานแลกกับเงินเลี้ยงชีวา บริการเพิ่มพลังให้รตรา
 คนเขาขานนามว่าเป็นเด็กปั้นน้ำฝน
 ตั้งแต่เข้าเพราะกลัวไม่ทัน ถ้าตื่นสายเราพัวกัน
 ค่าแรงงานนั้นมันสมควรค่าจริงเออ
 แตรรถบีบก็รีบลูกโกรกกราก
 เป็นความลำบากที่ข้อยต้องเจอ

นอกจากนี้ ชาวชนบทที่เข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ ยังพบกับปัญหาการหลอกลวง อย่างบุคคลที่ถูกชักชวนให้ไปหารายได้ในประเทศซาอุดีอาระเบีย โดยให้เหตุผลว่ารายได้ดีกว่า ในเมืองไทย ทำให้ชาวชนบทหลายคนต้องยอมขายฝันที่ทำกินเพื่อจะเอามาเสียค่าติดต่อก็เพื่อให้ได้ไปทำงาน แต่ก็มีชาวนาหรือชาวชนบทส่วนหนึ่งที่ถูกโกงเงินค่าใช้จ่ายนี้โดยที่เสียเงิน แต่ก็ไม่ได้ไปทำงานดังบทเพลง "ชาอูคร" ของกลุ่มศิลปินคาราวาว ได้เสนอภาพความเสียเปรียบของชาวชนบทไว้ได้เป็นอย่างดี

...ชาอูครี่จะแรงจะร้อนระอุปานใด อ้ายก็
จะทนจะยอมอดเหล่าเอาเงินสะสม จะข่มจิต
ใจไม่เล่นไฮโล เชื่อที่เถิดน้อง พี่ไม่ได้ร้อง
เพลงหลอกจะเอาเงินใส่กระบอก จะหอบมา
เป็นกระบุง หนมาให้น้องฝากธนาคาร
ขายที่นาได้แล้ว เจอคนแจวรับส่งคนงาน
จ่ายเงินจ่ายหลักฐาน ได้ไม่นานเขาก็พาไปขึ้น
เครื่องบินจะไปชาอู
เกิดมาเป็นคนจน ยามคบคนไม่เคยเป็นต่อ
คิดๆไปใจท้อ คนหนอคนยังจนยังเจ็บ เก็บเงินเรา
ไปแล้ว เรือที่แจวลงจอดบนลาน บนแผ่นดินอีสาน
ขนานนามว่าชาอูคร...

นอกจากปัญหาความยากจนจะนำมาซึ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่เมืองหลวง แทนที่จะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ลดลง หรือหมดลงไป แต่จะพบได้ว่า กลับมีปัญหาย่อยอย่างอื่นตาม มาอีกมากมาย หรืออาจเป็นกาทำให้ปัญหาเหล่านี้ขยายตัวมากยิ่งขึ้นไปอีก อย่างปัญหาการว่างงาน ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองมานานแล้ว เมื่อมีการย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามายิ่งเพิ่ม ปัญหาให้มากขึ้นไปอีก บทเพลงเพื่อชีวิต จึงมีความพยายามที่จะบอกเล่าความเป็นจริงในเรื่องนี้ เพื่อที่คนฟังจะได้ตระหนักและเข้าใจมากยิ่งขึ้น จะได้ช่วยเหลือแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ อาทิเช่น บทเพลง "มหา'ลัย" ที่กล่าวถึง บัณฑิตที่จบจากมหาวิทยาลัยแล้วหางานทำไม่ได้ เพราะอุปสรรคหลายประการ เช่น ปัญหาการซื้อสิทธิ ปัญหาบัณฑิตตกงาน จำนวนมาก ซึ่งต้องแข่งขันกันมากขึ้น สาเหตุส่วนหนึ่งของปัญหานี้มาจากค่านิยมเก่า ๆ ที่ปลูกฝังกันมาว่า การเรียนสูง ๆ จะทำให้เป็นเจ้านายคน ซึ่งแนวความเชื่อเช่นนี้ ทำให้คนพยายามมุ่งที่จะเรียน

เพื่อออกมารับราชการ โดยไม่คิดว่าสภาพการณ์ของสังคมในขณะนั้นกำลังต้องการแรงงานด้านใด
ตั้งเนื้อเพลงที่ว่า

มหา'ลัย มหาหลอก เด็กชายบ้านนอก
เด็กหญิงบ้านนา ว่าเรียนรู้อันวิชา แต่จบออก
มายังไม่มีงานทำ

ไม่มีงานก็ไม่มีเงิน ออกเดินเดินย่า
สมัครงานสอบเท่าใดยังสอบไม่ผ่าน มันหัวปาน
กลางเขาเอาแต่หัวดี ๆ มีความรู้สู้เขาไม่ได้
เส้นเล็กเส้นใหญ่เส้นก้วยจับไม่มี นานสกุลไม่
ส่งาราศรี เป็นลูกตามีเป็นแค่หลานยายมา
อนาคตคงหมดความหมาย ความหวังฝังใจกระ
ดาษใบนี้ เอาแปะข้าฝ่าหาหลวงพ่อดี ๆ รูป
เทียนก็มีพร้อมดอกไม้บูชา

ใครจะรู้จะไปวัน ๆ กลางคืนหลับฝัน
กลางวันนั่งศูดยา รูปเทียนก็มีหมดดอกไม้แห่ง
คาคา เก็บตำหรับตำราชังกิโยขายให้แบ่ง
กันเรียนแล้วแข่งกันรวย บ้างไปได้สวยบ้าง
ไปได้เสีย ออกย่าเดินทางร่างกายอ่อนเพลีย
หัวใจจะเหี่ยวละโหยหางานทำ ย่าจนทำเป็น
คุ่มตาปลา รองเท้าบาจายังหมดความทน
ทานไม่เห็นเหมือนคนโบว์ว่าโบราณ จบแล้ว
ได้งานเป็นเจ้าคนนายคน ผลิตผลบนความฝึ
ฝืน ความจริงเรานั้นหลงลืมกันไป มันแต่ปลุก
ฝังคำนียมนิยาย ปริญญาฆงายมหาลัยงมเงา

เช่นเดียวกับบทเพลง "ไอ้หรั่ง" ที่เสนอภาพการแข่งขันในการหางานทำ แต่ปัญหา
ที่ดูเหมือนแก้ไขไม่เคยสำเร็จก็คือ ปัญหาภิลิทธิในการทำงาน หรือที่เรียกว่า ระบบเส้นสายนั้น
ทำให้โอกาสของคนที่ไม่มีเส้นสาย หรือคนที่ฐานะปานกลางเดือดร้อนเป็นอย่างมากในการหา
งานทำและในที่สุดอาจต้องประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตเพื่อความอยู่รอดก็เป็นได้ ดังที่บทเพลง
"ไอ้หรั่ง" ที่กล่าวว่า

... ไอ้หรั่งพากเพียรศึกษา
 ต่ำหรับตำราให้ความสนใจ
 เลิกเรียนไม่เคยเสเพลไม่เคยเกเรเถลไถล
 ไอ้หรั่งกลับบ้านตรงเวลา
 ไม่เคยเซซากับสิ่งล่อใจ
 ตั้งใจเอ๊ยตั้งใจจังเอ๊ย
 ตั้งใจจะไปทำงานอยู่ธนาคารกรุงเทพฯไทย
 สี่ปีรับปริญญาเสื้อคลุมมาลา น้ำตาท่วมใจ
 สมัครงานที่เคยหมายปองหัวใจคับพองสมองสควไส
 สมัคร เป็นนักการบัญชี ผากประจำปี ไอ้หรั่งตั้งใจ
 ตั้งใจเอ๊ยตั้งใจจังเอ๊ยตั้งใจจะไปทำงาน
 อยู่ธนาคารกรุงเทพฯไทย

ไม่นานผลการแข่งขันก็มาถึงวันที่คอยตั้งใจ
 ไอ้หรั่งนั่งรถไปดูเอ๊ะชื่อของกูไม่รู้ชื่อไหน
 ไม่อยากกลับบ้านเบื่อ เป็นคนดี
 เส้นสายไม่มีไอ้หรั่งเศร้าใจ
 ไอ้หรั่งเหมือนคนไม่พอ
 นับวันยิ่งก่อคดีมากมาย
 ไม่นานก็มีเรื่องราวพาดลงหัวข่าวหนังสือพิมพ์ไทย
 ไอ้หรั่งมันบ้าปล้นธนาคาร
 ธนาคารกรุงเทพฯไทย
 เศร้าใจเอ๊ยเศร้าใจจังเอ๊ยเศร้าใจอยู่ในตาราง
 น้ำตาไอ้หรั่งเอ่อท่วมหัวใจ...

ในเมื่องานที่ต้องการจะหาปริมาณที่จะรับได้น้อยกว่าจำนวนที่กำลังหางานทำเป็น
 สิ่งที่น่าแน่นอนว่า จะต้องเป็นผู้ที่ผิดหวังในการหางานทำในแต่ละครั้ง แต่ความจำเป็นในชีวิตประจำ
 วันที่ต้องกินต้องใช้ ทำให้ผู้ที่จ้างงานจำนวนต้องไม่คำนึงถึงระดับวุฒิการศึกษาของตนเอง ต้อง
 ขวนขวายหางานทำ ถึงแม้ไม่ตรงกับที่เรียน ก็ต้องทำไม่เลือกงาน เพื่อที่จะได้มีรายได้มา
 ช่วยเหลือครอบครัว ดังบทเพลง "สมัครบัณฑิต" ที่เสนอภาพของบัณฑิตที่ตกงาน แต่ไม่ได้นิ่งเฉย
 หาวิธีทำมาหากินโดยขายสมัคร ดังเนื้อเพลงที่ว่า

... ตอนเรียนก็ตั้งใจเรียน
 ความเพียรก็มีมากพริ้ว
 ตอนสอบก็ตอบขยัน
 แต่มาเจอทางตันเวลาทำงาน โอ๊ย...
 สอบพันเพื่อเรียกเอาสิบ
 คนเดียวตัวลืบไปแต่ขี้มั่งเชื่อง
 ตัวเปล่าเล่าเปลือย เปล่าเปลือง
 ใจโกรธนักโทษบ้านเมือง
 สอบจนหน้าเหลืองไม่ได้ทำงาน
 อดหิวก็ต้องทนสู้ ยังยืนเฉยอยู่ไม่ได้การ
 ส้มตำบั้งกตักงาน ส้มตำบั้งกตักงาน
 เชื้อแซ่บอีสานอาหารบ้านเรา...

นอกจากนี้บั้งกตักงานทั้งหลายยังค้นรณรงค์ผู้ช่วยการเดินทางไปทำงานต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศแถบตะวันออกกลาง เช่น ซาอุดีอาระเบีย อิรัก อิหร่าน คูเวต ลีเบีย ฯลฯ เพราะยอมเป็นผลดีกว่าการที่จะหางานทำอย่างไม่มีความหวัง บทเพลง "หรรอย" ได้กล่าวถึงบั้งกตักที่ต้องตัดสินใจไปทำงานในซาอุดีอาระเบีย ด้วยเหตุผลที่หางานทำไม่ได้ แต่เมื่อมาถึงก็พบว่าตนเองนั้นถูกหลอกหลวง เพราะที่นั่นมีแต่ความทุกข์ยาก จึงคิดอยากที่จะกลับเมืองไทย ดังเนื้อเพลงที่ว่า

... เล่าเรียนจนจบมีแค่กระดาษหนึ่งใบ ไม่มีงานทำจำใจต้องจากจร

ไม่ยักกะหรรอย ยักกะหรรอย เอ๊ย... มีวิญญาทพรือ

พอเรียนจบแล้วหรือบินปรือไปเมืองไกล มันคิดถึงแกงพุงปลา น้ำซุบแมงดา ผักสะตอ หนังกุ้ง หนังก้อย ไนราห์เมืองใต้ ทั้งเพื่อฝูงมากมาย อยู่หาคนใหญ่ บัดคานี สงขลานครศรี ไปทั่วแคว้นแดนใต้ รอบตัวฉันก็มีแต่ท้องทะเลทราย รอบตัวฉันมีแต่ทะเลทราย มองไปทางทิศใดมีแต่ทะเลทราย มีแต่ทราย ไม่ยักกะหรรอย จังหู้

แคว้นอื่น ๆ นอนใต้ต้นตะบองเพชร เขาเก็บภาษีมาสอนเป็นภาษา จากเมืองใต้ขึ้นมา จากเมืองเหนือลงมา มาสร้างเป็นตึกหลังโตสูงใหญ่ มีน้ำมีไฟคิดแอร์ให้เรียน ตัวเป็นมันเป็นเม็ด มันเผ็ดตั้งโดนตีปลี มองหาพื้นดินก็มีแต่หินกับทราย มีแต่อูฐกับควาย คือคนไทยถูกลวง

คนมีปรีดภายังไม่รู้ว่ามีอะไร หรือ คนอคมือก็เมื่อจะมีความหวังอะไร....

เช่นเดียวกับบทเพลง "หนอยแน่" ที่กล่าวถึงบรรดาบัณฑิตที่มีความรู้ มีความมุ่งหวังที่จะได้ทำงาน แต่ก็ต้องผิดหวัง ท้อแท้ของการสำเร็จการศึกษาแล้วหางานทำไม่ได้ จึงต้องทิ้งตำรับตำราไปขายแรงงานที่ประเทศตะวันออกกลาง เพราะยอมมีเงินมาอย่างซีพีได้ ดังเนื้อเพลงบางตอนที่ว่า

...สอบกะเขาที่ไรไม่เคยได้สักกะปี
 หนอยแน่ หนังสือหน้าหาทุกตำแหน่งจันก็อ่าน
 แบบฝึกหัดการบ้านจันก็ทำกันทั้งกะปี
 มาพบความจริงของการศึกษา
 เหมือนดังเกมส์กีฬาชั่วคราว ชั่วดี
 จันแพ้ปัญญา แต่หนังหนาเหมือนควาย
 ขายความรู้ไม่ได้ ขายแรงกายให้มันรวย
 จะเก็บตำราเอาไปฝังลงดิน
 จันจะขี่เครื่องบินไปซาดืออาระเบีย หนอยแน่...

แม้ว่าบทเพลงในยุคนั้น จะมีการกล่าวถึง ปัญหาความยากจน รวมทั้งผลสืบเนื่องต่าง ๆ จากความยากจนนั้น เช่น การอพยพแรงงาน แต่ก็เห็นได้ว่า วิธีการเลือกประเด็นการนำเสนอแตกต่างไปจากยุคแรกดังนี้

1. แม้จะเน้นความเหลื่อมล้ำว่า แดกต่างทางฐานะ แต่ก็ไม่ได้พูดถึงการเอาเปรียบทางสังคม
2. มีท่วงทำนองแบบขอร้องความเห็นใจจากคนจน หรือความร่วมมือจากคนรวยมากกว่าจะเสนอวิธีการต่อสู้แบบเป็นปฏิปักษ์ทางชนชั้น

2. เศรษฐกิจกับต่างประเทศ

นอกจากเรื่องเศรษฐกิจภายในประเทศแล้ว บทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลานี้ยังได้เสนอภาพเกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจของไทยกับต่างประเทศด้วย ประเทศที่ถูกนำมาเกี่ยว

ข้อด้วยเป็นอย่างมากก็คือ 2 ประเทศที่ยิ่งใหญ่ทางธุรกิจ และเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจไทยโดยตรงและอย่างมาก คือ ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา

ในกรณีของญี่ปุ่นเป็นปัญหาที่คนไทยให้ถูกสนใจมานาน โดยตั้งแต่ก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ได้มีการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น และชักชวนให้ใช้สินค้าไทย แต่การต่อต้านในครั้งนั้นไม่ได้ทำให้ไทยลดจำนวนการขาดดุลย์ทางการค้าลงได้ ญี่ปุ่นก็ยังคงส่งสินค้าเข้ามาขายจำนวนมาก แต่ในทางกลับกันกลับซื้อสินค้าไทยออกไปในจำนวนที่น้อยมาก จึงมีบทเพลงที่ได้เสนอแนวความคิดถึงการขาดดุลย์ทางการค้ากับญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก เพราะทุกสิ่งทุกอย่างใช้แต่ของญี่ปุ่นทั้งสิ้น ดังบทเพลง "เมดอินแจแปน" ที่กล่าวว่า

...มาทางไหน ก็กลัวไม่ทันแจแปน

ตามถนน หนทาง ก็ล้วนแจแปน

โทรทัศน์ วิทยุ นาฬิกาแจแปน

แจแปน ไม่ทันแจแปน

...

ของแพง นั่นก็ของแจแปน

โอ...โอ... แจแปน

ซูเปอร์มาร์เก็ต

เมดอินแจแปน แอฟเวอร์ริงซ์ (ซูเบเตะ)...

นอกจากจะนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับปัญหาการขาดดุลย์ทางการค้าแล้ว บทเพลงเพื่อชีวิตก็ยังนำเสนอเรื่องราวทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศ ซึ่งเป็นเรื่องราวที่กำลังได้รับความสนใจกันเป็นอย่างมาก ก็คือ เรื่องเกี่ยวกับการที่ประเทศไทยจะกลายเป็น นิกส์ (NICS) ซึ่งในเรื่องนี้คาราบาว ผู้นำเสนอมีความเห็นที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของฝ่ายรัฐ จึงได้เสนอ หรือ แสดงทัศนคติและเหตุผลของตนเองออกมาในบทเพลงด้วย ซึ่งการนำเสนอเช่นนี้แตกต่างจากบทเพลงในยุคก่อนที่เมื่อขัดแย้งกับรัฐไม่ว่าในเรื่องใด ที่มักจะทำการทำทนายอานาจรัฐมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ นอกจากนี้ รัฐบาลสมัยก่อนกับปัจจุบัน การยินยอมให้ได้เพียงคัดค้านต่างกันมาก ดังนั้นจึงสามารถนำเสนอบทเพลงที่นำเสนอเรื่องราวหรือแนวความคิดที่ไม่เหมือนหรือสอดคล้องกับฝ่ายรัฐได้เช่นกัน ดังบทเพลง "นิกส์" ที่ว่า

...นี่คือเมืองอุตสาหกรรมใหม่ ไทยคือเมือง
เกษตรกรรมลุ่มลูก คลุกอยู่กับปุ๋ยยาม้าแมลง
ราคามันแพงกว่าราคาผลผลิต

พื้นนาพื้นไร่ กวาดขายให้ต่างชาติ เป็นบรรยากาศ
สองปีที่ผ่านมา อยุธยาป่าตายาย ผู้จนตัวตายจนได้เป็นไทย
เกาหลีซื้อไร่ ได้หัวน้ชื้อนา ผู้ปั้นก็พา คนแก่มาไว้

เกี่ยวกันยังไง ขายที่ขายไร่นา เกี่ยวกับนักที่ท่า
แห่งเขาอิสเอเชีย เสียทองเท่าหัวไม้เสียหัวให้ใคร
แผ่นดินของเรา มีสิทธิ์เสียตาย หัวยาหัวยาย หัวยา
หัวยาย อยู่กันมาหลายชั่วคน เมดอินไทยแลนด์ ผู้ปั้น
กำไรเพราะเป็นคนลงทุน เมดอินไทยแลนด์ ได้หัวน้
คอยเหยียบ เกาหลีคอยซ้ำ คนไทยใจดีไม่เคยใจดำ
แต่พวกเขาทำกับเราเกินไป สินค้าของเราทำโดย
คนไทย เขาออกกฎหมายการค้ากักกัน

นี่คือเมืองอุตสาหกรรมใหม่ ไทยคือเมือง
เกษตรกรรมเก่ามีข้าวในนา มีปลาในน้ำ ควรคิดควรทำ
จากของเดิมให้ดี

นี่คือเมือง อุตสาหกรรมใหม่ ไทยคือ เมือง
เกษตรกรรมเก่าคิดดูให้ดีกว่าก่อนที่จะก้าวเงินตุ้งกระเป๋
แต่ต่างตัวเต็มดิน

นี่คือเมือง อุตสาหกรรมใหม่ ไทยคือเมือง
เกษตรกรรมเก่าคิดดูให้ดีกว่าก่อนที่จะก้าวเงินตุ้งกระเป๋
แต่แผ่นดินจะไม่มี...

นอกจากจะแสดงทัศนะถึงการที่ประเทศไทยสมควรจะเป็นนิคมหรือไม่แล้ว คาราวาว
ยังได้เสนอภาพเล่ห์เหลี่ยมของประเทศผู้ปั้น ได้หัวน้ และเกาหลี ที่ได้เข้าลงทุนในประเทศไทย
แล้วซื้อที่ดินไปครองเอง ซึ่งเป็นกรณีที่น่าเป็นห่วงอย่างมากที่ให้นักต่างตัวเข้ามามีสิทธิในการ
ถือครองที่ดิน ซึ่งสำหรับเรื่องนี้ก็มีการวิพากษ์กันมาก บทเพลงนี้พยายามเสนอว่าในขณะที่
ประเทศต่าง ๆ กีดกันการนำเข้าของสินค้าไทย แต่คนไทยกลับไม่ทำอะไร แล้วยังปล่อยให้



เข้ามาครอบงำผลประโยชน์ไปอีกเป็นสิ่งที่รัฐบาลควรตระหนักได้แล้ว

การเอาใจเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ ปรากฏเด่นชัดเป็นอย่างมากในบทเพลง "อเมริโกย" ที่ได้เสนอภาพการเอาใจเอาเปรียบทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ที่พยายามปกป้องเศรษฐกิจภายในประเทศของตนเอง จึงพยายามกีดกันต่าง ๆ ด้วยการห้ามการนำเข้าสินค้าบางประเภท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่ทำรายได้ให้กับประเทศไทย เช่น สินค้าสิ่งทอ, สินค้าข้าว เป็นต้น นอกจากนี้อเมริกายังมีเล่ห์เหลี่ยมที่จะกอบโกยเอาผลประโยชน์ของไทย เช่น ในเรื่องของแก๊สธรรมชาติ ที่ไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบเป็นอย่างไร คาราวาวพยายามที่จะนำเสนอบทเพลงนี้เพื่อที่จะได้กระตุ้นรัฐบาลควรมาตรการตอบโต้อเมริกาบ้าง ไม่ใช่ให้เขาทำได้ทุกอย่างทุกอย่าง แล้วไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบตลอดเวลา ดังเนื้อเพลงที่ว่า

...อเมริกาเล่นลิเกปลูกข้าวเจ้า หนคน
รู้เรื่องข้าวจากเมืองไทย หลอกไปแลกแจก
กระดาศทา ค็อกเตอร์ ค็อกเตอร์ ค็อกเตอร์
ค็อก แหมมันน่าภูมิใจ

เป็นข้าวไทยพันธุ์ทางกลางแท้กซัส
อเมริกาโยนหมัดคว่าไทยลงได้ กระแตกพุง
ยุ่งฉางข้าวไทยกระเพื่อม จนชวานาสันสะเทือน
พลัดตกหลังควาย

อเมริกาเล่นลิเกขูดแร่ชาติ ยังแก๊ส
ก๊าซธรรมชาติกลางอ่าวไทย ว่าโชติช่วงชัชวาล
บานเบอเว่อเท่อ ไครฉลาดไครเชื่อไครคัมไคร

แก๊สก๊าซของใหม่ไทยไม่ถนัด ถ้าโค่นป่า
เผ่าถ่านพอพิศกันไหว อเมริกาโคดคัมไทย
ได้สองบ่อ มีปลายนมติดคอฉันจะพูดได้ยังไง

ศึกข้าวเจ้าชิงแชมป์เป็้นโลก ไทยถูก
ชกลงไปนอนนับลิบ ศึกแร่ธาตุชิงแชมป์เป็้น
โลก ไทยถูกชกแพตีเอไอ

อเมริกาเล่นลิเกแก้ผ้าผ่อน จันทนา
เคือคว้อนไครสนใจ ทั้งสิ่งทอไหมไทยรวมทั้ง
ผ้าเตี่ยว บิบเสียนหน้าเขี้ยวเสียวดับไต

ไทยต้องเลิกขายผ้าเอาหน้ารอด อย่าหวังแต่
 คึดสวมกอดเขาก็ลี้ภัย เป็นคนไทยมวย ไทยเรา
 ยังเป็นต่อ เขาไม่ใช้พันธุ์แม่พันธุ์พ่อ กลัวญาติเขา
 ทาไหม (อย่าไปกงไปกลั่วลูกผู้ชายเขาทาไหมละฮี้)
 คึกฉันทนาชิงแชมป์เบียนโลก ส่งผู้ใหญ่
 ไปชกเพื่อคนไทย ให้เป็นมวยมิใช่มวยล้ม
 มวยไทย...ไทยนิยม อเมริโกยแนบกลับไป...

จากประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ จะพบได้ว่าบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลานี้ มีความพยายามที่จะนำเสนอของความเป็นจริงของปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นกับแทบทุกกลุ่มคน ไม่ว่าจะเป็นชาวไร่ ชาวนา กรรมกร จับกัง นิสิตนักศึกษา ประชาชน รวมไปถึงเศรษฐกิจระดับชาติที่ถูกเอาเปรียบจากประเทศที่ร่ำรวยกว่า แนวทางการมองถึงสาเหตุของการเกิดปัญหานั้นได้มองไปที่ประเด็นของการที่สังคมได้แปรเปลี่ยนไปจากเดิม เพื่อสังคมอุตสาหกรรมกำลังเข้ามามีบทบาทแทนสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมที่ท่ายู่ ในขณะที่สังคมไทยยังไม่ได้เตรียมพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ย่อมเป็นไปได้ว่าจะนำมาซึ่งปัญหาทางเศรษฐกิจ ซึ่งต่างจากการนำเสนอในบทเพลงยุคแรก ที่มองสาเหตุของความยากจนว่ามาจากประเด็นของการถูกกดขี่ ขูดรีด เอาเปรียบทางชนชั้น มากกว่าที่จะมองจากความเปลี่ยนแปลงเช่นในยุคนี้มอง

ประเด็นเกี่ยวกับสังคม ค่านิยม และวัฒนธรรม

บทเพลงเพื่อชีวิตในยุคแรกนั้น ก็มีการนำเสนอปัญหาสังคมด้วยเช่นกัน แต่การนำเสนอจะไม่มีประเด็นที่กว้างขวางเท่ากับในยุคหลัง ประเด็นที่นำเสนอ นั้น มักเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นมากกว่าที่จะสนใจในประเด็นปัญหาอื่น ๆ

การนำเสนอเนื้อหาของบทเพลงเพื่อชีวิตในประเด็นเกี่ยวกับสังคม ค่านิยม และวัฒนธรรมนั้นต้องนำปัญหาสังคมต่าง ๆ มาตีแผ่ หรือชี้แนะว่าควรแก้ไขปัญหากันอย่างไร ปัญหาที่นำเสนอเป็นปัญหาที่สืบเนื่องหรือเกี่ยวข้องกับปัญหาอื่น ๆ ด้วยกัน ปัญหาสังคมต่าง ๆ

ได้แก่ 1. ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว 2. ปัญหาของเด็กและเยาวชน 3. ปัญหาสตรีและโสเภณี รวมไปถึงในเรื่องของค่านิยมและวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับต่างประเทศ เช่น ภาพพจน์ของประเทศไทย รวมไปถึงเรื่องเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมไทยอีกเช่นกัน

1. ปัญหาครอบครัว

ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวนั้นนับได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญเป็นอย่างมาก เพราะครอบครัวถือได้ว่าเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเติบโตขึ้นมาของประชากรของประเทศ แต่สำหรับในปัจจุบันจะพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ในสังคมไทยเป็นครอบครัวที่ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีรายได้น้อยสัมพันธ์กับค่าครองชีพที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว พ่อแม่ไม่สามารถหาหน้าที่พ่อแม่ที่ดีให้กับลูกได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขาดความรู้ที่เหมาะสม ขาดการวางแผนครอบครัว ไม่รู้จักการเลี้ยงลูกที่ถูกต้อง ทำให้เด็กเกิดปัญหาความไม่พร้อมของพ่อแม่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงไปยังเด็ก ก่อให้เกิดปัญหาที่ติดตามมาอย่างมากมาย เช่น ทารกแรกคลอดถูกทอดทิ้ง เด็กพิการเนื่องจากแม่พยายามทำแท้งอย่างผิดวิธี เด็กเร่ร่อนจรจัด เด็กติดยา และเมื่อเติบโตขึ้นเป็นคนหนุ่มสาวก็จะกลายเป็นปัญหาของสังคมต่อไป

บทเพลง "บาบบริสุทธิ" ก็เป็นบทเพลงหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่รับผิดชอบของผู้ที่เป็นพ่อและแม่ในสังคมไทยปัจจุบัน แต่ผลร้ายกลับมาลงที่เด็กที่ไม่ได้รับรู้ในปัญหาใด ๆ ของผู้ที่เป็นพ่อและแม่เลย

...อันคนเราหญิงชายทั้งหลายแหล่ ต่างมีดี

มีแยะอยู่พอ ๆ กัน ถึงเมื่อคราวแรกเจอกัน

มักหวานชื่น ต่างหยิบยื่นความดีให้แก่กัน

วันเวลาผ่านไปแหล่ซึกเบื้อ ต่างไม่เหลือสิ่งดี

มาอวดกัน ต่างคนต่างเริ่มทำในสิ่งใหม่ เริ่มกระทำ

ตามใจที่ตั่งการ

ผมไปกินเหล้ากับเพื่อนมานะ ฉันไปงานเลี้ยง

ที่ทำงานยะ ผมเหลือเงินให้คุณแค่นี้พอนะ ฉันก็มีภาวะ

งั้นมากกว่าเก่า

ยามเมื่อความอดทนถึงที่สุด จึงต้องหยุดไว้
 ตรงเลิกลากัน มันจึงเป็นผลงานที่แสนห่วย คนที่ช่วย
 ก็คือตัวลูกน้อย

บทเพลง "ลูกบ้างเนื้อ" ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่เสนอภาพครอบครัวในเมืองที่ไม่มี
 เวลาให้ลูก ใช้เวลาทั้งหมดกับการทำงานเก็บเงินเก็บทองไว้ให้ลูก โดยมุ่งหวังให้ลูกสบายนั้น
 เป็นความคิดที่ดีแต่ไม่ใช่ความคิดที่ถูกต้อง เพราะการที่ไม่ปล่อยให้ลูกได้เรียนรู้กับชีวิตของเขา
 เองนั้น เมื่อเขาจำเป็นต้องออกไปเผชิญโชคด้วยตนเอง เขาก็อาจล้มเหลวกับชีวิตในสังคม
 สกปรกอย่างปัจจุบันนี้ก็เป็นได้ ดังนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ให้เวลาอยู่กับลูกให้มากขึ้น และสอน
 ลูกให้รู้จักชีวิตด้วยตัวของเขาเองดีกว่าจะทำให้เขาทั้งหมด ดังบทเพลงที่กล่าวไว้ว่า

...ให้โอกาสกับลูกบ้างหนา ให้โอกาสกับลูกบ้างหนา
 ให้เวลากับลูกบ้างเนื้อ

ให้โอกาสกับลูกบ้างหนา ๆ ให้เวลากับลูกบ้างเนื้อ
 คุณสู้ทำงานเก็บเงินเก็บทองนั้นเป็นเรื่องดี แต่เวลา
 ที่มีทั้งหมดไม่ใช่ใช้เพียงหาเงิน แบ่งเวลาของคุณเป็นเรือ
 เป็นพายให้แก่ลูก ๆ ดังรักวัวให้ผูก รักลูกเข้าใจ
 เลี้ยงลูกที่อยู่กับเงิน และความสบายที่เงินซื้อมาผูกปิดกั้น
 ปัญญาอโงะเงาเวลารับมรดก...

การตามใจเป็นวิธีการเลี้ยงดูลูกที่ผิดมากสำหรับผู้ที่จะเป็นพ่อและแม่ เพราะวิธีนี้ไม่
 ได้ทำให้ลูกเป็นคนดีได้ แต่จะนำเขาไปสู่แนวทางของการเป็นคนเลวมากกว่า บทเพลง
 "ลูกแก้ว" เป็นข้อเตือนสติให้กับผู้ที่ เป็นพ่อและแม่ได้เป็นอย่างดี ว่าควรให้เวลากับลูกไม่ใช่
 ตามใจให้แต่เงินทอง เมื่อเกิดปัญหาขึ้นก็สายเกินกว่าจะแก้ไขได้ ดังเนื้อเพลงที่กล่าวไว้ว่า

...เกิดเป็นลูกคนเดียว พ่อรักดังดวงใจ
 อยากได้อะไรแม่คอยตามใจ ตามใจ ตามใจ
 ตามใจ ตามใจ ตามใจ พรารถนาสิ่งใดพ่อ
 แม่ตามใจ ฐานะค่อนข้างรวย หาเงินตัว
 เป็นเกลียว ทำเพื่อหวังสิ่งเดียว นั่นคือเงิน
 ตรา เงินตรา เงินตรา เงินตรา เงินตรา

เงินตรา ไม่ค่อยมีเวลาสั่งสอนอบรมตักเตือน
 ลูกชายกำลั้งโต ขาดที่พึ่งทางใจ ไข้กาลั้ง
 ทุนให้ความอบอุ่นไม่ได้ คบเพื่อนพากันเพลิน
 เติกลงขวดสุรา เติกลงบ้องกัญชา เติกลงเขม
 ฉียดยา...

2. ปัญหาเด็กและเยาวชน

การที่ครอบครัวมีปัญหาได้ ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาอีกปัญหาหนึ่งก็คือ ปัญหาของ
 เด็กและเยาวชน ซึ่งได้แก่ ปัญหายาเสพติด ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญต่อประเทศชาติเป็นอันมาก
 เพราะถ้าเยาวชนติดยาเสพติดนั้นย่อมหมายถึงอนาคตของชาติ เริ่มที่จะมีคัมภีร์ บทเพลง "ทินเนอร์"
 เป็นบทเพลงที่กลุ่มศิลปินคาราบาว ต้องการสร้างสรรค์ให้ทุกคน ช่วยกันอย่าให้เยาวชนของ
 ชาติต้องไข้ยาเสพติดเป็นการแก้ไข้ปัญหา และที่สำคัญที่สุด ผู้ใหญ่อย่าน่าสั่งชี้ว่าร้ายนี้มามอมเมา
 เยาวชนของชาติ ควรจะมาช่วยให้พวกเขาเหล่านั้นกลับมาเป็นคนดีของสังคมเป็นสิ่งที่ดีที่สุด
 ดังบทเพลงที่กล่าวไว้ว่า

...เด็กชายคนนั้นคูหอยเหงา ในมือของเขามิทินเนอร์ เด็กหญิงคนนั้นนั่ง
 ซึมเซา ทั้งเธอและเขาคมทินเนอร์ ฉันท่านไปพบประสบเจอ จึงว่าร้องบอกเธอ
 ถึงอันตราย....

คุณจะไม่เสพรสิ่งใดไม่ว่า คุณจะขายจะค้าสิ่งใดไม่สน อย่างก้าวของเยาวชนทุกคน
 มีสิทธิติดยา ปัญหาอยู่ที่จิตใจ ก้าวหนึ่งผิดไป ก้าวใหม่อีกหน งดเสพรคได้ด้วยตน
 ผักฝืนแย้คนนิทา คือคนที่เดินลุยหน้า ผ่านมาไว้เป็นบทเรียน เป็นบทเรียน....

เช่นเดียวกับบทเพลง "กัญชา" ที่นำเสนอถึงโทษของยาเสพติดว่าทำให้ชีวิตมีแต่สัน
 ลง ไม่ควรจะทำอย่างเด็ดขาด ดังเนื้อเพลงบางตอนที่ว่า

...ควาบรอยยิ้มยังแค้นเต็มตามใบหน้า กลิ่นกัญชาไซ้มาแต่ไกล
 ชั่วชีวิตคิดสั้นทานม เสพรสิ่งจูงใจให้ร้ายแก่ตัวเราเอง...

นอกจากปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดที่มีผลกระทบต่อเยาวชนไทยแล้ว ปัญหาเกี่ยวกับ
 การกดขี่แรงงานเด็กก็ยังคงสร้างปัญหาให้กับสังคมและรัฐบาลที่ต้องคอยแก้ไข จะพบว่าได้มี

บริษัทจัดหางาน หรือที่เรียกว่า "นายหน้า" ไปจัดหาเด็กต่างจังหวัด โดยไปเกลี้ยกล่อมบิดามารดาของเด็กให้รู้สึกว่าเด็กสามารถหารายได้เป็นจำนวนมาก ไม่ควรเสียเวลาอยู่กับการเล่าเรียน การทำงานก็ทำในกรุงเทพฯ ที่จะทำให้เด็กมีอนาคตที่สดใส แต่เมื่อถึงเวลาจริง ๆ เด็กก็ถูกพามาอยู่ในโรงงานที่ตั้งขึ้นผิดกฎหมาย และอยู่ในสภาพที่ขาดการติดต่อกับพ่อแม่และโลกภายนอกอย่างเด็ดขาด นอกจากนี้ การที่ฝ่ายรัฐไม่สามารถที่จะปราบปรามพวกโรงงานผิดกฎหมายเหล่านี้ได้ ทำให้พบว่ามีเด็กจำนวนมากที่ได้รับอุบัติเหตุจากการทำงานในโรงงานเหล่านี้และบางรายก็ถึงกับเสียชีวิต สำหรับเด็กที่เหลืออยู่ก็ต้องทำงานทั้งวันทั้งคืนไม่ค่อยได้พักผ่อน ทำให้เด็กมีสุขภาพทรุดโทรมกว่าเด็กปกติทั่วไป

กลุ่มศิลปิน "โซบ" ก็เป็นกลุ่มศิลปินหนึ่งที่ตระหนักในปัญหาของสังคม โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับเด็ก จึงมีความพยายามที่จะสร้างสรรค์ผลงานเพลงที่เสนอภาพของการกดขี่แรงงานเด็กออกมาให้ทุกคนได้รับทราบ และจะได้ร่วมมือกันช่วยเหลือ บทเพลง "นกเขาน้อย" เป็นบทเพลงที่จะนำเสนอปัญหานี้

...เด็กเอ๋ยเด็กค้วน้อย ๆ เจ้าค่อยเรื่องการศึกษา เจ้าค่อยกำลังวังชา
ข้าวปลาไม่พอกิน หม่ำร้อนหม่ำแล้งเหลือทน หน้าผมน้ำท่วมพื้นดิน หน้าหนาวหนาว
จนจะสิ้น จ้าจจากถิ่นเกิดมา จากมาทำงานใช้แรง

ส่งสารเด็กค้วน้อย ๆ ถอดออกกำลังทุกที กินข้าวคลุกน้ำปลาเสี เต็มที่มีมือ
หนึ่งครั้งจวน ทาลิบสองชั่วโมงต่อวัน หลับกับกับพื้นโรงงาน ถูกตีถูกทรมาน
คิดถึงแม่ บ้าน หุงนา น้ำตาหลังจนอ่อนแรง...

นอกจากนี้ ปัญหาเด็กสลัมหรือเด็กที่ถูกลี้ภัยในสังคมไทย ยังเป็นปัญหาของเด็กและเยาวชนที่สำคัญอีกปัญหาหนึ่งที่ยังไม่สามารถแก้ไขให้จบสิ้นลงไปได้ ดังนั้น บทเพลงเพื่อชีวิตจึงได้พยายามที่จะถ่ายทอดปัญหานี้ออกมาให้รับทราบ เพื่อที่จะได้ช่วยกันแก้ไขได้

บทเพลง "เรียงเบอร์" เสนอภาพให้เห็นถึงอาชีพของเด็กขายเรียงเบอร์ ซึ่งเป็น การต่อสู้ดิ้นรนของเด็กในสังคมกลุ่มหนึ่ง

...หวยราชฎร์ หวยรัฐ ระบาดทั่วแผ่นดินทอง อาชีพอัศจรรย์
การพนันเข้ามาครอบครอง ซ่อง่ายขายคล่อง เจ้าเปี้ยกร้อยขายเรียงเบอร์

...
เมืองไทย เมืองทอง ไพร่ฟ้าหน้าหมอง ช่องทางไม่มี รัฐจึงออกห่วยด้วย
ห่วยจะช่วยให้รวยซะที ไพร่ฟ้าหน้าใส คอยความหวังใหม่ ได้เป็นเศรษฐี
งวดแล้ว งวดเล่า คนซื้อปวศร้าว รัฐรวยทั้งปี...

นอกจากจะเสนอชีวิตเด็กขายเรียงเบอร์แล้ว ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตยังนำเสนอเรื่อง
ของการเสี่ยงโชคของคนไทยที่หลงไหลอยู่กับการพนันประเภทหวย ซึ่งการแก้ไขเรื่องนี้ยังทำ
ได้ยาก เพราะรัฐเป็นผู้ทำการผลิตด้วยฝ่ายหนึ่ง

บทเพลง "มัลย์" ก็เป็นอีกบทเพลงที่เสนอภาพการดิ้นรนต่อสู้ชีวิตของบรรดาเด็กน้อย
อาชีพที่เด็ก ๆ นิยมทำกันอาชีพหนึ่ง ก็คือ ขายพวงมาลัยตามถนน ซึ่งเสี่ยงกับอุบัติเหตุเป็นอย่างมาก
และเป็นการผิดกฎหมายอีกด้วย ศิลปินคาราบาว มีความเห็นที่ตรงข้ามกับฝ่ายรัฐ ในกรณีของ
การที่จะทำการจับเด็กขายพวงมาลัยเหล่านี้ เพราะคาราบาวมีความคิดว่าการที่เด็กเหล่านั้น
มาขายพวงมาลัยก็เพราะความจนเป็นสาเหตุใหญ่ ซึ่งคาราบาวอยากที่จะให้มีแนวทางแก้ไขใน
แนวทางที่ไม่ใช่การจับกุมเด็กเหล่านั้น รวมทั้งอยากให้ลงมาลองทำดูก็คงจะทราบถึงความยาก
ของชีวิตเด็กเหล่านั้น ดังเนื้อเพลงที่ว่า

... ทั้ง ๆ ที่ทนทุกข์ทรมาน แดคเผาเลียจนค้ำกร้าน แต่ความสงสารมาวิ่ง
สวนทาง ลัญญาไฟจอด ออกอ้อนทาบอุณสุนทาน มีดอกไม้หอม ๆ ตูมบาน มัลย์
เป็นพวกสองพวงห้าบาท

สงสารเด็กน้อย มัลย์รบกวนผู้ใหญ่ ผู้รับผิดชอบประเทศชาติ ท่านคิดอย่างไร
ปัญหาที่ยังงั้ จึงขอแนะนำว่า ลงมาขายพวงมาลัยซิ ท่านจะรู้ค่าตอบได้ดีว่าที่ท่านคิด
มันผิดหรือถูก...

บทเพลง "เด็กขยะ" เสนอภาพของชีวิตเด็กสลัมที่ขายคนดูแลเอาใจใส่ ขาดโอกาส
ในการศึกษา ต้องดิ้นรนดูแลตัวเอง หากินกับกองขยะแถวบ้าน ซึ่งเป็นปัญหาที่น่าเป็นห่วง
อย่างมาก เพราะการทำมาหากินกับกองขยะ ซึ่งเป็นแหล่งรวมของความสกปรกและเชื้อโรค
ซึ่งจะบั่นทอนสุขภาพร่างกายแล้วยังทำให้อากาศของชาติน่าเป็นห่วงอย่างมาก ดังเนื้อเพลงที่
ว่า

...ชุมชนของคนจน เกิดชุมชนแปลกใหม่ ชุมชนชยะออกชาย นี้หรือเมืองไทย
ยุคพัฒนา...

เจ้าเปี้ยกมาราธอน ตัวปอนปอนค้อยเขี่ยหากิน ชยะมีมาไม่สิ้น อยู่กินกับฝูงแมลงวัน
ผอมแห้งหนังเหี่ยวหัวโต นมโต ไม่มีกินกัน เดิบโตน่าอัศจรรย์ เด็กค้าขี้ไต้คน
อาทรร้องไห้เมื่อถึงวัยเรียน ใบทะเบียนเกิดไม่มี ใครรับผิชอบช่วยที
เปี้ยกวันนี้ไม่มีที่เรียน อุตสาหกรรรมล้ำสมัย เด็กมากมายมิได้อ่านเขียน
ขณะคืนทนนทนเวียน จวนเจียนตายอยู่ไปวันวัน...

ปัญหาอีกประการหนึ่งของเด็กสลัม ก็คือ การเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนไม่ได้
เพราะไม่มีสถิติบัตรซึ่งเป็นเอกสารสำคัญในการเข้าโรงเรียนตามข้อบังคับของกรุงเทพมหานคร
ดังนั้น เด็กเหล่านี้จึงต้องหมดโอกาสเรียนหนังสือ ต้องคั้นรันทมาหากินไปแต่ละวัน

บทเพลง "เด็กศาลเจ้า" ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่นำเสนอภาพของเด็กจรจัด เร่ร่อน
ในสังคมไทย ที่ต้องคอยแอบขโมยของคนอื่นมารับประทาน แม้แต่ของที่นำมาถวายพระก็ยังคง
คอยแอบกิน คังเนื้อเพลงที่ว่า

...หนทางยาวไกลชอกซอน หนูน้อยสัญจรเร่ร่อนเดียวดาย หิวโหยไร้แหล่งอาศัย
ผืนดินกว้างไกลใช้พักกายา แนนอิงพิงแอบผวา มุมศาลเทวาวไร้อาหาร
หิวร้องครวญ เหวร้องไห้ เรื่องราวโหดร้าย รุมเร้าแต่้วยเยาว์มิรู้ความ
แสงเทียนควันธูปปล่องลอย หนูน้อยเฝ้าคอยเครื่องเซ่นสังเวศ เทวา
สิ่งศักดิ์สิทธิ์เอย ใยจึงเฉยเมย ไร้ลั้งน้ำใจ สนนลานฝ่ายผอมร่างเปรี๊ยะ ช้าย
ขวาแลเหลียว ไร้ผู้คนมอง หยิบฉวยเครื่องเซ่นวางกอง เพื่ออ้มปากท้อง
ยัดยาว...

เช่นเดียวกับ บทเพลง "ลอยหาย" ที่เด็กถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง จึงมีบทเพลงที่
สร้างสรรค์ออกมา เพื่อถามคำถามกับผู้ฟังว่า สภาพเช่นนี้ควรเป็นอย่างนี้ตลอดไปหรือไม่ เพื่อ
ผู้ที่มิอาจพอจะช่วยให้จะได้รับแรงแก้ไข

...เด็กน้อยคนนั้น นอกฝันอยู่ข้างทางเดิน ในเมืองมากมายความเจริญ
มีคนเดินผ่านไปผ่านมา จากเข้าจนสาย แดคร่มสุ่มไหม้กายา เด็กน้อย
รอคอยเวลา รอเมตตาจากคนมีธรรม

...

ไอ้ อนิจจา รอหาย รอหาย ลอยหาย

...

ข้างหน้าเขาคือสลัม ข้างหลังเขาคือกองขยะ สิ่งนี้หรือที่เขาคุยหา
อนาคตได้...

ปัญหาของเด็กและเยาวชนนี้เป็นปัญหาที่ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตมองว่า มีความสำคัญกับ
ชาติเป็นอย่างมาก และมองว่าการแก้ไขปัญหาของเด็กและเยาวชนนั้นควรแก้ที่ผู้ใหญ่เป็นสำคัญ
เพราะปัญหาของผู้ใหญ่จะนำมาซึ่งปัญหาเด็ก ไม่ว่าจะเป็นการกดขี่แรงงานเด็ก ปัญหายาเสพติด
ปัญหาครอบครัว จะพบว่ามาจากการกระทำของผู้ใหญ่ก่อน ดังนั้น ฝ่ายรัฐควรมองหาแนวทาง
แก้ปัญหามันที่ผู้ใหญ่ก่อน ถ้าผู้ใหญ่เป็นคนดีได้ เด็กก็ย่อมเป็นคนดีได้เช่นเดียวกัน ดังบทเพลง
"วันเด็ก" ที่กล่าวไว้ว่า

...เด็ก ๆ โศเป็นผู้ใหญ่ (เด็ก ๆ โศ เป็นผู้ใหญ่) อนาคตฝากไว้
(อนาคตฝากไว้) ในกำมือเด็ก ๆ ถูกลมเมมาตั้งแต่เล็ก ผู้ใหญ่หลอกเด็ก
แล้วจะแก้ที่ใคร เราจะแก้ที่เด็กหรือแก้ที่ผู้ใหญ่ เราจะแก้ที่ใคร เราจะแก้
ที่ใคร แก้ที่เด็กหรือแก้ที่ผู้ใหญ่ เราจะแก้ที่ใคร เราจะแก้ที่ใคร

มีวันเด็ก ก็ต้องมีวันผู้ใหญ่ ที่ก่อกรรมมาร้ายเด็กไทยวันนี้ น่าอะไร
น่าในทางที่ดี เด็ก ๆ สมัยนี้ หนูไวดาไว ้วยผู้ใหญ่เขียนให้หมดเลยว่า
ให้ตั้งหน้าตั้งตาทำแต่คุณความดี อย่ากอบโกยกันมากนักซิ เด็ก ๆ สมัยนี้
แทบไม่มียัดปาก...

3. ปัญหาสตรี

ปัญหาสังคมประเด็นต่อมาที่บทเพลงเพื่อชีวิตนำเสนอก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับสตรี
ซึ่งก็เป็นปัญหาหนึ่งที่กำลังได้รับความสนใจ และมีความพยายามที่จะแก้ไขให้หมดสิ้นไป

ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตก็เป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่พยายามจะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญห
ด้วย ดังมีบทเพลงเพื่อชีวิตหลายบทเพลงที่กล่าวถึงชีวิตของบรรดาสตรีที่ต้องทนอยู่ในอาชีพนี้
ด้วยความจำเป็น อย่างบทเพลง "นางงามตุ๊กกระจก" ที่อธิบายถึงสาเหตุที่ต้องมาทำอาชีพ
โสเภณี ไว้ว่า

สังคมทราชมทราบเพราะคน ความยากจนใครทนได้ พ่อก็แก่แม่ไม่สบาย
น้องหญิงชายวัยกำลังหม่า ข้าเพราะความที่เธอจน นี่หรือคนที่สังคมรังเกียจ
ช่วยผู้ชายระบายความเครียด สิบร้อยพันยังรัฐมนตรี

เป็นนางงามในอ่างน้ำ เป็นนางงามในตู้กระจก น้ำตาตกห่ออกเธอล้มเหลว
ใครจะรู้ ใครจะเห็น ใครจะเป็นผู้เห็นใจ ใครจะมาคิดจริงใจผ่านเลยไป
ไม่จริงจัง น้ำตานองอาบสองแก้ม สายลมแยมพัดผ่านมา นาฬิกาบอกเวลา
ตั้งเตือนว่าเลยเวลานอน ทอดถอนใจไม่คำนึง วัน ๆ หนึ่งให้ผ่านไป เพื่อ
พ่อแม่เป็นอยู่สบาย น้องหญิงชายได้เล่าเรียน
เพื่อพ่อแม่เป็นอยู่สบาย น้องหญิงชายได้เล่าเรียน

บทเพลง "แม่สาย" ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่บรรยายสภาพของหญิงสาวชาวเหนือที่
ต้องยอมให้พ่อแม่ขายให้เป็นโสเภณี และยังคงมาเผชิญกับความเลวร้ายของสังคม บทเพลงนี้
ต้องการเตือนสติพ่อแม่และสาวชาวเหนือที่นิยมการเป็นโสเภณีว่าเป็นสิ่งที่ควรเปลี่ยนค่านิยม
เพราะเท่ากับทำลายชีวิตตนเอง ดังเนื้อเพลงที่บรรยายไว้ว่า

...นกลอยจากห้องนาราคาถูก เธอเป็นลูกที่ถูกพ่อแม่ขายไป กตัญญูบิดา
มารดาปานใจ แม่สายจากเมืองเชียงชาย ต้องไปสู่สังคมนรก
เมื่อรู้สึกตัวก็สายเกินไป หมิ่นพื้นที่เธอผ่านชาย หัวใจเธอจึงเย็นชา
สังคมกระหน่ำซ้ำสอง เธอต้องคิดยา ไม่คิดหวนคืนบ้านนา บรรารณาเพียง
ยาเมา

ผู้เฒ่าป่วยคนช่วยไปบอก เธอจึงจากเมืองบางกอก หวังไปในหัวนเวลา
...เอายาไปฝาก...เอามาก...เอาพลูเสื่อผ้า แม่สายที่เธอจากมา
เหมือนวาทว่าสายเกินไป...

บทเพลง "นางแบบ" ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่บรรยายสภาพชีวิตของหญิงสาวที่ต้อง
ทำมาหากินในอาชีพนี้ว่า

...ใบหน้าน้อย ๆ ที่เปื้อนด้วยรอยยิ้ม เนื้อนวลเต็มอ้อม โยกเยื่อร่างกาย
ท่ามกลางแสงสี คนตรีโຈะพริมพราย เพื่อแลกเงินเลี้ยงกาย ใช้เรียน
กายเข้าพลี โอ...

...
 การงานไม่มี ชีวิตมีวามรณ จึงลากออสังขาร ทางานแลกเงิน สังคมมองเมิน
 แต่สังคังอารี ใ้มีเงินเลี้ยงกาย ต้องเปลื้องผ้าพันกายยั่วสายตา
 อารมณ โอ...

สำหรับหญิงสาว หรือเด็กสาวที่ถูกบังคับหรือหลอกลวงให้ค้าประเวณีนี้ มักจะพบกับ
 ความทารุณโหดร้าย ถูกทุบตี กังขัง จากบรรดาเจ้าของ อย่างที่บทเพลง "หนูจำ" ของกลุ่ม
 ศิลปินโศป ที่นำเสนอเรื่องราวของเด็กที่ถูกแม่ขายและต้องพบกับความโหดร้ายต่าง ๆ ในบท
 เพลงนี้มีการตั้งคำถามกับการกระทำของผู้เป็นแม่ว่าจำเป็นมากน้อยแค่ไหนที่ต้องขายลูกของตน
 เอง ซึ่งศิลปินคงต้องการให้ผู้ที่ เป็นพ่อและแม่คิดก่อนที่จะกระทำลงไป ดังเนื้อเพลงที่ว่า

...แม่จำ แมงดาโหดร้าย ตบตีปางตาย บังคับขายตัว หมดทางขั้คขิน
 ผวาตื่นกลัว น้ำตาไหลร้าว หัวใจแหลกรวน น้ำตานั่นคือ ความไว้เคียงสา
 เครื่องหมายการค้าตีค่าพรหมจรรย์ ความเคว้ชั่วคิน สัตว์หื่นเมามัน
 เหตุการณ์คืนนั้นหลอกหลอนจนตาย
 จำเป็นหรือแม่ พาหนูมาขาย ใ้ชายข่มขืนทณ่้นใจกาย เหมือนไม่ใ้ช้คน...

เช่นเดียวกับบทเพลง "รอยไม่รู้อาน" ที่เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเด็กที่ต้องถูกบังคับให้
 มาเป็นโสเภณี และพบกับความทารุณโหดร้าย ดังเนื้อเพลงที่ว่า

...เหมือนถูกภูเขาไฟ ลูกไฟไหม้ไหม้ทบลงมา ดอกไม้สีจางจากท้องนา
 จากดงจากป่าก็แหลกลาญ โอย...โอย กลีบรอยแต่ยังไม่บาน ทรมาน
 ตายด้านตั้งแต่เยาว์วัย พ่อบอกที่น้ำจะขาดจันอง แม่บอกน่อง ๆ จะต้อง
 เลิกเรียน เพราะไม่คู้นเคยการอ่าน การเขียน เพราะใจมันเพี้ยน
 อยากจะนุ่งยีนส์ เพราะไม่มีสิทธิ์จะเลือกงานทำ เพราะหลงคำเชื่อของ
 สัตว์ใจหื่น ยังไม่ทันล้างฟางจากเล็บคิน เด็กสาวก็สิ้น สูญพรหมจาวี
 ดวงไฟไล่แดงแบ่งพอกจนหนา เริ่มขายเริ่มค้าแต่เที่ยงจนสาย ห้ามลา
 ห้ามหยุด ห้ามไม่สขาย มีเป็นกับตาย และทรมาน ถูกกัก ถูกขัง เก็บไว้
 ขายกิน ย้ายที่ย้ายถิ่นไปตลอดกาล พ่อจ๊ะ แม่จำ ลูกอยากกลับบ้าน อยาก
 ฟังน่องอ่านกอกอกกา....

จากบทเพลงที่นำเสนอ ปัญหาเกี่ยวกับโสเภณีจะพบว่า บทเพลงที่นำเสนอจะเน้น
สาเหตุที่ต้องมาทำงานอาชีพนี้ก็เพราะความยากจน อยากช่วยเหลือพ่อแม่ ซึ่งเป็นปัญหาที่รัฐบาล
ต้องพยายามแก้ไขปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไป ปัญหาโสเภณีได้มีส่วนทำลายภาพพจน์เมือง
ไทยด้านหนึ่ง เพราะนักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่งที่เข้ามาเที่ยวเมืองไทย ก็เพราะอยากมาเที่ยว
ที่พัทยาและพัณพงค์มากกว่าที่จะสนใจสถานที่อื่น ๆ ดังปรากฏในบทเพลง "เวลคัม ทู ไทยแลนด์"
ที่มีเนื้อหว่า

...ฝรั่งมั่งคั่ง มายกพลขึ้นบก ศกนี้ป็นี่ ปักธงเที่ยวไทย มาแอ่วมันโสค
เที่ยวให้อิ่มหน้าใจ ลืมเรื่องเลวร้ายพักไว้สักปี รัฐบาลเขาทำดี ประชาช
ก็ชอบใจ

ต่อแค่นี้จะมีชนชาติอื่น ค้อมค้อมยินยิน ยินมาดูเราเมืองไทย ไปถามดูว่า
ชอบเราตรงไหน ฝรั่งตอบไม่อาย ไอ้ไลค์พัทยา ถ้ากรุงเทพ เมืองฟ้าขึ้น
ไอ้ก็ว่าพัณพงค์

เป็นงั้นไป โหงมันเป็นอย่างนี้ รัฐบาลเค้าทำดี ฝรั่งยังไม่เข้าใจ
ลงทุนลงแรง ทัวทั้งแผ่นดินไทย สร้างภาพพจน์ใหม่ ส่งเสริมการท่องเที่ยว
อย่าคิดมาลุลูกเดียว เที่ยวพัทยา พันพงค์

คนต่างด้าว เค้าคนต่างเมือง จากดินแดนรุ่งเรืองควรรู้เรื่องเมืองไทย
ว่ามีของดีกว่าที่คุณเข้าใจ อย่างวัฒนธรรมไทยนั้นยิ่งใหญ่แน่นอน อย่ามอง
อย่าคิดอนาจาร ผิดความต้องการของคนไทย...

4. ปัญหาค่านิยมของไทย

ประเด็นที่เกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรม ได้ถูกสะท้อนออกมาในหลายบทเพลง อาทิ
เช่น บทเพลง "แลนด์ออฟสไมล์" ซึ่งสะท้อนภาพของคนไทยที่ชอบสนุก ใช้จ่ายเกินตัว ไม่
ค่อยนิยมอดออม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เลี้ยงดูคนอื่น ๆ โดยไม่คิดถึงความเสี่ยงเปลี่ยนแปลง แม้แต่รสนิยม
ทางด้านดนตรีของตะวันตก คนไทยก็ยังรับกันได้อย่างรวดเร็ว ดังเนื้อร้องที่ว่า

...ไทยแลนด์ แลนด์ออฟสไมล์ สังคมเมืองไทยเปลี่ยนไวพัฒนา ดนตรี
ประเพณีลีลา ผู้ปุ่นอเมริกาซึ่งช้านาคู เริงระบำ เต้นรำเคียงคู่ คิสโก้กัน
อยู่วิควีวุ่นวาย สบาย สบายกันจัง

ที่มีเงินก็เพลินกันไป ของกินของใช้จับจ่ายจริงจัง กินที่นั่นแล้วไปต่อที่นั่น
ยังติดดินก็ยังมิพลั้ง ฟ้าไม่แจ้วสว่างตาต่างปิดไม่ลง สบาย สบายกันจัง...

บทเพลง "ราชาเงินผ่อน" ก็เป็นอีกบทเพลงหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความชอบสนุก
ความสบายของคนไทย ที่มุ่งสนองความสุข ความสมหวังทางด้านอารมณ์และจิตใจ มีลักษณะ
เป็นการใช้จ่ายสิ้นเปลืองโดยไม่จำเป็น ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้คนไทยมีฐานะทางเศรษฐกิจไทย
ไม่ค่อยดี ดังเนื้อเพลงที่ว่า

...การค้ำการขายก็คิดให้เงินผ่อน ความไม่เดือดร้อนผ่อนตามสบาย
ข้าวของเครื่องใช้ก็ซื้อได้ด้วยคาวน ผ่อนกันยาว ๆ ดอกเบี้ยบานตะไท

...

ทีวีตู้เย็น จำเป็นต้องให้ ความสุขเล็กน้อย นี้ว่าจะถอยวีดีโอ ออกมาฉาย
หนังโป๊ ที่กลาคเกลื่อนเมืองไทย ให้ลิ้มทุกซ์โสภ สิมโลกกววน สิมหน้าบางคน
ที่ชอบเอาเปรียบอยู่ร่ำไป

...

ถ้าฉันจะกลายเป็นราชาคาวนคอก ฉันไม่เสียใจหรอกเพราะอุดหนุนคนไทย...

นอกจากค่านิยมของคนไทยเกี่ยวกับความสนุกความสบายแล้ว คนไทยก็ยังมีค่านิยม
ในการที่นิยมใช้ของต่างประเทศ ซึ่งการที่คนไทยเริ่มมีค่านิยมเช่นนี้ คาดกันว่าเกิดขึ้นหลังจาก
ไทยเซ็นสนธิสัญญาเบาริ่ง ในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งบรรดาสินค้าจากต่างประเทศได้ถูกนำเข้ามา
ในประเทศจำนวนมาก คนไทยโดยเฉพาะชนชั้นปกครองเริ่มเปลี่ยนค่านิยมจากที่นิยมใช้ของไทย
มานิยมในสินค้าที่มาจากต่างประเทศ และความต้องการนี้ได้แพร่กระจายออกไปยังกลุ่มอื่น ๆ
ในสังคมไทย

บทเพลง "เมคอินไทยแลนด์" เกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองนโยบายรัฐบาลยุคพลเอก
เปรม ติณสูลานนท์ ที่มีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงค่านิยมของคนไทยในเรื่องนี้ เพื่อ
ช่วยลดการขาดดุลย์ทางการค้าของไทย แต่ความพยายามของรัฐยังไม่ประสบความสำเร็จเท่า
ที่ควร จนเมื่อกลุ่มศิลปินคาราบาวได้สร้างสรรค์บทเพลงนี้ขึ้นมา เพื่อต้องการให้คนไทยหันมา
นิยมของที่ทำภายในประเทศ บทเพลงนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก กลุ่มศิลปินคาราบาวได้
กลายเป็นกลุ่มศิลปินที่ได้รับความนิยมอย่างสูง บทเพลง "เมคอินไทยแลนด์" ได้มีส่วนช่วยหนุน
ราชการต่าง ๆ ในการสนับสนุนโดยการสนับสนุนสินค้าไทย จะพบว่ามีการเชิญชวนให้คนไทย

ใช้สินค้าไทยเพิ่มมากขึ้น เช่น กรมพาณิชย์สัมพันธ์ได้ใช้บทเพลงนี้เป็นการเชิญชวนให้ประชาชนไปเที่ยวชมงานและซื้อสินค้าที่ทำโดยคนไทย รวมไปถึงโฆษณาส่งเสริมสังคมที่รัฐผลิตออกมา เพื่อให้คนไทยสนับสนุนสินค้าที่ใช้บทเพลงนี้เป็นบทเพลงประกอบด้วยเช่นกัน

...เมคอินไทยแลนด์ แคนดินไทยเรา เก็บกันจนเก่า เรามีแต่ของดี
มาตั้งแต่ก่อนสุโขทัย มาลพบุรี อยุธยา ธนบุรี ยุคสมัยนี้ เป็น กทม.
เมืองที่คนตกท่อ (ไม่เอาอย่าไปว่าเขาน่า)

เมคอินไทยแลนด์ พอแขวนตามร้านค้า มาติดป้ายติดตรา ว่าเมคอิน
เจแปน ก็ขายดิบขายดีมีราคา คู่กันได้ว่ามันมาต่างแดน ทั้งทันสมัย
มาจากเม็กซิโก จีน เค้าไม่ได้หลอกเรากันหลอกเรานั้นหลอกตัวเอง...เอง...



นอกจากนี้ กลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตมีความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่คน
ภาคอื่น ๆ มองคนภาคอีสานเสียใหม่ เพราะคนภาคอีสานจะถูกดูถูกดูแคลนอยู่เสมอ ๆ
ประกอบกับลักษณะของวัฒนธรรม อาหารการกินของชาวอีสานแตกต่างไปจากคนภาคอื่น ๆ
รวมถึงภาษาที่ใช้พูด ก็คล้ายคลึงกับภาษาที่ประชาชนลาวใช้พูดกัน ซึ่งภาพพจน์ของประเทศลาว
ในสายตาของคนไทยนั้น คือ ประเทศคือยิปซี และเป็นผู้เสียเปรียบคนไทยตลอดเวลา
ทำให้ชาวอีสานถูกมองในภาพพจน์เช่นนี้ด้วยเช่นกัน

การที่ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตต้องการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการมองชาวอีสาน อาจ
เป็นด้วยศิลปินเพลงเพื่อชีวิตส่วนใหญ่มีพื้นฐานกำเนิดเป็นคนอีสานรวมทั้งกลุ่มผู้ฟังเพลงเพื่อชีวิต
ส่วนใหญ่ในปัจจุบันก็เป็นผู้ใช้แรงงานชาวอีสานที่เข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ จึงมีความพยายาม
ที่จะเปลี่ยนภาพพจน์ให้กับคนอีสาน อาทิเช่น บทเพลง "เสียอีสาน" ที่มุ่งขอความเห็นใจจาก
สังคมให้เข้าใจและเห็นใจชาวอีสาน ดังเนื้อหาที่ว่า

...โอ...คนเอ๊ย ทุกวันนี้มีศักดิ์ศรีแตกต่าง แยกเป็นบนเป็นล่าง ใจต่ออกคอก
เหนือ ขีดแบ่งกันแยกเหล่าภาษา ต่างยึดเอาเงินตราอยู่เหนือความถูกต้อง
อึดอึดแท้ถูกเหยียดหยามหยัน แต่ละวันทำงาน ถูกประจานด้วยคำว่า
ได้คนเราช่างจิตใจจางน้ำใจ แม้อยู่ร่วมแดนไทย แต่น้ำใจจาง คน คน
คน คน คน

แบบไหน โข่เว้ย อยู่ไหนเขาก็เรียกไอ้เสี่ยว ว่าปิ่นแต่ข้าวเหนียวจิ้มต่อน
ปลาว่า ชื่อสัตว์หาเลี้ยงชีวิ ก็ยังถูกตราหน้าว่าเป็นคนเกียจคร้าน นาแล้ง

นาล่อมจมหาย จะเอาหัวกระบาลที่ไหนทำกิน แบบไหน แบบไหน บัดใจเคียดเคื้อ...

บทเพลง "ลาวเดินเดิน" ที่กล่าวว่า

...เขาเป็นคนไทยแท้แท้ อย่าเห็นเป็นลาวเดินเดิน ถึงเขาจะกินข้าวเหนียว
เหนียว เขาทำเขาเกี่ยวเพื่อเมืองกรุง เมืองที่อยู่ที่เที่ยง รดราที่คิดเป็น
แถวยาว...

ข้าวมันยากปากมันร้อง ร้อง ว่าท้องมันหิวปลิวตามลม ไม่ได้ชมเมืองฟ้า
ฟ้า แต่มาเพื่อหางานทำ แสนลำบากสักปานไหน เห็นเหนื่อยก็มาน้อย
จะค่อยทำค่อยกิน ขอแต่ข้าวเข้าท้อง น้องทางบ้านได้กินนม มีผ้าห่มกัน
ลมเย็น ใครจะอยู่ใครจะเห็น ทำไมอีสานกระเซ็น ล้มตัวลงนอนที่ชานชาลา...

บทเพลง "ไอแอมอีสาน" ก็เป็นบทเพลงที่ขอร้องอย่าได้มีการแบ่งแยกชนชั้น
เพราะทุกคนก็คือคนไทยด้วยกัน ไม่ว่าจะมาจากภาคไหน ดังบทเพลงที่ว่า

...มอบให้ความรักแก่และกัน สัมพันธ์แผ่นดิน เจ้าพระยา คาปิ แม่มูล ชี
เชื่อมโขง ล่องลง รวบรวมทะเลแผ่นดิน ให้คลายความทุกข์ ให้สุขจริงยั่งยืน
ส่งมอบความรัก จากคนข้างแรม ไอ แอม อีสาน...

5. ความหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมของไทย

นอกจากการนำเสนอปัญหาที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมแล้ว ในกรณีที่เกิดเหตุการณ์บาง
อย่างที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เช่น กรณีทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์กลุ่มศิลปินเพื่อชีวิตยังได้มี
การนำเสนอในประเด็นของวัฒนธรรมด้วยอีกประเด็นหนึ่ง กรณีของการเรียกร้องขอคืนทับหลัง
นารายณ์บรรทมสินธุ์ ที่ถูกนำมาเสนอในบทเพลง "ทับหลัง" ของกลุ่มศิลปินคาราบาว นับได้ว่า
เป็นจุดเริ่มต้นที่ถืออย่างมากในการที่ได้ก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจและตระหนักในปัญหาที่เกิด
ขึ้นกับศิลปะวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งในแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม กลุ่มศิลปินคาราบาวมีความคิด
ว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่ง เพราะเป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งอาจสะท้อนสะท้อนความมั่นคงของชาติได้
เพราะถ้าเราสามารถสร้างสรรคสิ่งที่เป็นวัฒนธรรมให้เป็นมรดกของลูกหลานได้จดจาระลึกถึง
ก็จะทำให้ความคิด ความรู้สึกในเรื่องเกี่ยวกับชาติ ความเป็นคนไทยถูกกระตุ้นให้มีการ
ตระหนักถึงได้อีกครั้งหนึ่ง

การนำเสนอบทเพลง "ทับหลัง" ได้ส่งผลดีเป็นอย่างมากในการเร่งเร้าให้คนมีส่วนร่วมเพื่อเรียกร้องขอคืนทับหลังจากสหรัฐอเมริกา พร้อมทั้งส่งผลให้เริ่มมีการจับตามองในเรื่องของธุรกิจการลักลอบนำศิลปวัตถุโบราณออกไปขายโดยเฉพาะต่างประเทศ การที่มีธุรกิจประเภทนี้เกิดขึ้นมาก ก็เป็นเพราะความต้องการของตลาดมีสูง โดยเฉพาะตลาดต่างประเทศที่เป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้เกิดธุรกิจประเภทนี้ ซึ่งการนิยมสะสมของเก่า ๆ นั้นมักเป็นความคิดของกลุ่มพวกจักรวรรดินิยม หรือนักล่าอาณานิคมในยุคก่อน ที่เมื่อได้อาณานิคมที่ใด ก็จะมีการลักลอบขนวัตถุโบราณของเมืองนั้นกลับไปด้วย แต่เมื่อรูปแบบการล่าเมืองขึ้นจนสิ้นไป ก็จะไม่เปลี่ยนเป็นการล่าอาณานิคมแบบเงียบ ๆ โดยใช้สภาพเศรษฐกิจและธุรกิจทางการค้าเป็นการกระทำต่อกัน โดยจุดมุ่งหมายของผู้ซื้อวัตถุโบราณเหล่านี้ไม่ได้มองที่มูลค่าทางประวัติศาสตร์หรือมองจากพื้นฐานความคิดความเชื่อของคนในสมัยนั้น แต่กลับไปมองในแง่ความเป็นวัตถุที่มีอายุยาวนาน น่าจะเก็บไว้เป็นสมบัติส่วนตัว เป็นความสุขใจของกลุ่มผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างดี การที่เป็นเช่นนี้จึงทำให้ธุรกิจการลักลอบขายวัตถุโบราณมีปรากฏอยู่เรื่อย ๆ ซึ่งสำหรับประเด็นนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งในแนวความคิดที่ทุกคนจะได้ช่วยเหลือกำจัดธุรกิจแบบนี้ให้หมดสิ้นไป

บทเพลง "ทับหลัง" ถือได้ว่าเป็นบทเพลงที่นำเสนอเหตุการณ์ในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งเมื่อเหตุการณ์นั้นได้คลี่คลายหรือยุติลงไปแล้ว ก็ทำให้บทเพลงนี้ก็จะมีอายุหรือจบสิ้นลงไปด้วยเช่นกัน ซึ่งจะส่งผลให้กับการจำหน่ายผลงานเป็นอย่างมาก ถ้าเหตุการณ์นั้นจบสิ้นหรือยุติลงไปในเวลาที่ค่อนข้างเร็ว คือ จะทำให้บทเพลงนั้นก็กลายเป็นประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาเรียบร้อยแล้ว ไม่ใช่เรื่องที่จะเร้าจิตใจคนได้อีกแล้ว การที่ดึงดูดให้ซื้อผลงานก็คงทำได้ยากขึ้นกว่าปกติ แต่กลุ่มศิลปินคาราวาบาที่ทำหน้าที่สร้างสรรค์ผลงานเพลงนี้ ก็ถือว่า เป็นสิ่งจำเป็นที่ควรจะทำ เป็นหน้าที่ที่ศิลปินควรทำสิ่งที่ดีให้กับสังคมบ้าง ถึงแม้ว่าในทุกวันนี้คำว่าธุรกิจจะมีความสำคัญมากขึ้นก็ตาม บทเพลงนี้มีเนื้อหาดังนี้

...เราขอเอาคืน ของของเรา เขาเอาไป เอาของเราไป ของคนไทย ไปทำไม
เฮลิคอปเตอร์มาทำศึก ถึงเวียตนาม ตั้งฐานแบบแดนไทย หนเอาไปทุกอย่าง คิดจะมาขอ
ตั้งฐานต่อ ในเมืองไทยคิดจะมาง้อ ตั้งฐานทัพ ในเมืองไทย เมื่อพระนารายณ์ทรงหายไป กับ
ทับหลัง ผังในศักดิ์ศรี ที่คนไทย มิเคยลืมเลือน...

นารายณ์บรรทม ความชื่นชม ในชนชาติ นารายณ์บรรทม เราชื่นชม ไทยเป็น
ชาติ มีประวัติศาสตร์บนแผ่นดิน แดนขวานทอง คล้องใจไทยทุกวัน สืบชาติตระกูล วัฒนธรรม
นารายณ์ทับหลัง ไปอยู่ยัง ชีคาโก้ นารายณ์ทับหลัง ตั้งอยู่ยัง ชีคาโก้ เป็นแท่นหินพันโล ให้เด็ก

ถาม เอามาจากไหนไม่สนหรือกพระนารายณ์ ไม่ใช่ ไม่เค็ล แจ็คสัน เอาไม่เค็ลแจ็คสันคืนไป
เอาพระนารายณ์คืนมา (ซ้ำ 4 ครั้ง)

เพราะเราต่างกัน แดกต่างกัน ตรงหัวใจ เพราะเราต่างกัน ต่างกันตรงความ
เข้าใจ ทับหลังนารายณ์ ไทยใช้เหนียววังความคิด แต่คุณมีระดับบารมี สะสมสิ่งนี้เป็นรสนิยม คิค
คนละทาง ไม่มีทางสร้างสันติ คิคคนละทาง ไม่มีทาง ไม่มีทางเทพสันติภาพ เป็นหลักในไว้จุดหมาย
แค่ทับหลังนารายณ์ คุณยังทับหลังคนไทย...

จากเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องของการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ค่านิยมและวัฒนธรรม
ซึ่งนับได้ว่าเป็นการหยิบยกปัญหาความเป็นจริงของสังคมขึ้นมาเสนอมากกว่าประเด็นอื่น ๆ
พร้อมกับแทรกประเด็นหลักอื่น ๆ ไว้ด้วย อาทิ เช่น การยกย่องบุคคล การนำเสนออุดมการณ์
การต่อต้านสงคราม เป็นต้น แต่บทเพลงเพื่อชีวิตก็ยังนำเสนอแนวเนื้อหาประเด็นหลักอื่น ๆ
ด้วยเช่นกัน การนำเสนอ จากการนำเสนอความเป็นจริงมาสู่การให้กำลังใจต่อชีวิตจะพบว่า
บทเพลงในแนวเนื้อหาเช่นนี้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กลุ่มศิลปินที่มีความเด่นอย่างมากในการนำ
เสนอบทเพลงในแนวนี้ก็คือ กลุ่มศิลปินคาราวาน ซึ่งเป็นกลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตตั้งแต่ยุคเริ่ม
ต้นจนถึงปัจจุบัน คาราวานได้เปลี่ยนแนวเนื้อหาของตนเองไปอย่างมาก จนเห็นได้อย่าง
ชัดเจน จากบทเพลงที่เคยรับฟังแล้วจะรู้สึกถึงความกดดัน ความต้องการที่จะทำลายล้าง
ระบบทุนนิยม มาสู่บทเพลงที่มีเนื้อหาอ่อนลงอย่างมาก เป็นแนวทางของการปลุกปลอบจิตใจให้
มีหวังกำลังใจต่อสู้กับชีวิตที่อยู่ในสังคมที่วุ่นวายให้พร้อมที่จะต่อสู้ต่อไป ดังบทเพลง "กำลังใจ"
ที่มีเนื้อหาตอนหนึ่งที่ว่า

... ขุนเขาไม่อาจขวาง สายทางเที่ยงธรรมได้ ความหวังยังพริ้งพราว
เก่าตายมีใหม่เสริม ชีวิตมีผ่านพบ มีลบยอมมีเพิ่ม ขอเพียงใจให้
เหมือนเดิม... กำลังใจ

เช่นเดียวกับบทเพลง "ดอกไม้ให้คุณ" ที่กล่าวว่า

... ขอมอบดอกไม้ในสวน ให้หอมอบอวลสู่ชน จงสบสิ่งหวัง ให้สมตั้งใจ
ให้คลายหมองหม่น ก้าวต่อไปตราบชีวิตสุด คุจกระแสดล เป็นกำลังใจให้คุณ
เป็นกำลังใจให้เธอ เป็นสิ่งเสนอให้คุณ...

กล่าวเฉพาะกลุ่มศิลปินคาราวาน ถ้าพิจารณาเปรียบเทียบกับผลงานในช่วงแรกจะพบว่า มีความแตกต่างในแนวเนื้อหาเป็นอย่างมาก ก็คือ แนวเนื้อหาลดความรุนแรงลงไปมาก คาราวานกลายเป็นศิลปินเพลงเพื่อชีวิตที่สร้างสรรคผลงานเพลงที่มุ่งให้กำลังใจ ความหวังกับผู้ฟังหรือไม่แสดงถึงความรู้สึกส่วนตัวมากขึ้น เช่น การคิดถึงถิ่นฐาน บ้านเกิด อย่างในบทเพลง "คืนร้าง" ที่สะท้อนถึงความรู้สึกส่วนตัวของกลุ่มศิลปินคาราวานได้เป็นอย่างดีที่เห็นคั่นเนื้อเยื่อ กับเหตุการณ์ที่ผ่านมาต้องการพักผ่อนชีวิตในช่วงเวลานี้ ดังเนื้อเพลงที่ว่า

...ฝากชีวิตให้เธอเก็บไว้ ฝากดวงใจให้นอนแนบวัง
ฝากดวงตาและความมุ่งหวัง อย่าชิงชิงฉันเลยยอศรี

...

มาบัดนี้ที่เราเฝ้าคอย เจ้านกน้อยโผคืนสู่รัง
ฉันเหนื่อย ฉันเปลี่ยว ฉันหวัง...

ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของคาราวานนี้ ถ้าพิจารณาให้ถี่คั่งอาจมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการเป็นระบบธุรกิจของวงการเพลงในปัจจุบัน คาราวานต้องปรับตัวให้เข้ากับตลาดค้าขายเช่นเดียวกับศิลปินกลุ่มอื่น ๆ แต่คาราวานก็ไม่ได้ปรับเปลี่ยนตนเองตามระบบธุรกิจไปในทุกด้าน เราจะพบว่า แนวดนตรีลีลาการร้อง ของกลุ่มศิลปินคาราวานยังคงเอกลักษณ์ของคาราวานให้เห็น ให้รับทราบกันอยู่ แต่สิ่งหนึ่งที่แปรเปลี่ยนไปก็คือ แนวเนื้อหาที่น่าเสนอนในช่วงก่อน คาราวานจะนำเสนอปัญหาความทุกข์ยาก อุดมการณ์ทางความคิด เป็นหลัก แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแนวทางมาเป็น "พีเลียง" ให้กับปัจเจกชนในปัจจุบัน ไม่ใช่บทเพลงที่กล่าวถึงคนหมู่มากเป็นหลักเช่นแต่ก่อน แต่ไม่ใช่คาราวานจะยุติทาผลงานที่กล่าวถึงคนหมู่มากเลย ก็ยังมีบทเพลงในแนวนี้ปรากฏอยู่บ้าง แต่จะพบในแนวเนื้อหาที่เกี่ยวกับการต่อต้านสงครามเรียกร้องสันติภาพ แต่ก็ไม่ใช่จุดเด่นให้กับคาราวานมากเช่นแต่ก่อน

แนวเนื้อหาอื่น ๆ ที่ปรากฏในบทเพลงเพื่อชีวิตช่วงหลังก็ยังมีประเด็นเนื้อหาย่อย ๆ ที่ปรากฏออกมา แต่ยังไม่เด่นชัดมากก็ได้แก่ แนวเนื้อหาที่น่าเสนออุดมการณ์และแนวทางการต่อสู้ ซึ่งในปัจจุบันมีจำนวนไม่มาก ถ้าจะมีก็จะเป็นแนวเนื้อหาที่น่าเสนอถึงความป็นจริงของมนุษย์ เช่น เกิดแล้วต้องตาย ไม่ใช่แนวทางความคิดทางการเมืองเช่นแต่ก่อน แนวเนื้อหาที่ย่องชมบุคคล ความสัมพันธ์ของชีวิตกับธรรมชาติ สงครามและการเรียกร้องสันติภาพ รวมไปถึงแนวเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ความเมตตา ซึ่งเป็นแนวที่กำลังได้รับความสนใจจากทั้งผู้ฟังและกลุ่มศิลปิน เริ่มมาปัญหาในความรัก ซึ่งเกี่ยวพันกับความขัดแย้งทางเศรษฐกิจเป็น

หลักสำคัญ ซึ่งแนวคิดเช่นนี้อาจกลายเป็นแนวเนื้อหาที่สำคัญต่อไปได้ในอนาคต ถ้าธุรกิจยังมีบทบาทต่อการสร้างสรรค์ผลงานเพลงอยู่เช่นปัจจุบัน สำหรับการพิจารณาแนวเนื้อหาแต่ละประเด็น ของกลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตสามารถพิจารณาได้จากภาคผนวก ข.

รูปแบบของบทเพลงเพื่อชีวิต

1. รูปแบบของแนวดนตรีแบบโฟล์คฝรั่งและโฟล์คไทย

รูปแบบของบทเพลงที่เผยแพร่มาจากทางตะวันตกนั้นในแนวเพลงประท้วงสังคมและต่อต้านสงครามมักจะออกมาในรูปของรูปแบบที่เรียกว่า "แนวโฟล์ค" (Folk) ซึ่งมักใช้เครื่องดนตรีน้อยชิ้นมาก ซึ่งอาจจะเป็นหนึ่งชิ้นหรือสองถึงสามชิ้นเท่านั้น และส่วนใหญ่เน้นหนักที่เครื่องดนตรีประเภทกีตาร์เป็นสำคัญ ดังนั้น การเล่นดนตรีในระยะแรกของศิลปินเพลงเพื่อชีวิตของไทย จึงมักนิยมบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีประเภทกีตาร์นี้เป็นส่วนใหญ่ กลุ่มศิลปินที่ได้รับอิทธิพลเป็นอย่างมากในระยะนี้คือ กลุ่มศิลปินคาราวาน

การเล่นในแนวเพลงแบบโฟล์คนี้ เป็นที่นิยมเป็นอย่างมากในช่วงระยะเวลาแรก นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่เมื่อเวลาจะไปไหนมักมีการนำเอากีตาร์ติดตัวไปด้วยเสมอ เพราะเป็นเครื่องดนตรีที่หยาบหรือพกพาไปที่ต่าง ๆ ได้สะดวก บทเพลงในช่วงระยะแรกมักใช้แนวท่วงเป็นส่วนใหญ่ อาทิเช่น "คนกับควาย" "เปิบข้าว" "จิตร ภูมิศักดิ์" "सानแสงทอง" "ข้าวคอยฝน" เป็นต้น นอกจากจะเล่นในรูปแบบของบทเพลงที่ได้รับอิทธิพลในรูปแบบแนวเพลงโฟล์คจากตะวันตกแล้ว บทเพลงเพื่อชีวิตในระยะเวลานี้ยังนิยมนำเอารูปแบบของบทเพลงพื้นบ้านโดยเฉพาะจากทางอีสานมาประกอบในบทเพลงไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของท่วงเพลงภาษาที่ใช้รวมถึงไปถึงการนำเครื่องดนตรีมาใช้ประกอบการเล่นด้วย อาทิเช่น บทเพลง "ลาเพลินเจริญใจขัณฑ์อเมริกา" จะใช้ท่วงเพลงลาเต้ผสมลา และใช้ภาษาพื้นบ้านภาคอีสาน ซึ่งบทเพลงที่เข้าถึงผู้ฟังชาวอีสานได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีการนำเอาแนวเพลงโคราชมาสร้างสรรค์เป็นรูปแบบของบทเพลง อาทิเช่น บทเพลง "โคราชขัณฑ์ไอ้กัน" เป็นต้น และยังบทเพลงที่นำรูปแบบของดนตรีในภาคอื่น ๆ มาประกอบด้วย เช่น บทเพลง "อเมริกันอันตรา" เป็นบทเพลงที่ได้รับอิทธิพลมาจากแนวดนตรีร็อกแอนด์โรลทางภาคใต้ ซึ่งมักใช้เครื่องดนตรีประเภทซอ (ไวโอลิน) ประสานไปด้วย นอกจากเครื่องดนตรีประเภทซอแล้ว คาราวานยังนิยมใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ อาทิเช่น พิณ ขลุ่ย แคน และกลองพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งการที่กลุ่มศิลปินคาราวานนิยมใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านก็เป็นเพราะแนวเพลงของคาราวานมักจะมิ

เนื้อหาที่กล่าวถึงชีวิต ความทุกข์ยากของชาวไร่ ชาวนา โดยเฉพาะในภาคอีสานเป็นส่วนใหญ่นั้น การใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้าน จะช่วยให้บทเพลงนั้นสามารถเข้าถึงผู้ฟังได้เป็นอย่างดี รวมทั้งการนำภาษาท้องถิ่นมาประกอบด้วยเช่นกัน ซึ่งการพิจารณาภาษานั้นพิจารณาได้จากเนื้อเพลงที่ยกตัวอย่างไว้ในประเด็นเกี่ยวกับเนื้อหาที่กล่าวไว้ข้างต้น

2. ยครูปแบบเพลงมาร์ชและวอลท์

นอกจากอิทธิพลจากตะวันตกแล้ว บทเพลงเพื่อชีวิตของไทยยังได้รับอิทธิพลทางด้านรูปแบบจากแนวเพลงที่ได้รับฟังมาจากพรรคคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะผลงานของจิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งเป็นบุคคลที่เป็นที่ชื่นชอบในหมู่นักศึกษายุคสมัยนั้นเป็นอย่างมาก และเมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองในขณะนั้นเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงมากยิ่งขึ้น บทเพลงเพื่อชีวิตถูกมองว่ามีจุดประสงค์ที่ไม่หวังดีต่อประเทศชาติ เป็นบทเพลงอันตราย ทางฝ่ายรัฐก็เริ่มสร้างสรรค์บทเพลงปลุกใจออกมารอบโต้ ทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตต้องปรับเปลี่ยนเนื้อหาและรูปแบบเช่นเดียวกัน โดยเปลี่ยนมานำเสนอแนวเนื้อหาที่มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นดังที่กล่าวมาแล้วในประเด็นเนื้อหา ส่วนทางด้านรูปแบบเริ่มมีแนวเพลงที่เรียกว่า "เพลงปฏิวัติ" มาใช้ขับร้องตอบโต้ฝ่ายรัฐ ซึ่งเพลงเหล่านี้จะได้รับฟังมาจากทางสถานีวิทยุของทางฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งโดยส่วนใหญ่เป็นผลงานของ จิตร ภูมิศักดิ์ เกือบทั้งสิ้น นักศึกษาที่รับฟังสถานีวิทยุแห่งนี้จะได้ยินเป็นประจำและมักจะจดจำและพยายามฝึกหัดที่จะเล่นบทเพลงเหล่านี้ กลุ่มศิลปินที่มีความเด่นเป็นอย่างมากสำหรับแนวเพลงแบบนี้และเป็นที่ยอมรับในขณะนั้น คือ กลุ่มศิลปินกรรมาชน โดยการเล่นของกลุ่มศิลปินกรรมาชนนี้จะมีรูปแบบที่ตรงข้ามกับกลุ่มศิลปินคาราวานเป็นอย่างมาก โดยที่คาราวานมักนิยมเล่นบทเพลงในแนวเพลงโพล์คผสมกับแนวเพลงพื้นบ้านไทย ในขณะที่กรรมาชนมักเล่นดนตรีในแนวเพลงปฏิวัติที่นิยมใช้รูปแบบดนตรีมาร์ช ซึ่งมีลีลาที่เร้าใจ ตื่นเต้น และการใช้เครื่องดนตรีก็ออกมาในรูปแบบของเครื่องดนตรีไฟฟ้าทั้งหมดเป็นวงสตริง ซึ่งการที่มีรูปแบบของการเล่นที่แตกต่างกันย่อมที่จะทำให้การนำเสนอเนื้อหาต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน โดยเนื้อหาจะมีความรุนแรงถึงกับให้ล้มล้างระบบที่มีอยู่ พิจารณาได้จากแนวเนื้อหาที่ปรากฏ ที่กล่าวมาแล้วในประเด็น เรื่องเนื้อหา

ผลงานของกรรมาชนเป็นที่นิยมในขณะนั้นด้วยการนำเสนอผลงานเพลงที่ ส่วนใหญ่เป็นผลงานของจิตร ภูมิศักดิ์ ตามที่ได้เสนอมาแล้ว เป็นบทเพลงที่ได้รับการยอมรับที่รวดเร็วและกว้างขวาง เพราะเนื้อหาที่ตรงไปตรงมา และใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ เปรียบเทียบให้เห็นภาพพจน์อย่างชัดเจน อาทิเช่น บทเพลง "แสงดาวแห่งศรัทธา" เป็นบทเพลงที่สร้าง

สรรค์ด้วยภาษาที่ไพเราะและสามารถเห็นภาพพจน์เข้าใจความหมายได้อย่างลึกซึ้งและสะท้อน
 ความรู้สึกได้เป็นอย่างดี บทเพลงนี้ใช้สัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีในหมู่นักศึกษามา
 เปรียบเทียบ เช่นคำว่า "ดาว" "เดือน" เป็นต้น ดังเนื้อเพลงที่ว่า

...เดือนลับยามแผ่นดินมีคม
 ดาวศรัทธายังส่องแสงเบื้องบน
 ปลุกหัวใจปลุกคนอยู่มิวาย
 ขอเอยะเย่ยทุกข์ยากขวากหนามล่าเคี้ยว
 คนยังยืนเด่นโดยทำท่าย
แม่ฝันฟ้ามีคดับ เดือนล้มละลาย
ดาวยังพรายศรัทธา เยี่ยฟ้าดิน
 ดาวยังพรายอยู่จนฟ้ารุ่งราง...

บทเพลงนี้มีเนื้อหาที่ฟังแล้วจะมุ่งให้ความหวังกับชีวิตเป็นหลักใหญ่ ดังรูปแบบของ
 เพลงจึงมักนิยมใช้แนวเพลงในจังหวะวอลท์ ท่วงทำนองซ้ำ ๆ เพื่อให้เข้ากับเนื้อหา โดยจะ
 เน้นเสียงของเครื่องดนตรีประเภทกีตาร์และออร์แกนเป็นสำคัญ บทเพลงที่มีลีลาเช่นเดียวกับ
 บทเพลง "แสงดาวแห่งศรัทธา" อาทิเช่น บทเพลง "ฟ้าใหม่" ซึ่งก็เป็นผลงานของจิตร ภูมิศักดิ์
 เช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นบทเพลงที่มุ่งหวังจะปลุกอุดมการณ์ โดยให้กำลังใจและความสามัคคีให้
 เกิดขึ้น และยังเป็นบทเพลงที่ยังคงใช้สัญลักษณ์ในการนำเสนอ ซึ่งทำให้กลุ่มนิสิตนักศึกษาฝ่าย
 เดียวเท่านั้นที่สามารถรับฟังให้เข้าใจและซาบซึ้งได้ในขณะที่กลุ่มประชาชนส่วนใหญ่ไม่สามารถ
 เข้าใจได้ ทำให้บทเพลงนี้ไม่เข้าถึงประชาชนในขณะที่บทเพลงสามารถเข้าถึงได้เพราะภาษา
 ที่สื่อกันเข้าใจกว่า บทเพลงนี้ใช้จังหวะวอลท์เช่นเดียวกับบทเพลง "แสงดาวแห่งศรัทธา" ซึ่ง
 เป็นจังหวะซ้ำ ๆ ฟังแล้วทราบซึ้ง กับบทกวีที่เป็นเนื้อเพลง แต่แฝงความรู้สึกปลุกเร้าอย่าง
 เศร้าสร้อยที่เป็นความรู้สึกส่วนลึกในจิตใจที่ทุกคนในยุคนี้เฝ้าหา ยังสถานการณ์ที่ทางฝ่ายรัฐบีบ
 บังคับให้ตั้งเครียดมากขึ้นเพียงใด ยังมีผลต่ออารมณ์เพลงที่จะเรียกร้องให้เกิดความสามัคคี
 และมีความหวังมากยิ่งขึ้นเท่านั้น ดังเนื้อเพลงบางส่วนที่ว่า

...โน่นขอบฟ้า เรืองรอง ทาบทองอาไฟ
 ใสสดงามตา คือฟ้าใหม่ไกลมา นามวลทาสเป็นไท
 อาบด้วยแสงเสรี ภราดรธรรม ฟุ้งเฟื่องประจา
 งามล้ำกว่าก่อนไกล ชื่นสดใสเรีงวัน...

เมื่อสถานการณ์ความรุนแรงปรากฏชัดมากขึ้น บทเพลงของกลุ่มศิลปินกรรมาชน ก็ จะเปลี่ยนไปเช่นเดียวกัน จะนำบทเพลงที่มีจังหวะมาร์ชมาใช้บรรเลง เพื่อฟังแล้วจะได้รู้สึก คึกคักเร้าใจกว่าบทเพลงที่ใช้จังหวะวอลซ์ โดยบทเพลงในระยะนี้มีมุมมองโจมตีจักรวรรดินิยม และสะท้อนการเรียกร้องให้จับปืนขึ้นต่อสู้ ซึ่งจะเป็นการสะท้อนถึงความต้องการที่จะใช้ความ รุนแรงเพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งเป็นรูปแบบของ พทท. ดังบทเพลง "บ้านเกิดเมืองนอน" "เลือด ต้องล้างค้ำยเลือด" เป็นต้น ซึ่งจะพิจารณาเนื้อหาเพลงได้ในประเด็นเนื้อหาที่ผ่านมาข้างต้น

3. รูปแบบดนตรีสามช่า

เมื่อเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 เกิดขึ้น บทเพลงเพื่อชีวิตในระยะเวลาดังกล่าว จำเป็นต้องหายไปจากวงการเพลงไทย จนกระทั่งปี พ.ศ.2523 ซึ่งเป็นที่ฝ่ายรัฐเปิดโอกาส ให้กับบทเพลงเพื่อชีวิตอีกครั้งหนึ่ง ยิ่งทำให้กลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น แต่ใน ระยะเวลานี้วงการเพลงไทยได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบธุรกิจเพลง ซึ่งทำให้การผลิตหรือ การสร้างสรรค์ผลงานเพลงต้องเปลี่ยนแปลงมาสู่การผลิตเพื่อขายให้กับคนจำนวนมาก แทนที่ จะเป็นบทเพลงที่ฟังเฉพาะกลุ่มเช่นแต่ก่อน การที่เป็นบทเพลงที่ต้องผลิตเพื่อขายนั้น นอกจาก จะมีผลกระทบไปถึงเนื้อหาที่ต้องเป็นเนื้อหาที่สอดคล้องกับความสนใจของสังคมแล้วยังต้อง เปลี่ยนแปลงรูปแบบของดนตรี การเล่นคีย์เช่นกัน

รูปแบบของดนตรีเป็นจุดเริ่มที่สำคัญของบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงระยะเวลานี้ ก็คือ การสร้างสรรค์ของกลุ่มศิลปินคาราวาที่กล้าที่นำเอาจังหวะดนตรีที่นิยมเป็นอย่างมากใน หมู่คนไทย ที่เรียกว่า "สามช่า" มาสร้างสรรค์ไว้ในบทเพลง "วมิพก" ซึ่งได้ทำให้บทเพลงนี้ ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากและเป็นต้นแบบให้กับบทเพลงอื่น ๆ ของกลุ่มศิลปินที่สร้างสรรค์ ผลงานต่อมา อาทิเช่น คนด่านเกวียน กระท้อน นิรนาม เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของ ดนตรีเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างมากในยุคนี้ ศาสตราจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ทัศนะเกี่ยวกับการ เปลี่ยนแปลงในเรื่องของรูปแบบดนตรีว่า เป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่ เปลี่ยนแปลงมาสู่ยุคที่บทเพลงได้ถูกอัดลงในตลับเพื่อเก็บไว้เปิดฟังใหม่ได้ทุกครั้ง เมื่อต้องการ และมีราคาถูกและเป็นการได้รับอิทธิพลของฝรั่งหรือทางตะวันตกอีกครั้งหนึ่งใน เรื่องของการ ฟังเพลง เพราะชาวตะวันตกจะนิยมฟังบทเพลงที่ทำนองก่อนแล้วค่อยไปสนใจในเนื้อหา ในขณะที่ คนไทยแต่ก่อนมาจะนิยมฟังที่เนื้อหาก่อนที่จะให้ความสนใจในเรื่องของทำนองเพลง ประกอบ กับเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าที่ถูกเผยแพร่มาจากญี่ปุ่น ทำให้สามารถที่จะมีเครื่องรับหรือ เครื่องเล่น เทปได้ในราคาที่ถูกลงกว่าสมัยก่อนมาก ทำให้แทบทุกคนสามารถที่จะเป็นเจ้าของศิลปะทางด้าน

บทเพลงไว้ได้ ซึ่งลักษณะที่เป็นเช่นนี้ ศาสตราจารย์นิธิ เสนอว่า เป็นโอกาสที่จะทำให้คนเรา เปลี่ยนรูปแบบในการเสพย์ศิลปกรรมแตกต่างจากที่บรรพบุรุษกระทำ

จุดเปลี่ยนของการรับรู้รูปแบบดนตรีของกลุ่มผู้ฟัง

บทเพลง เพื่อชีวิตก็เป็นกลุ่มศิลปินพวกหนึ่งที่ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอทาง "ด้านดนตรีของตนเองด้วยเช่นกัน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวงการเพลงในขณะนั้น คาราวานเป็นกลุ่มศิลปินที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนตั้งแต่เริ่มต้น นับจาก "วุฒิพงศ์" เป็นต้นมา คาราวานให้ความสนใจในเรื่องของรูปแบบดนตรีมากกว่าที่จะให้ความสนใจในเรื่องของเนื้อหาหรือเนื้อเพลงที่ถูกต้องตามแบบที่บรรพบุรุษได้เริ่มต้นสร้างสรรค์ไว้ การที่จะพิจารณาให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น ต้องเปรียบเทียบกับ การสร้างสรรค์ผลงานของกลุ่มศิลปินคาราวาน ศาสตราจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้แสดงทัศนะเปรียบเทียบของสองกลุ่มศิลปินเพลง เพื่อชีวิตที่สำคัญในยุคนั้นในความแตกต่างว่า คาราวานยังคงเป็นกลุ่มศิลปินที่ยังคงร้องเพลงบนพื้นฐานของกลเม็ดแบบเก่าที่ให้ความสำคัญกับเนื้อเพลงเป็นอย่างมาก ความจริงที่ผู้รับจะได้รับรวมไปถึงความซาบซึ้งนั้นจะมาจากเนื้อเพลงก่อนสิ่งอื่นใด อย่างบทเพลง "เดือนเพ็ญ" ก็เป็นบทเพลงที่มีเนื้อหาที่ซาบซึ้งกินใจเป็นอย่างมาก คาราวานยังสามารถใช้เนื้อหาของบทเพลงเป็นสื่อของอุดมการณ์ได้เป็นอย่างดี และมีคนจำนวนไม่น้อยที่ยังคงยึดมั่นกับจุดนี้ของคาราวานเป็นอย่างมาก และยอมรับไม่ได้กับความเปลี่ยนแปลงของคาราวานในระยะเวลาดังกล่าว

แต่สำหรับคาราวานนั้นจะไม่ใช้ในลักษณะของคาราวาน ถึงแม้ว่าบทเพลงของคาราวานจะมีพื้นฐานมาจากบทเพลงพื้นบ้านเช่นเดียวกัน แต่ลีลาของการบรรเลงและการขับร้องไม่ได้ให้ความสำคัญกับเนื้อร้องตามประเพณีเพลงของวัฒนธรรมไทย โดยให้ความสำคัญ "ม้ว ๆ" ที่นำเสนอออกไปจากชื่อเพลงและสร้อยเพลงเท่านั้นก็เพียงพอแล้วที่คนฟังจะรู้สึกสะใจแล้วเช่น บทเพลง "ประชาธิปไตย" ที่นำเสนอให้ทราบในรูปแบบของสร้อยคำที่ว่า "รูเบื้อเริ่มเลย" เป็นการนำภาพของประชาธิปไตยของไทย ซึ่งคนไทยในยุคนี้ฟังแค่นี้ก็เข้าใจ เพราะไม่ได้สนใจว่ารูอันนั้นที่คาราวานกล่าวถึงนั้นคืออะไร มาจากสาเหตุอะไร คนฟังได้แต่สะใจในบทเพลงมากกว่าที่จะสนใจความหมายที่แท้จริง แต่การที่จะกล่าวเช่นนี้ ไม่ได้หมายความว่า บทเพลงของคาราวานไม่ให้ความสำคัญกับเนื้อหา แล้วอาจไม่จำเป็นต้องมีเนื้อหาได้นั้น เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะบทเพลงของคาราวานยังให้ความสำคัญกับเนื้อเพลงเช่นเดียวกันด้วย เพราะเนื้อร้องเป็นสิ่งที่ทำให้คาราวานมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองและเป็นเอกลักษณ์ที่คนรับได้

ประกอบด้วยเสียงที่มีเอกลักษณ์ของ ยืนยง โอภากุล หรือ แอ๊ด คาราบาว ที่ขับร้องร่วมกับ จังหวะดนตรีที่คึกคัก ชัดเจนด้วยฝีมือการเล่นดนตรีของบรรดาสมาชิกของกลุ่ม ทำให้เนื้อเพลง กลายเป็นส่วนหนึ่งของบทเพลงที่แยกออกไม่ได้ถึง แม้ว่าจังหวะและทำนองจะมีจุดเด่นมากกว่า แต่เนื้อเพลงก็เป็นสิ่งที่ไม่ส่งผลลงไปไม่ได้เช่นกัน

การรับรู้ในรูปแบบใหม่



1. ความประสานจากความขัดกัน

ลักษณะเด่นของบทเพลงคาราบาวที่มีความแตกต่างไปจากบทเพลงในช่วงแรกก็คือ การใช้ "ความประสานจากความขัดกัน" เป็นตัวนำเสนอ สิ่งที่เป็นจุดเด่นของบทเพลงในยุคใหม่นี้ คือ การที่บทเพลงไม่มีสัมผัส เช่นบทเพลงในยุคก่อนที่คงมีการอาศัยความประสานของเสียง ทั้งความประสานระหว่างวรรคที่ภาษาฉันทลักษณ์ที่เรียกว่า สัมผัสนอก และความประสานภายในวรรคที่เรียกว่าสัมผัสใน เป็นอุปกรณ์สร้างความราบรื่นและต่อเนื่องของถ้อยคำ แต่สำหรับบทเพลงของคาราบาวนั้นจะเป็นการใช้คำอย่างแพรวพราว คำส่วนมากเป็นคำในชีวิตประจำวัน และไม่ได้ใช้ข้ออย่างธรรมดา หรือปล่อยให้กลอนพาไปอย่าเดียว การประสานเสียงของคำในบทเพลงของคาราบาวนั้นจะเป็นการเชื่อมโยงที่ความหมายมากกว่า เพราะบ่อยครั้งที่ใช้คำที่มีเสียงคล้ายตามกัน กลับเป็นคำที่มีความหมายที่ขัดกัน เช่น จากบทเพลง มหา'ลัย จะมีการใช้สร้อยคำที่ว่า มหา'ลัย มหา'ลอก... ซึ่งถ้าจะพิจารณาความหมายจะพบว่า คำแรกมีความหมายภาคภูมิใจ มั่นคง แต่ความหมายหลังเป็นคำที่แสดงถึงความหมายที่เหลวไหล และให้ความผิดหวัง หรืออย่างบางตอนที่กล่าวว่า "ให้แข่งกันรวย บ้างไปได้สวย บ้างไปไม่ได้เสีย..." ซึ่งคำว่า เรียน กับ รวย และสวย เป็นคำที่คล้ายตามกัน แต่ทั้ง 3 คำขัดกับคำว่า เสีย อย่างรุนแรง

นอกจากความขัดกันในคำของการใช้คำแล้ว คาราบาวยังใช้ความขัดกันแสดงความซับซ้อนของเหตุการณ์และพฤติกรรมบางอย่าง อย่างบทเพลง "เมคอินไทยแลนด์" ที่มีเนื้อหาบางตอน ที่ว่า

...เมคอินไทยแลนด์แดนดินของไทยเรา เก็บกันจนเก่า เรามิแต่ของดี ๆ มาตั้งแต่ก่อนสุโขทัย มาลพบุรี อยุธยา ธนบุรี ยุคสมัยนี้ เป็น กทม. เมืองที่คนตกท่อ "ไม่เอา อย่าไปว่าเค้าหน้า..."

ประโยคที่ว่า "เก็บกันจนเก่า" ทำให้นึกถึงการทอดทิ้ง "ของดี ๆ" ที่มีมาตั้งแต่ก่อนสุโขทัย ผ่านยุคสมัยต่าง ๆ ได้รับความไม่สนใจจากคนยุคใหม่ที่ต้องเดินดงท่อนสมัยที่มีแต่ความเจริญทางเทคโนโลยี แต่มีแต่ความไร้ระเบียบและความประณีต และต่อด้วยประโยคที่ต่อ คำห้ามปรามว่า "ไม่เอา อย่าไปว่าเขาน่า" เป็นสิ่งที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนไทยที่ชอบจะ ปากว่าตาขยิบ ไม่กล้าวิจารณ์กันต่อหน้า แต่ก็พอใจที่จะได้ยืนการนิเทศและห้ามพอเป็นพิธี เพื่อ กันตัวเองออกจากการร่วมวง ขอเป็นผู้สังเกตการณ์อย่างคนนอกจะปลอดภัยกว่า ซึ่งถ้านำจุดนี้ ไปพิจารณาบทเพลงของคาราวานจะพบว่าไม่ปรากฏเลย คาราวานจะเป็นบทเพลงที่ใช้ถ้อย คำไพเราะสละสลวย ไม่มีการใช้คำขัดกันทั้งในรูปแบบของภาษาหรือความหมาย คาราวาน จะสรรคส์ร่างบทเพลงที่ตามแบบของการสร้างสรรค์ที่บรรพบุรุษกระทำกันมาก่อน ซึ่งต่างจาก คาราวานที่จะเน้นความน่าสนใจอยู่ที่ทำนอง และแนวเนื้อหาที่ดึงดูดใจด้วยรูปแบบที่แปลก ๆ เช่น การใช้คำหรือความหมายที่ขัดกัน เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ฟังสนใจ

2. สร้อยคำ

นอกจากนี้ คาราวานยังนิยมที่จะใช้ สร้อยคำในบทเพลงเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจ ของผู้ฟังมากกว่าที่จะให้ผู้ฟังตั้งใจฟังจากบทเพลงทั้งเพลงแล้วตีความออกมาเอง ดังนั้น จะพบว่า บทเพลงของคาราวานจะมีสร้อยคำที่คนส่วนใหญ่มักจะจดจำกันได้ อาทิเช่น บทเพลง "เมคอินไทยแลนด์" ที่ว่า

...เมคอินไทยแลนด์ แคนดินไทยเรา เก็บกันจนเก่า เรามีแต่ของดีดี มาตั้งแต่
ก่อนสุโขทัย มาลพบุรี ออยุธยา จนบุรี ยุคสมัยนี้ เป็น กทม. เมืองที่คนตกท่อ...

บทเพลง "คนจนผู้ยิ่งใหญ่" ที่มีว่า

...ถึงยากจนไม่มองคนเหยียด ๆ ไม่รังแกรังเกียจคิดเบียดเบียนใจใคร มีจน
วัดใจคนไม่ได้ จนแต่รวยน้ำใจผู้ยิ่งใหญ่แห่งความจน... คนจนแต่รวยน้ำใจ ใคร
จะว่ายากจน (คนจนผู้ยิ่งใหญ่) คนจน (จนแต่รวยน้ำใจ) ใครจะว่ายากจน
(คนจนผู้ยิ่งใหญ่)...

บทเพลง "สบายกว่า" ที่ว่า

...สบายกว่ากันเยอะเลย (สบาย) อยู่เฉยเฉยดีกว่า สบายกว่ากันเยอะ สบาย
 สบายกว่ากันเยอะเลย อยู่เฉยเฉยดีกว่า สบายกว่า สบายดี (สบาย) สบายดี
 (สบาย)...

หรืออย่างบทเพลง "ทับหลัง" ที่สร้อยคำของบทเพลงเป็นที่รู้จักของประชาชนแทบทุกคน ที่ว่า

...เอาไม่เคลแฉีคลิ้นคินไป เอาพระนารายณ์คืนมา...

การที่คาราวาวใช้สร้อยคำเป็นจุดเน้นบทเพลง โดยสร้อยคำจะเป็นถ้อยคำที่
 สามารถจดจำได้ง่าย และใช้ภาษาที่คล้องจองกัน เป็นที่สะดุดตาในการฟังเป็นอย่างมากกว่าที่จะ
 ให้ผู้ฟังฟังทั้งบทเพลง เพราะในภาวะปัจจุบันที่บทเพลงกลายเป็นสินค้าประเภทหนึ่ง การที่
 บทเพลงมีจุดเด่นหรือมีจุดขายที่น่าสนใจจะมีโอกาสดีกว่าบทเพลงที่ไม่มีจุดขาย ซึ่งการใช้
 สร้อยคำของบทเพลงคาราวาวนี้ถือได้ว่าเป็นจุดเด่นที่สำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นสิ่งที่
 ช่วยให้มีบทเพลงน่าสนใจมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังทำให้เกิดการตัดสินใจในการซื้อได้ง่าย เพราะ
 ผู้ฟังติดหูกับบรรดาสร้อยคำในบทเพลงก็มักที่จะมีแนวโน้มที่จะสนใจทั้งบทเพลงมากยิ่งขึ้น รวมไปถึง
 สนใจทั้งชุดผลงานนั้นก็เป็นไปได้ คาราวาวนับได้ว่าเป็นกลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตที่
 พยายามที่สร้างจุดขายในบทเพลงของตนเองอยู่ตลอดเวลา เพราะการที่จะขายได้ในตลาดนั้น
 สิ่งที่สำคัญเป็นอย่างมากคือ ต้องทราบความต้องการของตลาดจะเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ซึ่งคาราวาว
 ก็เป็นกลุ่มศิลปินที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากจากการใช้จุดนี้ให้เป็นประโยชน์ และเป็น
 แบบอย่างให้กับกลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตอื่น ๆ กระจ่างบ้าง แต่ก็มีที่ประสบความสำเร็จและไม่
 ประสบความสำเร็จปะปนกันไป

ธุรกิจกับการเปลี่ยนรูปแบบบทเพลงเพื่อชีวิต

กรณีตัวอย่างที่จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงอิทธิพลของระบบธุรกิจกับเพลงเพื่อ
 ชีวิตก็คือ กรณีของคาราวาน คาราวานก็เป็นกลุ่มศิลปินกลุ่มหนึ่งที่ไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จ
 ในการสร้างสรรค์ผลงานของตนเองเท่าไรนัก คาราวานต้องพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบการ
 นำเสนอของตนเองเพื่อที่จะได้อยู่ในระบบธุรกิจเพลงในปัจจุบัน เช่นเดียวกับกลุ่มศิลปิน
 อื่น ๆ การที่พวกเขาจำเป็นต้องกระทำเช่นนี้ ก็เป็นเพราะพวกเขาจำเป็นต้องขายบทเพลง
 ดังนั้น จำเป็นที่จะต้องคิดถึงแต่บทเพลงที่ขายได้ การที่จะนำเสนอในแนวเนื้อหาเช่นเดิมย่อม
 เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ไม่ได้แล้ว เพราะอาจจะถูกห้ามเผยแพร่จาก กบว. และบริษัทที่ทำธุรกิจ

เทพเพลงก็คงไม่กล้าที่จะสนใจบทเพลงที่เป็นบทเพลงต้องห้ามได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น คาราวานจึงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบของตนเอง โดยเนื้อหาของบทเพลงของคาราวานในยุคสมัยใหม่นี้จะเน้นไปที่บทเพลงที่มุ่งหวังให้กำลังใจกับผู้คน หรือแนวเนื้อหาที่ไกลตัวผู้ฟัง เช่น เรื่องของสงคราม เป็นต้น ซึ่งก็ยังไม่ใช่เนื้อหาที่เป็นที่ต้องการของตลาดมากเท่าไรนัก แต่ด้วยคาราวานเป็นกลุ่มศิลปินที่เป็นกลุ่มที่ก่อกำเนิดบทเพลงเพื่อชีวิตจึงยังคงอยู่ได้ด้วยการเป็นสัญลักษณ์ของบทเพลงเพื่อชีวิต

แต่คาราวานก็เช่นเดียวกับกลุ่มศิลปินอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องมีรายได้จากการขายผลงานเพลง การที่จะนำเสนอผลงานเพลงในแนวเดิมตลอดเวลาเป็นเรื่องที่วงการเพลงในปัจจุบันยอมรับไม่ได้ เพราะปัจจุบันบทเพลงเป็นสินค้า จำเป็นต้องมีการวางแผนที่จะขายทุกครั้ง ไม่ใช่เป็นการสร้างสรรค์จากความคิดความรู้สึกประทับใจหรือสะท้อนใจเช่นแต่ก่อนแล้ว และนี่คือสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คาราวานต้องปรับเปลี่ยนแนวเนื้อหาถึงจะยังไม่มากก็ตาม รวมถึงรูปแบบทางค่านเล่น คาราวานจำเป็นต้องนำเครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์เข้ามาใช้ในบทเพลงของพวกเขาเช่นเดียวกับที่กลุ่มศิลปินอื่น ๆ นำมาใช้ ซึ่งจุดนี้ทำให้แฟนเพลงรุ่นเก่าของคาราวานเกิดความไม่พอใจกับการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ เพราะยอมรับไม่ได้ ซึ่งทำให้คาราวานไม่กล้าตัดสินใจอย่างเด็ดขาดว่าจะเปลี่ยนหรือไม่เปลี่ยน ทำให้บทเพลงของคาราวานจึงยังอยู่ในลักษณะครึ่งรูปแบบเก่าใหม่ปนกันไป ซึ่งมีผลต่อความนิยมในบทเพลงของคาราวานเช่นเดียวกัน

ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องของรูปแบบกับประเด็นที่สำคัญประการหนึ่งของความนิยมในบทเพลงเพื่อชีวิต เพราะในปัจจุบันที่บทเพลงกลายเป็นสินค้า สิ่งที่สามารถจะขายได้ในสายตาของนักธุรกิจคือ สิ่งที่ถูกค่าสนใจ ดังนั้น การที่จะทำให้บทเพลงเป็นที่สนใจและตามมาด้วยการสามารถจำหน่ายได้นั้น จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนในตัวของบทเพลง รูปแบบก็เป็นประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่บรรดาบริษัทเทพเพลงมองว่าเป็นเรื่องที่สำคัญที่จะมีส่วนทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตเป็นบทเพลงสมัยนิยมได้

ภาพพจน์ของบทเพลงเพื่อชีวิต

1. ภาพพจน์ในยุคแรก (พ.ศ. 2516-2519)

เมื่อเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ได้สิ้นสุดลงเรียบร้อย ซึ่งส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยมากมาย รวมไปถึงบทบาทของบรรดานักศึกษาที่ได้ปรับเปลี่ยน

บทบาทของตนเองให้เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในสังคมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเมือง การปกครอง การทำกิจกรรมที่มุ่งเพื่อไว้สาระในความคิดของนิสิตนักศึกษา ได้ถูกยกเลิกไปทั้งหมด โดยเปลี่ยนมาสนใจในกิจกรรมเกี่ยวกับปัญหาของชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมนอกมหาวิทยาลัย อาทิเช่น การออกค่ายอาสาพัฒนาชนบท ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อออกไปสัมผัสกับชีวิตในชนบทของชาวไร่ ชาวนา ที่ทุกข์ยากอย่างแท้จริง โดยมีความมุ่งหวังที่จะปูพื้นฐานแนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในหมู่ประชาชนทุกระดับชั้น พร้อมทั้งการมุ่งสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมด้วยเช่นกัน

ปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้นในประเทศขณะนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากในยุคก่อน ๆ ที่ผ่านมา นิสิตนักศึกษา ปัญญาชน ต่างก็พยายามเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขปัญหาดังกล่าว ๓ ปี คือนับจากตุลาคม พ.ศ. 2516 จนถึงตุลาคม พ.ศ. 2519 รัฐบาลในช่วงเวลาดังกล่าว ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าว ๓ ปีให้เรียบร้อยลงไปตามความต้องการของประชาชนได้ สาเหตุสำคัญประการหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลถึง 6 ครั้ง ในช่วงระยะเวลา 3 ปีนี้ ทำให้การแก้ไขปัญหาดังกล่าว และการนำนโยบายที่ต้องการใช้ระยะเวลายาวนานมาช่วยไม่ได้ผล ทำให้รัฐบาลในแต่ละสมัยจึงต้องแก้ไขเฉพาะปัญหาเฉพาะหน้าตามคำเรียกร้องของประชาชนเท่านั้น สำหรับรายละเอียดเกี่ยวกับคณะรัฐบาลในช่วงเวลานั้น พิจารณาได้จากตารางที่ 2 แสดงรายชื่อนายกรัฐมนตรี ระยะเวลาที่บริหาร และจำนวนพรรคการเมืองที่เข้าร่วมรัฐบาล

ตารางที่ 2 รายชื่อนายกรัฐมนตรี ระยะเวลาที่บริหารงาน และจำนวนพรรคการเมืองเข้าร่วม

นายกรัฐมนตรี	ระยะเวลาที่บริหาร	พรรคการเมืองที่เข้าร่วมรัฐบาล
1. นายสัญญา ธรรมศักดิ์	14 ต.ค. 16 - 25 พ.ค. 17	-
2. นายสัญญา ธรรมศักดิ์	26 พ.ค. 17 - 14 ก.พ. 18	-
3. ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช	15 ก.พ. 18 - 13 มี.ค. 18	2
4. ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช	14 มี.ค. 18 - 19 เม.ย. 19	8
5. ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช	20 เม.ย. 19 - 14 ก.ย. 19	4
6. ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช	15 ก.ย. 19 - 6 ต.ค. 19	4

ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนในช่วงระยะ 2 ปีนี้ รวมถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยขณะนั้น ถูกลำมาเสนอในบทเพลงเพื่อชีวิต โดยในช่วงแรกจะเริ่มมีการพรรณาปัญหา หรือความทุกข์ยากของประชาชน ดังนั้นภาพพจน์ของเพลงเพื่อชีวิตจึงเป็นภาพของ "ผู้ที่ยืนเคียงข้างคนยากจน" แต่เมื่อสถานการณ์บ้านเมืองเริ่มเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง แนวเนื้อหาของบทเพลงเริ่มที่จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกันก็คือ โดยเริ่มที่จะวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาว่ามีสาเหตุมาจากเรื่องใด พร้อมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่ในช่วงต้นก็ยังคงแนวทางแบบสันติวิธี แต่เมื่อสถานการณ์ทางสังคมเริ่มมีความรุนแรงจากฝ่ายรัฐบาลออกมาบทเพลงเพื่อชีวิต ก็นำเสนอความรุนแรงออกมาด้วยเช่นกัน อย่างกรณี บทเพลง "เซ็งอีसान" ของกลุ่มศิลปินคาราวาน ซึ่งนำเสนอถึงแนวคิดของนิสิตนักศึกษา ปัญญาชนไทยในยุคสมัยนั้น ที่มีความคิดต่อต้านการครอบงำจากต่างประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ซึ่งในระยะเวลาที่นั้น สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยเพื่อทำสงครามกับเวียดนาม ซึ่งเป็นสงครามที่ปัญญาชนไทยและสหรัฐต่อต้านการทำสงครามครั้งนี้เป็นอย่างมาก ยิ่งไปกว่านั้น การที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพนั้นได้ก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมาด้วย อาทิเช่น ปัญหาเมียเช่า ปัญหาเด็กลูกผสมไทย-ฝรั่ง, ไทย-นิโกร เป็นต้น นอกจากนี้ ทำให้เกิดสถานเรีงรมย์ เช่น บาร์ ไนต์คลับ เกิดขึ้นมามากมาย ซึ่งจะนำมาซึ่งความเสื่อมทางวัฒนธรรม และปัญหาอื่น ๆ อีกมากมายตามมาเป็นการแสดงให้เห็นถึงภาพพจน์ของ "ผู้รักชาติ" ในความคิดของนิสิตนักศึกษาปรากฏออกมา เนื้อหาของบทเพลง "เซ็งอีसान" บางตอนที่มีแนวความคิดต่อต้านสหรัฐได้กล่าวไว้ว่า

...มันหลอกลวงพวกเขาพี่น้อง

ให้มันมารจัดตั้งฐานทัพ

ไทยเขาเปลืองทั้งข้าวทั้งน้ำ

...

ลูกเขามันก็เอาไปกอด

มันอยู่เหิงกฎหมายของชาติ

พวกจัญไรใส่หัวมันออก

มันยกย่องแต่อเมริกา

ตั้งไนท์คลับเต็มบ้านเต็มเมือง

คนชั้นต่ำอึดอยู่อึดกิน

เมียเขาชอคมันก็จับไปเซิง

นำอนาถแท้หนอพวกเขา

เอาคืน เอาดอกแะแม่มันไป

ข้อความตอนท้ายของบทเพลง เป็นการแสดงออกถึงการชักชวนร่วมใจกันต่อสู้ขับไล่ชาวต่างชาติให้ออกไป ซึ่งรัฐบาลในยุคของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต้องรับเอาเรื่องของการถอนฐานทัพสหรัฐอเมริกาไว้ในนโยบายของรัฐบาลตามคำเรียกร้องของนิสิตนักศึกษาประชาชน ส่วนใหญ่

ผลงานของกลุ่มศิลปิน คาราวัณในช่วงเวลานี้ นอกจากเสนอแนวความคิดต่อต้าน สหรัฐอเมริกาและสงครามเวียดนามแล้ว คาราวัณยังมีแนวความคิดในประเด็นอื่น ๆ อีก อาทิเช่น การตีแผ่ความทุกข์ยากของชาวนาไทย ในบทเพลง "คนกับควาย" ที่เสนอภาพ การกดขี่คริตทางชนชั้น ที่ว่า

... กระฎุมพิกนแรงแบ่งชนชั้น	ชนชั้นชาวนาจิงค้าลวง
เหยียดหยามชาวนำว่าป่าดง	สำคัญกันคงคือความตาย...

หรือแนวความคิดที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ในบทเพลง "ข้าวคอยฝน" ที่กล่าวไว้ตอนหนึ่งที่ว่า

... สองขาเขามิแข่ง	<u>ตะวันสีแดงส่องทาง</u>
ส่องทางให้เห็นเส้นทาง	ร่วมทางเพื่อชูขัฒมา
เพื่อท่องนาประโยชน์อุดม	<u>ทุนนิยมจักถูกทำลาย</u>
อยู่อย่างข้าวคอยฝน	ก็คนที่คนแห่งตาย
ก็คนที่คนสบาย	<u>ขี่ควายไม่เหมือนขี่คน</u>

แสดงให้เห็นถึงภาพพจน์การเป็น "ผู้ที่ยืนเคียงข้างคนยากจน" ของกลุ่มศิลปิน เพลงเพื่อชีวิตและการสร้างสรรผลงานเพลงว่า

บทเพลงนี้เมื่อเผยแพร่ออกมาถูกมองไปว่าเป็นบทเพลงที่น่าเสนอแนวความคิด เกี่ยว กับลัทธิการปกครองแบบใหม่ เพราะปรากฏการใช้คำว่า "ตะวันสีแดง" และ "ทุนนิยมจักถูก ทำลาย" ซึ่งถูกให้ความหมายว่า เป็นความหมายที่หมายถึงกลุ่มฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายคอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ยังใช้ความหมายที่เสียดสีที่ว่า "ขี่ควายไม่เหมือนขี่คน" ซึ่งผู้แต่งต้องการจะกระทบ กระเทียบผู้มีอำนาจในยุคนั้น และต้องการให้ผู้ฟังรู้สึกความคับแค้นใจและเห็นพ้องว่าควร จะ ต้องต่อสู้กับอำนาจฝ่ายรัฐหรือประเพณีนิยม ซึ่งจุดนี้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิต เริ่ม ที่จะมีความคิดต่อต้านฝ่ายรัฐที่รุนแรงและเปิดเผยมากยิ่งขึ้น เริ่มมีภาพพจน์ของฝ่ายซ้ายหรือ คอมมิวนิสต์ ปรากฏขึ้นมาในสายตาประชาชน

แนวความคิดที่แสดงออกถึงความรุนแรงอย่างมาก เริ่มปรากฏในบทเพลงเพื่อ

สถานการณ์ในสังคมก็เพิ่มความรุนแรงมากขึ้นด้วยเช่นกัน อาทิเช่น บทเพลง "หยุดก่อน" ที่เสนอภาพความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับประชาชน พร้อมกันนี้ คาราวาน ได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาก็กับประชาชน โดยเปลี่ยนแนวจากการแก้ไขในทางสันติวิธีมาสู่การลุกขึ้นต่อสู้ โดยใช้ หอก ดาบ ปืน กับคู่ต่อสู้ฝ่ายตรงข้าม เป็นการทำให้ภาพพจน์เปลี่ยนไปสู่การเป็น "ผู้ที่มีเมตตาใจความรุนแรง" ดังเนื้อเพลงบางตอนที่กล่าวไว้ว่า

...ความเป็นคนย่อยยับและยับย่อย	เพราะคุณคอยรักมาตั้งทาสี
คุณไม่รู้ คุณไม่รู้ อยู่ดี	เพราะคุณมีความสบายตั้งนายคน
<u>หยุดก่อนประชาชนผู้ขมขื่น</u>	<u>หอกดาบกระบองปืนนั่นคือหน</u>
<u>สุดท้ายที่ท่านั้นใจคน</u>	<u>เราจะผ่าเราจะทนมเราจะไป...</u>

บทเพลงเป็นบทเพลงที่มีความคิดเห็นที่ค่อนข้างรุนแรงของคาราวานที่มีต่อสถานการณ์ในยุคนั้น ซึ่ง เป็นผลงานที่มุ่งตำหนิตัดเยียนข้าราชการทหาร ตำรวจ ที่ร่วมกันทำร้ายประชาชน และให้แง่คิดว่าคนไทยไม่ควรฆ่ากันเองอีกประการหนึ่ง

ถ้าพิจารณาให้คิดแล้ว งานของคาราวานมักไม่ค่อยนิยมความรุนแรงขึ้นแต่กลับใช้การประนีประนอมมากกว่า ไม่ค่อยปรากฏที่จะให้ประชาชนจับปืนขึ้นมาสู้ เท่ากับผลงานของนิสิตนักศึกษากลุ่มอื่น ที่มักเสนอความคิดเห็นที่มีความรุนแรงอย่างมาก เช่น ผลงานของกรรมาชนในบทเพลง "บ้านเกิดเมืองนอน" ที่มีจุดมุ่งหมายโจมตีจักรวรรดินิยม โดยสะท้อนการเรียกร้องให้จับปืนขึ้นมาสู้ อย่างบางตอนของบทเพลงที่ว่า

...มันบุกราวรุกย้าย	ปราบปรามกดขี่ทารุณโหดร้าย
เช่นฆ่าประชาชนไทย	เปรียบเราเป็นเช่นผักปลา
...	
<u>จับปืนลุกยืนขึ้นมา</u>	<u>ร่วมสามัคคีแน่นแฟ้น</u>
ขับโจรมะริกันต่างแดน	โค่นสมุนขายชาติตัวแทนประชาทั่วแคว้น
	ต้องสู้ขบถร้าย...

หรืออย่างบทเพลง "วีรชนปฏิวัติ" ที่กล่าวว่า

...ตื่นเกิดลูกไทย	จงพร้อมใจร่วมสามัคคี
-------------------	----------------------

จัดตั้งกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน กลุ่มนวพล, กลุ่มกระต๊องแดง ฯลฯ การผลิตผลงานเพลงปลุกใจ ออกมาตอบโต้ฝ่ายนิสิตนักศึกษาที่มีบทเพลงเพื่อชีวิต และวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ ที่มีแนวความคิดทางสังคมนิยมเป็นเครื่องมือ ในการใช้สื่อตอบโต้ซึ่งกันและกัน ฝ่ายรัฐบาลมีโอกาสในการเผยแพร่ผลงานแนวความคิดของฝ่ายตนเองมากกว่าฝ่ายนิสิตนักศึกษา ด้วยเหตุที่ว่ารัฐเป็นเจ้าของควบคุมวิทยุ-โทรทัศน์ ทำให้โอกาสที่จะนำผลงานของตนเผยแพร่ออกอากาศไปสู่ประชาชน เพื่อชักจูงประชาชนที่ยังไม่มีความคิดทางสังคมนิยมมาเป็นฐานอำนาจอีกครั้งหนึ่ง

การเผยแพร่แนวความคิดของทางฝ่ายนิสิตนักศึกษา มีโอกาสทำได้ในวงจำกัดกว่าฝ่ายรัฐเป็นอย่างมาก เพราะโอกาสในการใช้สื่อประเภทวิทยุ-โทรทัศน์ เผยแพร่ความคิดเห็นทำได้ยากกว่ามาก วิทยุและโทรทัศน์เป็นของรัฐย่อมไม่มีการอนุญาตให้บทเพลงต่อต้านแนวนโยบายมาออกอย่างเด็ดขาด สื่อที่ฝ่ายนิสิตศึกษานิยมใช้กันในยุคสมัยนั้นก็คือ การเล่นดนตรีในงานนิทรรศการต่าง ๆ การบันทึกเทปคลาสเซทขายในหมู่นิสิตนักศึกษา ซึ่งก็ผลิตออกมาไม่มากเท่าไรหรอก มิฉะนั้น ก็ต้องใช้สื่อประเภทหนังสือ เช่น หนังสือเพลง, เรื่องสั้น, บทกวี นวนิยาย เป็นต้น

สำหรับทางฝ่ายรัฐกับมาตรการตอบโต้ฝ่ายนิสิตนักศึกษา เริ่มจากการที่รัฐสนับสนุนให้มีรายการเพลงปลุกใจตามสถานีวิทยุกระจายเสียง เช่น รายการเพลงปลุกใจให้รักชาติรวมใจไปสู่แนวทาง และที่สำคัญที่สุด คือ "รายการของสถานีวิทยุยานเกราะ ซึ่งควบคุมรายการ โดย พ.ท.อุทาร์ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา จัดรายการชื่อ "บ้านเมืองของเรา"² การปฏิบัติเช่นนี้ของฝ่ายรัฐถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติค้ำฉนวนลชน ซึ่งการใช้บทเพลงปลุกใจนั้นได้ผลอย่างมาก เพราะโอกาสและยุทธวิธีของฝ่ายรัฐประกอบไปด้วยโครงสร้างของทางราชการในแต่ละภาคลชนับสนุน ขณะที่ฝ่ายนิสิตนักศึกษาต้องใช้ออกไปแสดงตามคนต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัด แต่ไม่มีโอกาสในการออกอากาศ เพราะถูกปิดกั้นโอกาสหมดทุกด้าน

การตอบโต้ภาพพจน์ผู้รักชาติของนิสิตนักศึกษาจากฝ่ายรัฐ

บทเพลงปลุกใจที่ได้รับความสนใจจากประชาชนอย่างมาก ได้แก่ บทเพลง "สุดแผ่นดิน" ที่มีเนื้อร้องที่ว่า...

² จรูญรัตน์ สุวรรณกุลสิทธิ, การศึกษาบทเพลงเพื่อชีวิตที่เกี่ยวข้องกับนักศึกษา ช่วง 2516-2519, หน้า 185.

...สุดคืนคือถิ่นน้ำเขตแดนไทยสุดแนว เราถอยไปไม่ได้อีกแล้ว
 ไม่มีที่แห่งไหนให้ไทยสุดแนว เราถอยไปไม่ได้อีกแล้ว
ใครคิดมาแย้งครองผองไทยจงสู้ตาย...

บทเพลงปลุกใจที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากอีกบทเพลงคือ "เพลงหนักแผ่นดิน" ซึ่งถูกผลิตออกมาในช่วงต้นปี มิถุนายน พ.ศ.2519 ซึ่งเป็นช่วงที่สถานการณ์ความขัดแย้งรุนแรงอย่างมาก ผู้แต่ง คือ พ.ต.บุญส่ง หักฤทธิ์ศึก ต้องการคาถาหมิ่นศึกษาหรือผู้ที่นิยมคอมมิวนิสต์ว่าเป็นพวกหนักแผ่นดิน เนื่องจากบทเพลงนี้มีจังหวัดที่สนุกสนานปลุกเร้าใจ ทำให้การที่จะจดจำง่ายเป็นอย่างมาก ประกอบกับการเปิดเพลงปลุกใจบ่อยครั้งจนประชาชนจดจำได้ดี จึงดูเหมือนว่าเป็นการตอกย้ำซ้ำเติมเสียดสีการกระทำของขบวนการนักศึกษา เช่น ข้อความที่กล่าวไว้...

...คนใดใช้ชื่อไทยอยู่ กายก็ดูเหมือนไทยด้วยกัน
 ใค้อาศัยโพธิ์ทองแผ่นดินของราชันย์ แต่ใจมันยังเผ่าคิดทำลาย
 คนใดคิดร้ายราววี ประเพณีของไทยไม่ต้องการ
 เกื้อหนุนอคติเชื้อลัทธิอันธพาล แพร่น้ำมันมาบ้านเมืองเรา
 หนักแผ่นดิน หนักแผ่นดิน คนเช่นนี้เป็นคนหนักแผ่นดิน...

จากความขัดแย้งทางความคิดที่ปรากฏอย่างเด่นชัดมากยิ่งขึ้นท่าทีหมิ่นการ "เรียกกลุ่มของนักศึกษาประชาชนที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น เรียกศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยว่า "ฝ่ายซ้าย" และเรียกฝ่ายที่มีแนวความคิดตรงข้ามกันว่า "ฝ่ายขวา"³

จากที่กล่าวมา บทเพลงเพื่อชีวิตได้กลายเป็นบทเพลงของกลุ่ม "ฝ่ายซ้าย" ในสายตาของประชาชนเพื่อรัฐบาลได้ผลิตผลงานเพลงปลุกใจออกมาตอบโต้ และดูเหมือนว่าโอกาสเป็นของฝ่ายรัฐอย่างมาก เพราะทางฝ่ายรัฐ คือ พลเอกประมาธ อติเรกสาธณ ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมสื่อมวลชนทุกรูปแบบได้ "ประกาศห้ามเผยแพร่ผลงานเพลงเพื่อชีวิตของนักศึกษาโดยเด็ดขาด"⁴ การกระทำเช่นนี้เท่ากับเป็นการปิดกั้นโอกาสของฝ่ายนักศึกษาเป็นอย่างมาก

³แจ่มจิต สุระเคโซ, ภาพสะท้อนสังคมจากวรรณกรรมเพลงเพื่อชีวิต, หน้า 50.

⁴จตุพรรัตน์ สุวรรณกุลสิทธิ์, "การศึกษาบทเพลงเพื่อชีวิตที่เกี่ยวข้องกับขบวนการนักศึกษา ช่วง 2516-2519, หน้า 57.

เพราะแนวทางที่จะเผยแพร่ได้ก็คือ การแสดงดนตรีสด ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ก็มีโอกาสในต่างจังหวัด และตามการชุมนุมประท้วง ส่วนการขายผลงานเพลงนั้นไม่ค่อยทำ เพราะขายไม่ได้ เนื่องจากคำสั่งของรัฐที่ห้ามการเผยแพร่อย่างเด็ดขาด ดังนั้น จึงไม่มีร้านที่ขายแผ่นเสียงหรือเทปคลาสเซต ยอมให้ผลงานเพลงเพื่อชีวิตเข้าไปวางแผงขาย ทำให้ศิลปินนักศึกษาและกลุ่มศิลปินต้องทำการขายเอง แต่ก็ขายไม่ได้มาก เพราะเป็นบทเพลงที่ทุกคนหวาดกลัวถ้ามีในครอบครองแล้วอาจจะเป็นอันตรายได้ เมื่อเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาฯ พ.ศ.2519 ขึ้น ฝ่ายนิสิตนักศึกษาและกลุ่มศิลปินต้องหลบหนีการจับกุมจากฝ่ายรัฐ ประกอบกับทางฝ่ายรัฐยังคงใช้ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 42 ซึ่งมีผลในการควบคุมทางด้านสื่อมวลชนโดยเฉพาะ ทำให้ยังไม่มีผู้ใดที่จะทำอะไรที่อาจทำให้ถูกพิจารณาว่ากระทำการที่ทำลายความมั่นคงของชาติ โดยเฉพาะในช่วงรัฐบาลของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นช่วงเวลาที่เข้มงวดในเรื่องนี้มากที่สุด ซึ่งส่งผลถึงบทเพลงเพื่อชีวิตด้วยเช่นกัน ทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตเปรียบเสมือน "บทเพลงต้องห้าม" ของสังคมในยุคสมัยนั้น

2. การปรับเปลี่ยนภาพพจน์ของบทเพลงเพื่อชีวิต

บทเพลงเพื่อชีวิตมีโอกาสได้ปรับเปลี่ยนภาพพจน์ของตนเองใหม่อีกครั้ง หลังจากที่มีนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการอนุญาตให้บรรดาผู้หลงผิดกลับสู่ถิ่นฐานบ้านเกิดได้ โดยไม่มีความผิดเท่ากับเป็นการผ่อนปรนหรือคลี่คลายสถานการณ์ที่ตึงเครียดมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งจากจุดนี้ นอกจากศิลปินเก่า ๆ จะเริ่มกลับมา ก็พบว่ายังมีกลุ่มศิลปินหน้าใหม่ ในวงการเพลงเกิดขึ้นมา ประกอบกับในช่วงระยะเวลานั้น วงการเพลงไทยได้ปรับเปลี่ยนตนเองเข้าสู่ระบบธุรกิจเพลงไทย ซึ่งทำให้ระบบการผลิตได้เปลี่ยนแปลงไปคือ เปลี่ยนไปสู่การผลิตเพื่อคนจำนวนมาก ไม่ใช่เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่นแต่ก่อน

คาราวากับภาพพจน์ใหม่ของบทเพลงเพื่อชีวิต

กลุ่มศิลปินที่มีบทบาทต่อการปรับเปลี่ยนภาพพจน์ของบทเพลงเพื่อชีวิตอย่างมากก็คือ "คาราวา" คาราวาเป็นกลุ่มศิลปินที่มีกำเนิดในช่วงปี พ.ศ.2523 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการปราบปรามผู้มีแนวความคิดที่แตกต่างกันลดน้อยลง ประกอบกับรัฐไม่ต้องการใช้กำลังปราบปราม แต่ต้องการใช้วิธีอย่างสันติมากกว่า ดังนั้น นโยบาย 66/2523 และ 66/2525 จึงเกิดขึ้น และนำมาซึ่งยุคใหม่ของบทเพลงเพื่อชีวิตอีกครั้งหนึ่ง

"คาราวาว" ถือได้ว่าเป็นบทเพลงที่ประสบความสำเร็จที่สุดในหมู่ของศิลปินเพลงเพื่อชีวิตปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้คาราวาวและศิลปินกลุ่มอื่น ๆ ไม่ได้กลายเป็นบทเพลงต้องห้าม ดังยุคก่อนที่ผ่านมา ก็คือ แนวเนื้อหาของบทเพลง และสื่อที่มีโอกาสได้ใช้

แนวเนื้อหาของบทเพลงของกลุ่มศิลปินคาราวาวนี้ มีแนวทางที่ต่างไปจากคาราวานก็ตรงที่ ประเด็นหลักของการเสนอบทเพลงของคาราวาน ก็คือ เรื่องของอุดมการณ์และแนวความคิดและสะท้อนภาพชีวิตของกลุ่มคนชนชั้นชาวไร่ ชาวนา ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่สำคัญในทฤษฎีมาร์กซิสต์ พร้อมกับเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่นิยมใช้ความรุนแรง ขณะที่คาราวาวจะมุ่งสร้างสรรค์บทเพลงในลักษณะของการสะท้อนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ยากไร้ ที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนกับชีวิต โดยเฉพาะกับชีวิตในสังคมเมืองหลวง ซึ่งเป็นชีวิตของชนชั้นกลาง ซึ่งเท่ากับเปลี่ยนกลุ่มคนในการนำเสนอภาพพจน์ "ผู้ที่ยืนเคียงข้างผู้ยากจน" จากชาวไร่ ชาวนา ชูชนชั้นกลางในสังคม ซึ่งถ้าพิจารณาแล้ว จะไม่ปรากฏบทเพลงของคาราวานเลย อาทิเช่น บทเพลง "ดอกเบี๋ย" ที่มีเนื้อความบางตอนกล่าวไว้ว่า...

...มาในเมืองอยากมีบ้านมีรถ
มีเงินสดไม่พอยังมีปัญญา
มีเงินค่านเอาไปค่านเขาออกมา
ที่เหลือผ่อนเรื่อยมากินเวลาจนเป็นปู



บทเพลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตของชาวเมืองหลวง ที่ต้องก้มหน้าก้มตาทำมาหากิน ซึ่งแสดงให้เห็นสภาพของสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมเมืองที่ชีวิตคนต้องอยู่อย่าง "ปากกัดตีนถีบ" มากที่สุด ซึ่งแนวเนื้อหาในรูปแบบของการสะท้อนความเป็นจริงนั้น คาราวาวก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ไว้อย่างเหนียวแน่น ไม่ว่าจะเป็นเพลง "เมดิอินไทยแลนด์" ที่มุ่งเปลี่ยนแปลงค่านิยมแบบเก่าของคนไทยที่นิยมใช้ของต่างประเทศมากกว่าของในประเทศ บทเพลง "Welcome to Thailand" ที่สะท้อนให้รัฐบาลตระหนักว่า ภาพพจน์ทางการท่องเที่ยวในเมืองไทยนั้น ควรต้องหันมามองอย่างใกล้ชิด เพราะชาวต่างชาติรู้จักเมืองไทยเพียงแค่อัฒนังค์ หรือพัทยา เท่านั้น ซึ่งเป็นความมุ่งหวังที่จะสร้างภาพพจน์ที่ดีให้กับสังคม ในฐานะผู้รักชาติคนหนึ่ง ซึ่งความรักชาติของกลุ่มศิลปินเพื่อชีวิตในยุคสมัยนี้ ต่างไปจากการเป็นผู้รักชาติในยุคแรกของบทเพลงเพื่อชีวิตที่ความรักชาติเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครองของฝ่ายรัฐเป็นประเด็นสำคัญ โดยมุ่งหมายจะล้มล้างเสีย

... ต่อแต่นี้จะมีชนชาติอื่น ค้อมค้อมยีนยีน
 ยีนมาคู่เราเมืองไทย ไปถามคู่ว่า ชอบเราตรงไหน
 ฝรั่งเศสบ่ไม่อาย ไอไลท์พัทยา
 ถ้ากรุงเทพเมืองฟ้าั้น ไอไลท์พัทพ์หงค์

บทเพลงส่วนใหญ่ของคาราบาวนั้น ถูกลมองมาตลอดว่า เป็นบทเพลงเพื่อสะท้อนถึงชีวิตและสังคมมาตลอด ดังนั้น การที่ในบางครั้งคาราบาว ออกผลงานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง ผลที่ออกมาคือ ความล้มเหลวมากกว่าความสำเร็จ ตัวอย่างที่จากผลงานชุด "ประชาธิปไตย" ที่เป็นผลงานที่มีแนวเนื้อหาเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองและระบอบการปกครองในขณะนั้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภาพพจน์ในเรื่อง "ประชาธิปไตย" ของกลุ่มศิลปิน อย่างบทเพลงชื่อเดียวกับผลงานชุดนี้ "ประชาธิปไตย" ที่ต้องการเสียดสีคณะรัฐบาลในยุคนั้น คือ รัฐบาลของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง แต่มาจากการแต่งตั้งแทน คาราบาวจึงพยายามเสนอเนื้อหาที่เรียกร้องให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยขึ้น บางตอนของบทเพลงที่กล่าวไว้ว่า

... รู้ตัวเราต้องอดรู้ไว้ไหล ถ้าอยากเห็นเมืองไทยพัฒนาขึ้น
อย่างผู้นำที่มาจากการลากตั้ง ใครไม่ยอมเป็นบ้ำงยกมือขึ้น
 ให้ประชาชนมีสิทธิ์ออกเสียง เข้ามากุมบังเหียน
 ชีวิตประชาชนจะปกครองระบอบประชาธิปไตย
 จะเล่นแบบไทย ๆ หรือระบบสากลนี้มันไป...

คาราบาวไม่ประสบความสำเร็จกับแนวเพลงรูปแบบนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มผู้นำหลักของคาราบาวมีคนในหลายกลุ่มที่อาจจะกำลังเริ่มเบื่อเรื่องนี้และมองว่าเป็นเรื่องไกลตัว ความสนใจจึงไม่เกิดขึ้น และบทเพลงประเภทนี้ ก็เสี่ยงกับการถูกห้ามเปิดจากรัฐบาล แต่ก็ยังไม่ปรากฏ ยกเว้นบางบทเพลงที่ กบว. มีความคิดเห็นว่า มีความหมายที่ไม่ควรเผยแพร่สู่ประชาชนทั่วไปทางวิทยุกระจายเสียง ก็จะสั่งห้ามหรือที่เรียกว่า "แบน" เพลงบทนั้นควรสั่งห้ามเผยแพร่ผลงานเพลง จะสั่งแบนผลงานเพลงที่มีเนื้อความกระทบกับองค์กรหรือหน่วยงานของรัฐหรือผู้ที่มีอำนาจในซานเมือง แต่ก็มีย่างบทเพลงที่แบนเพลงด้วยเหตุผลของการใช้คำหยาบ เช่น เพลงหาเทียม เป็นต้น ผลงานเพลงของคาราบาวที่ถูก กบว. สั่งห้ามออกอากาศทั้งหมด ได้แก่ บทเพลง "หินเนอร์" "ท.ทหารอดทน" "หาเทียม" "วันเด็ก" "ประชาธิปไตย" เป็นต้น สำหรับบทเพลง "ประชาธิปไตย" นั้น ถือได้ว่าเป็นโชคคิของ

การรบกวน เมื่อรัฐบาลเปลี่ยนนโยบายให้อนุญาตเผยแพร่ได้ หลังจากมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า รัฐบาลไม่เป็นประชาธิปไตยจริง ๆ จึงไม่กล้าอนุญาตให้บทเพลงที่กล่าวถึงความเป็นจริงทางการเมืองออกมาให้รับทราบ

"การรบกวน" เป็นวงดนตรีที่ประสบความสำเร็จอย่างมากในเชิงธุรกิจกับบทเพลงเพื่อชีวิต เพราะแนวทางของเนื้อเพลงที่ถูกต้องถูกใจกับกลุ่มผู้ฟัง ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นไปที่กลุ่มผู้ใช้แรงงาน การที่จะเสนอผลงานที่กระทบกับการทำงานของรัฐบาล อาจทำให้ไม่ได้แสดงผลงานอีกเลย และรวมถึงยอดขายที่ตกลงมากกว่าชุดอื่น ๆ ด้วยประการหนึ่ง การรบกวนจึงต้องปรับเปลี่ยนท่าทีให้สอดคล้องกับทุกฝ่าย คือ ไม่พยายามยุ่งกับการเมืองโดยตรง แต่ใช้วิธีการร่วมมือกับทางราชการมาแทนที่ เช่น ร่วมกับกองทัพก ในเรื่องของโครงการอีสานเขียว โดยช่วยหารายได้มาสมทบทุนโครงการนี้เพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูสภาพความเป็นอยู่ของชาวอีสาน ให้เป็นอยู่ที่สบายกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ซึ่งถือได้ว่าการรบกวนได้ประสบความสำเร็จอย่างมากกับการสร้างภาพพจน์ของตนเองใหม่ที่ร่วมมือกับฝ่ายทหาร ซึ่งการกระทำเช่นนี้ เป็นการดีทั้งกลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตทั้งหมด ที่จะมีโอกาสเผยแพร่ผลงานได้อย่างตลอดรอดฝั่ง และเป็นการดีให้กับ "การรบกวน" โดยส่วนตัวด้วย เพราะทำให้การรบกวนมีพลังอำนาจการต่อรองมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ซึ่งให้ผลดีทางธุรกิจเป็นอย่างมาก

กลุ่มผู้ฟังบทเพลงเพื่อชีวิต

ความเปลี่ยนแปลงไปของสังคมไม่ว่าด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ได้ส่งผลถึงเนื้อหาและรูปแบบของบทเพลงเพื่อชีวิต กลุ่มผู้ฟังก็เป็นอีกประการหนึ่งที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวะแวดล้อมทางสังคม กลุ่มผู้ฟังของบทเพลงเพื่อชีวิตถ้าจะพิจารณาสามารถแบ่งกลุ่มตามยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงของบทเพลงเพื่อชีวิตได้ 2 ยุค คือ กลุ่มผู้ฟังในยุคเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 - 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 และกลุ่มผู้ฟังหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 จนถึงปัจจุบัน

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ได้มีส่วนทำให้เมืองไทยมีโอกาสเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองมาสู่ความเป็นประชาธิปไตยเป็นผลสำเร็จ โดยการทำลายระบบเผด็จการที่ปกครองประเทศไทยมานานหลายสิบปีลงเสีย เพื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ก็ย่อมเปิดโอกาสให้ผู้คนได้มีโอกาสแสดงความคิด ความรู้สึกได้อย่างมีอิสระเสรีภาพมากยิ่งขึ้น บทเพลงเพื่อชีวิต ก็เช่นเดียวกัน เป็นผลมาจากการที่ประชาชนมีเสรีภาพทางความคิดมากยิ่งขึ้น ได้ใช้

บทเพลงเป็นสิ่งในการถ่ายทอดความคิดดังกล่าวไปสู่ผู้อื่น ซึ่งสามารถเผยแพร่ไปสู่ประชาชนคนธรรมดา ซึ่งต่างไปจากบทเพลงชีวิตในยุคของคาร์ล ลัมพอดมันท์, เฮนรี่ โกมารซุน ซึ่งไม่สามารถที่จะเล่นหรือขับร้องบทเพลงได้ เพราะบทเพลงไปกระทบกระเทือนความรู้สึกของท่านผู้นำ และผู้มีอำนาจในยุคสมัยนั้น

บทเพลงเพื่อชีวิตได้เกิดขึ้นมาในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 โดยในครั้งแรกที่มีการเล่นบทเพลงในแนวนี้ จะเป็นการนำเอาบทเพลงเพื่อชีวิตของต่างประเทศมาขับร้องก่อน อาทิเช่น ผลงานเพลงของศิลปิน บ็อบ ดีแลน, ไซมอน และ การ์funkel เป็นต้น บทเพลงของต่างประเทศเหล่านี้ได้รับความนิยมและความสนใจจากกลุ่มนิสิตนักศึกษา ปัญญาชนในยุคสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ด้วยเหตุว่าบทเพลงที่ได้รับความนิยมในช่วงเวลานั้นมีอยู่ 2 แนว โดยแบ่งตามกลุ่มผู้ฟัง คือแนวเพลงไทยสากล หรือที่ถูกรเรียกว่า "เพลงในเมือง" (City Music)⁵ ซึ่งสามารถแยกความนิยมของกลุ่มผู้ฟังได้เป็น 2 แนวเพลง แนวเพลงแรกเป็นบทเพลงที่มีมักขับร้องในไนท์คลับหรือภัตตาคารในกรุงเทพฯ โดยขับร้องควบคู่ไปกับเครื่องดนตรีตะวันตก และลีลาการร้องและรูปแบบได้รับอิทธิพลที่เห็นได้ชัดว่า ได้รับอิทธิพลจากอเมริกันหรือชาติอื่น ๆ ที่เป็นที่ยอมรับขับร้อง เช่น รูปแบบเพลงจีน และญี่ปุ่น เป็นต้น นักร้องยอดนิยมสำหรับเพลงในแนวนี้ เป็นที่รู้จักและชื่นชอบของคนจำนวนมาก ได้แก่ สุเทพ วงศ์กำแหง, สวลี ผกาพันธุ์, ชรินทร์ นันทนาคร, รวงทอง ทองลั่นทม และกลุ่มศิลปินจากวงดนตรีสุนทราภรณ์ เป็นต้นบทเพลงแนวนี้ได้รับความนิยมอย่างมาก ทำให้มีการบันทึกแผ่นเสียงของศิลปินยอดนิยมเหล่านี้ขาย ซึ่งก็ได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้ฟังที่ค่อนข้างมีฐานะมากหน่อย เพราะเครื่องเล่นแผ่นเสียงมีราคาค่อนข้างสูงเกินกว่าที่คนธรรมดาทั่วไปจะซื้อมาใช้เล่นในบ้านได้ นอกจากการขายแผ่นเสียงโดยตรงแล้ว ผู้คนได้ฟังบทเพลงแนวนี้โดยผ่านทางวิทยุเป็นส่วนใหญ่ ทำให้บทเพลงแนวนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก นอกจากแนวเพลงไทยสากล ตามรูปแบบของแนวเพลงแบบ สุเทพ วงศ์กำแหง ยังมีเพลงไทยสากลอีกแนวหนึ่ง ก็คือ แนวเพลงที่ใช้แนวดนตรีและวิธีการเล่นบทเพลงยอดนิยมของอเมริกา หรือเพลงต่างประเทศอื่น ๆ โดยอาจจะนำเนื้อเพลงมาแปลหรือถอดความ เรียบเรียงเนื้อหาเป็นแบบไทย ๆ กลุ่มศิลปินที่ได้รับความนิยมมากได้แก่ กลุ่มศิลปินดิอิมพอสซิเบิล ซึ่งเป็นที่ชื่นชอบของวัยรุ่นและคนหนุ่มสาวในเมืองเป็นอย่างมาก การเผยแพร่บทเพลงในแนวนี้ยังมีสื่อรูปแบบใหม่ก็คือ เทปคลาสเซต

⁵Pamelo A. Myers. Moro, "Song for life: listist Thai popular music in the 1975", Journal of popular culture, : 97.

สำหรับแนวเพลงอีกประเภทที่ได้รับความนิยมในช่วงเวลานั้น ก็คือ แนวเพลง ลูกทุ่งหรืออาจจะเรียกว่า "บทเพลงชนบท" (Country music)⁶ ซึ่งมีแนวเพลงในรูปแบบดนตรีของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) ซึ่งได้แผ่ขยายความนิยมออกไปยังภาคอื่น ๆ ด้วย บทเพลงในรูปแบบนี้นิยมความสนุกสนาน และนิยมใช้เครื่องดนตรีพื้นเมืองที่เรียกว่า "แคน" ประกอบการเล่นกับดนตรีตะวันตก เช่น ทรัมเปต, ไวโอลิน, ฮีบเพลงชัก (accordion) เป็นต้น แนวเพลงประเภทนี้มักแสดงถึงชีวิตของชาวต่างจังหวัดที่อพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ แต่แนวเพลงประเภทนี้ต่างไปจากแนวเพลงไทยสากลที่กล่าวข้างต้น ในลักษณะของลีลาการขับร้องและภาษาที่ใช้ในบทเพลง แนวเพลงลูกทุ่ง อาจจะปรากฏคำที่มีความหมาย "สกปรก"⁷ (dirty) ออกมาด้วย ในขณะที่แนวเพลงไทยสากลจะไม่ปรากฏลักษณะเช่นนี้เลย

บทเพลงไทยสาครูปแบบของสุเทพ-สวลี เป็นแนวเพลงที่มีเนื้อหาเหมาะกับกลุ่มผู้ฟังผู้ใหญ่มากกว่ากลุ่มเด็ก ๆ ในขณะที่แนวเพลงแบบวงคิอิมพอสซิเบิลนั้น ซึ่งได้รับความนิยมจากกลุ่มวัยรุ่นอย่างมาก เป็นแนวเพลงที่มีแต่เรื่องของความรัก ที่ไม่มีสาระอะไรเลย สำหรับบทเพลงลูกทุ่งนั้น ถูมองว่าเป็นบทเพลงของชาวชนบทมากกว่าคนในเมืองทำให้ไม่ได้รับความนิยมในหมู่นิสิตนักศึกษา ด้วยเหตุนี้ นิสิตนักศึกษา จึงให้ความสนใจกับบทเพลงที่มาจากต่างประเทศ มากกว่าบทเพลงของไทย เพราะบทเพลงต่างประเทศที่นิสิตนักศึกษาชื่นชอบ มักเป็นบทเพลงในแนวต่อต้านสงครามหรือประท้วงสังคม ซึ่งเป็นเนื้อหาที่นิสิตนักศึกษาบัณฑิตยชน หัวก้าวหน้าทั้งหลาย กำลังเฝ้ามองบทเพลงที่มีเนื้อหาสาระที่ไม่ใช่ให้เพียงเรื่องของความรักเพียงอย่างเดียว

สภาวะการณ์ภายในสังคมขณะนั้นเป็นปัจจัยผลักดันที่สำคัญอย่างมากที่ทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตแบบไทย ๆ ได้เกิดขึ้น การกำเนิดของบทเพลงเพื่อชีวิตของไทย เกิดขึ้นมากับการประท้วงที่เริ่มมีมากขึ้น การที่จะนำบทเพลงของต่างประเทศมาขับร้องในการประท้วงนั้น อาจจะไม่มั่นคงเท่าที่ควร ทำให้จึงมีการสร้างสรรค์ผลงานเพลงเพื่อชีวิตที่มีเนื้อหาภาษาไทย โดยในระยะแรก ๆ จะยังคงนำท่อนของต่างประเทศมาใช้ แล้วประพันธ์เนื้อร้องเป็นภาษาไทย การนำท่อนของต่างประเทศมาใช้มักนิยมบทเพลงที่ได้รับความนิยมในหมู่นิสิตนักศึกษา บัณฑิตยชน เช่น บทเพลง Master of War ของ บ็อบ ดีแลน⁷ ซึ่งสุรชัย จันทิมาธร ได้นำมาเป็น

⁶Ibid, p.98.

⁷Ibid, p.98.

ทำนองของบทเพลง คนกับควาย ซึ่งเป็นบทเพลงเพื่อชีวิตแบบไทยที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในยุคหนึ่ง ด้วยภาษาที่เข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งกินใจ และทำนองที่เป็นที่คุ้นหูของกลุ่มนิสิตนักศึกษาเป็นอย่างมากอยู่แล้ว

แนวเพลง เพื่อชีวิต นับได้ว่าเป็นแนวเพลงแบบใหม่ที่ปรากฏมาในวงการเพลงไทย ซึ่งมีบทเพลงที่ได้รับความนิยมอยู่แล้วหลายแนว เพลงและแต่ละแนวเพลงก็มีกลุ่มผู้ฟังของแต่ละแนวเพลงที่สามารถระบุได้อย่างชัดเจน บทเพลงเพื่อชีวิตก็เช่นเดียวกัน เมื่อเกิดมาจากความต้องการของกลุ่มนิสิตนักศึกษา ปัญญาชน ที่ได้ออกไปพบกับความเป็นจริงที่เป็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทที่มีแต่ความแร้นแค้น ความอดอยาก ยากจน ในขณะที่คนในเมืองมีแต่ความสบายอย่างเหลือล้น ไม่ได้รู้ว่าคนชนบทยากลำบากมากน้อยแค่ไหนกันบ้าง จึงทำให้กลุ่มนิสิตนักศึกษา ปัญญาชน สร้างสรรค์บทเพลงเพื่อชีวิตขึ้นมา เพื่อมุ่งหวังให้บทเพลงนี้เป็นสิ่งที่จะทำให้ชีวิตที่ทุกข์ยากมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม

บทเพลงเพื่อชีวิตที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อถ่ายทอดชีวิตความเป็นอยู่ได้ถูกนำมาเผยแพร่ในหมู่นิสิตนักศึกษา ปัญญาชน ในมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะกลุ่มที่ร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัยช่วงเวลานั้น นอกจากนี้ ยังมีชาวไร่ ชาวนา กรรมกรผู้ใช้แรงงานที่ชุมนุมประท้วงเรียกร้องความเป็นธรรมที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งในช่วงระยะเวลานั้น ซึ่งมีส่วนทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตมีโอกาสเผยแพร่ไปสู่คนจำนวนมากเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แต่เมื่อเหตุการณ์บ้านเมืองเริ่มส่อเค้าความขัดแย้งระหว่างฝ่ายรัฐบาลกับฝ่ายนิสิตศึกษามากยิ่งขึ้น มีผลโดยตรงกับกลุ่มผู้ฟังบทเพลงเพื่อชีวิต เพราะในช่วงที่ผลงานเพลงเพื่อชีวิตได้นำเสนอเนื้อหาความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ฝ่ายรัฐก็ได้ตอบโต้ความรุนแรงของนิสิตนักศึกษาด้วยความรุนแรงเช่นเดียวกันก็คือการใช้นโยบาย "ขวานผ่าซาก" ซึ่งได้ทำการห้ามการเผยแพร่บทเพลงเพื่อชีวิตในสื่อมวลชนทุกชนิด ซึ่งเป็นกิจกรรมที่รัฐเป็นเจ้าของทั้งหมด การกระทำเช่นนี้เท่ากับเป็นการปิดโอกาสในการเผยแพร่บทเพลงเพื่อชีวิตให้ไปสู่มวลชน บทเพลงเพื่อชีวิตในยุคสมัยนี้ จึงต้องกลายเป็นบทเพลงที่ถูกจำกัดให้เป็นบทเพลงเฉพาะของกลุ่มนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเท่านั้น และในที่สุดก็เงียบหายไป เมื่อเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ได้เกิดขึ้นมา

เมื่อสถานการณ์ในบ้านเมืองไทยเริ่มแปรเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้กับบทเพลงเพื่อชีวิตอีกครั้งหนึ่ง แต่บทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงหลังนี้ ได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยด้วยเช่นกัน ซึ่งก็ส่งผลมาถึงกลุ่มผู้ฟังบทเพลงด้วยเช่นเดียวกัน ในขณะที่บทเพลงเพื่อชีวิตได้กลับมาสู่สังคมไทยอีกครั้งหนึ่งนั้น ยังเป็นช่วงที่นิสิตนักศึกษาไม่ค่อยมีบทบาท ดังเช่นที่เคย

กระทำผ่านมา เพราะเพิ่งเป็นช่วงแรกที่รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้มีนโยบายที่ดีสำหรับให้กับผู้ที่ไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ให้กลับคืนบ้านได้โดยไม่มีความคิด ๗ ซึ่งนับได้ว่าเป็นโอกาสที่ดีที่รัฐบาลมอบให้กับประชาชน

ถึงแม้ว่าจะมีโอกาสกลับคืนสู่สังคมไทยอีกครั้งหนึ่งของบทเพลงเพื่อชีวิต แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างจะยังคงเหมือนเช่นยุคก่อน คือ เป็นบทเพลงเฉพาะกลุ่มนิสิตนักศึกษาเท่านั้น แต่สำหรับในยุคหลังนี้ การสร้างสรรค์ผลงานเพลงได้ก้าวเข้าสู่ยุคของการเป็นระบบธุรกิจ ซึ่งการเป็นระบบธุรกิจนี้ได้ส่งผลกระทบต่อถึงในแนวเนื้อหาและรูปแบบที่ต้องสร้างสรรค์ให้เป็นที่ถูกใจของตลาด ซึ่งก็หมายถึงกลุ่มเป้าหมายที่มีความตั้งใจหรือสนใจในบทเพลง ซึ่งก็คือสินค้าประเภทหนึ่ง กลุ่มเป้าหมายนับได้ว่า เป็นสิ่งที่สำคัญในระบบธุรกิจ ปัจจุบันนี้เป็นอย่างมาก เพราะถ้าเราสร้างสรรค์ผลงานเป็นที่ถูกอกถูกใจของกลุ่มเป้าหมายมากเท่าไรวันนั้น ก็หมายถึงยอดจำหน่ายผลงานนั้นก็จะสูงตามไปด้วยเช่นกัน

บทเพลงเพื่อชีวิตก็เช่นเดียวกัน เมื่อเข้าสู่ระบบธุรกิจเทปเพลง การคำนึงถึงตลาดหรือกลุ่มเป้าหมายได้กลายเป็นเรื่องสำคัญกับบทเพลงเพื่อชีวิตด้วยเช่นกัน ยืนยง โอภากุล แห่งวงคาราบาวได้ให้ทัศนะในเรื่องนี้ไว้ว่า

...เราต้องทำอะไร...ใครก็ตามที่จะยืนอยู่ตรงนั้นแล้ว ต้องมุ่งประเด็นนี้เป็นประเด็นหนึ่ง เพราะเค้าจะยืนอยู่ได้ ด้วยผลงานที่มีคนยอมรับ... เราวิเคราะห์เกี่ยวกับตลาดใน 2-3 ปีที่ผ่านมา หลังจากชุด "เมตอินไทยแลนด์" "อเมริกัน" จนมาถึง "ประชาธิปไตย" ...ผมคิดว่านอกจากความมันแล้ว ความสนุกหรือเนื้อหาที่เราใช้กับชีวิตประจำวันมันอาจจะเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับชุดนี้ (เวลคัม ทู ไทยแลนด์ ผู้เขียน) ผมก็เลยพูดในสิ่งที่ง่าย ๆ ใกล้เคียง ไม่ก้าวไปไกลเหมือนชุด "ประชาธิปไตย" ซึ่งหนักเกินไป บางทีคนเค้าอาจจะเบื่อกับสิ่งเหล่านี้...เรื่องผู้ทนต์ผู้แทน จนไม่อยากได้ยินแล้ว เค้าอาจจะเจ็บใจกับมัน...^๘

^๘ เวลคัม ทู ไทยแลนด์ งานเบา-เบา ของคาราบาว, วัยหวาน (ม.ป.ป.), หน้า 61.

เมื่อ "ตลาด" มีส่วนสำคัญต่อการสร้างสรรค์ผลงานเพลง ซึ่งหมายถึงว่า ศิลปินจำเป็นต้องนำกลุ่มผู้ฟังมาพิจารณาเป็นหลักก่อนที่จะผลิตผลงานออกไปเผยแพร่ แนวเนื้อหาของบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลานี้ ได้เปลี่ยนแปลงไปจากผลงานเพลงในยุคแรก คือไม่ได้เป็นบทเพลงที่มุ่งสะท้อนถึงปัญหาใน เรื่องของชนชั้นต่อไปแล้ว แต่จะไปเน้นหนักที่แนวเนื้อหาชีวิตคนทั่วไป อาทิเช่น ชีวิตของขอทานตาบอด ทหารชั้นผู้น้อย กรรมกรก่อสร้าง หรือแนวเนื้อหาที่เกี่ยวกับชีวิตครอบครัว ปัญหาเยาวชน การที่เป็นเช่นนี้ย่อมหมายถึง กลุ่มผู้ฟังคงไม่ได้เจาะจงเฉพาะกลุ่มนิสิตนักศึกษา ปัญญาชน แต่จะกลายเป็นกลุ่มผู้ฟังที่มีจำนวนมากมายเพิ่มมากขึ้น ที่อยู่ในทั้งในเมืองและชนบทที่ประกอบคนทุกชนชั้น ทุกเพศ ทุกระดับการศึกษาหลากหลายกลุ่มปะปนกันไป จนไม่สามารถเจาะจงลงไปได้ว่าเป็นกลุ่มเฉพาะกลุ่มใด ลักษณะของกลุ่มผู้ฟังในลักษณะนี้ เรียกว่า เป็นกลุ่มมวลชน (Mass)

ปัจจัยที่มีส่วนสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของบทเพลงเพื่อชีวิต

การที่บทเพลงเพื่อชีวิตจะเปลี่ยนแปลงตนเองจากการเป็นบทเพลงเฉพาะกลุ่มมาสู่การเป็นบทเพลงสมัยนิยม สิ่งที่สำคัญอย่างมากก็คือ การเปลี่ยนแปลงในตัวของบทเพลงเพื่อชีวิตเอง ซึ่งได้แก่ ด้านเนื้อหา รูปแบบ ภาพพจน์ รวมไปถึง กลุ่มผู้ฟัง ด้วยเช่นกัน ซึ่งความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายที่เกิดขึ้น พิจารณาได้จากปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับบทเพลงเพื่อชีวิต หลายประการ ด้วยเช่นกัน คือ

1. ปัจจัยทางการเมือง
2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ
3. ปัจจัยทางสังคม และวัฒนธรรม

1. ปัจจัยทางการเมือง

สิ่งที่สำคัญและมีบทบาทมากที่สุดกับบทเพลงเพื่อชีวิต นับตั้งแต่การกำเนิดเป็นต้นมา ก็คือ เรื่องของการเมืองการปกครองประเทศ ในช่วงแรกของบทเพลงเพื่อชีวิต คือ ช่วง พ.ศ. 2516 - 2519 นั้น บทเพลงเพื่อชีวิตถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาจากความรู้สึกกดดัน ความไม่พอใจกับปัญหาต่างๆ มากมายที่รัฐไม่สามารถแก้ไขได้ ประกอบกับ ลักษณะการคุมอำนาจของรัฐ

ดูเหมือนว่าจะพยายามทำทุกอย่างเพื่อผลประโยชน์ของตนเองให้มากที่สุด ซึ่งบรรดานักศึกษานักศึกษาค่างก็มีความรู้สึกไม่พอใจ จึงได้มีความพยายามต่อต้าน หรือเรียกร้องให้รัฐแก้ไขปัญหาของประชาชนให้ได้

ก่อนที่จะพิจารณาว่า ปัจจัยทางการเมืองมีส่วนสัมพันธ์กับการที่บทเพลงเพื่อชีวิตจะกลายเป็นบทเพลงสมัยนิยมนั้น คงต้องเข้าใจถึงความกดดันทางการเมืองซึ่งส่งผลโดยตรงต่อบทเพลงเพื่อชีวิตในยุคแรกเป็นสำคัญ นับตั้งแต่สิ้นสุดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 เหตุการณ์บ้านเมืองสงบไปได้เพียงช่วงระยะเวลาหนึ่ง หลังจากนั้นไม่นานประมาณต้น พ.ศ. 2517 สถานการณ์ทางการเมืองเริ่มส่อเค้าว่า ความรุนแรงจะตามมา เพราะมีการอภิปรายโจมตีรัฐบาล และความขัดแย้งจากการออกเผยแพร่ประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษาที่พยายามจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับทุก ๆ เรื่อง ประกอบกับสังคมไทยเพิ่งหลุดพ้นจากสังคมเผด็จการมาสู่สังคมประชาธิปไตยทำให้ประชาชนมีความพยายามที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองให้มากขึ้นกว่าเดิม ผลกับความไม่พอใจที่สะสมกันมานานจากรัฐบาลชุดก่อน ๆ ดังนั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในยุคนี้จึงขยายวงกว้างออกไปมาก ทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัด นับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 จนถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2517 นั้น "ได้มีการชุมนุมเดินขบวนเกิดขึ้นในภาคต่าง ๆ รวม 67 จังหวัด"⁹ ซึ่งแยกรายละเอียดได้ดังนี้

ตารางที่ 3 จำนวนการชุมนุมเดินขบวนตามภาคต่าง ๆ เป็นรายเดือน

เดือน/พ.ศ.	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคอีสาน	ภาคตะวันออก	ภาคใต้	รวม
พ.ย. 16	16	12	11	3	18	60
ธ.ค. 16	21	13	24	2	15	75
ม.ค. 17	21	17	17	3	18	76
ก.พ. 17	4	3	13	2	7	29

* โปรดดูต่อหน้าถัดไป *

⁹ฉันทนา อัญญาเศรษฐ์, " ขบวนการนักศึกษาไทยกับการพัฒนาประชาธิปไตย ", หน้า 193.

เดือน/พ.ศ.	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคอีสาน	ภาคตะวันออก	ภาคใต้	รวม
มี.ค.17	9	5	5	5	8	32
เม.ย.17	6	-	3	2	1	12
พ.ค.17	2	1	4	-	-	7
มิ.ย.17	5	3	3	2	2	15
ก.ค.17	2	3	1	-	-	6
ส.ค.17	3	2	1	-	-	6
ก.ย.17	2	1	2	-	-	6
จำนวนจังหวัด	19	13	15	5	15	67
จำนวนเรื่อง	91	61	84	19	68	322

จากตารางที่ 3 นี้ จะพบว่าภาคที่มีการชุมนุมเดินขบวนมากที่สุดได้แก่ ภาคกลาง รองลงมาคือ ภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคตะวันออก ตามลำดับ ในช่วงระยะเวลา 5 เดือน นับจากเดือนตุลาคม พ.ศ.2516 เป็นระยะเวลาที่มีการเดินขบวนเกิดขึ้นมากที่สุด โดยเฉพาะในเดือนพฤศจิกายน, ธันวาคม พ.ศ.2516 และ มกราคม พ.ศ.2517 มีการชุมนุมเดินขบวนรวมถึง 217 ครั้ง หรือเป็นร้อยละ 84 ของจำนวนทั้งหมด

การแสดงออกของบรรดานิสิตนักศึกษา แสดงให้เห็นถึงความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับรัฐบาลมากยิ่งขึ้น พิจารณาได้จาก แนวความคิดที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์อิมพีคัลย์ ที่ได้แถลงนโยบายไว้ว่า .

...ทั้งนี้ด้วยตระหนักว่า ขณะนี้ประเทศไทยไร้เอกราชและอธิปไตยที่แท้จริง ถูกกรูกรานครอบงำทางเศรษฐกิจโดยมหาอำนาจจักรวรรดินิยมที่ปน ถูกครอบงำทางการเมืองและทางทหาร โดยมหาอำนาจจักรวรรดินิยมอเมริกา และวัฒนธรรมไทยก็ได้ถูกกลืนโดยมหาอำนาจทั้งสอง ดังนั้นเราจึงไม่สามารถกำหนดนโยบายทางการเมืองได้โดยอิสระ เพราะมีฐานทัพอเมริกาค้ำหัวอยู่ ไม่สามารถยกระดับการดำรงชีพ

ของพี่น้องชาวนา กรรมกร เพราะนายทุนญี่ปุ่น ได้หัน เข้ากุมการผลิต ทางอุตสาหกรรมที่สำคัญ ๆ ไว้หมดสิ้น นอกเหนือไปจากนั้น ประชาชน ไทยยังไม่มีประชาธิปไตย เพราะเรายังไม่มีรัฐบาลของประชาชน โดย ประชาชน ผลประโยชน์ของประชาชนจึงถูกกดขี่ไป โดยนายทุนต่างค้ำ และนายทุนไทยที่ขายชาติ ชีวิตและเลือดเนื้อของชาวไทยถูกทำลายทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม รัฐบาลก็ไม่ได้ขึ้นอยู่กับประชาชน ไม่พิทักษ์ ผลประโยชน์ของประชาชน...¹⁰

นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์อิตัลได้แสดงถึงจุดมุ่งหมายของตนอย่างแรงกล้าในการที่ จะต่อต้านอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย โดยหนังสือพิมพ์อิตัลได้ เป็นสื่อ เรียกร้องชักชวนให้ผลิตนักศึกษาประชาชนรวมพลังกันต่อต้านอิทธิพลการรุกรานของสหรัฐ อเมริกา

โดยนอกจากจะ เสนอแนวความคิดต่อต้านอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาแล้ว อิตัลยังได้ เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับสังคมนิยมออกมาเผยแพร่ให้ได้รับทราบ โดยเสนอแนวทางการต่อสู้ ในรูปแบบต่าง ๆ อาทิเช่น ปฏิเสธการต่อสู้ด้วยแนวทางรัฐสภา แต่สนับสนุนการเปลี่ยนแปลง สังคมด้วยแนวทางปฏิวัติ ซึ่งการนำเสนอแนวทางเช่นนี้ปรากฏอย่างเด่นชัดนับตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา โดยอิตัลเสนอว่า จะต้องเข้าควบคุมกลไกของรัฐด้วยการปฏิวัติและ ต่อต้านแนวทางอหิงสา โดยให้เหตุผลว่า การปฏิวัติขึ้นเพื่อเปลี่ยนแปลงในทางปริมาณเท่านั้น ไม่ได้มุ่งเปลี่ยนแปลงที่คุณภาพ เพียงแต่ต้องการให้ผู้มีอำนาจปริมาณการกดขี่ลง ไม่ได้มุ่งโค่นล้มให้สูญสิ้นไป ส่วนแนวทางอหิงสาก็มีใช้แนวทางที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้เช่นกัน นอกจากนี้ยังได้เสนอแนวทางยุทธศาสตร์การต่อสู้แบบชนบทล้อมเมือง ซึ่งยุทธศาสตร์นี้เป็นแนว ทางการต่อสู้ที่เหมาะสมจตุ่งใช้ในการปฏิวัติและยุทธศาสตร์การต่อสู้แบบชนบทล้อมเมืองนี้ ได้ กลายเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ที่ พคท. ได้ยึดเป็นรูปแบบสำหรับการปฏิวัติประเทศไทย ซึ่งได้

¹⁰ กองบรรณาธิการใหม่, "ภาวะที่ต้องปลดปล่อย", อิตัล (26 มิถุนายน - กรกฎาคม 2517) : 4, อ้างถึงใน ศนิงนิตย์ ตั้งใจตรง, "ความคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลง สังคมของขบวนการนักศึกษาไทยระหว่าง พ.ศ. 2516-2519 : ศึกษากรณี ศูนย์กลางนิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย", หน้า 195-196.

กลายเป็นยุทธศาสตร์ของขบวนการนักเรียนนับแต่ปี พ.ศ.2518 เป็นต้นมา เมื่อแนวโน้มการต่อต้านจากฝ่ายรัฐ เริ่มปรากฏอย่างเด่นชัดมากยิ่งขึ้น ด้วยเพราะว่าฝ่ายรัฐได้ใช้สื่อในหลายรูปแบบโจมตีมาไว

จากแนวความคิดที่ปรากฏในอธิปไตย ได้แสดงให้เห็นว่า แนวความคิดของกลุ่มนิสิตนักศึกษาในช่วงเวลานั้น เริ่มปรากฏแนวความคิดที่รุนแรงมากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะแนวความคิดต่อต้านฝ่ายรัฐ จะปรากฏเด่นชัดมากที่สุด โดยเฉพาะในประเด็นของการต่อต้านสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีอิทธิพลและบทบาทอย่างมากต่อรัฐบาลในช่วงเวลานั้น พร้อมกับที่นักศึกษาเริ่มมีแนวความคิดที่จะทำการต่อสู้ด้วยอาวุธมากยิ่งขึ้นแทนที่จะใช้แนวทางสันติวิธีอย่างที่ผ่านมา

บทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงระยะเวลานี้ จึงได้สะท้อนแนวความคิดของนิสิตนักศึกษาปัญญาชนในยุคสมัยนั้นออกมาอย่างเด่นชัดเช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์อธิปไตย ซึ่งแนวคิดที่ปรากฏนั้นจะมีเนื้อหาที่กล่าวถึงประเด็นปัญหาหลัก ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นและเป็นปัญหาที่ทำให้ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่ายนิสิตนักศึกษาขยายวงกว้างเพิ่มมากขึ้น ประเด็นปัญหาหลักที่ปรากฏ อาทิเช่น การต่อต้านการครอบงำจากต่างชาติ โดยเฉพาะกับสหรัฐอเมริกา

โดยต้องการให้อเมริกันถอนฐานทัพออกจากเมืองไทย นอกจากนี้ นิสิตนักศึกษา ยังมีแนวความคิดว่าได้เป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังฝ่ายรัฐ ทำการปราบปรามคอมมิวนิสต์แบบเหวี่ยงแห ทำการทารุณโหดร้ายต่อประชาชน ทำชาวบ้านเหมือนเป็นผักปลา ถ้าทำได้โดยไม่มีใครเห็น ก็อ้างว่าเป็นฝีมือของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ แต่ถ้ามีผู้พบเห็นก็จะอ้างว่า ผู้ตายเป็นพลพรรคของพรรคคอมมิวนิสต์ ดังตัวอย่างของ

กรณีของเรื่องบ้านนาทราย ซึ่งกลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (ปช.ปช.) ได้นำชาวบ้านมาเปิดเผยความจริงว่า การที่หมู่บ้านถูกเผา เมื่อวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2517 และมีการสังหารชาวบ้านนั้นเป็นฝีมือการกระทำของหน่วยอาสาสมัครรักษาดินแดนและหน่วยปฏิบัติการพิเศษไม่ใช่เพราะการกระทำของผู้ก่อการร้ายอย่างที่ทางการได้ออกข่าวว่าเกิดการปะทะกัน แล้วผู้ก่อการร้ายเผาหมู่บ้าน ซึ่งจากหลักฐานยืนยันและผู้ที่ทำให้ปากคำที่น่าเชื่อถือได้ ดังนั้น กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย จึงได้เรียกร้องให้รัฐบาลเปลี่ยนแปลงการปราบปรามคอมมิวนิสต์ เพื่อมิให้ชาวบ้านผู้สุจริตต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย แต่รัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ก็ทำได้เพียงตั้งคณะกรรมการขึ้นมาชุดหนึ่ง เพื่อสอบสวนหาข้อเท็จจริงเท่านั้น ดังนั้นจึงมีการกระทำเช่นนี้ในกรณีล่องป่าปูน หมู่บ้านแถบภูซาง จังหวัดเลย

นิสิตนักศึกษามีความเชื่อว่า สหรัฐอเมริกาอยู่เบื้องหลังนโยบายการปราบปรามประชาชนในเรื่องการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ของฝ่ายรัฐบาล เพราะอเมริกามีความเชื่อเรื่องของการขยายอิทธิพลของโลกคอมมิวนิสต์สู่โลกเสรีเป็นอย่างมาก หรือที่เรียกกันว่า "ลัทธิโคมิน" นโยบายต่อต้านและปราบปรามคอมมิวนิสต์ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์อย่างหนึ่งในสังคมคือ การกล่าวร้ายป้ายสีกันอย่างง่ายว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เพราะเพียงแต่ขัดแย้งกันทางความคิดเห็นกันเท่านั้น เป็นการกล่าวหากันโดยไม่มีหลักฐานแน่ชัดราวกับว่า "คอมมิวนิสต์" เป็นข้อหาสำเร็จรูป ซึ่งมีไว้สำหรับกำจัดผู้ที่มีความคิดขัดแย้งในค่อนั้น ซึ่งในความเป็นจริงได้เกิดขึ้นกับพรรคการเมือง 3 พรรค คือ พรรคพลังใหม่ พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย และพรรคแนวร่วมสังคมนิยม ซึ่งถูกโฆษณากล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ในระหว่างการหาเสียงเลือกตั้ง 4 เมษายน พ.ศ. 2519 และเกิดขึ้นกับศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ซึ่งถูกกลุ่มกระหิงแดงและแนวร่วมต่อต้านเผด็จการจักรวรรดินิยมคอมมิวนิสต์กล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ในคราวที่มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลดำเนินการถอนฐานทัพอเมริกาให้ลุล่วงไปตามนโยบายที่ได้แถลงไว้ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2519 ยังนิสิตนักศึกษาประชาชนเคลื่อนไหวมากขึ้นเท่าใด การกล่าวหาว่าเป็นการเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์หรือเป็นผู้รับแผนบลูกระดมมวลชนมาจากต่างชาติมากยิ่งขึ้นเท่านั้น

จากแนวความคิดของนิสิตนักศึกษาที่มุ่งต่อต้านอำนาจรัฐในประเด็นต่าง ๆ มากมายรวมทั้งเรื่องของการต่อต้านต่างชาติโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น ปรากฏอย่างเด่นชัดมากขึ้นเท่าไร ความขัดแย้งก็มากขึ้นเท่านั้น ทางฝ่ายรัฐซึ่งได้เปลี่ยนยุทธวิธีการต่อสู้โดยจัดองค์กรต่าง ๆ อย่างมีระบบที่ไม่ได้สอดคล้องกับความรับผิดชอบของรัฐบาลตั้งแต่ยุคอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์, ม.ร.ว.เสนีย์ และ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แต่จะเป็นการทำงานของฝ่ายราชการหรือกลุ่มประเพณีนิยมที่ควบคุมหน่วยราชการอื่นๆ เช่น กอ.รมน. ตำรวจตระเวนชายแดน กระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม และอื่น ๆ ซึ่งหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ ได้เตรียมการประสานงานกันเป็นอย่างดี มีการร่วมมือจัดตั้งองค์กรในการปฏิบัติงานมากมาย อาทิเช่น หน่วยงานของกระหิงแดง นวพล ลูกเสือชาวบ้าน สถานีวิทยุยานเกราะ กอ.รมน. ตำรวจตระเวนชายแดน กรมประชาสัมพันธ์ และเครือข่ายสื่อมวลชนต่าง ๆ ก็อยู่ในความรับผิดชอบของฝ่ายประเพณีนิยมแทบทั้งสิ้น โดยใช้เพลงปลุกใจเป็นเครื่องตอบโต้ทางความคิดกับฝ่ายนิสิตนักศึกษา พร้อมทั้งมีการเคลื่อนไหวจากฝ่ายเหยี่ยวก็คือ ฝ่ายปฏิบัติการรุนแรง ซึ่งได้แก่ ฝ่ายกระหิงแดง เป็นต้น และใช้นโยบายฝ่ายพิราบ คือ การใช้หลักการเมืองนำทหารมาใช้เป็นการปฏิบัติการทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่การอบรมลูกเสือชาวบ้าน เป็นต้น เพื่อนำมาเป็นพลังในการต่อรองพลังของนักศึกษาในช่วงเวลานั้น ฝ่ายรัฐหรือฝ่ายประเพณีนิยม ได้

เตรียมการในเรื่องนี้ไว้นานแล้ว เพื่อเตรียมตอบโต้กับฝ่ายนิสิตนักศึกษา การตอบโต้ซึ่งกันและกันปรากฏเด่นชัดมากยิ่งขึ้นก็เมื่อนิสิตนักศึกษาร่วมกันแสดงความคิดเห็นต่อต้านอเมริกัน ซึ่งฝ่ายรัฐมองกันว่าการกระทำเช่นนี้เป็นผลเสียเกี่ยวกับความมั่นคงประเทศ จึงได้มีการใช้สื่อมวลชนของรัฐโฆษณาพูดปลุกใจ และใช้เพลงปลุกใจสอดแทรก ซึ่งทำให้ภาพพจน์นิสิตนักศึกษาถูกมองว่าเป็นผู้บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ รวมทั้งถูกมองว่านิสิตนักศึกษานั้นฝักใฝ่ในแนวความคิดของฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่ฝักใฝ่แนวทาง "ปฏิวัติของกรรมกร" ที่ประเทศคอมมิวนิสต์มักใช้โจมตีปัญหาของรัฐบาล โดยเฉพาะเรื่องของการต่อต้านสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นนั้น ฝ่ายประเพณีนิยมวิเคราะห์ว่าเป็นแนวทางที่เหมือนกับวิทยุปักกิ่งได้ส่งเรื่องมาออกอากาศวิทยุเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งทำให้ฝ่ายประเพณีนิยมได้นำจุดนี้มาเป็นประเด็นโจมตีและทำให้เกิดแนวร่วมของฝ่ายประเพณีนิยมเพิ่มมากยิ่งขึ้น

การขยายตัวขององค์กรของฝ่ายประเพณีนิยมในรูปแบบการฝึกอบรมลูกเสือชาวบ้าน การรวมพลังของกลุ่มนาวพล และกลุ่มอื่น ๆ เช่น ศูนย์อาชีวะแห่งประเทศไทย ศูนย์อาชีวะเสรี กลุ่มพิทักษ์ชาติไทย กลุ่มวิหคสายฟ้า กลุ่มเยาวชนเสรีและหญิงไทย กลุ่มกรรมกรแท็กซี่ กลุ่มอาสาแนวร่วมบางซ่อน กลุ่มวัดสะพานพระโขนง กลุ่มประสานงานความมั่นคงแห่งประเทศไทย กลุ่มกรรมกรสามล้อ กลุ่มประชาธิปไตยสถานีวิทยานเกราะ ขบวนการปฏิรูปแห่งชาติ กลุ่มแม่บ้านพิทักษ์ไทย เป็นต้น ย่อมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความขัดแย้งระหว่างนักศึกษา กับฝ่ายรัฐว่ามีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นจนความคิดเห็นแยกกันคนละขั้ว และการที่ผู้นำชาวบ้านกรรมกรหรือผู้นำนักศึกษาถูกลอบฆ่ายิ่งทำให้ความไม่พอใจปรากฏเพิ่มมากขึ้น ทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตของนิสิตนักศึกษา เริ่มมีเนื้อหาเพลงรุนแรงถึงขั้นมีเนื้อเพลงลุกขึ้นจับปืนขึ้นสู้หรือเข้าป่า บทเพลงที่แสดงออกถึงแนวความคิดในค่านี้อาทิเช่น บทเพลง "น้ำท่วมฟ้าปลาเกินดาว" ของกลุ่มศิลปินคาราวานที่สะท้อนให้เห็นถึงการที่คนดีต้องเสียชีวิต ในขณะที่คนชั่วกำลังมีอำนาจมากขึ้น ดังนั้น ต้องร่วมมือกันต่อสู้ ก้าวจัดคนชั่วออกไป

นิสิตนักศึกษาเริ่มมีความคิดที่จะตอบโต้กับฝ่ายรัฐที่ค่อนข้างมีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เริ่มมีแนวความคิดที่จะต่อสู้ด้วยอาวุธ ประกอบกับ ต้นปี พ.ศ. 2519 กลุ่มผู้นำฝ่ายก้าวหน้าได้ขึ้นมาบริหารองค์กรนักศึกษาทุกแห่ง ทำให้นโยบายของนิสิตนักศึกษาเริ่มที่จะมีความแข็งกร้าวมากยิ่งขึ้นและดูเหมือนจะมีความต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมมากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนที่เป็นเพียงการชี้แนะให้สังคมรู้ว่าปัญหาอยู่ที่จุดไหนบ้าง แล้วมุ่งหวังให้รัฐเป็นผู้แก้ไข แต่เมื่อรัฐแสดงให้เห็นถึงการไม่ได้แก้ไขสิ่งใดให้ดีขึ้นเลย ทุกอย่างยังคงเหมือนเดิม ทำให้นิสิตนักศึกษาเริ่มมีแนวความคิดที่เปลี่ยนแปลงไป ดังปรากฏในเนื้อหาของบทเพลงที่ได้วิเคราะห์ไปในตอนต้น

สถานการณ์ในเวลานั้น นิสิตนักศึกษาถูกตอบโต้ด้วยความรุนแรงอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการกระทำโดยบุคคล เช่น กลุ่มกระทิงแดง กลุ่มนวพล เป็นต้น รวมไปถึงการใช้สื่อวิทยุ โทรทัศน์ก็เพิ่มความรุนแรงในการต่อต้านนิสิตศึกษามากยิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน ดังนั้น ทางกลุ่ม นิสิตนักศึกษาจึงได้ใช้ความรุนแรงในบทเพลงตอบโต้กลับเช่นเดียวกัน แต่การตอบโต้กลับด้วย แนวความคิดที่ถูกมองว่าเป็นพวกซ้าย จึงทำให้ภาพพจน์ของนิสิตนักศึกษาจะยิ่งเลวร้ายไปกว่า เดิมมากยิ่งขึ้น และเป็นการทำให้ประชาชนทั่วไปมองว่า กลุ่มนิสิตศึกษากำลังคิดร้ายต่อ ความมั่นคงของชาติ ดังนั้น พลเอกประมาธ อติเรกสาร ซึ่งทำหน้าที่คุมฝ่ายวัฒนธรรม ซึ่ง ควบคุมวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และสื่อมวลชนทั้งหมดจึง " ประกาศห้ามเผยแพร่ ผลงานเพลงเพื่อชีวิตของนักศึกษาโดยเด็ดขาด " ¹¹ และจากจุดนี้ทำให้นิสิตนักศึกษาแทบจะหมด โอกาสที่จะได้พลังของประชาชนมาสนับสนุน เช่น เหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เลย ทำให้ภาพพจน์ของนิสิตนักศึกษาดูแล้วน่ากลัว จำเป็นต้องทำการปราบปรามและในที่สุดก็เข้ามา ถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ที่ขบวนการนิสิตนักศึกษาถูกปราบปรามจนหมดบทบาท ไป การปกครองประเทศก็เข้าสู่แบบเผด็จการอีกครั้งหนึ่ง บทเพลงเพื่อชีวิตที่เคยเป็นสื่อที่ สำคัญอย่างมาก ในช่วงเวลาหนึ่งก็ต้องหายไปจากวงการเพลงไทยพร้อมด้วยการเข้าร่วมกับ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยของบรรดานิสิตนักศึกษาหัวก้าวหน้าต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้ก็จะรวม ถึงกลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตด้วยเช่นเดียวกัน และนับจากเหตุการณ์ในวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 บทเพลงเพื่อชีวิตก็ต้องย้ายตัวเองจากเมืองไปสร้างสรรค้อยู่ในป่าแทนและรอวันเวลาที่จะคืนกลับ สู่เมืองอีกครั้ง และนี่คือ การสิ้นสุดของบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วง พ.ศ. 2516-2519

เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ได้ทำให้ความเป็นประชาธิปไตยของประเทศไทย ต้องสิ้นสุดลงและกลับเข้าสู่ความเป็นเผด็จการอีกครั้งหนึ่ง โดยเมื่อ พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ เข้ายึดอำนาจการปกครองแผ่นดิน ซึ่งได้ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมืองพ.ศ. 2517 และได้ทำการจับกุมบุคคลที่เกี่ยวข้องในกรณี 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 สำหรับรัฐบาลใหม่ที่มี นายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น จะมีสภาพปฏิบัติการปกครองแผ่นดินทันทันที ที่ควบคุมการบริหารงานของรัฐบาล สำหรับนโยบายการบริหารประเทศของรัฐบาลในยุคนี้มีความ เค็ดขาดอย่างมาก มีการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ สั่งปิดหนังสือพิมพ์ รวมทั้งประกาศ ยุบเลิกขบวนการนักศึกษาทั้งหมด รวมถึงศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย และสโมสร

¹¹ จรูญรัตน์ สุวรรณกุลสิทธิ, " การศึกษาบทเพลงเพื่อชีวิตที่เกี่ยวกับขบวนการ นักศึกษา ช่วง 2516-2519 ", หน้า 57.

นักศึกษาทุกสถาบัน และจากเหตุการณ์ในครั้งนี้ทำให้นักศึกษาจำนวนหนึ่งต้องหลบหนีเข้าไปสมทบกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในป่า รวมทั้งนักดนตรีเพื่อชีวิต อาทิเช่น วงคาราวาน ครูชุน และโดมฉาย เป็นต้น

สาเหตุสำคัญที่มีส่วนทำให้มีการหลบหนีเข้าไปร่วมกับ พคท. กันมาก ก็คือ การออกคำสั่งของคณะกรรมการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 22 ลงวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2519 โดยพลเรือเอกสงัด ชลออยู่ หัวหน้าคณะกรรมการปกครองแผ่นดิน จรัล วัฒนานันท์ ได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับคำสั่งฉบับนี้ไว้ว่า

...สาระสำคัญของคำสั่งฉบับนี้โดยทั่วไป คล้ายคลึงกับประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 21 และฉบับที่ 48 แต่หากขยายลักษณะบุคคลที่อยู่ในข่ายของกฎหมายฉบับนี้ จากประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 21 เดิมซึ่งชี้แต่บุคคลอันธพาล คำสั่งฉบับที่ 22 นี้ ได้กำหนดชี้กับบุคคลบางจำพวกที่มีพฤติกรรมเป็นภัยต่อสังคม อันมีนิยามลักษณะบุคคลดังกล่าวกว้างขวางกว่าบุคคลอันธพาล ครอบคลุมไปถึงบุคคลที่เรียกได้ว่าเป็น "ผู้ต้องหาการเมือง" หรือ "ผู้ต้องหาทางความคิด" เข้าไว้ด้วย กฎหมายฉบับนี้จึงมีลักษณะที่ "สมบูรณ์กว่า" ในแง่ของการละเมิดสิทธิมนุษยชน และรัฐธรรมนูมากกว่ากฎหมายอันธพาลเสียอีก... คำสั่งฉบับที่ 22 ดังกล่าว ก่อให้เกิดการกระทบกระเทือนอย่างมากต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน เพราะเพียง 2 ปีนับจากประกาศใช้กฎหมายฉบับนี้ ก็ถูกจับกุมคุมขังด้วยข้อหาภัยสังคมถึง 11,783 คน ซึ่งนับว่าสูงกว่าการจับกุมผู้เป็นอันธพาลตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 21 ในระหว่างปี 2501-2518 เสียอีก โดยมีผลแห่งการใช้กฎหมายฉบับนี้ มิได้ทำให้อาชญากรรมลดลงแต่อย่างใด ในทางตรงกันข้ามกฎหมายนี้กลับเป็นเครื่องมือทำให้ผู้จิวัดชนจำนวนไม่น้อยถูกกลั่นแกล้งข่มเหงอย่างไม่เป็นธรรม โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล...¹²

บทเพลงเพื่อชีวิตได้รับผลกระทบจากประกาศฉบับนั้นเป็นอย่างมาก ทำให้ศิลปินต่างก็ต้องหลบหนีเข้าป่าไปพร้อมๆ กับกลุ่มนักศึกษานักศึกษา ทำให้ขาดทั้งผู้ที่สร้างสรรค์และผู้ที่จะรับ

¹² จรัล วัฒนานันท์, กฎหมายกับสิทธิเสรีภาพในสังคมไทย (กรุงเทพฯ : กลุ่มประสานงานงานศาสนาเพื่อสังคม, 2528), หน้า 66-67.

ฟังไปพร้อมๆ กัน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาล โดยมีพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อมา ภาวะความรู้สึกกดดันในสังคมก็เริ่มเปลี่ยนไปในแนวทางที่ดีขึ้น โดยเฉพาะกับสื่อมวลชนทั้งหลาย ที่จะรู้สึกพอใจเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลประกาศจะให้มีการเลือกตั้ง ในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2522 แทนที่จะเป็นอีกสิบสองปีข้างหน้า ตามที่รัฐบาลชุดก่อนได้กำหนดไว้ แต่กระนั้นก็ตาม ประกาศคณะปฏิรูปฉบับที่ 42 ก็ยังคงไม่ได้ยกเลิกการใช้ คงยังให้อำนาจเจ้าพนักงานการพิมพ์อย่างสมบูรณ์ ในการที่จะพิจารณาสั่งปิดหนังสือพิมพ์ฉบับใดก็ได้ ด้วยเหตุนี้ ในหน้าหนังสือพิมพ์จึงไม่ค่อยมีความคิดเห็นที่ก้าวหน้า หรือแสดงความคิดเห็นคัดค้าน รัฐบาลอย่างตรง ๆ บทเพลงเพื่อชีวิตก็ทำนองเดียวกัน เมื่อกลุ่มนิสิตนักศึกษาปัญญาชนรวมทั้ง กลุ่มศิลปินได้หนีภัยทางการเมือง เข้าป่าไปจำนวนมาก และส่วนใหญ่ยังไม่ได้กลับมา กลุ่มศิลปิน กลุ่มใหม่ที่เกิดขึ้นมาก็ยังไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่เช่นแต่ก่อน ดังนั้น การที่จะพิจารณาว่าบทเพลงเพื่อชีวิต ในช่วงเวลาหลังจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 นั้น ได้เปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่การเป็นบทเพลงสมัยนิยมนั้น คงต้องพิจารณาปัจจัยทางการเมือง ในมุมมองดังนี้

1.1 ปัจจัยทางการเมืองทั่วไป

1.2 ปัจจัยทางการเมืองที่มีผลโดยตรง

1.1 ปัจจัยทางการเมืองทั่วไป

สภาวะทางการเมืองในยุคสมัยนั้น นับตั้งแต่มีการปฏิวัติ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา การเมืองการปกครองในยุคสมัยนั้นได้เปลี่ยนแปลงสู่เผด็จการทางการเมืองทหารอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการที่ทหารขึ้นมาคุมอำนาจแทนพลเรือนนั้น เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดอย่างมาก สำหรับประเทศที่วัฒนธรรมทางการเมืองยังด้อยพัฒนาหรือล่าหลัง แนวโน้มที่เห็นได้ชัดประการหนึ่งก็คือ ผู้ที่เป็นใหญ่ในทางการเมืองที่คุมกำลังสำคัญมาก ๆ มักมีความเป็นไปได้ค่อนข้างสูงที่จะก้าวไปสู่ความมีอำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ อย่างเช่น ประเทศไทย เป็นต้น เสถียร จันทิมาธร ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

...ทหารหรือแม้แต่ข้าราชการประจำก็ตามไม่ควรเอาเปรียบคนอื่น
ด้วยการเล่นการเมืองไปด้วย ทหารธุรกิจการค้าไปด้วย รังควาญแห่ง
ที่ประจำทั้งทหารและพลเรือนของตนไปด้วย ใครจะเล่นการเมือง



ก็ขอให้ถอดเครื่องแบบออกเสียก่อน แล้วจึงค่อยกระโจนขึ้นสู่เวที
การเมือง อันเป็นความฝันเสมอมาของผู้รู้จักสังคมไทยเพียงผิวเผิน
แต่เป็นเวลาเกือบ 50 ปีแล้ว ภายหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครอง เมื่อเดือนมิถุนายน 2475 ที่การเมืองส่วนใหญ่อยู่ในกำมือ
ของข้าราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของทหารและทหารจาก
กองทัพบก...¹³

สำหรับประเทศไทยมีนายกรัฐมนตรีมาจนถึงปัจจุบันเป็นคนที่ 17 ในจำนวนนี้มี 8 คนที่
เป็นทหารและ 5 ใน 8 นี้เคยดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกมาแล้ว และเกือบทั้งหมดก็เป็น
นายกรัฐมนตรีไปด้วย รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกไปด้วยในขณะเดียวกัน ซึ่งพิจารณาได้จาก

ตารางที่ 4 แสดงถึงผู้นำทหารที่เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในช่วงปี
พ.ศ.2475-ปัจจุบัน

ที่	ชื่อ	วาระการดำรงตำแหน่ง ผบ.ทบ.	วาระการดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี
1.	พ.อ.พระยาพหลฯ	6 ส.ค.75 - 18 มิ.ย.76 24 มิ.ย.76 - 4 ม.ค.81	21 มิ.ย.76 - 16 ธ.ค.51
2.	พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม จอมพล ป. พิบูลสงคราม	4 ม.ค.81 - 5 ส.ค.87 9 พ.ย.90 - 15 พ.ค.91	16 ธ.ค.81 - 1 ส.ค.87 8 เม.ย.91 - 16 ก.ย.00
3.	จอมพลสฤษดิ์	23 มิ.ย.97 - 8 ธ.ค.06	9 ก.พ.02 - 6 ธ.ค.06
4.	จอมพลถนอม	11 ธ.ค.06 - 30 ก.ย.07	9 ธ.ค.06 - 14 ต.ค.16
5.	พลเอกเกรียงศักดิ์	(ผบ.สูงสุด 1 ต.ค.20 - 30 ก.ย.21)	11 พ.ย.20 - 29 ก.พ.23
6.	พลเอกเปรม	1 ต.ค.21 - 25 ส.ค.24	3 มี.ค.23 - 4 ส.ค.31

ที่มา : สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 36 ฉบับที่ 16 (25 กันยายน 2532), หน้า 52.

¹³เสถียร จันทิมาธร และบรรดาศักดิ์ บัญชี, กองทัพบกกับประเทศไทย
(กรุงเทพฯ : มติชน, 2526), หน้า 5.

จากตารางที่ 4 นี้ จะพิจารณาว่า มีเพียงพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ แต่เพียงผู้เดียวที่ไม่เคยดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก แต่จะดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดแทน ซึ่งก็นับได้ว่า เป็นตำแหน่งที่สำคัญทางการทหารเช่นเดียวกัน เสถียร จันทิมาธร ให้ทัศนะกับเรื่องนี้ไว้ว่า " ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก " เป็นเสมือนตำแหน่งที่เรียกว่า " เตรียม นายกรัฐมนตรี " ¹⁴

จากการที่ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยมีทหารเข้ามาเกี่ยวข้องแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา และทหารก็ดำรงตำแหน่งสูง ๆ ทางการเมืองด้วย มีอำนาจ มีอิทธิพลทรัพย์สินเงินทอง ผู้คนเกรงกลัวเคารพนับถือ ฯลฯ ซึ่งสิ่งนี้ได้ส่งผลให้ บรรดากลุ่มศิลปินเพื่อชีวิตปรารถนาจะเห็นสังคมเปลี่ยนไปในทางดีขึ้น คือ ต้องการเห็นทหารนั้นมีลักษณะของการเป็นทหารอาชีพมากกว่าที่จะเป็น " ทหารการเมือง " ซึ่งแนวความคิดนี้ ปรากฏในบทเพลงจำนวนมาก อาทิเช่น ท.ทหารอดทน, บัวลอย, มะโหนด ดังได้กล่าวในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาบทเพลงเพื่อชีวิตในตอนต้น

นอกจากการกุมอำนาจทางการเมืองโดยทหารแล้ว อีกประการหนึ่งซึ่งเป็นที่กล่าวขวัญกันมากในหมู่นักวิชาการและกลุ่มปัญญาชนโดยทั่วไป ก็คือ เกี่ยวกับประชาธิปไตย ที่ผู้แทนราษฎรมิได้มาจากประชาชนโดยแท้จริง กล่าวคือ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในแต่ละครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งโดยทั่วไป หรือการเลือกตั้งซ่อมก็ตาม ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นจำนวนมากไม่น้อยที่ใช้วิธีการซื้อคะแนนเสียงจากประชาชนผู้ไปออกเสียงเลือกตั้ง และดูเหมือนว่าวิธีการซื้อคะแนนเสียงโดยการจ่ายเงินให้เป็นรายหัวจะมีแพร่หลายมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นสิ่งปกติธรรมดาของประเพณีการหาเสียงเลือกตั้ง ไปโดยปริยายสำหรับผู้รับสมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมืองต่างๆ เป็นจำนวนมาก อย่างในกรณีที่เป็นข่าวในหนังสือพิมพ์ในช่วงเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2526 ที่ว่า.

...ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2526 ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์รายวันแทบทุกฉบับต่างก็มาพาดพิงกรรมซื้อคะแนนเสียงโดยการจ่ายเงินของผู้สมัคร

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

รับเลือกตั้ง เพื่อให้ลงคะแนนเสียงให้กับตน โดยมีขอบมาตีแผ่ให้ประชาชนได้
รับทราบ นอกจากนั้น ในการเลือกตั้งซ่อมในระยะต่อมาก็ยังปรากฏชัดแจ้งว่า
ผู้สมัครรับเลือกตั้งส่วนใหญ่ยังคงมีการใช้เงินซื้อคะแนนเสียงเลือกตั้งอีกด้วย¹⁵

เมื่อพฤติกรรมการเลือกตั้งในประเทศไทยมีสภาพเสื่อมลงเช่นนี้ หนทางที่จะพัฒนา
การปกครองระบอบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภานั้น เป็นสภาพที่แทบสิ้นหวัง ประชาชนและ
ปัญญาชนย่อมเกิดความท้อแท้เหนื่อยหน่ายต่อระบอบรัฐสภา

... เพราะบรรดานักการเมืองที่ได้รับชัยชนะการเลือกตั้ง เป็นผู้แทนราษฎร
โดยวิธีการซื้อคะแนนเสียงเหล่านี้ย่อม "ลงทุน" ในการใช้จ่ายเพื่อตำแหน่ง
ผู้แทนราษฎรไปมาก นักการเมืองเหล่านี้จึงต้องหาทางที่จะ "ถอนทุน" โดย
พยายามให้ได้รับการเลือกตั้งเป็นรัฐมนตรีในรัฐบาล หรือตำแหน่งทางการเมือง
อื่นใด เช่น เลขาธิการนายกรัฐมนตรี รองเลขาธิการนายกรัฐมนตรี เลขานุการ
รัฐมนตรี ผู้ช่วยเลขานุการรัฐมนตรี ประจำสำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี
 ฯลฯ รวมทั้งตำแหน่งผู้ว่าการ หรือผู้อำนวยการรัฐวิสาหกิจที่มีผลประโยชน์
อีกด้วย...¹⁶

นอกจากจะต้องใช้จ่ายเงินในช่วงก่อนที่จะได้รับเลือกตั้ง ปรากฏว่า ภายหลังจาก
เลือกตั้งแล้วก็ยังจำเป็นต้องจ่ายเงินอีกครั้งหนึ่งสำหรับการที่จะมีโอกาสได้เป็นรัฐมนตรี ถึงแม้
ว่า พรรคการเมืองบางพรรคจะมีการแบ่งโควตาของรัฐมนตรีที่ได้ตามจำนวนที่นั่งในแต่ละภาค
ได้รับ แต่ในทางปฏิบัติก็อาจจะไม่เป็นไปตามข้อกำหนดนั้นก็ได้ เพราะยังมีการบริจาคเงินของ
ผู้ที่ปรารถนาจะเป็นรัฐมนตรีเข้ามาอีกด้วย ดังนั้น การเลือกตั้งแต่ละครั้งอาจมีผู้ลงสมัครบาง
คนที่ต้องเสียเงินถึง 2 คอ คือ เสียเงินในการหาเสียงเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรและเสียเงิน
เพื่อเป็นรัฐมนตรี และเมื่อเป็นเช่นนี้แทบไม่ต้องสงสัยเลยว่า เมื่อนักการเมืองผู้นั้นได้เป็น
รัฐมนตรีแล้ว เขาก็มักจะต้องหาทางที่จะถอนทุนมากขึ้นหรืออย่างน้อยก็จะต้องเตรียมหาเงินไว้
เพื่อการเลือกตั้งในสมัยต่อไป

¹⁵ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ระบบการเลือกตั้งกับการพัฒนาทาง
การเมืองไทย (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2530), หน้า 30.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

ถ้าพิจารณาแล้วก็จะพบว่าเมืองไทยเรานับตั้งแต่ พ.ศ.2475 เป็นต้นมา สิ่งที่เราอ้างว่าเป็นประชาธิปไตยนั้น ในข้อเท็จจริง เรายังไม่เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ เพราะคำว่า "ประชาธิปไตย" นั้น หมายถึง ประชาชนคือผู้เป็นใหญ่ เป็นผู้กำหนดทิศทางการบริหารและการปกครองประเทศ โดยประชาชนจะต้องเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีคุณธรรมเข้าไปเป็นตัวแทนเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่แทนประชาชนในสภาผู้แทนราษฎร และจะต้องเป็นตัวแทนของราษฎรอย่างแท้จริง ไม่ใช่ผู้แทนราษฎรที่ได้มาจากการซื้อขาย การเมืองไทยแม้จะผ่านระยะเวลามาถึงเกือบ 60 ปีแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีการสร้างรากฐานของระบบที่เป็นคุณธรรม ซึ่งเป็นระบบที่ถูกต้องให้กับประเทศชาติของเรา แต่กลายเป็นระบบที่ต้องใช้จ่ายเงินเพื่อนำมาซึ่งผลประโยชน์ที่มากกว่า ค้ำยันระบบการเมืองของไทยเราจึงล้มเหลวมาตลอด ไม่สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของประเทศชาติได้ เช่น ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ วิกฤตความเป็นอยู่ของราษฎร เป็นต้น

เนื่องจากการเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตยนั้น หน้าที่และความรับผิดชอบเป็นของประชาชนทุกคนในฐานะเป็นเจ้าของประเทศ ดังนั้น จึงมีบทเพลงเพื่อชีวิตที่เสนอภาพเกี่ยวกับการเมืองไทยออกมาหลายเพลง ทั้งในเพลงท่อนองกล่าวโดยตรง คอด้ำน ประชด ประชน และเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหานั้นด้วย

จากบทเพลงที่นำเสนอเรื่องราวของการเมืองการปกครองของไทย จะพบว่า กลุ่มศิลปินที่มีบทบาทมากที่สุดสำหรับในเรื่องนี้ก็คือกลุ่มศิลปิน คาราบาว คาราบาวพยายามที่จะเสนอแนวความคิดและเสนอภาพการเมืองไทยที่ดีที่ควรจะเป็น โดยคาราบาวเริ่มต้นจากจุดที่เล็กที่สุด ก็คือ พลทหารชั้นผู้น้อย ที่ตั้งใจทาคีเพื่อชาติ เพื่อจะเป็นบทเพลงให้กับบุคคลชั้นผู้ใหญ่ได้ตระหนักว่า ควรทาคีบ้างและคาราบาวก็ขยายแนวความคิดให้ก้าวไกลไปถึงแนวทางการเป็นประชาธิปไตยของสังคมที่ต้องการให้ผู้นำควรมาจากการเลือกตั้งไม่ใช่การแต่งตั้ง และในที่สุดก็มาถึงวันนั้นจริง ๆ เมื่อ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ได้เสียงข้างมาก จนสามารถจัดตั้งคณะรัฐบาลของตนเองได้ เช่นเดียวกับการเข้ามาบริหารงานของพลตรีจำลอง ศรีเมือง ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้การนำพฤติกรรมของบรรดา ส.ส. มาตีแผ่ให้ประชาชนทุกคนได้รับทราบได้เข้าใจ เป็นสิ่งที่ทำให้นักเพลงเพื่อชีวิตมีความน่าสนใจไปกว่าบทเพลงแนวทั่วไป

นอกจากการเมืองในประเทศ การเมืองนอกประเทศก็ยังเป็นแนวความคิดประการหนึ่งที่ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตให้ความสนใจ และต้องการถ่ายทอดความเป็นจริงให้ทุกคนได้รับทราบ

และหาทางแก้ไข ถึงแม้ว่าปัญหาจากภายนอกประเทศจะดูว่าไม่เกี่ยวกับสังคมไทย แต่ถ้าจะพิจารณากันให้ถี่ว่า ประเทศเหล่านั้นก็อยู่ใกล้ประเทศ ย่อมส่งผลกระทบต่อเมืองไทยไม่มากนักน้อย และสงครามนำมาซึ่งความเสียหาย สงครามไม่เคยมีความปรานี ดังนั้น เราควรแยกบทเรียนจากสิ่งเหล่านี้เป็นข้อเตือนใจของตนเอง ว่าไม่ควรให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้ แนวความคิดการต่อต้านสงครามเกิดขึ้นในหลายบทเพลง อาทิเช่น บทเพลง "อิโรซิมมา" ของกลุ่มศิลปินคาราวาน

เมื่อ 6 สิงหาคม พ.ศ.2488 ปราบกฏการรณรงค์แห่งการทำลายล้างมนุษยโลกในชั่วพริบตาได้อุบัติขึ้น ซึ่งก็คือเหตุการณ์การทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองอิโรซิมมา และนางาซากิ ของญี่ปุ่นนับว่าเป็นสิ่งที่เลวร้าย และสะเทือนขวัญคนทั่วโลกมากที่สุด ความโหดร้ายที่เกิดขึ้นนี้ ได้ก่อให้เกิดคำถามขึ้นในจิตใจมนุษย์ หลังสงครามสิ้นสุดลง ขบวนการเรียกร้องสันติภาพจึงแพร่ขยายออกไปกว้างออกไปมากขึ้นทุกที จึงมีการสร้างสรรค์บทเพลงขึ้นมาเพื่อระลึกถึงวันนี้ โดยมีเนื้อหาที่มุ่งหวังจะต่อต้านไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำอีก

กรณีของ "กัมพูชา" ก็เช่นกัน ความโหดร้ายทารุณของสงครามกัมพูชาก็ยังคงไม่ลืมนึกไปจากจิตใจของผู้คนชาวกัมพูชาเอง รวมไปถึงประเทศเพื่อนบ้าน หรือชาวโลกได้ ชาวกัมพูชาจำนวนมากต้องลี้ภัยสงครามอพยพไปอยู่ดินแดนอื่น ๆ รวมถึงประเทศไทยของเราด้วย ซึ่งไม่ช้าไม่นานเกิดเมืองนอนของชาวกัมพูชา ส่วนชาวกัมพูชากายในประเทศก็กำลังถูกกลืนชาติโดยคนชาวเวียดนามที่อพยพเข้าอยู่แทนชาวกัมพูชาที่พยายามอพยพหนีไปอยู่ที่ประเทศอื่น คาราวาน จึงสร้างสรรค์บทเพลงนี้ขึ้นมาเตือนสติคนไทยทุก ๆ คน ให้ทุกคนได้รู้ว่า สงครามคือ ความโหดร้ายทารุณ ที่ทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง เพราะฉะนั้น คนไทยทุกคนต้องตระหนักถึงจุดนี้ให้ได้ และพยายามที่จะไม่ให้เกิดขึ้นมา

ผลของสงครามเวียดนามสะท้อนออกมาในบทเพลง "เรพูจี" ของกลุ่มศิลปินคาราวาน ที่เสนอภาพผู้พลีภัยจากสงครามเวียดนาม เพราะผลของสงครามทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศหลายอย่าง เวียดนามเหนือและใต้ต้องกลับมารวมเป็นประเทศเดียวกันอีกครั้งหนึ่ง และปกครองด้วยระบอบสังคมนิยม ซึ่งชาวเวียดนามใต้ไม่เคยชิน ดังนั้นจึงพากันอพยพลงเรือล่องไปประเทศอื่นเพื่อขอลี้ภัยอาศัยอยู่ โดยเฉพาะประเทศไทย ซึ่งคนไทยก็ยินดีต้อนรับแม้ว่าประเทศไทยจะมีความลำบากสำหรับตัวเองอยู่แล้วก็ตาม แต่ก็เป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน บทเพลงบทนี้เปรียบเสมือนเป็นอุทาหรณ์เตือนสติผู้คนที่มีความขัดแย้งอันน่าท้อใจเอง ก็ขอให้คิดถึงผู้อื่นที่ไม่เกี่ยวข้องแต่ต้องมารับผลด้วย

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยทางการเมืองที่เป็นสภาวะการณ์ทั่วไปนั้น มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของบทเพลงเพื่อชีวิตอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในด้านของเนื้อหา และภาพพจน์ จะพบว่าบรรยากาศทางการเมืองที่มีความขัดแย้งทั้งด้านอุดมการณ์ และด้านสภาพความเป็นจริงระหว่างกลุ่มอำนาจรัฐ และกลุ่มชนวนการประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มนิสิตนักศึกษา มีความรุนแรงสูงมาก บรรยากาศทางการเมืองดังกล่าว จึงเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้การสร้างสรรค์เนื้อหาของบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงแรกนั้น จะมุ่งต่อต้านอำนาจรัฐ โดยมุ่งหวังทำลายล้างระบบการปกครองที่เป็นอยู่ เพื่อเปลี่ยนเป็นระบบการปกครองแบบสังคมนิยม ซึ่งการที่มีเนื้อหาในลักษณะเช่นนี้ ได้ส่งผลให้บทเพลงเพื่อชีวิต ถูกมองว่าเป็น บทเพลงต้องห้าม เป็นบทเพลงอันตรายต่อสังคมไป ซึ่งการเป็นเช่นนี้ ส่งผลถึง สภาวะทางการเมืองบทเพลงเพื่อชีวิตอย่างมาก เพราะทำให้ไม่สามารถเผยแพร่ได้ เมื่อมาถึงยุคปัจจุบันซึ่งสภาวะทางการเมืองเข้าสู่สภาวะที่ไม่รุนแรง เป็นช่วงระยะเวลาของการสถาปนาระบอบประชาธิปไตยด้วยการเลือกตั้ง ซึ่งทำให้มีความสงบมั่นคงมากกว่า โดยเปรียบเทียบกับช่วงแรก พร้อมทั้งนี่ก็เป็นช่วงเวลาที่วงการเพลงไทยเข้าสู่ระบบธุรกิจเทปเพลง ภายใต้บรรยากาศอันนี้ ถ้าบทเพลงเพื่อชีวิตยังคงนำเสนอเนื้อหาและมีภาพพจน์ เช่นเดิม ก็อาจนำผลเสียมาสู่บทเพลงเพื่อชีวิตได้เช่นเดียวกัน ก็คือ ไม่สามารถขายผลงานของตนออกไปได้นั้นก็หมายถึง การอยู่ไม่ได้ในระบบธุรกิจเพลงปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้นมานับตั้งแต่ยุครัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ถึงแม้ว่าจะยังไม่เป็นรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบก็ตาม แต่ก็นับได้ว่า มีการให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนมากพอสมควร ดังนั้น บทเพลงเพื่อชีวิตจึงพยายามสนองนโยบายของรัฐ เพื่อที่จะไม่ได้ถูกกีดกันในการนำเสนอ รวมทั้งพยายามเสนอแนวทางที่พอจะมองเห็นได้ที่จะกระทำให้กับรัฐด้วยเช่นกัน

1.2 ปัจจัยทางการเมืองที่มีผลโดยตรง

ความเกี่ยวพันทางการเมืองโดยตรงของบทเพลงเพื่อชีวิตนั้น เริ่มตั้งแต่รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ที่มีนโยบายที่จะทำความเข้าใจให้ผู้หลงผิดไปเข้ากับ พคท. ให้กลับมามอบตัว และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และวันที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2521 รัฐบาลก็ประกาศให้สิทธิแก่นักศึกษาที่หลบหนีไปกลับเข้ามาศึกษาต่อในสถาบันเดิมได้ แต่แนวทางในนี้ก้าวซีกจงใจให้นิสิตนักศึกษาปัญญาชน กลับมาร่วมพัฒนาชาติไทย เริ่มเด่นชัดและมีแนวโน้มจะประสบความสำเร็จในสมัยรัฐบาลของพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ โดย คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 เรื่อง นโยบายต่อผู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ซึ่งวัตถุประสงค์ของคำสั่ง 66/2523 เป็นนโยบายที่มุ่งยุติสถานการณ์สงคราม

ปฎิวัติของคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นภัยต่อความมั่นคงของประเทศอย่างที่สุด โดยใช้นโยบายรุกทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง เน้นหนักการปฏิวัติทั้งปวง เพื่อรื้อถอนทำลายขบวนการแนวร่วมและกองกำลังติดอาวุธ เพื่อยุติสถานการณ์ปฏิวัติ โดยใช้นโยบายเป็นกลางยับยั้งการปฏิวัติเพื่อสร้างสถานการณ์สงครามประชาชาติ และมุ่งหวังเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้ด้วยอาวุธ มาเป็นการต่อสู้ด้วยสันติ เป็นการใช้นโยบายทางการเมือง นำทหารและกระสุนให้แก่นักศึกษา บัญชาชน ออกจากป่ามามอบตัวกับรัฐบาล โดยไม่ถือว่ามีความผิด

พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ และ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ก็ได้มีความพยายามที่จะพัฒนาประชาธิปไตยของประเทศให้ก้าวหน้า จึงมีความมุ่งหมายที่ชักจูงใจผู้ที่เข้าร่วมกับ พคท. ให้กลับมาเข้าร่วมพัฒนาชาติไทย เพราะการที่นิสิตนักศึกษา บัญชาชน เป็นจำนวนมาก ได้เข้าร่วมกับ พคท. ได้มีส่วนช่วยขยายงาน พคท. ให้กว้างขวางออกไป ทำให้ พคท. กลายเป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็งอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในระยะ 4 ปี

การปรับเปลี่ยนท่าทีของรัฐ โดยใช้นโยบายคืนสู่เหย้า และการออกคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 66/2523 และ 66/2525 และการเปลี่ยนท่าทีของรัฐที่ออกมาในรูปของความช่วยเหลือในการทำกิจกรรมเพื่อหวังผลทางด้านจิตวิทยามวลชนและเป็นการสร้างความนิยมในหมู่นิสิตนักศึกษาและการปรับเปลี่ยนท่าทีของรัฐตามที่ได้กล่าวรายละเอียดมาแล้วในบทที่ 4 นั้นได้ส่งผลกระทบต่อ พคท. เป็นอย่างมาก เพราะเป็นทางออกทางหนึ่งให้กับผู้ที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกับ พคท. ได้มีโอกาสหวนกลับมาสู่เมืองอีกครั้งหนึ่ง

จากบรรยากาศทางการเมืองดังกล่าวในค่านหนึ่ง ทำให้เพลงประเภทบทเพลงเพื่อชีวิตสามารถสร้างสรรค์ออกมาได้ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็จាក់ดวงว่าจะออกมาได้ภายใต้ขอบเขตแบบไหน เช่น แนวทางสันติ แนวทางการเมืองแบบรัฐสภา เป็นต้น

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

ปัจจัยทางเศรษฐกิจก็เช่นเดียวกับ ปัจจัยทางการเมือง ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบทเพลงเพื่อชีวิต นับตั้งแต่ในช่วงแรก ซึ่งจะพบได้ว่า เรื่องราวเกี่ยวกับความทุกข์ยากของประชาชนได้ถูกถ่ายทอดออกมาในบทเพลงเพื่อชีวิตเป็นจำนวนมาก ซึ่งสาเหตุที่สำคัญของความยากจนนี้ มาจากการที่ประเทศไทยมีโครงสร้างทางเศรษฐกิจคล้ายกับประเทศด้อยพัฒนาอื่น ๆ คือ อาชีพและรายได้ของประชาชนส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับ การเกษตรหรือการผลิตสินค้าขั้นต้นอื่น ๆ เป็นต้นว่า การทำเหมืองแร่ และการขุดแร่ถ่านหิน ซึ่งการผลิตสินค้าเกษตรส่วนใหญ่ของประเทศด้อยพัฒนามักจะ

กระทำไปอย่างล้าสมัย ขาดประสิทธิภาพ เมื่อเทียบกับประเทศที่พัฒนาแล้ว ขณะที่การทำเหมืองแร่และการขุดน้ำมันอยู่ภายใต้การควบคุมของนายทุนต่างชาติ ซึ่งเข้ามาลงทุนพัฒนาทรัพยากรของประเทศอื่น แต่ให้ค่าตอบแทนแรงงานที่ต่ำมาก นอกจากปัญหาของการเป็นประเทศด้อยพัฒนาของไทยแล้ว ที่มีส่วนทำให้ประชาชนคนไทยมีความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างยากจน ค้นแค้น มีรายได้น้อย สาเหตุสำคัญอีกสองประการคือ การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม ซึ่งวิทยากร เชียงกูล ได้กล่าวถึงสาเหตุนี้ไว้ว่า

...ลักษณะที่สำคัญทางเศรษฐกิจอีกอย่างหนึ่ง คือ การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรมในหมู่คนของประเทศด้อยพัฒนาเอง เพราะในขณะที่ชาวนาต้องทำงานหนัก ทหารายได้มาพอกินพอใช้ไปวัน ๆ โดยไม่มีทางที่จะสะสมความร่ำรวยขึ้นมาขึ้น บรรดาคนอีกประเภทหนึ่ง เช่น เจ้าของที่ดิน พ่อค้านักอุตสาหกรรม นายธนาคาร หรือนายทุนให้กู้โดยทั่วไปกลับสามารถสะสมความร่ำรวยที่ได้จากค่าเช่า ดอกเบี้ย กำไร ผลตอบแทนอื่น ๆ ซึ่งมีอัตราสูงได้มากขึ้นทุกที ทำให้ช่องว่างแห่งความแตกต่างทางรายได้ของคนกลุ่มแรกและกลุ่มหลัง นับวันแคจะขยายกว้างขึ้น เพราะโครงสร้างของเศรษฐกิจระบบเสรีนิยมที่อาจเรียกว่า "มือใครยาวสาวได้สาวเอา" เปิดโอกาสให้คนที่รวยสามารถพัฒนาฐานะทางเศรษฐกิจของตนได้สูงกว่าคนที่จนอยู่แล้ว...¹⁷

ด้วยเหตุนี้ การนำเสนอบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลาแรกจึงมักนำเสนอภาพความทุกข์ยากของประชาชน ซึ่งเน้นหนักที่ชนชั้นชาวนา ชาวนา มากกว่าที่จะสนใจชนชั้นอื่นๆ อันเป็นไปตามทฤษฎีการปฏิวัติแบบชนบทล้อมเมืองของเหมาเจ๋อตุง ที่ให้ความสำคัญกับชนชั้นพื้นฐานที่สุดของการปฏิวัติ คือ ชนชั้นชาวนา โดยมองว่าฝ่ายรัฐหรือชนชั้นผู้ปกครอง เป็นผู้กระทำให้เกิดความทุกข์ยากขึ้นมา ซึ่งการนำเสนอเช่นนี้มาซึ่งความขัดแย้งจากฝ่ายรัฐเป็นอย่างมาก โดยที่ฝ่ายรัฐได้พยายามตอบโต้กลับมาโดยใช้บทเพลงเช่นเดียวกัน ซึ่งนั่นก็คือ บทเพลงปลุกใจ ซึ่งเป็นบทเพลงที่สื่อด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายกว่า ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ที่อยู่ในเมือง เริ่มมองฝายนิสิตนักศึกษาและศิลปินเพลงเพื่อชีวิตในภาพพจน์ที่ไม่ค่อยดีเท่าที่ควร และนี่ คือ เหตุผลหนึ่งซึ่งทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตไม่ได้รับความนิยมเท่าที่ควรในยุคสมัยนั้น

¹⁷วิทยากร เชียงกูล, ปัญหาพื้นฐานของประเทศด้อยพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สร้างสรรค์, 2526), หน้า 45-46.

เมื่อมาถึงยุคสมัยปัจจุบัน บทเพลงเพื่อชีวิตก็ยังคงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งในการพิจารณาถึงการเป็นบทเพลงสมัยนิยมนี้ จะพิจารณาปัจจัยทางเศรษฐกิจใน 2 แนวทาง คือ

2.1 ปัจจัยทางเศรษฐกิจทั่วไป

2.2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง

2.1 ปัจจัยทางเศรษฐกิจทั่วไป

ประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุด ที่มักจะกล่าวถึงกันมาก ก็คือ ปัญหาในเรื่องของความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ซึ่งจริง ๆ แล้วความยากจนนั้นเป็นปัญหาที่มีอยู่ในสังคมไทยมาช้านานแล้ว และยังไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปได้ แต่ก็มี ความพยายามที่จะแก้ไขปัญหายุ่ตลอดเวลาและทุกยุคทุกสมัยในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุก็มีการอธิบายกันว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจของไทยให้ผลดีกับเขตเมืองมากกว่าเขตชนบท ด้วยเพราะว่า แผนพัฒนาเศรษฐกิจที่กระทำขั้นนั้นมีเป้าหมายที่จะมุ่งขยายตัว โดยเพิ่มการผลิตในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าทดแทนสินค้าที่สั่งมาจากภายนอกประเทศ ในขณะที่เดียวกันก็ลดบทบาทการผลิตในการเกษตรกรรมลง การที่เป็นเช่นนี้ทำให้ชนบทไทยกลับไม่ได้รับการพัฒนาไปสู่ความเจริญหรือความทันสมัยดังที่แผนพัฒนาความหวังไว้ ตรงกันข้ามกับทำให้ชาวชนบทต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมายและนำมาซึ่งการอพยพแรงงานเข้าสู่เมือง ส่งผลที่ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาอีกมากมาย อาทิเช่น ปัญหาการว่างงาน ปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่าย ปัญหาหนี้สิน เป็นต้น

ปัญหาความยากจนซึ่งเป็นปัญหาที่มีมานานแล้วในสังคมไทย ในช่วงเวลาของบทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงแรกก็เป็นประเด็นที่ถูกนำมาเสนอ เป็นประเด็นหลัก เพียงแต่ในยุคนั้นศิลปินและนิสิตนักศึกษาต่างก็มุ่งหวังล้มล้างระบบที่เป็นอยู่มากกว่าที่จะหาทางแก้ไขที่ร่วมมมือกันทั้งสองฝ่าย สำหรับในช่วงหลัง ความยากจนก็ยังเป็นประเด็นสำคัญในการนำเสนอศิลปินผู้สร้างสรรค์ต่างก็พยายามเสนอภาพความเป็นจริงของสังคมที่ว่า ความเหลื่อมล้ำทางฐานะระหว่างคนรวยกับคนจนนั้นยังปรากฏอยู่ในสังคมไทย อาทิเช่น บทเพลง "ถึกควายทุย ภาค 1" ที่ชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่คนมีฐานะเหนือกว่าทำร้าย รังแก คนที่ด้อยกว่า ดังที่กล่าวมาแล้ว

สำหรับปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ นั้น ที่ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจมีความแตก

ต่างกันมากนั้นเกิดจากการที่รัฐบาลให้ความสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งมีส่วนทำให้การผลิตทางเกษตรกรรมมีแนวโน้มลดลงไปเรื่อย ๆ และการผลิตแบบอุตสาหกรรมนี้มักกระจุกตัวอยู่แต่ในเขตกรุงเทพหรือจังหวัดใกล้เคียง ทำให้อัตราการเคลื่อนย้ายประชากรเข้าสู่กรุงเทพจึงสูงขึ้น และกรุงเทพก็มีการขยายตัวเจริญเติบโตเร็วกว่าที่ควรเป็น สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ศึกษาเรื่องนี้ไว้ว่า

...ในระหว่างสองทศวรรษที่ผ่านมา (2504-2506) ภาคอุตสาหกรรมและบริการขยายตัวเร็วมาก อัตราการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจทั้งสองอยู่ในระหว่างร้อยละ 10.1 และ 7.9 ต่อปีตามลำดับ ในขณะที่การขยายตัวของภาคเกษตรเพิ่มขึ้นร้อยละ 5 ต่อปี การกระจุกตัวทางอุตสาหกรรมยังนำมาซึ่งการกระจายรายได้ที่มีความเหลื่อมล้ำกันยิ่งขึ้น...ผู้ที่ทำธุรกิจพาณิชย์มีรายได้ต่อหัวสูงกว่าเกษตรกรถึง 10 เท่า...¹⁸

สาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองหลวงเป็นเพราะการทำไร่ทำนาในชนบทประสบปัญหาหลายประการ ทำให้การทำไร่ทำนาไม่ได้ผล หรือถ้าได้ผลก็จะประสบกับปัญหาทางการตลาด ราคาพืชผลตกต่ำ ขายไม่ได้ราคา หรือไม่ก็ถูกเอาเปรียบจากพ่อค้า เป็นต้น ทำให้สภาพชีวิตของชาวชนบทไม่ดีเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่ปัญหาชาวนาเป็นปัญหาสำคัญซึ่งรัฐพยายามที่จะแก้ไขตลอดเวลา แต่ดูเหมือนว่า ปัญหาของชาวนาไม่ได้ลดลงไปเลย สาเหตุส่วนหนึ่งของปัญหาทางเศรษฐกิจของชาวนาไทยส่วนใหญ่ก็คือ ความยากจนและประสิทธิภาพการทำนาโดยส่วนรวมเพิ่มขึ้นช้ามาก ซึ่ง วิทยากร เชียงกุล กล่าวว่ามี 3 สาเหตุใหญ่ คือ

1. สาเหตุจากการที่ชาวนาขายข้าวได้ในราคาต่ำ
2. สาเหตุจากการที่ชาวนาไม่ได้เป็นเจ้าของ และผู้ควบคุมปัจจัยการผลิต
3. สาเหตุจากการที่ชาวนาไม่ได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลทางด้านปรับปรุง

ประสิทธิภาพการทำนาอย่างเพียงพอ¹⁹

¹⁸สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เศรษฐกิจไทย : โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2530), หน้า 34.

¹⁹วิทยากร เชียงกุล, ปัญหาพื้นฐานของชาวนาไทย, (กรุงเทพฯ : สว่างสวรรค์, 2525), หน้า 19.

เมื่อปัญหาความยากจนของชาวนาไม่สามารถแก้ไขให้ลดลงไปได้ การอพยพเข้ามาในกรุงเทพฯ จึงเกิดขึ้นและมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้น การที่แรงงานเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมืองหลวงได้นี้มาซึ่งปัญหามากมาย อาทิเช่น ปัญหาทางด้านแรงงาน ปัญหาการว่างงานก็เพิ่มปริมาณมากยิ่งขึ้น เพราะคนในเมืองก็มีปัญหาที่มากพออยู่แล้ว จึงมีบทเพลงจำนวนมากหลายบทเพลงที่จะพยายามนำเสนอเรื่องราวชีวิตของบรรดาผู้รับแรงงานเหล่านี้ โดยเสนอภาพให้เห็นการทำงาน การดิ้นรนต่อสู้ชีวิตในสังคมเมือง อาทิเช่น บทเพลง จับกัง, ลังกะสี ของคาราบาว ปีกเป็ก ของคาราวาน เป็นต้น

การที่ชาวชนบทจำนวนมากอพยพเข้ามาในกรุงเทพฯ เพื่อมาประกอบอาชีพต่าง ๆ อาทิเช่น กรรมกรก่อสร้าง จับกัง เป็นต้นนั้น เป็นเพราะปัญหาในเรื่องของความยากจนรวมถึงการที่โครงสร้างการผลิตได้เปลี่ยนจากการผลิตแบบเกษตรกรรมมาสู่การผลิตในรูปแบบอุตสาหกรรม ซึ่งการเกิดภาวะเช่นนี้ทำให้มีจำนวนแรงงานมุ่งเข้าสู่ตลาดแรงงานเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้ปัญหาการว่างงานยิ่งยืดเยื้อต่อไปอีก ถ้าจะมาพิจารณาผู้ที่อยู่ในวัยกำลังแรงงานนั้น จะพบว่าในปี พ.ศ.2521 มีจำนวนถึง 21,894,900 คน และเพิ่มขึ้นปีละประมาณ 1 ล้านคน จนเป็น 29,360,700 คน ในปี พ.ศ.2530 ซึ่งมีอัตราการว่างงานเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 0.72 ในปี พ.ศ.2521 เป็นร้อยละ 1.23 ในปี พ.ศ.2525 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 5.86 ในปี พ.ศ.2530 ซึ่งถ้านับเป็นจำนวนก็ประมาณ 156.800 คน ในปี พ.ศ.2521 เป็น 1,721,600 คน ในปี พ.ศ. 2530 หรือเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 11 เท่าตัว โดยผู้ว่างงานส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้มีการศึกษาระดับกลางหรือระดับสูง หรือผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับอาชีวศึกษา และผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี

สำหรับปัญหาการว่างงานของผู้ที่จบการศึกษาระดับต่าง ๆ ในประเทศไทยนั้น เป็นปัญหาที่เรื้อรังและแก้ไขไม่ค่อยตกจนทุกวันนี้ นายนิยม ปุราคำ ได้ให้ทัศนะถึงสาเหตุไว้ว่า

...สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ส่วนราชการซึ่งเป็นตลาดแรงงานใหญ่ที่สุดของชนกลุ่มนี้ จากกิจการรับคนใหม่ตามนโยบาย "2 เปรอร์เซนต์" หรือการให้เพิ่มอัตราได้เพียงร้อยละ 2 ต่อปี ส่วนภาคเอกชนประสบภาวะเศรษฐกิจซบเซา ทำให้จำกัดการรับพนักงานใหม่จากคนที่จบการศึกษาทั้งระดับกลางและระดับสูงลงไปเช่นเดียวกับภาควิชาการ

ปัญหาแรงงานที่สำคัญในปัจจุบัน คือ การทำงานต่ำกว่าระดับทั้งชั่วโมงการทำงานน้อยกว่ามาตรฐาน คือ สัปดาห์ละ 35 ชั่วโมง ได้ค่าจ้างหรือ

ค่าตอบแทนค่าเกินไปและทำงานใช้ความรู้ ความสามารถไม่เต็มที่ เช่น
ทำงานต่ำกว่าวุฒิหรือประกอบอาชีพส่วนตัวที่ไม่ได้ใช้ความรู้อะไรเลย เช่น
ร้อยพวงมาลัย รับจ้างย้อมผ้า หรือขับรถแท็กซี่...²⁰

สำหรับสาเหตุที่คาดกันว่าผู้ที่สำเร็จระดับอุดมศึกษาจะตกงานเพิ่มขึ้นจากที่ตกงาน
ร้อยละ 3.6 ของผู้ที่สำเร็จการศึกษาในปี พ.ศ.2529 นี้ เป็นร้อยละ 5.7 ในปี พ.ศ.2534
หรือเมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฉบับที่ 6 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 7 เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาฉบับที่ 7
เมื่อภาวการณ์เป็นเช่นนี้ บทเพลงจึงได้เสนอภาพของปัญหาที่ยึดเกี่ยวในบทเพลง อาทิเช่น
บทเพลง "มหา'ลัย" ที่กล่าวถึง บัณฑิตที่จบจากมหาวิทยาลัยแล้วหางานทำไม่ได้ เพราะ
อุปสรรคหลายประการ เช่น ปัญหาการใช้สิทธิ ปัญหาบัณฑิตตกงาน จำนวนมาก ซึ่งต้อง
แข่งขันกันมากขึ้น สาเหตุส่วนหนึ่งของปัญหานี้มาจากค่านิยมเก่า ๆ ที่ปลูกฝังกันมาว่า การ
เรียนสูง ๆ จะทำให้เป็นเจ้านายคน ซึ่งแนวความเชื่อเช่นนี้ ทำให้คนพยายามมุ่งที่จะเรียน
เพื่อออกมารับราชการ โดยไม่รู้ว่าสภาพการณ์ของสังคมในขณะนั้นกำลังต้องการแรงงานด้านใด
เช่นเดียวกับ บทเพลง "ไอ้หรั่ง" ของกลุ่มศิลปินนิรนาม ที่นำเสนอปัญหาของการหางานทำ
ที่ต้องพบแต่ปัญหาสิทธิในค่านต่าง ๆ มากมาย รวมทั้งบทเพลงอีกหลายบทเพลงที่นำเสนอ เรื่อง
ราวเช่นนี้ พิจารณาได้จากเรื่องความเปลี่ยนแปลงของบทเพลงเพื่อชีวิตที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น

การนำเสนอเนื้อหาในประเด็นนี้ บรรดาศิลปินต่างก็มุ่งหวังให้ทุกคนได้ร่วมกัน
แก้ไขไม่ว่าจะเป็นฝ่ายรัฐหรือฝ่ายประชาชน ซึ่งก็มีส่วนที่จะทำให้ปัญหามันคลี่คลายไปได้
สำหรับการแก้ปัญหของฝ่ายรัฐนั้น นายบรรจง ชูสกุลชาติ มีทัศนะว่า ระบบการศึกษาได้มี
ส่วนทำให้คนว่างงาน เพราะเป้าหมายทางการศึกษามุ่งสอนให้คนมีความรู้มากกว่าสอนให้คน
ทำงานเป็น การศึกษาสอนให้คนจบไปแล้วคิดที่จะรับราชการ แต่ไม่ได้สอนให้ประกอบอาชีพ
ส่วนตัว ประกอบกับค่านิยมที่ฝังในจิตใจมานานของประชาชนถึงคำว่าปริญญา ว่าถ้าได้จะทำให้
มีงานทำที่มีเกียรติ มีรายได้ดี ทำให้คนทุกคนต่างก็มุ่งที่จะเรียน แต่เมื่อจบออกมาจะทำงาน
ตามตำแหน่งที่เหมาะสมก็หาไม่ได้ เพราะคนจำนวนมากก็ไม่สามารถทำอย่างอื่น ๆ เพราะคิด
ในเรื่องของค่านิยมนี้ และนี่เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้จำนวนคนว่างงานมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ถ้าทั้ง
2 ฝ่ายไม่ร่วมกันแก้ไข

²⁰แจ่มจิต สุวโคโซ, ภาพสะท้อนสังคมจากวรรณกรรมเพลงเพื่อชีวิตในช่วง
พ.ศ.2516 ถึง พ.ศ.2528, หน้า 285. อ้างจาก นิยม ปุราคำ, สาเหตุสำคัญคือ
ส่วนราชการฯ ینนโยบาย 2 เปอร์เซนต์", วิวัฒน์ (20 สิงหาคม 2528) : 32.

นอกจากเรื่องเศรษฐกิจภายในประเทศแล้ว บทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลานี้ยังได้เสนอภาพเกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจของไทยกับต่างประเทศด้วย ประเทศที่ถูกนำมาเกี่ยวข้องกับด้วยเป็นอย่างมากก็คือ 2 ประเทศที่ยิ่งใหญ่ทางธุรกิจ คือ ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ในกรณีของญี่ปุ่นเป็นปัญหาที่ถูกสนใจมานาน โดยตั้งแต่อ่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ได้มีการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น และชักชวนให้ใช้สินค้าไทย แต่การต่อต้านในครั้งนั้นไม่ได้ทำให้ไทยลดจำนวนการขาดดุลย์ทางการค้าลงได้ ญี่ปุ่นก็ยังคงส่งสินค้าเข้ามาขายจำนวนมาก แต่ในทางกลับกันกลับซื้อสินค้าไทยออกไปในจำนวนที่น้อยมาก จึงมีบทเพลงที่ได้เสนอแนวความคิดถึงการขาดดุลย์ทางการค้ากับญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก เพราะทุกสิ่งทุกอย่างใช้แต่ของญี่ปุ่นทั้งสิ้น ดังที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของบทเพลง " เมตอินแจแปน "

นอกจากจะเป็นประเด็นของการขาดดุลย์ทางการค้า ญี่ปุ่นยังเข้ามาลงทุนในประเทศไทยอีกด้วย ซึ่งเป็นผลมาจากการที่รัฐบาลต้องการพัฒนาประเทศให้กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่หรือที่เรียกว่า นิกส์ เข้าแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางในประเด็นที่ว่าประเทศไทยสมควรที่จะเป็นนิกส์หรือไม่ โดยฝ่ายที่สนับสนุนนั้นมักทัศนะว่าปัจจุบันการผลิตในภาคอุตสาหกรรมและการบริการมีบทบาทเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะการส่งสินค้าอุตสาหกรรมและรายได้ที่ได้มาจากสาขาบริการ ในขณะที่ฝ่ายที่มีความเห็นตรงข้ามได้มองว่าแม้ว่าภาคอุตสาหกรรมจะมีบทบาทที่เด่นมากขึ้น แต่ถ้าพิจารณาในแง่ของคนแล้ว สังคมไทยยังไม่น่าที่จะเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่อย่างเต็มที่ เพราะในด้านการทะมาหากินของคนไทยโดยส่วนรวมนั้น พบว่า แรงงานไทยกว่าร้อยละ 66 ยังคงทะมาหากินในภาคเกษตร และวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ก็ยังคงอยู่บนพื้นฐานของสังคมเกษตรกรรม มิใช่สังคมอุตสาหกรรม รวมทั้งคุณภาพของคนไทย จะพบว่า คนไทยโดยเฉลี่ยมีระดับการศึกษาในเกณฑ์ต่ำ เมื่อเทียบกับคนในประเทศอุตสาหกรรมใหม่อื่น ๆ ดังเช่นในปี พ.ศ.2531 ประมาณว่า เด็กไทยที่จบชั้นประถมมีเพียงร้อยละ 43.4 เท่านั้นที่เรียนต่อในชั้นมัธยม ในขณะที่ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศอุตสาหกรรมใหม่อื่น ๆ จะจบการศึกษาในชั้นมัธยมเป็นอย่างต่ำ

แต่กระนั้นก็ตาม ไม่ว่าสังคมไทยจะก้าวเข้าสู่ความเป็นนิกส์แล้วหรือไม่ก็ตาม การที่จะนำประเทศไปในเส้นทางดังกล่าว ควรจะอยู่บนพื้นฐานและสภาพของสังคมไทยเป็นหลัก ไม่ควรลอกเลียนแบบจากประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่างก็มีทัศนะสอดคล้องตรงกันที่ว่า จุดหมายปลายทางของสังคมไทยนั้น จะต้องเป็น สังคมเกษตรอุตสาหกรรมใหม่ มิใช่สังคม

อุตสาหกรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ ซึ่งแนวความคิดเช่นนี้สอดคล้องกับแนวความคิดของศิลปิน จึงได้มีการสร้างสรรค์บทเพลง "นิค" ออกมาเพื่อเป็นข้อเตือนสติให้พิจารณาที่จะทำสิ่งใดก็ควรให้มีความถี่ถ้วนมากยิ่งขึ้น

นอกจากจะแสดงทัศนะถึงการที่ประเทศไทยสมควรจะเป็นนิคส์หรือไม่แล้ว คาราบาวยังได้เสนอภาพเล่ห์เหลี่ยมของประเทศญี่ปุ่น ไต้หวัน และเกาหลี ที่ได้เข้าลงทุนในประเทศไทย แล้วซื้อที่ดินไปครองเอง ซึ่งเป็นกรณีที่น่าเป็นห่วงอย่างมากที่ให้คนต่างด้าวเข้ามามีสิทธิในการถือครองที่ดิน ซึ่งสำหรับเรื่องนี้ก็มีการวิพากษ์กันมาก บทเพลงนี้พยายามเสนอว่าในขณะที่ประเทศต่าง ๆ กีดกันการนำเข้าของสินค้าไทย แต่คนไทยกลับไม่ทำอะไร และยังปล่อยให้เข้ามาครอบงำผลประโยชน์ไปอีกเป็นสิ่งที่รัฐบาลควรตระหนักได้แล้ว

การเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ ปรากฏเด่นชัดเป็นอย่างมากในบทเพลง "อเมริกาไทย" ที่ได้เสนอภาพการเอารัดเอาเปรียบทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกา ที่พยายามปกป้องเศรษฐกิจภายในประเทศของตนเอง จึงพยายามกีดกันต่าง ๆ ด้วยการห้ามการนำเข้าสินค้าบางประเภท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่ทำรายได้ให้กับประเทศไทย เช่น สินค้าสิ่งทอ, สินค้าข้าว เป็นต้น นอกจากนี้อเมริกายังมีเล่ห์เหลี่ยมที่จะกอบโกยเอาผลประโยชน์ของไทย เช่น ในเรื่องของแก๊สธรรมชาติ ที่ไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบเป็นอย่างไร คาราบาวพยายามที่จะนำเสนอบทเพลงนี้เพื่อที่จะได้กระตุ้นรัฐบาลควรมาตรการตอบโต้อเมริกาบ้าง ไม่ใช่ให้เขาทำได้ทุกอย่าง แล้วไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบตลอดเวลา

จากที่กล่าวมา จะมาพิจารณาได้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นตัวผลักดันที่สำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนทำให้เกิดเพลงเพื่อชีวิต ที่เนื้อหาที่สอดคล้องกับยุคสมัย ซึ่งการที่บทเพลงเพื่อชีวิตนำเสนอเนื้อหาที่ทันสมัย ย่อมได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับทุกคน

2.2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง

ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีผลโดยตรงกับบทเพลงเพื่อชีวิต ก็คือ การเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบธุรกิจแบบเพลงไทยสากล ซึ่งองค์ประกอบของระบบธุรกิจ ก็คือ การให้ความสำคัญกับ

1. ตลาด

2. องค์การ

3. เทคโนโลยี

ปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้จะทำให้ศิลปะสิ่งหนึ่งกลายเป็นผลิตภัณฑ์ในวัฒนธรรมขึ้นมา

1. ตลาด

คำว่า "ตลาด" ถูกกำหนดขึ้นมาหลายความหมายแล้วแต่การจะนำไปใช้ แต่พิจารณาแล้วจะมีความหมายใหญ่ อยู่ 3 ความหมาย ดังนี้

1.1 ความหมายทางธุรกิจทั่วไป ซึ่งในความหมายนี้ "ตลาด" หมายถึง สถานที่ซึ่งผู้ซื้อและผู้ขายมาพบปะกันเพื่อทำธุรกิจ หรือที่ซึ่งมีสินค้าหรือบริการเสนอขาย และมีการโอนเปลี่ยนมือกันทางกรรมสิทธิ์²¹ เช่น ในสมัยกลาง จะมีจตุรัสที่ผู้ขายจะนำสินค้ามาเสนอขาย และผู้ซื้อก็จะเลือกซื้อสินค้าเหล่านั้น สำหรับในประเทศไทย ก็อาจจะหมายถึง ตลาดนัดสนามหลวง หรือสวนจตุจักร แต่สำหรับปัจจุบันนี้ มักเกิดขึ้นตามศูนย์การค้ามากกว่าตลาด

1.2 ความหมายทางเศรษฐกิจ ในความหมายนี้ "ตลาด หมายถึงความเกี่ยวข้องของผู้ซื้อทั้งสิ้น (Buyers) และผู้ขายทั้งสิ้น (Sellers) ในการแลกเปลี่ยนสินค้า"²² เช่น ตลาดเครื่องดื่มน้ำ ประกอบด้วยผู้ซื้อเครื่องดื่ม และฝ่ายขายเครื่องดื่มยี่ห้อต่าง ๆ อาทิ เช่น ผู้ขายเบียร์ โค้ก กรีนสปอर्ट ไวตามินล์ เป็นต้น นักเศรษฐศาสตร์จะให้ความสนใจในการบรรยาย และประเมินผลโครงสร้าง และกิจกรรมทางการตลาด เช่น จำนวนและขนาดของผู้ซื้อและผู้ขาย ความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ อุปสรรคทางการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การตั้งราคา การขาย การโฆษณา รายได้และกำไรจากการดำเนินงาน

²¹มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, การบริหารการตลาด (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2532) 1 : 132.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

1.3 ความหมายทางการตลาด ในที่นี้ "ตลาด หมายถึง กลุ่มของบุคคลและองค์กร ผู้มีอำนาจซื้อสินค้าและบริการ"²³ เช่น ตลาดรองเท้า ก็หมายถึงกลุ่มของบุคคลและองค์กรที่มีความต้องการและมีอำนาจในการซื้อรองเท้าเป็นต้น นักการตลาดจะให้ความสนใจเฉพาะด้านผู้ซื้อในตลาด ซึ่งเป็นเพียงส่วนเดียวของตลาดในความหมายของนักเศรษฐศาสตร์ ผู้ซื้อ ในตลาดหมายถึง บุคคลที่ซื้อผลิตภัณฑ์ของธุรกิจ โดยเป็นผู้ที่สนใจและมีความสามารถในการซื้อ ส่วนทางด้าน "ผู้ขาย" นั้น มักเรียกว่า ธุรกิจหรือคู่แข่งบนประเด็นความสนใจเกี่ยวกับตลาดที่นักการตลาดสนใจนั้น ได้แก่ เรื่องของ ขนาด อำนาจซื้อ ความจำเป็น และความพอใจของผู้ซื้อในตลาด

จากความหมายทั้ง 3 ประการ จะพิจารณาได้ว่า ความหมายทางการตลาด คือ ความหมายของคำว่า "ตลาด" ในระบบของธุรกิจเทพเพลงไทยปัจจุบัน ที่ผู้ซื้อจะเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างสูงสุดต่อการผลิตผลงานในแต่ละชุด สำหรับบทเพลงเพื่อชีวิตนั้น เริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับ "ตลาด" นับตั้งแต่วงการเพลงไทยปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้าสู่ระบบธุรกิจเทพเพลงไทย ก็คือ ในราว พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา ปรากฏที่บทเพลงเพื่อชีวิตต้องมีการพึ่งพาสถาปัตยกรรมที่เห็นได้ชัดเจนอย่างมาก ก็คือ

- ก. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเนื้อหา
- ข. การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ
- ค. การปรับตัวให้สอดคล้องกับระบบธุรกิจ

ก. การเปลี่ยนแปลงทางด้านเนื้อหา *

"คาราบาว" ออกผลงานชุดแรกในปี พ.ศ. 2523 ซึ่งเป็นปีที่วงการเพลงไทยเริ่มเข้าสู่ยุคของระบบธุรกิจเทพเพลง เป็นกลุ่มศิลปินที่แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับคำว่า "ตลาด" อย่างมาก โดยออกผลงานที่ชื่อ "ขี้เมา" เป็นผลงานชุดแรก ในช่วงเวลาที่คาราบาวเริ่มออกผลงานชุดแรกนั้นเป็นระยะที่เมืองไทยของเราค่อยคลี่คลายความหวาดกลัวจากเหตุการณ์ ความวุ่นวายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ เหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 สิ้นสุดลง และในปี พ.ศ. 2523 นี้ เป็นปีที่ "ประเทศไทยเริ่มหลุดจากรายชื่อประเทศที่มี

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

การละเมิดสิทธิมนุษยชนตามประกาศขององค์การนิรโทษกรรมสากล"²⁴ ย่อมแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยมีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นกว่าเดิม เพราะในปี พ.ศ. 2523 นี้ คณะรัฐบาลโดย พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้ประกาศนโยบาย 66/2523 ออกมาเพื่อเปิดโอกาสให้กับบรรดาผู้หลงผิดทั้งหลายได้กลับมาร่วมพัฒนาชาติไทยด้วยกัน การออกนโยบายเช่นนี้ ทำให้บรรยากาศแห่งประชาธิปไตยแจ่มใสมากขึ้น ส่งผลให้ประชาชนทั้งหลายกล้าที่จะคิด กล้าที่จะแสดงออกเกี่ยวกับทางการเมืองมากขึ้นกว่าก่อนหน้านี้อีกหลายเท่าตัว พ.ศ. 2519-2523 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลในยุคนั้นนั้นยังคงใช้ ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 42 หรือที่รู้จักกันในนามของ พร. 42 ซึ่งประกาศออกมาควบคุมการพิมพ์ การเผยแพร่ข่าวสารทางสื่อมวลชน ซึ่งส่งผลให้บรรดานักคิดนักเขียนในยุคนั้นนั้นไม่ค่อยกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นของตน ออกมาเผยแพร่ดังเช่นแต่ก่อน ประกอบกับมีความรู้สึกท้อถอย ขาดความมั่นใจและต้องการเก็บตัวเองมากกว่า ทำให้ผลงานที่สร้างสรรค์สิ่งใหม่ในรูปแบบต่าง ๆ จึงไม่ค่อยปรากฏออกมารวมถึงผลงานเพลงเพื่อชีวิตด้วยเช่นกัน

ผลงานของคาราบาว ออกมาหลังจากศิลปิน "แฮมเมอร์" ประสบความสำเร็จจากผลงานเพลง "บินหลา" และ "บักซ์ใต้บ้านเรา" บทเพลง "บินหลา" ได้สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตของนักข่าวผู้มอดุมการณีสื่ออิสระในการทำงาน แต่ถูกทำร้ายจากผู้เป็นใหญ่ในสังคม โดยใช้สัญลักษณ์ "นก" และ "นายพราน" เป็นตัวเปรียบเทียบให้รายละเอียดแทนการพูดตรงสำหรับ "บักซ์ใต้บ้านเรา" นั้น แฮมเมอร์ให้ความรู้สึกถึงการที่สังคมเปลี่ยนแปลง คนหนุ่มสาวต้องค้นรันทหาทำงานในเมืองกรุง แล้วปล่อยให้คนแก่คนแก่ดูแลสวนยางอยู่อย่างตามมีตามเกิด ดังมีเนื้อหาที่กล่าวไว้ว่า :

โอ โอ บักซ์ใต้บ้านเรา (โอ บักซ์ใต้บ้านเรา)
 แม่น้ำภูเขาทะเลกว้างไกล
 อย่าไปไหน กลับใต้บ้านเรา (อย่าไปไหนกลับใต้บ้านเรา)...

โอหนุ่มสาวพวกเจ้าไปอยู่ที่ไหน
รู้ไหมเมืองใต้ขาดคนจะคอยดูแล
เมืองใต้วันนี้ยังมีแต่พ่อและแม่
กลับไปช่วยดูแล...บักซ์ใต้บ้านเรา...

²⁴ จรัส ไชยณานันท์, กฎหมายกับสิทธิเสรีภาพในสังคมไทย, หน้า 93.

แนวความคิดของบทเพลง "บักย์ใต้บ้านเรา" นี้ ต้องการสะท้อนให้เห็นถึงความทุกข์ยากของประชาชนที่ต้องดิ้นรนต่อสู้ให้ชีวิตอยู่รอด เมื่อการทรมานหากินในถิ่นฐานที่อยู่ลำบาก ก็จำเป็นต้องหาหนทางทรมานหากินใหม่ โดยการเข้ามาหางานทำในเมืองกรุง เจกเช่นเดียวกับผู้ยากไร้ในภาคอื่น ๆ ของประเทศที่มีแนวความคิดเช่นเดียวกัน การสื่อความในแนวความคิดของแฮมเมอร์ ใช้ภาษาและแนวความคิดที่ฟังดูแล้วเรียบง่าย ๆ เปรียบเสมือนการเล่าเรื่องความเป็นจริงของชีวิตเท่านั้น ไม่ได้มุ่งชักชวนหรือโน้มน้าวใจให้ประชาชนร่วมใจกันต่อสู้หรือต่อต้านระบบอย่างที่บทเพลงเพื่อชีวิตในยุคแรก เช่น ผลงานของ "คาราบาว" ได้กระทำไว้ อย่างบทเพลงชื่อ "หมายเหตุดจากหมู่บ้าน" ที่มีเนื้อหาบางตอนกล่าวไว้ว่า :

บัดนี้ห่างเหิน	คนหนุ่มคนสาว
คนเฒ่าอยู่เขื่อน	เด็กน้อยอยู่เขื่อน
มุกอย่างมันกลางเลือน	เหมือนอยู่แต่ความตาย
ควายเหือดควัวหาย	ทรายสากซากนา
ข้าวปลาขาดแคลน...	
ถนนเมืองมาเคืองใจ	ให้เห็นภัยบัติ
มันอีคือค้อนนาค	มันอุกอั้งบั้งถอน
ทั้งยามนอนทั้งยามตื่น	ทั้งลิบหมื่นทั้งแสนหมู่



บทเพลง "หมายเหตุดจากหมู่บ้าน" นี้ ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการที่ต้องดิ้นรนเข้าไปทำงานในเมืองกรุง เช่นเดียวกับบทเพลงในยุคต่อมาคือ "บักย์ใต้บ้านเรา" เพียงแต่ต่างตรงที่ บทเพลงของ คาราบาวได้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกที่ถูกกดขี่ข่มเหงจากผู้มีอำนาจ สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกที่กำลังจะทนสภาพเช่นที่เป็นอยู่ไม่ได้แล้ว ซึ่งต่างจากบทเพลงของแฮมเมอร์ ที่ถ่ายทอดความรู้สึกเพียงแค่ว่า ขอให้คนหนุ่มสาวกลับถิ่นฐาน มาดูแลพ่อแม่ที่แก่เฒ่า แต่ไม่ได้มุ่งหวังให้ผู้ฟังลุกขึ้นต่อสู้กับระบบอย่างเช่นแต่ก่อน

แนวทางการนำเสนอบทเพลงของกลุ่มศิลปินแฮมเมอร์ ได้ถ่ายทอดมาถึงกลุ่มศิลปินคาราบาวอย่างเด่นชัด แต่ถ้าจะพิจารณาให้ถึงการนำเสนอผลงานเพลง โดยมองจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้น ก็จะพอทำให้ทราบได้ว่า การที่กลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตรุ่นใหม่ไม่กล้าที่จะนำเสนอเนื้อหาที่แสดงความคิดเห็นความรู้สึกของตนเองอย่างเต็มที่ ก็เป็นเพราะ รัฐบาลยังคงใช้ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 21 ซึ่งเป็นประกาศที่ออกมาควบคุมทางด้านการศึกษา การเผยแพร่ข่าวสารทางสื่อมวลชนอย่างเข้มงวด ซึ่งยังผลให้ไม่มีใครกล้า

พอที่จะแสดงความคิดเห็นที่อาจจะถูกมองว่าต่อต้านรัฐบาล เช่นที่คาราวานเคยกระทำผ่านมา ทั้งแฮมเมอร์ และคาราบาว ต่างพยายามสร้างสรรค์ผลงานของตนออกมาในเรื่องราวของคนทั่วไป ไปในสังคมว่าชีวิตความเป็นอยู่อย่างไรรึบ้าง ไม่ได้นำเสนอเนื้อหาของการเสนอภาพการกดขี่ทางชนชั้นโดยพวกนายทุนอย่างบทเพลงในยุคก่อนนิยม

ผลงานเพลงของคาราบาวใน 2 ชุดแรก สามารถสร้างสรรค์ออกมาขายได้ แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะในยุคนั้น แนวเพลงที่เรียกว่า "บับเบิลแกม มิวสิค" กำลังได้รับความนิยม อาทิเช่น ผลงานของ วงชาตรี เศรษฐา ศิระฉายา คอน-สอนระเบียบ เป็นต้น การที่แนวเพลงประเภทนี้ได้รับความนิยมอย่างสูง โดยเฉพาะในหมู่วัยรุ่นนั้น เป็นเพราะว่าศิลปินพยายามสร้างสรรค์ผลงานตามความพอใจในกลุ่มเป้าหมายวัยรุ่นให้มากที่สุด แต่สำหรับแนวเพลงอื่น ๆ ก็จะได้รับนิยามในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะของตนเองมากกว่า อย่างแนวเพลงแบบสุเทพ-สวลี กลุ่มผู้ใหญ่จะนิยมชมชอบ ส่วนเพลงลูกทุ่งก็จะได้รับความนิยมจากคนชนบทค่อนข้างมาก ในขณะที่ บทเพลงเพื่อชีวิตในช่วงเวลานี้ยังไม่สามารถทราบว่ากลุ่มไหนคือกลุ่มเป้าหมายของตนเอง เพราะว่ากลุ่มเป้าหมายหลัก ซึ่งก็คือ กลุ่มนิสิตนักศึกษาปัญญาชนที่มีแนวความคิดก้าวหน้า ส่วนใหญ่ได้หลบหนีเข้าไปอยู่ในป่ากันเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มที่เหลืออยู่ในปัจจุบันก็ไม่ได้ให้ความสนใจ ซึ่งส่งผลให้ผลงานในช่วงแรกของคาราบาวยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

ในความคิดของกลุ่มผู้ฟังแนวเพลงเพื่อชีวิต จะมีแนวคิดที่ค่อนข้างยึดแน่นกับเนื้อหาเพลงเพื่อชีวิตแบบเดิม คือมีเนื้อหาที่มีสาระ ตีแผ่ถึงความทุกข์ยากของชีวิตคน ซึ่งคาราบาวก็สร้างสรรค์ผลงานอยู่บนพื้นฐาน แนวความคิดเช่นเดียวกันด้วย เพียงแต่คาราบาวเริ่มมองถึงการที่จะขายได้ด้วยเช่นกัน การที่คาราบาวคิดเช่นนี้ ก็เป็นเพราะพื้นฐานการเป็นนักร้องนักดนตรีมืออาชีพมาก่อน ประกอบกับการสร้างสรรค์ผลงานเพลงในช่วงเวลานั้นเริ่มเข้าสู่ระบบธุรกิจแล้ว ทำให้ต้องมีการคำนวณที่จะทำให้ผลงานมียอดจำหน่ายเพิ่มสูงขึ้น ไม่ใช่จะขายได้ไม่ได้ก็ไม่สนใจหาทางแก้ไข เช่นกลุ่มศิลปินคาราวานกระทำผ่านมา

ข. การเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบ

คาราบาวเริ่มที่จะพยายามหาแนวทางที่จะทำให้ผลงานเพลงของตนขายได้ กลุ่มศิลปิน "ฟ้าสว่าง" ที่ไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์ผลงานของตนเอง ซึ่งได้แก่ ทวีศักดิ์ สุทวาทัน และสามารถ พิมพ์ทา หรือที่รู้จักกันในนามของ "บิลลี่แห่งวงกระท้อน"

ในปัจจุบัน และระพีมิตร พุฒชาติ (น้ำชู) ได้แนะนำให้ยืนยง โอภากุล หรือที่รู้จักในปัจจุบันว่า "แอ๊ด คาราบาว" นำ จังหวะที่เรียกว่า "สามช่า" ไปลงในบทเพลง "วณิพก" ซึ่งผลงานชิ้นนี้ได้ทำให้คาราบาวประสบความสำเร็จและเป็นที่ยอมรับของประชาชนนับแต่บัดนี้มา

การที่คาราบาวนำจังหวะสามช่ามาใส่ไว้บทเพลงนั้น นับได้ว่าเป็นความกล้าหาญเป็นอย่างมาก เพราะก่อนหน้านั้น กลุ่มศิลปินแชนเมอรัก็ได้นำจังหวะนี้มาใส่ไว้บทเพลงที่ชื่อ "จาวูมิเบอร์สอง" ด้วยเช่นกัน แต่การกระทำเช่นนี้ของแชนเมอรัไม่ถูกยอมรับในหมู่นักฟังที่ยังคงมีความคิดว่ารูปแบบของเพลงเพื่อชีวิตต้องเป็นในแบบที่คาราบาวเคยเสนอมา แต่การที่คาราบาวสามารถที่จะนำจังหวะนี้มาใส่แล้วประสบความสำเร็จ ก็อาจเป็นเพราะ คาราบาวยังคงยึดถือที่จะนำเสนอแนวเนื้อหาที่มีสาระเกี่ยวกับชีวิตอยู่เช่นเดิม เพียงแต่นำท่อนที่คิดค้นไว้มาเป็นส่วนประกอบให้กับบทเพลงนำเสนอมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการที่ยังผลงานเพลงที่มีสาระในรูปแบบเช่นเดิมไว้ในผลงานชุดนั้นด้วยหลายเพลง เช่น "คนเก็บหิน" "ไม้ไผ่" เป็นต้น

แนวเพลงแบบที่เรียกว่าสามช่า หรือ ช่า-ช่า-ช่านี่ เป็นจังหวะการเต้นของชาวตะวันตกที่ได้เข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทยในชื่อที่เรียกว่า "บอลรูม" พร้อมกับจังหวะบิกิน, แทงโก้, กัรวาซ่า ฯลฯ แต่ที่เปลี่ยนมาเรียกว่าสามช่าก็เป็นเพราะมีการนำไปเล่นในคณะรำวงในสมัยที่มีการประยุกต์ร่วมกันระหว่างรำไท่นและเพลงลูกทุ่ง ซึ่งนักดนตรีมักจะเรียกจังหวะนี้ง่าย ๆ ตามเสียงของมันว่าสามช่า ซึ่งการเล่นจะต่างไปจากของเดิมเป็นอย่างมาก เจนภาพ จบกระบวนวรรณ ได้ให้เหตุผลของการที่จังหวะสามช่าเป็นที่ถูกใจของคนไทยเป็นเพราะมีลีลาที่สนุกเข้าใจ เต้นง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน มีความใกล้เคียงกับรำวงพื้นบ้าน ซึ่งในระยะหลังแนวเพลงลูกทุ่งนิยมนำมาใช้ถึงร้อยละ 70-80

จากการที่จังหวะสามช่าเป็นจังหวะที่ฝังอยู่ในจิตใจของคนไทยมาช้านานแล้ว การที่คาราบาวนำจังหวะนี้มาใช้นับได้ว่าคาราบาวได้พิจารณาแนวทางได้ถูกต้อง เพราะว่า บทเพลงของคาราบาวก็จะกลายเป็นบทเพลงที่ทุกคนรับฟังได้แทบทั้งสิ้น ซึ่งก็นั่นหมายความว่า บทเพลงของคาราบาวได้เป็นที่ชื่นชอบของมวลชนจำนวนมาก และเท่ากับคาราบาวได้ปรับเปลี่ยนความนิยมในบทเพลงเพื่อชีวิตของกลุ่มนิสิตนักศึกษาไปสู่การเป็นบทเพลงของคนหมู่มาก

การที่คาราบาวจะยังความนิยมให้ไว้ได้ตลอดนั้น สิ่งที่สำคัญมากที่สุดก็คือ การพิจารณาถึงความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาดตลาด ซึ่งหมายความว่า การที่คาราบาวจะสร้างสรรค์ผลงานเพลงออกมาในแต่ละชุดนั้น คาราบาวจำเป็นต้องพึ่งพาความต้องการของตลาดเข้าไป

พิจารณาในการสร้างสรรค์ผลงานเพลงด้วยเช่นกัน ยืนยง โอภากุล หรือที่รู้จักกันในนาม "แอ๊ด คาราบาว" ได้ให้ทัศนะถึงเรื่องการที่จำเป็นต้องพึ่งตลาดไว้ในหัวข้อ "บทเพลงเพื่อชีวิตกับระบบธุรกิจเพลง" ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

แต่กระนั้นก็ตาม การสร้างสรรค์ของคาราบาวก็ไม่ได้มองแต่ตลาดแต่เพียงอย่างเดียว คาราบาวก็ยังคงรักษาโครงสร้างการเป็นบทเพลงเพื่อชีวิตไว้เช่นเดิมด้วยเช่นกัน เพียงแต่ต้องนำตลาดและสภาวะเพื่อชีวิตมาผสมผสานให้เข้ากันได้ เพราะผลงานเพลงของคาราบาวก็เปรียบเสมือนสินค้าชิ้นหนึ่งในท้องตลาดที่ต้องทำให้ผู้ซื้อถูกใจโดยให้ความบันเทิงพร้อมทั้งสภาวะควบคู่กันไป ถ้าผู้ซื้อพอใจมาก ย่อมหมายถึงรายได้ที่มากขึ้นด้วยเช่นกัน

หลังจากที่คาราบาวประสบความสำเร็จเป็นกลุ่มแรก สำหรับกรณีของกลุ่มศิลปินอื่น ๆ ที่เป็นกลุ่มศิลปินรุ่นใหม่ นั้น มักจะกระทำตามแบบอย่างของคาราบาวอย่างเห็นได้ชัด การผลิตผลงานเพลงจะพยายามอิงกับความต้องการของตลาดให้มากที่สุด มีการผลิตผลงานเพลงในรูปแบบเดียวกับบทเพลง "ฉันทนา" คือ ใช้จังหวะสนุกสนานดึงดูดความสนใจของผู้ฟัง ส่วนเรื่องของเนื้อหาจะเป็นอันดั่งรองลงมาที่จะถูกสนใจเช่น บทเพลง "เด็กป้อม" ของคนด่านเกวียน "ไอ้หรั่ง" ของนิรนาม "สาวราวัง" ของกระท้อน เป็นต้น

ค. การปรับตัวให้เข้ากับระบบธุรกิจ

ในขณะที่กลุ่มศิลปินอื่น ๆ ประสบความสำเร็จในการปรับตัวเข้ากับธุรกิจ ก็ยังมีกลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตอีกกลุ่มหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในระบบธุรกิจมาตลอด ซึ่งศิลปินกลุ่มเหล่านี้มักเป็นศิลปินเพลงเพื่อชีวิตในยุคแรก ๆ ที่กลับมาสร้างผลงานใหม่ ได้แก่ คาราวาน, พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ เป็นต้น การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ การปรับตัวที่ไม่ค่อยเข้ากับระบบธุรกิจของคาราวาน และแนวเนื้อหาที่ยังไม่ค่อยสอดคล้องกับความต้องการของตลาด ทำให้ผลงานของคาราวาน เข้าถึงคนหมู่มากได้ยากกว่าของคาราบาว ซึ่งคาราวานมักเสนอเนื้อหาตามเจตนาอารมณ์ของตนมากกว่าที่จะสนใจในรสนิยมของ "ตลาด" ว่าในช่วงเวลานั้นกำลังนิยมชมชอบแนวเพลงประเภทใด ซึ่งสิ่งนี้เป็นลักษณะสำคัญของการที่จะเป็นวัฒนธรรมมวลชน

ในเรื่องของการปรับตัวให้เข้ากับระบบธุรกิจของคาราวานนั้น นับได้ว่าเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้คาราวานไม่ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับที่คาราบาวกระทำสำเร็จ ในขณะที่ตลาดต้องการแนวเพลงที่สนุกสนาน คาราวานก็ยังรูปแบบเดิม ซึ่งนั่นย่อมหมายความว่า กลุ่ม

ที่จะซื้อผลงานของคาราวานนั้นจะต้องแพนเพลงประจำของคาราวานเท่านั้น ในขณะที่คาราวานมีลีลาการนำเสนอที่แปลกแหวกแนวตลอดเวลา มีการทุ่มทุนในการโปรโมทผลงานเพลง ในขณะที่คาราวานไม่ยอมที่จะเข้าสังกัดใด ๆ เลย มีงบประมาณจำกัดในการโฆษณา ซึ่งก็หมายความว่ากลุ่มมวลชนจะไม่สามารถรู้จักบทเพลงของคาราวานได้เลย ถึงแม้คาราวานจะได้พยายามที่จะเปลี่ยนแนวทางการเล่นดนตรีของตนมาเป็นการเล่นด้วยเครื่องดนตรีไฟฟ้า แต่ก็ไม่ได้ทำให้คาราวานประสบความสำเร็จได้เลย เพราะการที่ไม่ยอมปรับตัวให้เข้าหรือสอดคล้องกับระบบธุรกิจอย่างเต็มที่อย่างที่คาราวานกระทำอยู่

นอกจากนี้ในเรื่องของแนวเนื้อหา ถึงแม้ว่าคาราวานจะไม่ได้นำเสนอแนวเนื้อหา เช่น เดิมแล้วก็ตาม แต่แนวเนื้อหาของคาราวานก็ไม่ได้เป็นจุดที่จะดึงดูดให้คนหันมาสนใจได้มาก เพราะแนวเนื้อหาของคาราวานในปัจจุบันมักเป็นเรื่องไกลตัว เช่น เรื่อง สงครามที่เกิดขึ้นภายนอกประเทศ หรือ ไม่ก็เป็นเรื่องการให้กำลังใจ ให้ความหวังกับชีวิต ซึ่งถ้าพิจารณาจากกลุ่มผู้ฟังเพลงเพื่อชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งมีกลุ่มผู้ฟังหลากหลายมากขึ้น มีตั้งแต่กลุ่มผู้ใช้แรงงาน ไปจนถึงคนมีรายได้สูง ก็จะฟังบทเพลงเพื่อชีวิต ถ้าเนื้อหาไม่เหมาะสมกับกลุ่มต่าง ๆ ไม่สามารถที่จะรับได้ ก็ยอมทำให้ผลงานเพลงลดความนิยมลงมา ดังนั้นกลุ่มศิลปินต่างจะมีความพยายามที่จะนำเสนอเนื้อหาที่คนทุกกลุ่มรับฟังได้และให้ความสนใจมาสร้างสรรค์เป็นผลงาน ซึ่งกลุ่มผู้ฟังจะให้ความสนใจกับแนวเนื้อหาที่ตนเองมีส่วนเกี่ยวข้อง จึงไม่ค่อยสนใจเรื่องที่ไกลตัว ซึ่งประเด็นนี้เป็นข้อด้อยของคาราวานอย่างมาก เพราะคาราวานมักจะมองอะไรที่ไกลตัวผู้ฟังเกินไป ในขณะที่คาราวานพยายามจะหยิบยกชีวิตของคนในแง่มุมต่างมานำเสนอ อาทิเช่น เรื่องของความรักกับฐานะ ซึ่งแสดงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในระดับกลางที่ต้องดิ้นรนเก็บเงินเพื่อที่จะมาแต่งงาน หรือ ไม่ก็เป็นเหตุการณ์ที่ทุกคนรับทราบอยู่แล้ว เช่น เรื่องที่บั้นหลังในขณะที่ คาราวาน นิยมนำเสนอเรื่องของสงครามนอกประเทศ หรือ เหตุการณ์ในต่างประเทศ เช่น เรื่อง ของอิรักมา ชีวิตคนในนิวยอร์ก เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องราวที่กลุ่มประเภทผู้ใช้แรงงานไม่สนใจอยู่แล้ว เป็นเรื่องที่ไกลตัวเกินไป

แต่กระนั้นก็ตาม คาราวานก็ยังอยู่ในวงการเพลงในปัจจุบันนี้ได้ ในขณะที่กลุ่มอื่น ๆ ถ้าประสบความสำเร็จแล้วมักจะอยู่ไม่ได้ แต่สำหรับคาราวานนั้นไม่ใช่ เพราะคาราวานเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของบทเพลงเพื่อชีวิต มีกลุ่มผู้ฟังกลุ่มเล็ก ๆ ที่เป็นแฟนเพลงอย่างเหนียวแน่น และชื่นชอบคาราวานในรูปแบบเช่นเดิมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งกลุ่มผู้ฟังกลุ่มนี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตัวเองของคาราวานด้วยเช่นกัน เพราะทำให้คาราวานตัดสินใจในการเปลี่ยนแปลงช้ามาก เพราะแฟนเพลงไม่นิยม ไม่ชื่นชอบในรูปแบบใหม่เท่าที่ควร ซึ่งจุดนี้ถึงจะทำให้คาราวานอยู่ใน

วงการเพลงได้แต่ก็ไม่ได้ช่วยให้คาราวานได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นจากเดิมเท่าไรหว่า คาราวานก็ยังคงเป็นสัญลักษณ์ของบทเพลงเพื่อชีวิตต่อไป

บทเพลงเพื่อชีวิตได้ปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางธุรกิจ หรือตลาด เช่นเดียวกับบทเพลงในแนวอื่นกระทำในระบบธุรกิจ ซึ่งการที่กระทำเช่นนี้ได้ส่งผลให้การสร้างสรรค์ผลงานเพลงได้รับการกำหนดแนวทางการนำเสนอจากตลาดด้วย เพราะบทเพลงที่จะให้เข้าได้กับคนทุกคน จำเป็นอย่างมากที่ต้องสนใจในเรื่องของตลาดนี้ ซึ่งกลายเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นอย่างมากในปัจจุบันนี้

2. องค์กร

คำว่า "องค์กร" ในระบบของธุรกิจเพลงไทยสากลนั้น อาจจะมีหมายถึงได้ 2 ประการ คือ

ประการแรก คือ องค์กรทางธุรกิจเพลงไทย ซึ่งมีโครงสร้างของบริษัทเพลงไทยสากล ซึ่ง สมภม ลิมปิชัย ได้จำแนกออกมามีดังนี้คือ

1. บริษัทผู้ผลิตและสร้างสรรค์ผลงานเพลง (Production)
2. บริษัทส่งเสริมการขายหรือโปรโมชัน (promotion)
3. บริษัทจัดจำหน่าย (distribution)²⁵

ประการที่สอง คือ องค์กรอื่นๆ ที่ช่วยสนับสนุนในด้านต่างๆ

²⁵สมภม ลิมปิชัย, "บทบาทของระบบธุรกิจเพลงไทยสากลต่อการสร้างสรรค์ผลงานเพลง", หน้า 92.

ประการที่ 1. องค์กรทางธุรกิจเทปเพลงไทย

บริษัทผู้ผลิตและสร้างสรรค์ผลงานเพลง (Production) เป็นบริษัทที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการผลิตและสร้างสรรค์ผลงานเพลง จนออกมาในรูปของ Master tape ที่พร้อมจะส่งให้บริษัทจัดจำหน่ายนำไปผลิตเทปคลาสเซ็ท ในการผลิตและสร้างสรรค์ผลงานเพลงนั้น โดยทั่วไปแล้วจะเริ่มจากการคัดเลือกนักร้อง ซึ่งจะพิจารณาจากเสียงร้อง และบุคลิกลักษณะ ถ้าหากนักร้องที่คัดเลือกมามีแนวโน้มว่าจะได้รับความนิยมจากผู้ฟังแล้วก็จะมีการเซ็นสัญญากันระหว่างนักร้องกับผู้ผลิตในเรื่องของธุรกิจการค้า ซึ่งผู้ผลิตจะเป็นผู้ลงทุนด้านเงินขณะที่นักร้องจะลงทุนด้านเวลาและพลังงานในการร้องเพลง

บริษัทส่งเสริมการขายหรือโปรโมชัน (promotion) ถือได้ว่าเป็นบริษัทที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินธุรกิจเทปเพลงไทยสากลในปัจจุบัน เนื่องจากบริษัทโปรโมชันจะมีหน้าที่ในการโฆษณาและประชาสัมพันธ์เทปเพลงให้เป็นที่รู้จักและขายได้มากที่สุด ซึ่งขั้นตอนนี้จะสามารถนำมาซึ่งความสำเร็จของธุรกิจ และช่วยให้เทปเพลงสามารถวางตลาดอยู่ได้ สำหรับในปัจจุบันค่าใช้จ่ายในการทำโปรโมชัน มีราคาสูงมากนับเป็นจำนวนล้านบาทขึ้นไป บรรดาสื่อมวลชนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร มีวลีควิตีโอ ฯลฯ ได้ถูกนำมาใช้อย่างเต็มที่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าธุรกิจเทปเพลงไทยสากลในปัจจุบันให้ความสำคัญต่อการทำโปรโมชันมาก เนื่องจากค่าใช้จ่ายในการทำโปรโมชันเป็นจำนวนถึง 70% ของเงินที่ผลิตเทปเพลงของแต่ละชุดออกมา ขณะที่ค่าผลิตและสร้างสรรค์ผลงานเพลงเป็นจำนวนเพียง 20 % และที่เหลืออีก 10 % เป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ซึ่งในปัจจุบันบริษัทเทปใหญ่จะได้เปรียบกว่าบริษัทเล็ก ๆ เพราะมีสื่อมวลชนในสังกัดของตนเอง ย่อมได้เปรียบกว่าบริษัทเล็ก ๆ ที่ต้องคอยซื้อคิวเวลาจากสถานี โดยตรงหรือจากบริษัทเทปเพลงใหญ่ ๆ และการทำโปรโมชันนี้ต้องทำการวางแผนไว้อย่างดี เพราะบทเพลงเป็นสินค้าที่ผิดแผกไปจากสินค้าอื่น ๆ ที่จะต้องได้รับการบริโภคก่อนจึงจะตัดสินใจซื้อ

บริษัทจัดจำหน่าย (distribution) ได้แก่ บริษัททำหน้าที่รับผิดชอบในการจำหน่ายเทปเพลงให้พ่อค้าขายส่ง (wholesaler) และ พ่อค้าขายปลีก (retailer) โดยบริษัทจัดจำหน่ายจะทำหน้าที่เป็นเสมือน "คนกลาง" ที่จะนำสินค้าจากผู้ผลิตไปสู่ผู้บริโภค โดยที่บริษัทผู้ผลิตและสร้างสรรค์ผลงานเพลงจะขายลิขสิทธิ์ของ master tape ให้กับบริษัทจัดจำหน่ายเพื่อนำไปอัดเทปคลาสเซ็ท หรืออาจใช้วิธีขายปกเทป หรือขายหน้าตรา ซึ่งบริษัทผู้ผลิตจะเป็นผู้พิมพ์ปกเทปออกมา และจำหน่ายให้กับบริษัทจัดจำหน่ายตามที่ตกลงกัน

จากโครงสร้างทั้ง 3 ส่วนของระบบธุรกิจเทปเพลงไทยสากล* มีความสำคัญอย่างยิ่งกับวงการเพลงไทยในปัจจุบัน รวมทั้งบทเพลงเพื่อชีวิตด้วยเช่นกันที่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้สังกัดของบริษัทผู้ผลิต บริษัทจัดจำหน่าย และบริษัทส่งเสริมการจำหน่ายหรือโปรโมชัน ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างมากที่มีส่วนทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตกลายเป็นบทเพลงสมัยนิยมได้ในปัจจุบัน

"คาราบาว" นับได้ว่าเป็นวงดนตรีเพื่อชีวิต วงแรกที่เข้าสู่ระบบของธุรกิจเทปเพลง ตั้งแต่เริ่มต้น คาราบาวจำเป็นต้องพึ่งพางค์กรต่าง ๆ มากมาย การที่จำเป็นต้องพึ่งพางค์กร ก็เป็นเพราะ องค์กรมีระบบการทำงานอย่างมีขั้นตอน ทำให้การดำเนินงานเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่าที่จะทำด้วยตนเอง อย่างกรณีของคาราบาวนี้ในช่วงระหว่างการออกผลงานชุด "กัมพูชา" และ "ประชาธิปไตย" นั้น คาราบาวทำการโปรโมทผลงานเองโดยใช้การแสดงตามที่ต่าง ๆ ปรากฏว่า ไม่ประสบความสำเร็จเท่ากับการให้บริษัทโปรโมชันทำโปรโมท ผลงานที่สำเร็จด้วยขั้นตอนนี้อย่างมากก็คือ ผลงานชุด "เมคอินไทยแลนด์" ซึ่งมีบริษัทอะมิโก้จำกัด เป็นผู้จัดจำหน่ายและบริษัทแกรมมี่ เอนเทอร์เทนเมนต์ จำกัด เป็นบริษัทโปรโมชัน ซึ่งทำให้ผลงานชุด "เมคอินไทยแลนด์" เป็นที่กล่าวขวัญมากที่สุด สำหรับผลงานชุดอื่น ๆ นั้น มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 5 รายชื่อบริษัทจัดจำหน่าย และบริษัทโปรโมชันผลงานเพลงคาราบาว

ผลงานเพลงคาราบาว	บริษัทจัดจำหน่าย	บริษัทโปรโมชัน
ขี้เมา	บริษัทพีค็อก จำกัด	ใช้การแสดงสดตามที่ต่าง ๆ
แป๊ะขายขวด	บริษัทพีค็อก จำกัด	ใช้การแสดงสดตามที่ต่าง ๆ
วณิพก	บริษัทอโซน่า จำกัด	บริษัทอโซน่า โปรโมชัน จำกัด

* โปรดดูหน้าถัดไป *

*ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ ศกมล ลิ้มปิชัย "บทบาทของระบบธุรกิจเทปเพลงไทยสากลต่อการสร้างสรรค์ผลงานเพลง" (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532).

ผลงานเพลงคาราบาว	บริษัทจัดจำหน่าย	บริษัทโปรดิวซ์
บันทึกการแสดงสด ๗		
11 เพลง	บริษัทโซน่า จำกัด	บริษัทโซน่า โปรดิวซ์ จำกัด
ท.ทหารอดทน	บริษัทโซน่า จำกัด	บริษัทโซน่า โปรดิวซ์ จำกัด
กัมพูชา	บริษัทอะมิโก้ จำกัด	ยีนยง โอภากุล โปรดิวซ์เอง
เมคอินไทยแลนด์	บริษัทอะมิโก้ จำกัด	บริษัทแกรมมี่ เอนเทอร์เทนเมนต์
บันทึกการแสดงสดคาราบาว	บริษัทอะมิโก้ จำกัด	บริษัทแกรมมี่ เอนเทอร์เทนเมนต์
อเมริกาไกล	บริษัทอะมิโก้ จำกัด	บางส่วนโปรดิวซ์ (บางส่วนไปทำเอง)
ประชาธิปไตย	บริษัทอะมิโก้ จำกัด	คาราบาว โปรดิวซ์เอง
Welcome to thailand	บริษัทอะมิโก้ จำกัด	แ่วหวาน
ทับหลัง	บริษัทอะมิโก้ จำกัด	แ่วหวาน

สำหรับกรณีของคาราบาว จะพบว่าคาราบาวไม่ได้สังกัดบริษัทผู้ผลิต โดยคาราบาว จะทำการผลิตผลงานเพลงของตนเองทั้งหมด แต่คาราบาวก็ยังมีบุคคลที่อยู่เบื้องหลังในการสร้าง สรรค์ผลงานตั้งแต่ชุด "วมิพก" จนถึงชุด "ประชาธิปไตย" ซึ่งบุคคลนั้นก็คือ คุณพนัสชัย ศุภมิตร หรือที่รู้จักกันในนามของ "อาจารย์เป๊ป" เป็นผู้ที่คอยให้คำแนะนำ คำปรึกษาในการสร้างสรรค์ ผลงานเพลงให้ออกมาขายได้และยังมีแนว เนื้อหาและรูปแบบที่มีคุณภาพ นอกจากนี้คาราบาวยัง โชคดีกว่ากลุ่มศิลปินอื่น ๆ ตรงที่มีห้องอัดเสียงของตนเอง ทำให้สามารถผลิตผลงานเองได้ไม่ จำเป็นต้องพึ่งพาบริษัทผู้ผลิต แต่คาราบาวก็ยังมีความสำเร็จที่ต้องพึ่งพากระบวนการในระบบของ บริษัทจัดจำหน่ายและบริษัทโปรดิวซ์อยู่ ด้วยเหตุผลที่คาราบาวไม่ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในทาง การตลาด พิจารณาได้จากผลงานในชุดที่คาราบาวทำการโปรดิวซ์เอง ซึ่งก็คือชุด "กัมพูชา" และ ชุด "ประชาธิปไตย" เป็นชุดที่คาราบาวประสบความสำเร็จน้อยกว่าชุดอื่น ๆ และถือได้ ว่าเป็นบทเรียนให้กับคาราบาวและกลุ่มศิลปินอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี ว่าระบบธุรกิจนั้นจำเป็น ต้องพึ่งพางองค์ประกอบต่าง ๆ เข้าด้วยกันถึงจะประสบความสำเร็จได้

กลุ่มศิลปินอื่น ๆ ที่จะนำเสนอในแนวทางเพื่อชีวิต ก็เช่นเดียวกันที่จำเป็นต้องพึ่งพา ระบบธุรกิจ บางกลุ่มศิลปินก็จะอยู่ในสังกัดของบริษัทผู้ผลิตเลย แต่บางกลุ่มก็ไม่อยู่เพียงแค่ให้ จัดจำหน่ายและทำการโปรดิวซ์ให้เท่านั้น รายละเอียดของแต่ละกลุ่มพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

คาราวาน ตั้งแต่ชุดแรกที่เข้ามาในระบบธุรกิจนี้ คาราวานให้สหกงเฮงเป็นผู้จัดทำภายใต้ลิขสิทธิ์เรื่องของการทำโปรโมทนั้นไม่ปรากฏว่าให้ใครทำให้ ซึ่งจากจุดนี้ทำให้คาราวานไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ซึ่งจากจุดนี้ทำให้คาราวานต้องพยายามปรับเปลี่ยนตนเองให้เข้ากับระบบธุรกิจของวงการเพลงไทยให้ได้ โดยในผลงานชุดหลังสุด คือ ชุด "อานนท์" คาราวานให้บริษัทเอ็มจีเอ เป็นผู้จัดทำภายใต้และให้บริษัทแกรมมี่ เอนเทอร์เทนเมนต์ เป็นผู้จัดการโปรโมทให้ ซึ่งผลงานในชุดนี้ นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นใหม่ของคาราวาน ซึ่งถ้าจะมาพิจารณาแล้วถึงการที่คาราวานไม่ยอมปรับตัวให้เข้ากับระบบธุรกิจก็อาจเป็นเพราะภาพพจน์ในการเป็นบทเพลงเพื่อชีวิต ซึ่งในยุคแรกประเด็นสำคัญที่นำเสนอก็คือการล้มล้างระบบทุนนิยม แต่เมื่อกลับมาอีกครั้งหนึ่ง การที่จะมาต่อต้านระบบทุนนิยมเช่นเดิม อาจทำให้คาราวานอยู่ไม่ได้ เพราะปัจจุบันการผลิตผลงานเพลงต้องทำเป็นอาชีพ ต้องผลิตผลงานเพลงออกมาในรูปแบบของสินค้าชิ้นหนึ่งที่ต้องออกมาแข่งขันในตลาด ใครทำได้ดีกว่าผู้หนึ่งก็จะเป็นฝ่ายได้รับการตอบสนองกลับมา ถึงแม้ว่าจะเป็นความขัดแย้งกับสิ่งที่ผ่านมา แต่ในภาวะปัจจุบันก็ต้องยอมรับแนวทางเช่นนี้ด้วยเช่นกัน

คนด่านเกวียน ตั้งแต่ชุดแรกคือ ชุดเด็กปี่มจนถึงชุดคนหัวขวด ในปี พ.ศ. 2531 นี้ คนด่านเกวียนให้ KSS เป็นผู้จัดทำภายใต้ และบริษัทเสียงทอง จำกัด เป็นผู้ทำการโปรโมทขึ้นให้

นิรนาม ตั้งแต่ชุดแรกคือ คนกินแคด จนถึง ชุดที่ 3 คือ ประชาชนในปี พ.ศ. 2531 นี้ นิรนามได้ให้หอนป่า เป็นผู้จัดทำภายใต้ และบริษัทนิธิทัศน์ จำกัด เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้ทำการโปรโมทขึ้นให้

โฮป โฮปออกผลงานตั้งแต่ชุดแรก สวรรค์บ้านนอก มาจนถึงชุดตุ๊กตุ๊กนั้นได้ให้ KSS เป็นผู้จัดทำภายใต้ และเสียงทอง เป็นผู้ทำการโปรโมทให้กับผลงานของโฮป แต่เมื่อออกผลงานชุด "เพื่อนแท้" โฮปย้ายบริษัทจัดทำภายใต้และโปรโมทขึ้น โดยให้บริษัท อารีเอส โปรโมชัน เป็นทั้งผู้จัดทำภายใต้ และทำการโปรโมทให้ ซึ่งผลงานชุดนี้ทำชื่อเสียงให้กับโฮปมาก เพราะเครือข่ายการโปรโมทขึ้นของอารีเอส มีความกว้างขวางในเรื่องของสื่อมากกว่าค่ายเสียงทอง

กระท้อน ผลงานตั้งแต่ชุดแรก "สาวราวัง" จนถึงชุดที่ 3 "สาวนาถุง" นั้น กระท้อนสังกัดบริษัท ศรีเอเทีย อารีเอส จำกัด มาตลอด ดังนั้น การผลิตและการทำ

โปรโมชัน จึงตาเป็นหน้าที่ของบริษัทครีเอทีฟ อาร์ทดีด์ ส่วนการจัดจำหน่ายนั้น บริษัทอะมิโก้ จำกัดเป็นผู้รับผิดชอบ สำหรับค่ายครีเอทีฟฯ ถือได้ว่าเป็นค่ายน้องใหม่ แต่ก็ประสบความสำเร็จอย่างดีเช่นเดียวกัน

พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ สำหรับศิลปินเพลงเพื่อชีวิตแบบพงษ์เทพ นี้มีความคิดและแนวทางคล้ายกับคาราวานเป็นอย่างมาก เพราะเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคาราวานมาตั้งแต่ยุคแรกจนถึงปัจจุบัน พงษ์เทพ และคาราวานมีจุดที่คล้ายคลึงกันคือทั้ง 2 กลุ่มล้มเหลวในวงการธุรกิจมาตลอด สำหรับพงษ์เทพ กระโดนชำนาญ ส่วนใหญ่ แล้ว ในชุดแรก ๆ ส่วนใหญ่จะให้บริษัทออนป้า จำกัด เป็นผู้จัดจำหน่ายให้ ส่วนการผลิตและโปรโมท ไม่มีบริษัทไหนทำให้ ยกเว้น ผลงานชุด "เดี่ยว 2" ที่พงษ์เทพได้บริษัทโพลีดอร์ (polydor) เป็นผู้ทำการโปรโมชันให้ และบริษัทอะมิโก้ จำกัด เป็นผู้จัดจำหน่ายให้ สำหรับในปัจจุบัน MGA และ แกรมมี่ เป็นผู้จัดจำหน่ายและทำโปรโมชันให้กับพงษ์เทพในชุด "ยิ้มเหงา ๆ" และ "พงษ์เทพ 15 ปี" ซึ่งผลงานทั้ง 2 ชุด ได้รับการทำโปรโมทค่อนข้างมากกว่าชุดอื่น โดยเฉพาะชุด "ยิ้มเหงา" ถึงกับมีการพิมพ์ปกเทปใหม่อีกครั้งหนึ่ง

ประการที่ 2. องค์กรอื่นๆ ที่ทำหน้าที่สนับสนุนในด้านต่างๆ

นอกจากการพึ่งพาองค์กรทางด้านระบบธุรกิจเทปเพลงแล้ว กลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตก็เช่นเดียวกันที่จำเป็นต้องกลุ่มบุคคลหรือองค์กรบางแห่งสนับสนุน อย่างที่เป็นที่นิยมในปัจจุบันก็คือการได้รับการสนับสนุนจากบรรดาสินค้าต่าง ๆ ซึ่งกลยุทธ์ในทางค้านี้เรียกกันว่า มิวสิคมาร์เก็ตติ้ง (Music Marketing) ซึ่งแนวทางนี้ก็คือ การให้ดนตรีเป็นตัวพรีเซ็นโฆรณา ซึ่งมาเกี่ยวข้องกับบทเพลงเพื่อชีวิตที่ตรงที่ "โค้ก" ซึ่งมีคอนเซ็ปท์ในการนำเสนอเรื่องจะเน้นที่ "ส่งเสริมคุณค่าแห่งความเป็นไทย" และกลุ่มศิลปินที่ "โค้ก" สนับสนุน ก็คือกลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตชื่อดัง "คาราวาน"

สำหรับเรื่อง "โค้ก" กับดนตรีนั้น นับได้ว่าเป็นของคู่กันมานาน จนดูเหมือนเป็นส่วนหนึ่งของ "โค้ก" ไปเสียแล้ว ความเป็นมาของโค้กมิวสิคนี้เริ่มมาไม่น้อยกว่า 30 ปีมาแล้ว ในอดีตเคยดึงศิลปินชื่อดังก้องโลกมาโฆษณาให้ ก็คือ วงเดอะบิทเทิล (The Beatles) สำหรับศิลปินของไทยนั้น เริ่มถูกนำมาใช้อย่างจริงจังในคอนเซ็ปท์ส่งเสริมเกี่ยวกับความเป็นไทย ประมาณ 6 ปีที่ผ่านมา โดยเริ่มจากการเข้าไปสนับสนุนศิลปินในรูปแบบของการสนับสนุนการโฆษณาบนปกเทป ในชุด "กัมพูชา" และชุด "เมคอิน ไทยแลนด์" ของกลุ่มศิลปินคาราวาน

ยีนยง โอภากุล หรือ แอ๊ด คาราบาว ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง
คาราบาวกับโค้กไว้ว่า

"ภาคธุรกิจที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับนักดนตรีนั้น มันเกิดเนื่องมาจาก
การทำงานในด้านศิลปะทุกวันนี้ ถ้าเราไม่ทำเพื่อสนองตัณหาตัวเอง
เราทำเพื่อที่จะต้องการจะขาย ก็คงเดินเข้ามาสู่ระบบธุรกิจ เมื่อเรา
เดินเข้าสู่ระบบธุรกิจแล้ว เราจะต้องเล่นไปกับกติกาของมันแต่ในขณะที่
ที่เราเล่นไปตามกติกาของมันนั้นก็อย่าให้สิ่งที่ตัวเองนำเสนอขึ้นลด
ความเข้มข้นทางความคิดหรือลวดลวดการฉล่ง คุณเห็นไหมว่าถึงแม้จะ
มีคำว่าโค้กติดอยู่ในเพลง หรือมีสัญลักษณ์ติดอยู่บนหน้าปกของคาราบาว
แต่ว่าสิ่งที่ยังเห็นและเป็นอยู่ในเทพทุกมันของคาราบาวนั้นล้วนแล้วแต่
เป็นการต่อสู้ ผมคิดว่าในจุดนี้มันยังจะดีเสียกว่าที่เราจะเอาเงินไป
ละเลงเล่นโดยไม่เหลือวแลสั่งคมเลย เพราะฉะนั้นตรงจุดนี้ทำให้โค้ก
เริ่มคิดว่าสิ่งที่เราจะร่วมมือกันทำก็คงจะเป็นสิ่งนี้ เพราะฉะนั้นผมจึง
ต้องคอยประคองสโลแกนต่าง ๆ ให้อีกกับโค้กว่าโค้กรู้คุณค่าของความ
เป็นไทย เพื่อที่จะเอาเงินเข้ามาโฆษณาเทพ เพราะผมไม่สามารถ
เอาเงินของตัวเองไปแข่ง ไปซื้อโฆษณาทีวี วิทยุอะไรก็ได้ แต่เงินที่
โค้กให้มา ไม่ได้ให้เป็นตัวเงินนะครับ ให้เป็นมิตติ เช่นให้เป็นรายการ
วิทยุบ้าง ให้เราเอาเพลงไปเปิด ให้เราเอามิวสิควิดีโอของเราไป
เปิดในช่องมีเดียของเขา แล้วก็มีคำถามว่า ไม่รู้เหมือนกันว่าทำไม
เพลงเพื่อชีวิตจะต้องทำอย่างนี้ ทำไมเพลงเพื่อสังคมจะต้องทำอย่างนี้
ทำไมเพลงเพื่อสังคมจะต้องทำอย่างนี้ จะต้องเดินแบบเดียวกับที่เพลงที่ว่า
ไปเขาเดิน แต่ถ้าเกิดว่าเราไม่เดินแบบนี้เราจะสู้เขาได้ไหม ได้มื่อวิถี
ทางหนึ่งที่จะสู้เขาได้ ถ้าเราจะไม่ใช้วิธีเอาสปอนเซอร์มานั้นก็คือลงทุน
ไปเท่าไรก็ได้เอาเงินที่ขายได้ทุ่มไปให้หมดแล้วนักดนตรีก็ไม่ต้องมีอะไร
เหลือเลยเอามัน เพราะฉะนั้นตรงจุดเหล่านี้ ยังมีช่องว่างให้เราทำได้อีก
แล้วก็มีส่วนเข้ามาเกี่ยวพันกับการทำธุรกิจในด้านเทพของวงคาราบาว
ด้วยประการฉะนี้"²⁶

²⁶ "ความสัมพันธ์ทางธุรกิจระหว่างคาราบาวกับโค้ก", สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์

นอกจากการพึ่งองค์การในระบบธุรกิจแล้ว คาราบาวยังเป็นกลุ่มศิลปินที่พึ่งพาองค์การทางการเมืองอีกด้วยเช่นกัน ซึ่งในที่นี้คือ องค์การทางการทหาร โดยเฉพาะกองทัพบก คาราบาวได้ร่วมมือกับกองทัพบกในโครงการอีสานเขียว ซึ่งเป็นการสนับสนุนโครงการน้ำพระทัยจากในหลวงที่กองทัพบกจัดทำขึ้นสนองตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ต้องการปรับปรุงพื้นที่ในภาคอีสานให้กลับมาสมบูรณ์เช่นเดิม ซึ่งในแนวความคิดเช่นนี้ คาราบาวสนับสนุนเต็มที่ โดยมีการจัดคอนเสิร์ต "รวมน้ำใจสู้อีสานเขียว" ที่ท้องสนามหลวง และบินไปจัดถึงสหรัฐอเมริกาด้วยเช่นกัน โดยที่กองทัพบกเป็นผู้สนับสนุนในการจัดครั้งนี้ การที่คาราบาวไปมีส่วนสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับฝ่ายทหารในครั้งนี้ ทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ว่า คาราบาวกำลังพึ่งพิงให้กองทัพเป็นฝ่ายสนับสนุนอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทำให้คาราบาวมีพลัง (Power) มากขึ้นกว่าเดิม ซึ่งหากเราประเมินเปรียบเทียบกับเพลงเพื่อชีวิตยุคแรกๆ จะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างบทเพลงเพื่อชีวิต กับสถาบันทหารนั้น จะมีลักษณะเป็นปฏิปักษ์กันอย่างเต็มที่ และไม่จำแนก แต่ในยุคหลังนี้ จากการวิเคราะห์เนื้อหาของเพลงของคาราบาว เช่น ท.ทหารออกทน ก็เริ่มเห็นว่า เพลงเพื่อชีวิตเริ่มทั้งเป็นมิตร และเป็นปฏิปักษ์กับทหารอย่างจำแนกแยกแยะ จนกระทั่งพัฒนามาถึงการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ในประเด็นที่อาจร่วมกันได้ เช่น อีสานเขียว

จากรายละเอียดที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่า ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตส่วนใหญ่ในปัจจุบันมีความจำเป็นอย่างมากในการที่จะต้องพึ่งพาระบบธุรกิจค่อนข้างมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านของการผลิต หรือทางด้านการสนับสนุนในการโฆษณาร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ทั้งสองฝ่าย เช่นที่คาราบาวกับโค้กกำลังกระทำอยู่นั้น รวมไปถึงการสัมพันธ์องค์การที่ไม่ใช่ภาคธุรกิจซึ่งเป็นเริ่มต้นของการพึ่งพิงในรูปแบบใหม่อีกแบบหนึ่งในปัจจุบัน เช่น สถาบันทหาร สามารถจะเป็นเงื่อนไขเอื้ออำนวย หรืออย่างน้อยก็ไม่เป็นเงื่อนไขปิดกั้นการเผยแพร่ ดังที่เพลงเพื่อชีวิตเคยถูก พลตรี ประมาธ อติเรกสาร ห้ามเปิดหรือถูกต่อต้านจากบทเพลงปลุกใจ เช่นสมัยก่อนการพึ่งพิงในทุกด้านที่กล่าวมาข้างมีความสำคัญกับการที่บทเพลงจะกลายเป็นวัฒนธรรมมวลชนเป็นอย่างมากเพราะสิ่งเหล่านี้ต่างช่วยให้บทเพลงได้มีโอกาสเข้าถึงคนหมู่มากได้รวดเร็วขึ้น และเป็นที่พึ่งพอใจของคนหมู่มากด้วยเช่นกัน

3. เทคโนโลยี

ตลาดเทปคลาสเซ็ทเป็นธุรกิจเกี่ยวกับเสียงเพลงที่ใหญ่ที่สุดในปัจจุบัน เนื่องจากเป็นความบันเทิงที่หาซื้อได้ในราคาถูกกว่าอีกทั้งยังสามารถเลือกสรรได้ตามใจชอบ เนื่องจากถ่ายเพลงแต่ละค่ายพยายามผลิตผลงานออกมาต่อสู้แข่งขันกันมากมาย ซึ่งผล

งานในแต่ละชุดนั้นต้องพึ่งพากลไกมากมายในการผลิตสำเร็จลุล่วงไปได้ การสร้างสรรค์ผลงานเพลงในอดีตนั้นเมื่อขอบเขตจำกัดกว่าปัจจุบันมาก เพราะเสียงดนตรีที่ได้จากเครื่องดนตรีมีบันไดเสียงที่คงที่ และเป็นเสียงมาตรฐาน นักดนตรีที่ต้องการเสียงแปลกใหม่ ๆ ต้องเพิ่มเครื่องดนตรีหรือวัสดุอื่น ๆ ที่เป็นแหล่งกำเนิดเสียงแปลก ๆ ซึ่งการแข่งขันในเชิงดนตรี ในยุคสมัยนั้นวัดกันที่ความสามารถเฉพาะตัวของผู้ที่จะมีความสามารถจนเป็นที่ยอมรับนั้นหาได้ยากยิ่งนัก

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป เทคโนโลยีทุกด้านได้พัฒนาขึ้นโดยไม่มีวันแม้แต่ทางด้านดนตรี ปรากฏว่ามีเครื่องมือที่สามารถผลิตเสียงแปลก ๆ ใหม่ ๆ จำนวนมากในขนาดที่จำกัด ซึ่งทำให้มนุษย์สร้างเสียงดนตรีที่แปลก ๆ ใหม่ ๆ ได้ง่ายขึ้น ซึ่งการพัฒนาขีดความสามารถของเครื่องดนตรีทำให้การแข่งขันทางด้านฝีมือลดน้อยลง มนุษย์จึงหันมาสร้างสรรค์เสียงดนตรีที่มีความแปลกแหวกแนวเข้ามาแทนที่ โดยไม่จำเป็นต้องผ่านขั้นตอนการฝึกฝนที่แสนยาก

ในกรณีของศิลปินเพลงเพื่อชีวิต ถึงแม้ว่าจะเป็นศิลปินเพลงเพื่อชีวิตจะมีฝีมือในการเล่นดนตรี, ประพันธ์เนื้อร้อง และทำนอง เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยังมีความต้องการพึ่งพาเทคโนโลยี อย่างวงคาราบาว เป็นวงแบบอย่างในการใช้เทคโนโลยีทางดนตรีคาราบาวก็ได้อาศัยความก้าวหน้าทางเครื่องดนตรี ไม่ว่าจะเป็นกลอง กีตาร์ไฟฟ้า อีเล็คโทน แยกโซโฟน ฯลฯ มาช่วยในการสร้างสรรค์บทเพลงให้มีความน่าฟัง และเร้าใจมากขึ้น ซึ่งในบรรดางานเพื่อชีวิตด้วยกันนี้ คาราบาวถือได้ว่าเป็นวงดนตรีที่อาศัยเทคนิคดนตรีมาสอดแทรกในบทเพลงมากกว่าวงอื่น ๆ และมีส่วนทำให้เพลงของคาราบาวสามารถเข้าถึงผู้ฟังกลุ่มชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูงได้มากขึ้น โดยมีแนวเพลงแบบคันทรี่ร็อค ที่อาศัยกีตาร์ไฟฟ้าเป็นเครื่องดนตรีหลัก นอกจากนี้ระบบการบันทึกเสียงของผลงานของคาราบาวจัดอยู่ในขั้นดีมาก คาราบาวโชคดีกว่ากลุ่มศิลปินกลุ่มอื่น ตรงที่มีห้องบันทึกเสียงของตนเองทำให้ความพิถีพิถันในการผลิตทำได้มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ค่าย

สำหรับกลุ่มศิลปินอื่น ๆ อย่างเช่น คาราวาน ในอดีต คาราวานเป็นศิลปินแนวคันทรี่โวลค์ที่ลือชื่อที่สุด แพนเพลงของคาราวานยังคงฝังใจกับรูปแบบดั้งเดิมของคาราวานอย่างแนบแน่น เมื่อคาราวานเข้าสู่ระบบธุรกิจเทปเพลง การเล่นแนวดนตรีแบบ "อะคูสติค" (Acoustic) นั้น เหมาะสมกับการเล่นดนตรีในหอประชุมมากกว่าจะนำอัดลงเทปขายหรือจัดแสดงแบบ "คอนเสิร์ต" ซึ่งคาราวานได้เปลี่ยนแนวทางการเล่นกีตาร์ไฟฟ้า

ซึ่งในระยะแรก แพนเพลงไม่ค่อยพอใจกับการเปลี่ยนแปลงเท่าไรนัก ซึ่งคาราวานปรับ
เปลี่ยนแนวทางของตนเอง นับตั้งแต่การแสดง Concert for Unicef ครั้งที่ 2 ซึ่งการ
เปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ ได้รับผลสะท้อนกลับมาจากแฟนเพลงจำนวนมาก ที่ยอมรับการเปลี่ยน
แปลงครั้งนี้ไม่ได้ ทิศนะของแพนเพลงคนหนึ่งต่อความเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ว่า :

...ผมคิดว่า คาราวาน ก็คือ คาราวาน มีลักษณะเป็นของตัวเอง
คาราวานไม่จำเป็นต้องเหมือนคาราบาว เพราะคาราบาวนั้นเล่นเพลง
สะท้อนปัญหาสังคมได้เพียงพื้น ๆ เท่านั้น ไม่สามารถเค้นอารมณ์ผู้ฟังให้
ถึงที่สุดได้นอกจากประชดประชัน เสียดสี ก็เท่านั้น ซึ่งผิดกับคาราวาน...²⁷

แพนเพลงของคาราวานมีความคิดเห็นว่า แนวดนตรีแบบร็อกที่คาราวานนำมาใช้ใหม่นี้ทำลาย
ความรู้สึกของผู้ชมลงทั้งหมดทั้งสิ้น คิดว่าบทเพลงที่เคยไพเราะได้ถูกทำลายลงด้วยรูปแบบ
ดนตรีแบบใหม่นี้ ซึ่งจากเหตุการณ์ในวันนั้น คาราวานต้องกลับมาทบทวนบทบาทของตนเอง
อย่างหนักหน่วง กากันมีความคิดปรากฏออกมาให้รับทราบว่า วงคาราวานอาจจำเป็นต้อง
พักวง หรือยุบวงไปก็เป็นได้ เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะศิลปินของคาราวาน ต่างเหนื่อยหน่าย
และท้อแท้อย่างที่สุด คาราวานก็คือวงดนตรีเพื่อชีวิตวงหนึ่งที่จำเป็นต้องต่อสู้ดิ้นรนกับชีวิต
ที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมด้วยเช่นกัน ผลงานชุดอื่น ๆ ถัดมาจากการแสดง
Concert for Unicef ครั้งที่ 2 ไม่ว่าจะเป็ คาราวาน 1985 บันทึก 12 ปี คาราวาน
คนไกลบ้าน ยูเอสแจแปน Live in JAPAN และอานนท์ มักซ์เครื่องดนตรีไฟฟ้าเข้ามา
ประกอบค่อนข้างมาก คาราวานอาจไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรนักกับยอดขาย แต่
คาราวานก็ยังยืนหยัดอยู่ได้เพราะความศรัทธาของแฟนเพลงนั่นเอง ผลงานในชุดอานนท์
นี่ถือได้ว่า เป็นผลงานใหม่ ชุดสุดท้ายของศิลปินที่มีนามว่า "คาราวาน" และเป็นผลงานที่
คนรู้จักกันค่อนข้างมาก เพราะการทำโปรโมชันของบริษัทแกรมมี่ เอนเทอร์เทนเมนต์

สำหรับกลุ่มศิลปินกลุ่มอื่น ๆ อาทิเช่น คนด่านเกวียน นิรนาม กระท้อน โสภ
หรือ พงษ์เทพ กระโดนชำนาญ ต่างก็ต้องหันมาสนใจกับเทคโนโลยีทางการดนตรีสมัยใหม่
มากขึ้น การที่จำเป็นต้องใช้เครื่องดนตรีประเภทไฟฟ้าเป็นเพราะสามารถเล่นได้เร็วใจมาก
กว่าและสภาวะการณ์ของวงการเพลงไทยที่ต้องแข่งขันกันผลิตผลงานเพลง ทำให้อุปกรณ์ที่

²⁷ตำนานชีวิต "คาราวาน" (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, 2529) ,

จะผลิออกมาต้องอยู่ในสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ซึ่งการบันทึกเสียงด้วยเทคโนโลยีใหม่ สามารถช่วยสร้างสรวงศ์ผลงานให้มีคุณภาพและดึงดูดใจมากกว่า การผลิตผลงานด้วยเครื่องดนตรี แบบธรรมดาไม่ใช้ไฟฟ้า เพราะเมื่อมีบันทึกเสียง ความน่าฟังจะแตกต่างกันมากกับการเล่นด้วยเครื่องดนตรีไฟฟ้า นับได้ว่าเทคโนโลยีมีส่วนอย่างมากกับการเป็นบทเพลงคนหนุ่มมาก

นอกจากการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของเทคโนโลยีทางด้านเครื่องดนตรีแล้ว การเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตก็มีส่วนสำคัญอีกประการหนึ่ง การผลิตผลงานให้ออกมาในรูปแบบของ เทปคลาสเซทในปัจจุบันมีความก้าวหน้ากว่าสมัยก่อนเป็นอย่างมาก โดยในปัจจุบันการบันทึกเสียงจะใช้เทปแบบ "โอเพ่นรีล" (Open Reel) ซึ่งเป็นเทปเปิดขนาด 24 ร่องเสียง ซึ่งหมายความว่าจะสามารถบันทึกเสียงลงไปบนเทปได้ถึง 24 เครื่อง และแต่ละครั้งอาจบันทึกเสียงเครื่องดนตรีทีละชิ้นหรือมากกว่า 1 ชิ้นก็ได้ ก่อนที่จะนำมาผสมรวมกันให้เหลือเพียง 2 ร่องเสียงในขั้นสุดท้าย

ขั้นตอนในการบันทึกเสียง จะเริ่มต้นที่ ซาวนด์ เอจิเนียร์ จะบันทึก มาร์ค (Mark) หรือสัญลักษณ์บอกตำแหน่งลงในร่องเสียงใดเสียงหนึ่งในแผ่นเทปก่อน การทำเช่นนี้ก็เพื่อความสะดวกในการค้นหาเพลงหรือตำแหน่งใด ๆ ของเพลงในแผ่นเทป แล้วจึงเริ่มบันทึกเสียงดนตรีครบทั้งหมดแล้ว ซึ่งการบันทึกเสียงร่องนี้ ถ้าเมื่อบันทึกเสียงเสร็จเรียบร้อยแล้วยังไม่พอใจ การแก้ไขกระทำได้โดยไม่ต้องขั้วร่องใหม่ทั้งเพลง โดยสามารถกลับมาร้องเฉพาะประโยคที่ต้องการแก้ไข ซึ่งวิธีการนี้เรียกว่า "การร้องเจาะ" ซึ่งบันทึกเสียงสามารถค้นหาตำแหน่งที่ต้องการแก้ไขได้อย่างเที่ยงตรง โดยการอาศัยมาร์คที่บันทึกไว้ครั้งแรก

ขั้นตอนต่อมาคือการผสมเสียง (Mix Down) โดยเอาเสียงร้องและเสียงดนตรีทั้งหมด 23 ร่องเสียง (ที่หายไป 1 คือร่องเสียงที่เอาไปบันทึกมาร์ค) มารวมกันให้เหลือ 2 ร่องเสียง ในระบบสเตอริโอด้วยเครื่องมิกเซอร์ ซึ่งงานทางส่วนนี้ โปรดิวเซอร์จะเป็นคนกำหนดว่าจะให้เสียงเครื่องดนตรีชิ้นไหนอยู่ในตำแหน่งใด เช่น ให้เสียงร้องอยู่ตรงกลาง เสียงเปียโนอยู่ทางขวา เสียงประสานอยู่ทางซ้าย ก็ตัววิ่งไปมาระหว่างด้านซ้ายขวา เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถเติมหรือปรงแต่งเสียงที่อัดลงไปแล้วให้เพิ่มความทุ่มแหลม เติมเสียงก้อง (Reverb) เสียงสะท้อน (Echo) ได้อีกด้วย

สำหรับปัจจุบันนี้เทคโนโลยีก็ก้าวหน้ามากไปกว่าเดิม มีการนำเอาคอมพิวเตอร์เข้ามาควบคุมการมิกซ์เสียงทำให้ความสะดวกมีมากขึ้น ซึ่งระบบคอมพิวเตอร์จะสามารถเก็บ

ข้อมูลการทดลองการมิกซ์เสียงแบบต่าง ๆ ไว้ได้ ไม่ต้องการจดเหมือนก่อน ถ้าพอใจแบบไหนก็กดคอมพิวเตอร์ ก็จัดการมิกซ์ให้เสร็จเรียบร้อยแล้วบันทึกเสียงลงในเทปโอเพิลวีล ซึ่งมีคุณภาพดีกว่าม้วนเทปทั่วไป เพื่อเก็บเป็นม้วนมาสเตอร์หรือต้นฉบับสำหรับถ่ายลงเทปคลาสเซทเพื่อจำหน่ายต่อไป ถ้าบริษัทไหนมีเงินทุนหนาในการผลิตมักจะใช้เทป DAT (Digital Audio Tape) ทำเป็นมาสเตอร์แทน เพราะคุณภาพเสียงดีกว่าเทปโอเพิลวีล ขึ้นหนึ่ง เมื่อผ่านขั้นตอนนี้ไปแล้ว ก็จะเป็นหน้าที่ของฝ่ายจัดจำหน่ายในการที่จะเอาเทปมาสเตอร์มาถ่ายลงใน "เทปมาสเตอร์ครั้งนี้" ซึ่งเป็นเทปโอเพิลวีลหน้ากว้างครึ่งนิ้ว สำหรับใช้กับเครื่องเล่นที่มีความเร็วสูง โดยเครื่องเล่นแต่ละตัวจะต่อกับเครื่องบันทึกเสียงที่เรียกว่าสเลฟ (Slave) อีกจำนวนมาก และบนสเลฟจะมีสายเทปเปล่าม้วนขนาดใหญ่ เรียกว่าแพนเค้ก (Pancake) ซึ่งแต่ละแพนเค้กสามารถนำมาตัดแบ่งใส่ลงในเทปคลาสเซทได้ 34 คลิป การบันทึกเสียงลงในเทปที่จะนำออกจำหน่ายนี้ เทปมาสเตอร์ครึ่งนิ้วจะทำการเล่นตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ แล้ววนกลับมาใหม่ และสเลฟแต่ละตัวจะทำการบันทึกทั้งหน้า เอ. และหน้า บี. พร้อมกันไปเลย ลงไปในแพนเค้ก ซึ่งจำนวนที่อัดนั้นจะประมาณ 2 หมั่ม้วน แล้วจะต้องเปลี่ยนเทปมาสเตอร์ครึ่งนิ้วใหม่ โดยจะทำอย่างนี้ทุกครั้งที่ครบ 2 หมั่ม้วน สำหรับการที่จะทราบว่าตอนนี้เป็นตอนขึ้นต้นหรือเป็นตอนจบนั้น จะมีการใส่สัญญาณที่เรียกว่าคิวโทน (Q-tone) ลงไปเพื่อบอกตอนขึ้นต้นและตอนจบในแต่ละเที่ยว ปะสายเทปใส่ที่ต้นม้วน จากนั้นก็เอาแพนเค้กเข้าเครื่องกรอใส่ลงไปในคลิบเปล่า ๆ ที่เรียกว่า ซีศูนย์ (C-0) โดยไม่ต้องเปิดคลิบออกเมื่อกรอไปจนเจอสัญญาณคิวโทน เครื่องกรอก็จะทำการตัดสายเทปโดยอัตโนมัติ ปะสายเทปที่ลายม้วนอีกครั้งหนึ่งแล้วนำเทปใส่คลิบใส่ปก ห่อพลาสติก ซึ่งเป็น การจบขั้นตอนการผลิตเทปเพลงในปัจจุบัน

จากขั้นตอนการผลิตที่ทันสมัยนี้ทำให้การผลิตทำได้จำนวนมากกว่ารูปแบบของการอัดในยุคแรกเป็นอย่างมาก ที่สามารถผลิตได้ในจำนวนที่ไม่มาก การที่สามารถผลิตในจำนวนเช่นนี้ ทำให้โอกาสที่บทเพลงจะกระจายไปสู่คนหมู่มากมีเพิ่มมากขึ้นด้วย ซึ่งจะทำให้กลายเป็นบทเพลงที่คนรู้จักและนิยมพร้อมกันหลายกลุ่มคนในเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ดังนั้น เทคโนโลยีทั้งทางด้านเครื่องดนตรีและระบบการผลิตเพื่อออกขายในปัจจุบันที่มีความทันสมัยมีความสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้บทเพลงได้กลายเป็นวัฒนธรรมของมวลชน

องค์ประกอบทั้งสามประการของระบบธุรกิจ ได้ผลักดันให้กระบวนการผลิต (Production) ของบทเพลงเพื่อชีวิต กลายเป็นวัฒนธรรมมวลชนแล้ว ส่วนในขั้นของการกระจายผลผลิต (Distribution) เพลงเพื่อชีวิตนี้ สิ่งที่สำคัญที่สุดของวัฒนธรรมมวลชน

ก็คือ การที่ต้องอาศัยสื่อมวลชนเป็นตัวถ่ายทอดให้ไปสู่การเป็นบทเพลงสมัยนิยม

สื่อมวลชนกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมมวลชนสู่การเป็นบทเพลงสมัยนิยม

วัฒนธรรมมวลชนเป็นผลผลิตของการสื่อสารมวลชน โดยที่การสื่อสารมวลชนจะทำหน้าที่ในการถ่ายทอดและเผยแพร่วัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง หรือจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง ชิกมันด์ บอร์ห์แมน (Qygmunt Baumann) ได้เสนอไว้ว่า สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่เป็นเสมือนช่องทางในการถ่ายทอดเนื้อหาทางวัฒนธรรม ซึ่งถ้าหากปราศจากการสื่อสารแล้ว ก็จะไม่สามารถรับรู้วัฒนธรรมของคนรุ่นก่อนได้เลย แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าปล่อยให้สื่อมวลชน เผยแพร่ข่าวสารตลอดจนวัฒนธรรมต่าง ๆ มากเกินไป ก็อาจก่อให้เกิดการครอบงำทางวัฒนธรรมได้เช่นเดียวกัน ซึ่งจะส่งผลเสียให้กับสังคมได้

บทเพลง เพื่อชีวิตได้ปรับเปลี่ยนตนเองสู่การเป็นวัฒนธรรมมวลชน ซึ่งการที่วัฒนธรรมมวลชนจะผันแปรตัวเองไปเป็นวัฒนธรรมที่เป็นที่นิยม (Popular Culture) เพื่อก้าวเข้าสู่การเป็นบทเพลงสมัยนิยมนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การที่ต้องอาศัยสื่อมวลชนเป็นตัวช่วยเผยแพร่บทเพลงไปสู่ประชาชน รูปแบบของสื่อมวลชนที่ถูกใช้ในปัจจุบันในการเผยแพร่บทเพลงเพื่อการเป็นบทเพลงสมัยนิยม มีอยู่ 4 แนวทาง ดังนี้

1. สื่อวิทยุโทรทัศน์
2. สื่อวิทยุกระจายเสียง
3. สื่อหนังสือพิมพ์และนิตยสาร
4. สื่อกิจกรรมพิเศษ ได้แก่ การจัดคอนเสิร์ต

1. สื่อวิทยุโทรทัศน์

โทรทัศน์ถือได้ว่าเป็นสื่อมวลชนที่สำคัญมากในปัจจุบัน เพราะเป็นสื่อที่ได้รับ ความสนใจจากประชาชนมากที่สุด เนื่องจากว่าเป็นสื่อที่ไม่มีข้อจำกัดในเรื่องการออกเขียนได้ เหมือนกับสื่อสิ่งพิมพ์ พร้อมทั้งสามารถเห็นได้และได้ยินเสียงไปในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นข้อดี กว่าสื่อวิทยุที่ได้ยินแค่เสียงเท่านั้น การที่สื่อโทรทัศน์สามารถได้ยินเสียงพร้อมกับการเห็นภาพ ทำให้เป็นสื่อที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในทางธุรกิจเป็นอันดับแรก ประกอบกับการมีจำนวนเครื่องรับที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยสถิติที่ทางสำนักสถิติสำรวจมาได้พบว่า จำนวนครัวเรือนที่มีเครื่องรับ

ในปี พ.ศ. 2529 มีจำนวน 8,012,200 เครื่องเพิ่มขึ้นเป็น 8,104,057 เครื่องใน พ.ศ. 2531 ส่วนจำนวนเครื่องรับโทรทัศน์ในครอบครองในปี พ.ศ. 2529 มีจำนวน 8,530,900 เครื่อง เพิ่มขึ้น 8,796,759 เครื่องในปี พ.ศ. 2531 ซึ่งจะเห็นได้ว่า แนวโน้มการใช้โทรทัศน์มีแนวโน้มที่เพิ่มขึ้น ดังนั้นจึงมีความพยายามที่จะใช้สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อเผยแพร่เพลง ก็เช่นเดียวกัน ที่นิยมใช้สื่อในการเผยแพร่เช่นเดียวกับธุรกิจประเภทอื่น ๆ รูปแบบของการใช้สื่อโทรทัศน์ มีดังนี้

1.1 การทำสปอตโฆษณาเทปเพลงออกอากาศทางโทรทัศน์ ในการผลิตสปอตโฆษณาทางโทรทัศน์ในปัจจุบันนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ซึ่งบางทีก็จะเป็นการนำเอาปกเทปมาโฆษณา บางสปอตก็เอาส่วนหนึ่งของการแสดงคอนเสิร์ตมาตัดต่อทำเป็นโฆษณา บางส่วนก็จะนำมิวสิกวิดีโอส่วนหนึ่งมาตัดต่อให้สั้นลงเพื่อเป็นโฆษณา และรวมไปถึงการทำโฆษณายี่มาโดยเฉพาะ ซึ่งการที่จะทำออกมาในรูปแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับงบประมาณของแต่ละบริษัทเป็นสำคัญ โดยทั่วไปแล้ว สปอตโฆษณาที่มักแทรกตามรายการเพลงต่าง ๆ ซึ่งถ้าหากบริษัทเทปเพลงแห่งใดมีรายการโทรทัศน์ของตนเอง ก็จะสามารถโฆษณาผลงานเพลงเป็นระยะ ๆ ได้ ถ้าบริษัทใดไม่มีรายการของตนเอง ก็จำเป็นต้องใช้ซื้อเวลาจากทางสถานีหรือบริษัทเทปเพลงที่ขายเวลาให้

1.2 การผลิตมิวสิกวิดีโอเพื่อเผยแพร่ทางโทรทัศน์ สำหรับจุดเริ่มต้นของการผลิตมิวสิกวิดีโอนั้น บุญยงค์ ศุทธวิโรจน์ ได้เล่ารายละเอียดไว้ว่า

...ในระยะแรก ๆ นั้น รายการเพลงทางทีวีต่าง ๆ ใช้วิธีการนำวงดนตรีหรือศิลปินมาร้อง แสดงท่าเต้นคอนเสิร์ตหรือร้องเพลงให้พร้อมกับเสียงที่ออกมาจากเทปเสียง (Lip Sink) บันทึกเสียงในห้องส่ง ต่อมาได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งในการผลิตและความคิดสร้างสรรค์ มีการใช้ภาพอื่น ๆ เข้ามาประกอบการภาพของศิลปินมาร้องเพื่อให้ได้อารมณ์สอดคล้องกับเสียงเพลง จนกระทั่งได้กลายมาเป็นการสร้างเรื่องราวสั้น ๆ ขึ้นเพื่อเสริมจินตนาการให้กับผู้ชมในระดับหนึ่ง...²⁸

²⁸บุญยงค์ ศุทธวิโรจน์, "สภาพการเติบโตและการแข่งขันของธุรกิจเทปเพลงไทยสากล," โลกดนตรี 27 (มีนาคม 2530), หน้า 80.

สำหรับในปัจจุบันนี้ มีลิขสิทธิ์ไอเปรียบเสมือนหัวใจของการเผยแพร่ วัฒนธรรมมวลชน ทั้งนี้เป็นเพราะสื่อที่ดึงดูดความสนใจได้เป็นอย่างดี ซึ่งจะเห็นได้ว่า บริษัทผู้ผลิตผลงานเพลงมักจะพยายามผลิตมีลิขสิทธิ์ไอออกมาจำนวนมาก โดยทุ่มเทเงินจำนวนมากสำหรับการผลิตมีลิขสิทธิ์ไอโดยมีราคา "ตั้งแต่ 100,000 บาท จนถึง 500,000 บาท ต่อเทปหนึ่งชุด ซึ่งจะตกประมาณเพลงละ 30,000 บาท"²⁹ ซึ่งการผลิตมีลิขสิทธิ์ไอสำหรับการเผยแพร่บทเพลงเพื่อชีวิตนั้น คุณสุเทพ กล้วยวิวัฒน์กุล แห่งวงโซป ได้กล่าวไว้ว่า :

...ชุดหนึ่งจะหยิบมาทำ 2-3 เพลงหรืออาจจะมากขึ้นก็ได้
ถ้าเรามองว่าจะขายได้ โดย Concept ของการทำมีลิขสิทธิ์ไอนี้
เราจะคิด Concept ก่อนแล้วให้ทางบริษัทพิจารณา แต่ก็มีหลายครั้ง
เหมือนกันที่การตกลงเลือกเพลงตกลงกันไม่ได้...³⁰

การใช้สื่อมีลิขสิทธิ์ไอ เป็นตัวเผยแพร่บทเพลงเพื่อชีวิต มีผลสำคัญอย่างยิ่งต่อความนิยมของบทเพลง เพราะมีลิขสิทธิ์ไอทำให้คนซาบซึ้งกับเสียงเพลงพร้อมกันได้เห็นภาพหรือเรื่องราวที่สวรรค์สร้างมาประกอบ บทเพลงเพื่อชีวิตก็เช่นกัน ถึงแม้ว่าเนื้อหาของบทเพลงจะเต็มไปด้วยปัญหาในสังคมต่าง ๆ การได้ใช้มีลิขสิทธิ์ไอย่อมจะสื่อได้เข้าถึงความรู้สึกมากกว่าสื่อแบบอื่น

1.3 การจัดรายการเพลงทางโทรทัศน์ สำหรับปัจจุบันวงการเพลงมีการแข่งขันกันสูงมากกว่ายุคสมัยใด บริษัทเทปขนาดใหญ่ก็มีโอกาสที่จะเผยแพร่ผลงานของศิลปินในสังกัดได้มากกว่าบริษัทขนาดเล็กที่เพิ่งก่อตั้ง รายการเพลงทางโทรทัศน์มีมากมาย บางรายการก็ไม่ใช่เป็นรายการที่ให้ทุกค่ายเพลงซื้อคิวเวลาได้ นอกจากนี้ยังมีรายการที่เรียกว่า รายการปกิณกะ ที่มีรายการเพลงผสมกับรายการความบันเทิงอื่น ๆ อีกด้วยรายการหนึ่ง อาทิเช่น รายการบันเทิงคดี แบบว่าโลกเบี้ยว ฉันทน์มากับความรัก หมอคูเพลงคัง เป็นต้น

²⁹ศมกมล ลิ้มปิชัย, "บทบาทของระบบธุรกิจเทปเพลงไทยต่อการสร้างสรรค์ผลงานเพลง", หน้า 102.

³⁰สัมภาษณ์ สุเทพ กล้วยวิวัฒน์กุล, 3 สิงหาคม 2532.

สำหรับรายการที่เป็นรายการดนตรีหรือดนตรีป๊อปก๊าะที่ได้รับความนิยมอย่างสูง
ถ้าจะแยกเป็นรายการของแต่ละบริษัทเทปเพลง แยกตัวอย่างได้ดังนี้

บริษัทแกรมมี่ เอนเทอร์เทนเมนต์ ได้แก่ รายการ "หมอดูเพลงดัง" ทางสถานี
โทรทัศน์ช่อง 7 รายการ "แบบว่าโลกเบี้ยว" "เพลงหนึ่งหน้าหนึ่ง" ทางสถานีโทรทัศน์
ช่อง 5 รายการ "คอนเสิร์ตลิมิโลก", "ฮัลโหลวันหยุด" ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท.

บริษัทนิธิทัศน์ โปรมอชั่น ได้แก่ รายการ "ตลาดบันเทิง" "พักใจกับเพลง"
"ที่สุดของที่สุด" "เพลงยามเย็น" "ฉันทมากับความรัก" ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 รายการ
"ระฆังใจ" "สารพันบันเทิง" "เสาว์สนุก" "ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท.

บริษัทศึคา แผ่นเสียงและเทป จำกัด ได้แก่ รายการ "สนุกคาน้ำท่วม" ทางสถานี
โทรทัศน์ ช่อง 5 และ รายการ "โลกนี้สีสวย" ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 7

บริษัท ชาวคัสเกิล จำกัด ได้แก่ รายการ "จับโน้ต...ใส่ใจ" ทางสถานี
โทรทัศน์ ช่อง 7 และรายการ "ก้อได้เลย" ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 5

สำนักงานวิทยุโทรทัศน์ ได้แก่ รายการ "อังคารหรรษา" และ รายการ
"คนเด่นคนดัง"

จากที่กล่าวมาจะพบได้ว่า รายการเพลงทางโทรทัศน์ มีจำนวนค่อนข้างมาก และ
โดยส่วนใหญ่บริษัทผู้ผลิตผลงานเพลง และบริษัทโปรมอชั่น มักมีรายการเป็นของตนเอง ยิ่งทำ
ให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่มวลชนทำได้ง่ายขึ้นและบ่อยครั้งมากขึ้น ซึ่งมีผลต่อความนิยมของ
ประชาชนในบทเพลงนั้นเป็นอย่างมาก

2. สื่อวิทยุกระจายเสียง

สื่อวิทยุนับได้ว่า เนสื่อที่มีความสำคัญสื่อหนึ่งในการที่เผยแพร่วัฒนธรรมมวลชน
เพื่อไปสู่การเป็นวัฒนธรรมที่เป็นที่นิยม สื่อวิทยุเป็นสื่อที่มีมาในสังคมไทยเป็นเวลานาน
เป็นสื่อที่เผยแพร่ข่าวสารความบันเทิงสู่ประชาชนได้อย่างรวดเร็วกว่าสื่ออื่น ๆ เพราะใช้
แค่เพียงอย่างเดียวก็ถ่ายทอดให้ผู้ฟังได้รับทราบได้แล้ว ไม่มีขั้นตอนยุ่งยากเหมือนสื่อโทรทัศน์

วิทยุในประเทศไทยถือกำเนิดมาตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2473 และได้เจริญรุดหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้งสำหรับในเรื่องเกี่ยวกับบทเพลงนั้น สื่อวิทยุมีความสำคัญมาเป็นเวลาช้านาน คนไทยสามารถรับฟังบทเพลงที่กระจายเสียงผ่านเสาอากาศวิทยุ และยังมีควมสำคัญมากยิ่งขึ้นเมื่อวิทยุทรานซิสเตอร์ได้เผยแพร่เข้ามาในราว พ.ศ. 2488 และมีบทบาทสำคัญต่อการเผยแพร่ความนิยมในบทเพลงลูกทุ่งไทย เพราะวิทยุทรานซิสเตอร์เป็นวิทยุที่มีราคาถูก ชาวชนบทสามารถหาซื้อได้พร้อมกับขนาดกระทัดรัดสามารถหิ้วไปฟังในขณะทำงานได้ ทำให้วิทยุมีบทบาทในด้านของความบันเทิงมากยิ่งขึ้น และเมื่อพัฒนาการทางด้านเครื่องรับวิทยุเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้นมาในรูปแบบที่สามารถจะเล่นเทปคลาสเซตได้ และยิ่งสำคัญมากขึ้นไปอีกเมื่อมีการผลิตวิทยุเทปแบบที่เรียกว่า "ซาวด์บาวด์" (Soundabound) เพราะทำให้การฟังวิทยุสะดวกขึ้นคือสามารถฟังรายการวิทยุด้วย หรือไม่ก็หันมาเปิดเทปคลาสเซตฟังส่วนตัวได้ด้วย

การกำเนิดของรูปแบบของวิทยุเช่นนี้มีผลดีต่อวงการเพลงในบ้านเมืองเรา 2 ด้านคือ ด้านแรกคือ ทำให้ระบบธุรกิจเทปเพลงขยายตัวเพิ่มขึ้น เพราะผู้ฟังนิยมที่จะซื้อเทปคลาสเซตไปฟังส่วนตัวมากขึ้นส่วนในด้านที่สองนี้ ทำให้มีการใช้รายการวิทยุเป็นสื่อในการโฆษณาเพลงเพื่อจะส่งผลมาสู่การซื้อเทปคลาสเซตเพิ่มขึ้นถึงแม้วิทยุจะถูกมองว่าเป็นสื่อราคาถูก และไม่มีประสิทธิภาพเท่าโทรทัศน์ก็ตาม แต่คลื่นบนหน้าบัคก็มีมากพอที่จะทำให้การแย่งชิงคลื่นวิทยุเพื่อไว้เผยแพร่ผลงานเพลงของสังกัดตนเอง รายการเพลงที่ได้รับความนิยมของแต่ละสังกัด ได้แก่ รายการฉันมากับเพลงของบริษัทนิธิทัศน์ โปรโมชั่น จำกัด รายการเวดิโอแคดเดียว และรายการร่วมไม้พายทางของ บริษัทแกรมมี่ เอนเทอร์เทนเมนต์ รายการรถไฟคนตรี ของสำนักงานรถไฟคนตรี รายการโลกสวยด้วยเพลง, Radio Active, Nice 8 Easy, Nite Spot Show ของบริษัทไนท์สปอตโปรดักชั่น จำกัด รายการ สบาย...สบาย ของบริษัทครีเอทีฟอาร์ทดีส์ จำกัด รายการ Sunday Gap และตัวโน้ตอารมณ์ดี ของบริษัทเสียงทอง จำกัด รายการคนตรีสี่ชมพู, สะดุดร้องเสียง เพลงสัมพันธ์ ของบริษัทอาร์เอส โปรโมชั่น จำกัด เป็นต้น

สำหรับรายการอื่น ๆ ที่ไม่ได้สังกัดบริษัท ก็จะปรากฏว่ามีกร้างเปิดเพลงซึ่งเรียกการจ้างนักจัดรายการเปิดเพลงนี้ว่า "คิวละพัน วันละเพลง "คิว" ในที่นี้คือ "หน่วยในการจ้างเปิดเพลงตามรายการวิทยุที่ว่าไปในราชอาณาจักร สนนราคาปกติ 1,000 บาทต่อ 1 คิว"³¹ ซึ่งราคาดังกล่าวนี้ข้อนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ อาทิเช่น

³¹ ฤทธิรงค์ เบ้าหลอมเพชร, "ทีนเอจ 10คอล กับจุดจบของบีบีเอ็มกัม"

สถานะของรายการ, ความนิยม, ความถี่ในการออกอากาศ และข้อตกลงระหว่างผู้จ้าง (บริษัทโปรดิวเซอร์) กับผู้รับจ้าง (ผู้จัดรายการวิทยุหรือบริษัทเจ้าของรายการวิทยุอื่น ๆ

เนื่องจากคิวเพลงเป็นอัตราที่เกิดขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ โดยหลักการแล้ว 1 คิว เพลงคือ การเปิดเพลงอะไรก็ได้ตามรายการเพลงที่ผู้จ้างเปิดให้มาเป็น จำนวน 5 ยูนิค หรือ 5 ครั้งในหนึ่งสัปดาห์ (ในกรณีเป็นรายการวันจันทร์ถึงวันศุกร์) เป็นเวลา 1 เดือน แต่ถ้าเป็นรายการวันจันทร์ถึงวันเสาร์ ต้องเปิด 6 ยูนิค ผลตอบแทนวางเป็นคิวละ 1,200 บาท หรือรายการวันจันทร์ถึงวันอาทิตย์ ต้องเปิด 7 ยูนิค ในราคาคิวละ 1,500 บาท สำหรับรายการที่มีวันอาทิตย์วันเดียวก็เปลี่ยนสูตรจาก 5 ยูนิค มาเป็น 3 เพลง 2 สปอต ในราคาคิวละ 1,000 บาท เช่นกัน

จะเห็นได้ว่า รายการวิทยุส่วนใหญ่แล้วมักเป็นรายการเพลง ซึ่งถ้าไม่ใช้ ของบริษัทผู้ผลิตผลงานเพลงเองก็จะเป็นของบริษัทอื่น ๆ แต่ก็มีกรรับจ้างเปิดเพลงตามที่ตกลงราคาไว้ ดังนั้น รายการวิทยุ จึงเป็นสื่อที่วัฒนธรรมเพลงสามารถถ่ายทอดไปสู่มวลชนได้ง่ายพอ ๆ กับสื่อโทรทัศน์ เพียงแต่อาจดึงดูดความสนใจได้น้อยกว่าเท่านั้น

3. สื่อหนังสือพิมพ์ และนิตยสาร โดยทั่วไปแล้ว สื่อทั้ง 2 ประเภทที่จะกล่าวถึงนี้มีความสำคัญน้อยกว่าสื่อโทรทัศน์และวิทยุที่กล่าวไปแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากสื่อที่ 2 ประเภทนี้ไม่สามารถวัดความสำเร็จได้เท่ากับโทรทัศน์ และวิทยุ แต่สื่อทั้ง 2 ประเภทนี้ก็มีความสำคัญอยู่บ้าง เพราะ หนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่คนอ่านจำนวนมาก และอ่านทุกวัน โอกาสที่จะเจอข่าวสารที่สื่อไปยังจะมีโอกาสมาก เพียงแต่ผลในการจูงใจนั้นอาจต้องใช้เวลามากกว่าสื่อโทรทัศน์ หรือวิทยุ ที่สามารถดึงดูดความสนใจได้ทันที การใช้สื่อหนังสือพิมพ์และนิตยสาร แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

3.1 การซื้อเนื้อที่ตามหน้าหนังสือพิมพ์หรือนิตยสารเพื่อลงโฆษณา เทปเพลง ของคุณ ซึ่งโดยปกติแล้ว หนังสือพิมพ์และนิตยสารจะมีเนื้อที่สำหรับขายเพื่อลงโฆษณาสำหรับสินค้าประเภทต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่บริษัทโปรดิวเซอร์จะเป็นผู้จัดการในส่วนนี้ โดยการซื้อเนื้อที่เพื่อลงโฆษณา ไม่ว่าจะ เป็นผลงานใหม่ หรือรายการคอนเสิร์ตต่าง ๆ ของศิลปินในสังกัด

3.2 การจ้างนักเขียนหรือคอลัมนิสต์ให้ลงข่าวบริษัทของตนเองหรือเขียนสนับสนุนศิลปินในสังกัด วิธีการนี้มีลักษณะเกี่ยวกับการจ้างเปิดเพลงตามรายการวิทยุ คือ

ทางบริษัทจะจ่ายเงินให้กับนักเขียน เพื่อที่ผลงานเพลงในสังกัดจะได้มีโอกาสกล่าวขวัญถึง อาจจะเป็นข่าวการออกเทปใหม่ ข่าวการจัดคอนเสิร์ต หรือข่าวสนับสนุนผลงาน เป็นต้น การลงข่าวในลักษณะเชิงวิพากษ์วิจารณ์น่าจะมีผลต่อการตัดสินใจในการซื้อของผู้บริโภคได้มากพอสมควร

4. สื่อกิจกรรมพิเศษ ได้แก่ การจัดคอนเสิร์ต

เป็นสื่ออีกวิธีหนึ่งที่มีความสำคัญที่จะ เผยแพร่วัฒนธรรมให้แพร่หลายไปสู่มวลชนจำนวนมากและเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความนิยมในผลงานเพลงชุดนั้นได้ชัดเจนกว่าสื่ออื่น ๆ เพราะสามารถเห็นกลุ่มผู้ฟังหรือกลุ่มผู้ดูได้ ซึ่งสื่ออื่น ๆ นั้นเราจะไม่สามารถคาดประมาณกลุ่มผู้ฟังและผู้ชื่นชอบได้เลย

การใช้สื่อ "คอนเสิร์ต" นี้ มักนิยมใช้ในการที่มุ่งจะแนะนำศิลปินให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางมากยิ่งขึ้น แต่ก็เป็สื่อที่มีความเสี่ยงสูงกว่าสื่ออื่น ๆ เพราะเป็นสื่อที่ต้องแสดงกันสด ๆ ต่อหน้าผู้ฟัง ถ้าศิลปินที่แสดงได้ดี นั่นก็หมายถึงโอกาสที่จะประสบความสำเร็จมีมาก แต่ถ้าศิลปินทำพลาด ก็อาจที่จะแก้ไขได้ยาก เพราะความชอบหรือความไม่ชอบเป็นเรื่องของรสนิยมหรือความประทับใจ ประกอบกับรายการคอนเสิร์ตมักมีการถ่ายทอดทางโทรทัศน์ ดังนั้นศิลปินที่จะมาแสดงจะต้องมีความมั่นใจมากเป็นพิเศษ หรือไม่ก็เงินเวทียุติเรียบร้อยแล้ว

รายการคอนเสิร์ต ทางโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน ได้แก่ รายการโลกดนตรี และรายการ 7 สี คอนเสิร์ต ส่วนในยุคที่ผ่านมาจะมีการผลิตรายการคอนเสิร์ตค่อนข้างมาดก ส่วนใหญ่จะเป็นรายการของบริษัทผู้ผลิตผลงานเพลง ที่ต้องการไว้เผยแพร่ผลงานของศิลปินในสังกัด หรือไม่ก็ไว้ขายควสำหรับค่ายที่ไม่มีรายการของตนเอง และอยากให้มีศิลปินออกรายการ อาทิเช่น คอนเสิร์ตคิคแอร์ คอนเสิร์ตลิมโลก เป็นต้น

รายการคอนเสิร์ตที่มีผู้คนสนใจที่จะมาชมในรายการและติดตามชมที่บ้านมากที่สุดก็คือ รายการโลกดนตรี รายการโลกดนตรี เริ่มมีรายการในปี พ.ศ. 2514 โดยใช้ชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า "POP ON STATE" แต่เมื่อสถานีกองทัพบกช่อง 5 มีนโยบายที่จะให้รายการทุกรายการที่จะออกที่สถานี ต้องมีชื่อรายการเป็นภาษาไทย จึงเปลี่ยนชื่อรายการมาเป็น โลกดนตรีในราวปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา การที่บรรดาศิลปินต่าง ๆ จะมาเล่นในเวทีคอนเสิร์ตของรายการได้นั้น สามารถมาเล่นได้ทุกแนวเพลงไม่จำกัด แต่ต้องกลุ่มศิลปินที่มีคนรู้จัก

หรือติดตลาดเสียก่อนทางรายการจึงจะให้ออกอากาศ การที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการเล่นคอนเสิร์ตเป็นการเผยแพร่ที่มีโอกาสเสียงสูงกว่าสื่ออื่น ๆ โอกาสพลาดมีมาก ศิลปินหน้าใหม่อาจจะได้เกิดหรืออาจจะหมดโอกาสที่จะเกิดในวงการเพลงไปเลยก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้

การแสดงคอนเสิร์ตเป็นสื่อที่ได้เปรียบสื่ออื่นตรงที่ศิลปินได้อยู่ใกล้กลุ่มผู้ฟังของพวกเขามากที่สุด ถ้าสามารถทำให้ผู้ฟังประทับใจตั้งแต่เริ่มต้น ความประทับใจก็จะทำให้ศิลปินคนนั้นหรือกลุ่มนั้นได้รับความชื่นชอบตอบกลับมา และเมื่อศิลปินไปเล่นหรือแสดงที่ใด ก็มักจะตามไปดูสำหรับกลุ่มศิลปินนั้น ๆ เสมอ ๆ ดังนั้นเมื่อชมรายการโทรทัศน์ที่ถ่ายทอดรายการคอนเสิร์ต เราอาจจะพบว่าบรรดาแฟนเพลงของแต่ละกลุ่มศิลปินจะมีความแตกต่างกันตามแต่กลุ่มศิลปิน เช่น กลุ่มศิลปินวัยรุ่น มักจะมีแฟนเพลงวัยรุ่นให้ความสนใจมากเป็นพิเศษหรือกลุ่มศิลปินเพลงเพื่อชีวิตเช่น คาราบาว จะพิจารณาได้ว่า กลุ่มผู้ฟังนั้นมีหลายกลุ่มปะปนกันไป จะมีตั้งแต่เด็กเรียนนักศึกษา กลุ่มวัยรุ่น ไปจนถึงกลุ่มผู้ใหญ่ เป็นต้น

การแสดงคอนเสิร์ต ก็เป็นสื่อในอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้รับการนิยม ในปัจจุบันนี้ นอกจากจะเล่นคอนเสิร์ตในรายการทางโทรทัศน์แล้ว ยังมีการจัดแบบที่เรียกว่า "ทัวร์คอนเสิร์ต" ซึ่งหมายถึง การไปเล่นตามต่างจังหวัดที่สำคัญ ๆ โดยมีกำหนดวันที่แน่นอนว่า วันเดือนไหนจะไปที่ใด โดยจะมีการเพิ่มกำหนดการต่าง ๆ นี้ทางหนังสือพิมพ์ และตามรายการวิทยุ หรือโทรทัศน์ ในสังกัด

สื่อมวลชนนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างมากในการถ่ายทอดวัฒนธรรมมวลชนให้ไปสู่ประชาชนจำนวนมาก ซึ่งนั้นก็หมายความว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสมัยนิยม บทเพลงเพื่อชีวิตก็เช่นเดียวกัน จำเป็นอย่างมากในการที่จะเป็นบทเพลงสมัยนิยม ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงที่เข้าสู่การเป็นวัฒนธรรมมวลชน และใช้สื่อมวลชนเป็นตัวถ่ายทอด เช่นเดียวกัน บทเพลงเพื่อชีวิตจึงได้กลายเป็นบทเพลงสมัยนิยม

จากที่กล่าวมาจะพิจารณาได้ว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจนับได้ว่าเป็นปัจจัยหลักคั่นที่สำคัญอย่างมาก ที่มีส่วนต่อการเป็นบทเพลงสมัยนิยม ปัจจัยเศรษฐกิจโดยตรงนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ในการที่จะเป็นปัจจัยหลักคั่นให้บทเพลงเพื่อชีวิตผันแปรตนเอง ให้เป็นบทเพลงของคนหมู่มาก หรือที่เรียกว่า เป็นวัฒนธรรมมวลชน แล้วมีสื่อมวลชนเป็นตัวถ่ายทอดไปสู่ประชาชน นั้นหมายถึง การเป็นบทเพลงสมัยนิยมได้เกิดขึ้นกับบทเพลงเพื่อชีวิต

3. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม

การที่จะพิจารณาถึงการเป็นปัจจัยผลักดัน ำให้กลายเป็นบทเพลงสมัยนิยมของปัจจัยทางสังคม และวัฒนธรรมนั้น สามารถพิจารณาได้ 3 ประการ คือ

3.1 ปัจจัยทั่วไปเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

3.2 ปัจจัยโดยตรง

3.1 ปัจจัยทั่วไปเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

ปัญหาสังคมนั้นได้ว่า เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบทเพลงเพื่อชีวิต นับตั้งแต่ในยุคแรกจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุที่ว่า บทเพลงเพื่อชีวิตมีจุดมุ่งหมายที่มุ่งหวังให้ชีวิตของผู้คนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ดังนั้น ปัญหาในสังคมจึงมีส่วนอย่างมากต่อการสร้างสรรค์ผลงานเพลง สำหรับปัญหาสังคมที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้น จะพบว่า ปัญหาต่างๆ ที่มีนั้น เป็นปัญหาที่มีมานานทุกยุคทุกสมัย เพียงแต่ว่า การนำเสนอปัญหาของบทเพลงเพื่อชีวิตในยุคหลังนี้ ไม่เจาะจงเฉพาะบางชนชั้น เช่นในยุคแรก แต่จะกล่าวถึงปัญหาโดยกว้างมากกว่า หัวข้อประเด็นปัญหาก็จะกว้างขวางออกไป เช่น ปัญหาครอบครัว เด็ก สตรี เป็นต้น

ปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวนั้นได้ว่าเป็นปัญหาที่สำคัญเป็นอย่างมาก เพราะครอบครัวถือได้ว่าเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเติบโตขึ้นมาของประชากรของประเทศ แต่สำหรับในปัจจุบันจะพบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ในสังคมไทยเป็นครอบครัวที่ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีรายได้ไม่สัมพันธ์กับค่าครองชีพที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็ว พ่อแม่ไม่สามารถทำหน้าที่พ่อแม่ที่ดีให้กับลูกได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะขาดความรู้ที่เหมาะสม ขาดการวางแผนครอบครัว ไม่รู้จักการเลี้ยงลูกที่ถูกต้อง ทำให้เด็กเกิดปัญหาความไม่พร้อมของพ่อแม่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงไปยังเด็ก ก่อให้เกิดปัญหาที่ติดตามมาอย่างมากมาย เช่น ทารกแรกคลอดถูกทอดทิ้ง เด็กพิการเนื่องจากแม่พยายามทำแท้งอย่างผิดวิธี เด็กเร่ร่อนจรจัด เด็กติดยา และเมื่อเติบโตขึ้นเป็นคนหนุ่มสาวก็จะกลายเป็นปัญหาของสังคมต่อไป

การที่ครอบครัวมีปัญหานี้ได้ ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาอีกปัญหาหนึ่งก็คือ ปัญหายาเสพติด ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญต่อประเทศชาติเป็นอันมาก เพราะถ้าเยาวชนติดยาเสพติดนั้นย่อม

หมายถึงอนาคตของชาติเริ่มที่จะมืดมัว

นอกจากปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดที่มีผลกระทบต่อเยาวชนไทยแล้ว ปัญหาเกี่ยวกับการกดขี่แรงงานเด็กก็ยังคงสร้างปัญหาให้กับสังคมและรัฐบาลที่ต้องคอยแก้ไข จะพบว่าได้มีบริษัทจัดหางาน หรือที่เรียกว่า "นายหน้า" ไปจัดหาเด็กต่างจังหวัด โดยไปเกลี้ยกล่อมบิดามารดาของเด็กให้รู้สึกว่าเด็กสามารถหารายได้เป็นจำนวนมาก ไม่ควรเสียเวลาอยู่กับการเล่าเรียน การทำงานก็ทำในกรุงเทพฯ ที่จะทำให้เด็กมีอนาคตที่สดใส แต่เมื่อถึงเวลาจริง ๆ เด็กก็ถูกพามาอยู่ในโรงงานที่ดั่งขั้นผิดกฎหมาย และอยู่ในสภาพที่ขาดการติดต่อกับพ่อแม่และโลกภายนอกอย่างเด็ดขาด นอกจากนี้ การที่ฝ่ายรัฐไม่สามารถที่จะปราบปรามพวกโรงงานผิดกฎหมายเหล่านี้ได้ ทำให้พบว่ามีเด็กจำนวนมากที่ได้รับอุบัติเหตุจากการทำงานในโรงงานเหล่านี้และบางรายก็ถึงกับเสียชีวิต สำหรับเด็กที่เหลืออยู่ก็ต้องทำงานทั้งวันทั้งคืนไม่ค่อยได้พักผ่อน ทำให้เด็กมีสุขภาพทรุดโทรมกว่าเด็กปกติทั่วไป

มูลนิธิเด็กเพื่อการพัฒนาได้เปิดเผยว่า ยังคงมีการใช้แรงงานเด็กอยู่ บางแห่งใช้แรงงานเด็กที่อายุต่ำกว่า 12 ปี ซึ่งผิดกฎหมายแรงงาน แรงงานเด็กเหล่านี้พบว่า ส่วนใหญ่มาจากภาคอีสานโดยเฉพาะยโสธรและสุรินทร์มากที่สุด นอกจากนั้นก็มาจากภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ ส่วนใหญ่แล้วแรงงานเด็กที่ทำงานในตลาดโต้รุ่งจะเป็นเด็กหญิงประมาณ 70 เปอร์เซ็นต์ อายุ 13-15 ปี แรงงานเด็กพวกนี้เป็นที่นิยมในหมู่เจ้าของร้านโต้รุ่ง เนื่องจากค่าแรงต่ำเพียงเดือนละ 400-1,200 บาท การทำงานของเด็กเหล่านี้จะไม่เป็นไปตามกฎหมายแรงงานกำหนดเลยแม้แต่คนเดียว การทำงานนั้นจะทำงานหนักมาก โดยจะทำงานเฉลี่ยวันละ 11 ชั่วโมง โดยไม่มีวันหยุด ด้านอาหารการกินก็จะได้รับตามชนิดที่ขายในตลาด บางรายก็ได้รับเพียงข้าวเปล่าและอาหาร 1 อย่าง วันละ 3 มื้อ แต่ก็มีบางรายเหมือนกันที่ได้ทานวันละ 1 มื้อเท่านั้น ในเรื่องของที่พักอาศัยนั้นนายจ้างมักจะจัดให้นอนรวม ๆ กัน บางแห่งพบว่าให้เด็กผู้หญิงอยู่ห้องเดียวกัน 20 คน นอนโดยไม่มีหมอน ผ้าห่ม และไม่มีมุ้ง การที่ต้องมาพบกับสภาพเช่นนี้ย่อมทำให้สภาพจิตใจของเด็กที่ต้องมาทำงานเนื่องด้วยเพราะความยากจนนี้อยู่ในสภาพที่ต้องได้รับความช่วยเหลืออย่างจริงจังและเร่งด่วน

สำหรับขอบเขตของปัญหาโดยทั่วไปทั้งหมดของสังคมที่ได้กล่าวมานี้ ได้กลายเป็นปัจจัยสร้างสรรค์ผลงานเพลงเพื่อชีวิต กล่าวคือ ได้มาเป็นวัตถุดิบสำหรับเนื้อหาของบทเพลงดังเช่น กลุ่มศิลปิน "โซบ" ก็เป็นกลุ่มศิลปินหนึ่งที่ตระหนักในปัญหาของสังคม โดยเฉพาะปัญหาเกี่ยวกับเด็ก จึงมีความพยายามที่จะสร้างสรรค์ผลงานเพลงที่เสนอภาพของการกดขี่

แรงงานเด็กออกมาให้ทุกคนได้รับทราบ และจะได้ร่วมมือกันช่วยเหลือ บทเพลง "นกเขาน้อย" เป็นบทเพลงที่จะนำเสนอปัญหานี้ ได้เป็นอย่างดี พิจารณาเนื้อเพลงได้ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเนื้อหา

ปัญหาของเด็กและเยาวชนที่นำเสนออีกปัญหาหนึ่งที่บทเพลงเพื่อชีวิตนำเสนอ ก็คือ ปัญหาของเด็กสลัม หรือเด็กที่ถูกกลืนในสังคม ปัจจุบันนี้แหล่งสลัมในกรุงเทพฯ มีประมาณ 1,000 กว่าแห่ง มีประชากรประมาณกว่าล้านคนหรือประมาณร้อยละ 20 ของประชากรใน กรุงเทพฯ ซึ่งประชากรเหล่านี้ส่วนมากจะย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร และอพยพกันทั้งครอบครัว ซึ่งเด็กที่มาอยู่ในสลัมเกือบทั้งหมดไม่ได้รับการศึกษา ต้องดิ้นรนทำ มาหากินหาเงินช่วยเหลือครอบครัวด้วยการเก็บขยะ ขายพวงมาลัย ขายหนังสือพิมพ์ ขาย เรียงเบอร์ เซ็ทกระดาษ เป็นต้น ซึ่งทางตำรวจระบุว่า เด็กเหล่านี้เป็นตัวก่ออาชญากรรม ลักทรัพย์ กรรโชกทรัพย์ วิ่งราว รวมกลุ่มสูดดมทินเนอร์ เล่นการพนัน ซึ่งในการวิจัยของ มหาวิทยาลัยมหิดล เรื่อง "การประกอบอาชีพของเด็กและเยาวชนบนท้องถนนในเขตกรุงเทพมหานคร" พบว่า เด็กเหล่านี้ประมาณร้อยละ 60.6 อาศัยอยู่ในชุมชนแออัด หรือใกล้เคียง ร้อยละ 21.2 ไม่ได้รับการศึกษา ร้อยละ 29.1 มีการศึกษาระดับ ป.1-4 ร้อยละ 49.7 เรียนสูงกว่า ป.4 และครอบครัวของเด็กเหล่านี้พ่อแม่จะมีบุตรมาก คือ ตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป มีประมาณร้อยละ 84.9 ซึ่งการที่ครอบครัวมีลูกมาก ทำให้พ่อแม่ไม่มีเวลาคอยมาอบรมดูแล ลูก เด็ก ๆ จึงต้องทำมาหากินด้วยตัวเอง ซึ่งอาชีพต่างๆ ได้แก่ ขายเรียงเบอร์ ขายพวง มาลัย หรือเก็บขยะไปขาย รวมไปถึงการเป็นขโมย ปัญหาเหล่านี้ได้สะท้อนอยู่แล้ว ในบท เพลงเพื่อชีวิต เช่น เพลง "เรียงเบอร์" ของศิลปินโฮบ, เพลง "มาลัย" ของกลุ่มศิลปิน วงคาราบาว เป็นต้น

นอกจากปัญหาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน บทเพลงเพื่อชีวิตยังนำเสนอปัญหาของสตรี ซึ่งเป็นปัญหาที่ต้องร่วมมือกันแก้ไขอีกปัญหาหนึ่ง โดยส่วนใหญ่จะพบว่ากลุ่มสตรีที่มีปัญหามาก ๆ นั้น มักเป็นกลุ่มสตรีที่มีความรู้ต่ำและฐานะยากจน ปัจจุบันพบว่ามีสตรีประมาณเกือบครึ่งหรือ ประมาณ 10.23 ล้านคนที่อยู่ในกำลังแรงงาน และส่วนใหญ่อีกก็ต้องประกอบอาชีพนอกบ้าน เพื่อ ช่วยจุนเจือรายได้แก่ครอบครัว ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงรับภาระอย่างเต็มที่ในการดูแลสมาชิก ในครอบครัว พบว่า กลุ่มสตรีที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ร้อยละ 58.9 มีการะับผิดชอบต่อผู้ที่อยู่ในอุปการะถึง 1-4 คน และส่วนใหญ่ร้อยละ 64.5 มีรายได้ไม่เกิน 2,000 บาทต่อปี ซึ่ง สาเหตุนี้ทำให้สตรีต้องไปประกอบอาชีพที่ไม่เหมาะสม คืออาชีพ โสเภณี มีจำนวนมากขึ้น โดย คาดว่าจะมีโสเภณีในกรุงเทพฯถึงประมาณ 45,000 คน และในต่างจังหวัดมีประมาณ 31,502 คน

ปัญหาหญิงโสเภณีนี้เป็นปัญหาที่สำคัญมากในปัจจุบัน เพราะเป็นแหล่งของการเผยแพร่โรค อาทิเช่น กามโรค เอดส์ ซึ่งเป็นปัญหาที่หลายฝ่ายควรร่วมมือกันแก้ไข นอกจากนี้ปัญหาโสเภณียังเป็นปัญหาที่ส่งผลให้เกิดการกตัญญู การไร้แรงงาน และการทรมานสตรี เพราะเท่าที่มีการศึกษาจะพบว่า สาเหตุของการเป็นโสเภณีนี้นั้นส่วนหนึ่งจะถูกหลอกลวงมาขาย ซึ่งจะทำให้เกิดการกตัญญูที่ทรมานเด็กเกินความจำเป็น รวมทั้งให้ค่าตอบแทนน้อย บางแห่งเพียงครึ่งละ 5-20 บาท เท่านั้น ส่วนที่เหลือเป็นการสมยอมของพ่อแม่และตัวเด็กสาวเอง อย่างในกรณีของชาวภาคเหนือ เมื่อเด็กเริ่มโตเป็นสาว พ่อแม่ก็จะขายลูกสาวของตนให้มาทำงานเป็นโสเภณี เพื่อที่ลูกสาวจะมีรายได้มาเลี้ยงดูครอบครัว รวมทั้งจะมีหน้ามีตาที่ลูกสาวที่ไม่ต้องทำงาน ดังนั้น ถ้าจะมองถึงสาเหตุจริง ๆ ก็อาจจะมองได้ว่าเป็นเพราะฐานะยากจน ไม่มีที่ค้ำค้ำกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งการแก้ปัญหานี้ไม่ควรแก้ที่ตัวโสเภณี ควรแก้ที่ต้นเหตุ คือ เรื่องของความเป็นอยู่และกลุ่มคนที่เอาวัดเอาเปรียบมากกว่า รัฐบาลควรทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าในด้านเศรษฐกิจแต่เพียงด้านเดียว ส่งผลให้ปัญหานี้ไม่มีวันหมดไป และควรรักษาการศึกษาปลูกฝังทัศนคติใหม่ให้กับชาวชนบท นอกจากนี้ รัฐบาลควรตรวจตราให้โสเภณีทำงานให้ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่มีการใช้แรงงานอย่างเอาวัดเอาเปรียบจากกลุ่มเจ้าของกิจการ รวมทั้งให้การศึกษาแก่โสเภณีด้านการป้องกันรักษาโรคที่เกิดจากการติดเชื้อมาก ๆ รวมทั้งความรู้ในเรื่องเพศศึกษาแก่โสเภณีอย่างเหมาะสม พร้อมทั้งกำหนดบทลงโทษกับผู้หลอกลวง กตัญญูที่ ไร้แรงงานของโสเภณีอย่างไม่ถูกต้อง ซึ่งการแก้ไขปัญหานี้ ต้องช่วยกันทั้งฝ่ายรัฐบาลและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหานี้ให้ตรงจุด

ศิลปินเพลงเพื่อชีวิตก็เป็นบุคคลกลุ่มหนึ่งที่พยายามจะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคัญ ดังมีบทเพลงเพื่อชีวิตหลายบทเพลงที่กล่าวถึงชีวิตของบรรดาสตรีที่ต้องทนอยู่ในอาชีพนี้ด้วยความจำเป็น อย่างบทเพลง "นางงามคู่กระเจก" ที่อธิบายถึงสาเหตุที่ต้องมาทำอาชีพโสเภณี นอกจากนี้ท่วงทำนองเพลง ยังเป็นการขอร้องสาธารณชนกว้างให้หันมาสนใจต่อผู้หญิงเหล่านี้ กล่าวคือแทนที่จะดูถูกเหยียดหยาม ก็ขอให้เห็นใจและเข้าใจความจำเป็น

ปัญหาโสเภณีได้ส่งผลมาทำลายภาพพจน์ของประเทศไทย โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2530 ซึ่งในปีนั้น ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวถึง 50,024 ล้านบาท ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้านี้ถึงร้อยละ 34.0 ซึ่งรายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ช่วยบรรเทาปัญหาการขาดดุลย์ทางการค้าของไทยได้เป็นอย่างดี สำหรับในปี พ.ศ. 2531 ซึ่งเป็นปีหัตถกรรมไทย รายได้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2530 ถึงร้อยละ 57.1 หรือประมาณ 78,589 ล้านบาท ซึ่งนับได้ว่านโยบายของรัฐครั้งนี้ได้ผลตามที่คาดหวังไว้ แต่สิ่งที่เกิดมาพร้อมกับปี

ท่องเที่ยวไทย ก็คือ มีกลุ่มบุคคลที่หวังแต่จะกอบโกยเงินทองเข้ากระเป๋า โดยไม่คิดถึง ประเทศชาติ ชักชวนชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในเมืองไทย โดยใช้พหุวิทยาและพหุวัฒนธรรม เป็นแหล่งโฆษณา นั้น ไม่ได้ทำผลดีให้กับประเทศชาติ กลับทำให้นักภาพพจน์เสียมากขึ้นไปอีกด้วย

ประเด็นที่เกี่ยวกับค่านิยมและวัฒนธรรมนั้น คนไทยมีค่านิยมในเรื่องของการชอบสนุก ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเพื่ออยู่แล้ว นอกจากนี้ยังนิยมใช้ของต่างประเทศอีกด้วย ซึ่งการที่คนไทยเริ่มมี ค่านิยมเช่นนี้ คาดกันว่าเกิดขึ้นหลังจากไทยเซ็นสนธิสัญญาเบาว์ริง ในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งบรรดา สินค้าจากต่างประเทศได้ถูกนำเข้ามาในประเทศไทยจำนวนมาก คนไทยโดยเฉพาะชนชั้นปกครอง เริ่มเปลี่ยนค่านิยมจากที่นิยมใช้ของไทยมานิยมในสินค้าที่มาจากต่างประเทศ และความต้องการ นี้ก็ได้แพร่กระจายออกไปยังกลุ่มอื่น ๆ ในสังคมไทย ดังนั้นในการต่อสู้กับค่านิยมรักสนุก ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย จึงปรากฏอย่างชัดเจนในเพลง "เมคอินไทยแลนด์"

นโยบายรัฐบาลยุคพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ที่มีความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลง ค่านิยมของคนไทยในเรื่องนี้ เพื่อช่วยลดการขาดดุลย์ทางการค้าของไทย แต่ความพยายาม ของรัฐยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

นอกจากนี้ ค่านิยมที่คนภาคอื่น ๆ มองคนภาคอีสาน ดูถูกดูแคลนอยู่เสมอ ๆ ประกอบกับลักษณะของวัฒนธรรม อาหารการกินของชาวอีสานแตกต่างไปจากคนภาคอื่น ๆ รวมถึงภาษาที่ใช้พูด ก็คล้ายคลึงกับภาษาที่ประชาชนลาวใช้พูดกัน ซึ่งภาพพจน์ของประเทศลาว ในสายตาของคนไทยนั้น คือ ประเทศด้อยพัฒนา และเป็นผู้เสียเปรียบคนไทยตลอดเวลา ทำให้ชาวอีสานถูกมองในภาพพจน์เช่นนี้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นบทเพลงของคนด่านเกวียนจึงได้ มีเนื้อหาที่ต่อสู้กับค่านิยมดูถูกคนอีสาน

นอกจากที่คนไทยจะมีค่านิยมในเรื่องการนิยมของต่างประเทศ ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยแล้ว รวมถึงค่านิยมที่ดูถูกคนอีสาน คนไทยยังไม่ค่อยให้ความสนใจในเรื่องของการรักษาวัตถุทาง ศิลปะเท่าที่ควร ปล่อยให้ถูกลักลอบขนออกนอกประเทศไปเป็นจำนวนมาก กรณีของ "ทับหลัง" ที่เกิดขึ้นโดยความร่วมมือของคนไทยในเมืองไทย และในสหรัฐฯ ได้ส่งผลดีให้กับเรื่องนี้เป็นอย่างมาก คือ ในการเร่งเร้าให้คนเรามีส่วนร่วมเพื่อเรียกร้องขอคืนทับหลังจากสหรัฐอเมริกา พร้อมทั้งส่งผลให้เริ่มมีการจับตามองในเรื่องของธุรกิจการลักลอบนำศิลปวัตถุโบราณออกไปขาย โดยเฉพาะต่างประเทศ การที่มีธุรกิจประเภทนี้เกิดขึ้นมาก ก็เป็นเพราะความต้องการของตลาด มีสูง โดยเฉพาะตลาดต่างประเทศที่เป็นตัวกระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้เกิดธุรกิจประเภทนี้ ซึ่งการนิยม



สะสมของเก่า ๆ นั้นมักเป็นความคิดของกลุ่มพวกจักรวรรดินิยม หรือนักล่าอาณานิคมในยุคก่อน ที่เมื่อได้อาณานิคมที่ใด ก็จะมีการลักลอบขนวัตถุโบราณของเมืองนั้นกลับไปด้วย แต่เมื่อรูปแบบ การล่าเมืองขึ้นจนสิ้นไปก็จะเปลี่ยนเป็นการล่าอาณานิคมแบบเงิบ ๆ โดยใช้สภาพเศรษฐกิจ และธุรกิจทางการค้าเป็นการกระทำต่อกัน โดยจุดมุ่งหมายของผู้ซื้อวัตถุโบราณเหล่านี้ไม่ได้มองที่ คุณค่าทางประวัติศาสตร์หรือมองจากพื้นฐานความคิดความเชื่อของคนในสมัยนั้น แต่กลับไปมองในแง่ว่าเป็นวัตถุที่มีอายุยาวนาน น่าจะเก็บไว้เป็นสมบัติส่วนตัว เป็นความสุขใจของกลุ่มผู้มีฐานะ ทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างดี การที่เป็นเช่นนี้จึงทำให้ธุรกิจการลักลอบขายวัตถุโบราณมีปรากฏอยู่เรื่อย ๆ ซึ่งสำหรับประเด็นนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งในแนวความคิดที่ทุกคนจะได้ช่วยเหลือกำจัดธุรกิจ แบบนี้ให้หมดสิ้นไป

ปัจจัยทางสังคม ค่านิยม วัฒนธรรม นับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งเพราะ บทเพลงเพื่อชีวิต ได้้นำประเด็นปัญหาสังคม ค่านิยม วัฒนธรรม มาเป็นเนื้อหาในบทเพลง ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ทุกคนรับรู้ เข้าใจและอาจปฏิบัติเช่นนั้นด้วย ทำให้บทเพลงเพื่อชีวิต จึงสะกิดตา และความรู้สึกได้มากกว่าบทเพลงอื่นๆ ซึ่งการที่เป็นเช่นนี้จะนำซึ่งความสนใจของคนที่เพิ่ม มากขึ้นเรื่อยๆ

3.2 ปัจจัยโดยตรง

ปัจจัยโดยตรงในที่นี้ หมายถึง ปัจจัยทางวัฒนธรรมในการฟังเพลงของคนไทยที่ เปลี่ยนแปลงไป จากที่ได้กล่าวมาแล้ว ในประเด็นของการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของ บทเพลง เมื่อเข้าสู่ยุคคนตรี แบบสามช่า เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรมการฟังเพลง ของคนไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปรับอิทธิพลจากตะวันตก ที่มุ่งให้ความสนใจไปที่ทำนองดนตรี มากกว่าที่จะสนใจเนื้อร้อง ในขณะที่วัฒนธรรมในการฟังเพลงของคนไทยแต่ก่อนนั้น จะ เน้นไปที่เนื้อเพลงมากกว่าทำนอง

การที่คนไทยเริ่มให้ความสนใจกับทำนองดนตรีมากกว่าเนื้อร้อง ทำให้การเลือก ฟังดนตรี จึงให้ความสนใจที่ทำนอง โดยไม่สนใจว่า จะเป็นแนวเพลงประเภทใด อย่าง กรณีบทเพลงลูกทุ่งของพุ่มพวง ดวงจันทร์ ที่จะพิจารณาได้ว่า บทเพลงของพุ่มพวง ได้รับความนิยมจากคนทุกกลุ่ม ทั้งๆที่เมื่อก่อนบทเพลงลูกทุ่งจะถูกตีกรอบว่า เป็นบทเพลงของกลุ่ม คนชาวชนบทในต่างจังหวัด หรือชาวชนบทที่อพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ มากกว่าที่จะ เป็นบทเพลงของคนกลุ่มอื่นๆ บทเพลงของพุ่มพวงนั้น จะเป็นบทเพลงที่มีลีลาคนตรีที่สนุกไว้

ใจ ในขณะที่เนื้อหาของบทเพลงจะใช้ภาษาที่ผู้ฟังสะดุดหูมากกว่าบทเพลงลูกทุ่งของศิลปินคนอื่น ๆ จากจุดนี้ทำให้บทเพลงอย่างของพี่มพวง ดวงจันทร์ จึงถูกสนใจจากผู้ฟังทั้งในเมืองชนบท และแทบทุกกลุ่มก็ให้ความสนใจกับบทเพลงลูกทุ่งของพี่มพวง แทบที่จะไม่มีผู้ใดที่จะไม่รู้จักผลงานเพลงของพี่มพวง ดวงจันทร์ ศิลปินเพลงลูกทุ่งชื่อดังของเมืองไทยในปัจจุบัน

นอกจากนี้ การที่วงการเพลงไทยได้เข้าสู่ระบบธุรกิจเทปเพลงไทย ซึ่งการที่ผลงานเพลงถูกผลิตออกมาในรูปแบบของเทปคลาสเซ็ท ทำให้การที่จะได้รับฟังบทเพลงสะดวกมากยิ่งขึ้นกว่าเดิมมาก เพราะเมื่อก่อน การรับฟังจะนิยมรับฟังจากวิทยุ หรือไม่ก็จากเครื่องเล่นแผ่นเสียง ซึ่งส่วนใหญ่คนที่จะมีเครื่องเล่นแผ่นเสียงได้มักมีฐานะที่ค่อนข้างดี แต่สำหรับในยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีมีความทันสมัยเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวิทยุที่มีเทปคลาสเซ็ทอยู่ในตัวขนาดเครื่องใหญ่ ไปจนถึงวิทยุเครื่องเล็กๆ หรือเทปคลาสเซ็ทที่เรียกกันว่า ซาวค้อเบาวิ ซึ่งเป็นที่นิยมเป็นอย่างมาก เพราะจะทำให้ได้รับฟังเพลงได้ในทุกที่ ซึ่งมีส่วนทำให้การรับฟังเพลงสะดวกมากยิ่งขึ้น

สำหรับการรับวัฒนธรรมเพลงอีกประเภทหนึ่งที่เผยแพร่มาสู่คนไทย ก็คือ รูปแบบการคอนเสิร์ต ซึ่งจะมีทั้งที่เป็น "พรีคอนเสิร์ต" หรือ คอนเสิร์ตที่ต้องเสียค่าบริการเข้าไปรับชม ก็ถูกจัดขึ้นมามากมาย เป็นสิ่งที่สังเกตได้ว่าศิลปินเพลงในปัจจุบันต้องมีการออกทัวร์คอนเสิร์ตโชว์ผลงานของตนเองทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ซึ่งสิ่งนี้แสดงให้เห็นชัดเป็นอย่างมากถึงความเปลี่ยนแปลงของคนไทยในเรื่องการรับฟังบทเพลง หรือ การชมคอนเสิร์ต เพราะในสมัยก่อน คนไทยเมื่อเอ่ยถึง คอนเสิร์ต มักจะนึกถึงการแสดงดนตรีด้วยเครื่องดนตรีประกอบการเล่นที่มีจำนวนหลายร้อยชิ้น แล้วบรรเลงพร้อมๆ กันได้อย่างไพเราะจับใจ แต่เมื่ออิทธิพลในเรื่องรูปแบบของตะวันตกเผยแพร่เข้ามาในเมืองไทย โดยเฉพาะในแนวเพลงร็อก ที่มีลีลาดนตรีที่เร้าใจ ความรู้สึก ฟังแล้วคึกคัก เหมาะเป็นอย่างมากที่จะให้ผู้ฟังได้มีการแสดงทางความรู้สึกอย่างเต็มที่ ซึ่งศิลปินชาวต่างประเทศมักนิยมเล่นโชว์ผลงานของตนเอง ทำให้มีการเรียกการแสดงดนตรีอย่างนี้โดยทับศัพท์การแสดงคอนเสิร์ตไปเลยที่เดียว ซึ่งได้เผยแพร่มาสู่คนไทยได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับคนไทยมีนิสัยรักสนุกเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทำให้รับวัฒนธรรมในแนวนี้ได้อย่างรวดเร็ว

จากปัจจัยทางวัฒนธรรมโดยตรงนี้ นับได้ว่า เป็นปัจจัยหลักต้นที่สำคัญประการหนึ่ง เพราะเมื่อวัฒนธรรมในการฟังเพลงเปลี่ยนแปลงไป เช่น นิยมฟังดนตรีมากกว่าเนื้อหา หรือสนุกสนานกับการคูดอยเสิร์ต ซึ่งวัฒนธรรมเพลงเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อโดยตรงกับ

บทเพลงเพื่อชีวิต เช่นเดียวกับบทเพลงในแนวอื่นๆ ที่ต้องตอบสนองกับความต้องการของกลุ่มผู้ฟังเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างมากในระบบธุรกิจเพลงไทยปัจจุบัน และเป็นขั้นตอนที่จะผลักดันที่จะทำให้บทเพลงเพื่อชีวิตได้รับความนิยมจากกลุ่มผู้ฟังได้